

De criminaliteit der vrouw

<https://hdl.handle.net/1874/342801>

A. qu. 192, 1939.

DE CRIMINALITEIT
DER VROUW

Mr. JOHANNA C. HUDIG

A. qu.
192

DE CRIMINALITEIT DER VROUW

RIKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0738 9848

DE CRIMINALITEIT DER VROUW

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD
VAN DOCTOR IN DE RECHTSGELEERD-
HEID AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE
UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR
MAGNIFICUS DR. TH. M. VAN LEEUWEN,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER
GENEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN
DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT TE
VERDEDIGEN TEGEN DE BEDENKINGEN
VAN DE FACULTEIT DER RECHTS-
GELEERDHEID OP WOENSDAG 5 JULI 1939
DES NAMIDDAGS TE 3 UUR

DOOR

Mr. JOHANNA CLEMENTINA HUDIG
GEBOREN TE GRONINGEN

UTRECHT — DEKKER & VAN DE VEGT N.V. — NIJMEGEN — 1939

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT,

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

VOORWOORD

Het is mij een aangename plicht U Hooggeleerde POMPE, bij het beëindigen der academische studie mijn dank uit te spreken voor het feit, dat ik onder Uw leiding mijn studie heb mogen voltooien. Uw streng logischen geest heb ik niet alleen op Uw colleges, doch nog meer later bij mijn werkzaamheid op het Criminologisch Instituut leeren bewonderen. Deze is mij een stimulans geweest bij het bewerken van dit proefschrift.

De Hoogleraren der Juridische Faculteit, aan wie ik mijn vorming te danken heb, blijf ik erkentelijk voor de colleges, die ik van hen heb mogen volgen. Ik heb leeren inzien, dat de juridische opleiding niet alleen een vakopleiding is, doch een bredere cultureele basis geeft voor den arbeid in de maatschappij.

Ook U Zeergeleerde RÖLING, ben ik dank verschuldigd voor de wijze, waarop U bij de samenkomsten der medewerkers van het Criminologisch Instituut dikwijls in moeilijke aangelegenheden de oplossing bracht.

Aan de medewerkers van dit Instituut breng ik gaarne op deze plaats mijn dank voor de veelvuldige hulp, die ik mocht ondervinden bij het verzamelen en uitwerken der statistische gegevens. De geest van samenwerking heb ik, ook na het verlaten van het Instituut als een bijzondere ervaren.

Tenslotte wil ik eindigen met een woord van dankbaarheid tot mijn Vader. Door de talrijke gesprekken met U, waarin Gij mij de waarde van oorzakenkennis deedt inzien, is mijn wetenschappelijke belangstelling gewekt en gevormd. Gij hebt mij steeds tot volharding aangezet en mijn studie mogelijk gemaakt.

INHOUD

INLEIDING	bladz. I
---------------------	-------------

DEEL I: DE FEITEN.

HOOFDSTUK I: Gegevens uit de crimineele statistiek betreffende het Arrondissement Utrecht gedurende de periode 1910-1930	7
--	---

A. Criminaliteit	11
1. Verdeeling der criminaliteit naar jaargroepen — 2. Verdeeling der criminaliteit naar plaats — 3. Verdeeling der criminaliteit naar aard van het delict.	

B. Personalia	24
1. Legitimitieit — 2. Ontwikkeling — 3. Onvolledigheid van het gezin — 4. De beteekenis van ongunstige omstandigheden — 5. Leeftijd — 6. Burgerlijke staat — 7. Kerkelijke gezindte — 8. Beroep.	

HOOFDSTUK II: Gegevens uit de crimineele statistiek van de voornaamste landen van Europa	58
--	----

A. Criminaliteit	60
1. Verdeeling der criminaliteit naar plaats — 2. Verdeeling der criminaliteit naar aard van het delict — 3. Straftoemeting — 4. Recidive.	

B. Personalia	75
1. Legitimitieit — 2. Ontwikkeling — 3. Onvolledigheid van het gezin — 4. Leeftijd — 5. Burgerlijke staat — 6. Economische omstandigheden — 7. Drankmisbruik — 8. Beroep.	

HOOFDSTUK III: Samenvatting van de feiten	105
---	-----

DEEL II: DE VERKLARING DER FEITEN.

HOOFDSTUK I: Historisch overzicht van de meeningen omtrent de oorzaak van het verschil in misdadigheid van man en vrouw; Quetelet	115
A. Theorieën, waarbij de nadruk op den factor aanleg valt 1. Lombroso — 2. Ferrero.	120
B. Theorieën, waarbij de nadruk op den factor milieu valt 1. Proal — 2. Joly — 3. Colajanni — 4. Földes — 5. De Ryckère — 6. Loosjes — 7. Bongers.	127
C. Theorieën, waarbij geen nadrukkelijke tegenstelling tus- schen aanleg en milieu gemaakt wordt	141
1. Aschaffenburg — 2. Wulffen — 3. Von Koppenfels — 4. Krug — 5. Stumpfl.	
HOOFDSTUK II: Kritische beschouwing van de factoren, die het verschil in misdadigheid van man en vrouw kunnen veroorzaken	150
1. Opsporing — 2. Vervolging — 3. Berechting — 4. Strafbaar en niet strafbaar wangedrag — 5. De sociale positie der vrouw — 6. Variabiliteit der sexen — 7. Psychische factoren — 8. De psychologie der vrouw — Heymans — Liepmann — Weininger — Vaerting — Van der Hoop.	
HOOFDSTUK III: Conclusie: de overwegende factor gelegen in het aanpassingsvermogen der vrouw	186
BIJLAGEN: Tabellen, berekend naar de crimineele statistiek van Noorwegen (191), Zweden (194), Denemarken (198), Engeland (201), Nederland (204), Duitschland (208), België (211), Frankrijk (216), Zwitserland (221), Oostenrijk (223), Hongarije (226), Italië (229), Spanje (233), Portugal (237).	
LITERATUURLIJST	241

INLEIDING

De titel van dit werk houdt reeds in, dat het onderzoek de criminaliteit der vrouw als massaverschijnsel betreft. Het volgende zal dus niet handelen over individueele gevallen van vrouwencriminaliteit, maar over de misdadigheid der vrouw en vrouwelijke delinquenten in het algemeen.

Men kan zich afvragen of het zin heeft dit verschijnsel in zijn algemeenheid te beschouwen, waar men toch in de praktijk nooit met de crimineele vrouw in het algemeen, doch steeds met misdadige individuen te maken heeft. Dit is de bekende vraag van den practicus aan den theoreticus. Een bevestigend of ontkennend antwoord op deze vraag verraadt een werkmethode, een standpunt, waarover practici en theoretici veelal van meening verschillen. Wanneer men als rechter of als reclasseerder een vrouw voor zich heeft, die zich aan een misdrijf schuldig maakte, dan doet het weinig ter zake, te weten uit welk milieu de gemiddelde delinquente komt, welken leeftijd, welken burgerlijken staat de gemiddelde vrouwelijke misdadiger heeft. Echter, wanneer men als wetgever of regeerder naar maatregelen zoekt tot bestrijding en voorkoming van het euvel der criminaliteit, dan is men gedwongen zich een beeld van het verschijnsel in zijn algemeenheid te vormen en te zoeken naar algemeene oorzaken.

Uit het statistisch materiaal¹, dat tot uitgangspunt diende voor deze studie, vloeiden vanzelf vraagstelling en werkwijze voort. Bij het beschouwen van een crimineele statistiek nl., waar de delinquenten naar geslacht onderscheiden zijn, wordt men het meeste getroffen door het groote verschil in omvang van mannelijke en vrouwelijke misdadigheid. De vraag naar de verklaring hiervan achtten wij interessant genoeg om aan een nader onderzoek te onderwerpen. Welke feiten en omstandigheden zijn het, die het feit veroorzaken, dat de vrouw zich zooveel minder dan de man

¹ Verzameld en bewerkt op het Criminologisch Instituut aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

aan misdrijf schuldig maakt? Dit te weten is voor het preventief en repressief optreden tegen de misdaad van belang.

Aangezien de omvang der misdadigheid slechts statistisch te constateeren is, behoefden wij ons niet af te vragen of statistieken wel het juiste hulpmiddel zijn om een inzicht in de kwestie te krijgen. De strijdvraag of de statistische dan wel de biografische methode moest worden aangewend in de crimineele aetiologie konden wij voor ons studieterrein ter zijde laten.

Terdege zijn wij ons bewust, dat statistieken met de grootste voorzichtigheid gehanteerd moeten worden. Niet voor niets wordt het vervaardigen van statistieken wel eens genoemd: „l'art de noter très exactement des choses très inexactes”. Men moet zich steeds de wijze van tot stand komen voor oogen houden en zich afvragen of de bijeen getelde feiten wel voor statistische waarneming vatbaar zijn en of zij wel volgens dezelfde norm zijn gequalificeerd. In het volgende zullen herhaaldelijk statistieken waardeloos blijken, omdat hiermee niet of onvoldoende rekening gehouden is. Bij internationale vergelijking bleek gebrek aan uniforme inrichting der statistieken een groot bezwaar. Ge-deeltelijk konden wij dit bezwaar ondervangen door telkens de verhouding van mannelijke en vrouwelijke criminaliteit te vergelijken. Ten opzichte van de meeste gegevens werd voor mannen en vrouwen in een land dezelfde maatstaf aangelegd. Mocht dan al een systematische fout gemaakt zijn, dan werd ten opzichte van mannen en vrouwen dezelfde fout gemaakt, waardoor vergelijking toch mogelijk bleef.

Het zou verwondering kunnen wekken, dat men in dit werk, dat de criminaliteit der vrouw tot titel draagt, bijna evenveel over mannelijke als over vrouwelijke misdadigheid aantreft. Wil men echter het speciale karakter van de vrouwenmisdadigheid begrijpen, dan is het noodzakelijk, dat men voor oogen heeft, waarin haar criminaliteit zich van die van den man onderscheidt.

Door het grondmateriaal dezer studie werd het object beperkt tot de criminaliteit, voorzoover statistisch te constateeren, d.w.z. tot wettelijk omschreven en gerechtelijk geconstateerd wan-gedrag. Door deze beperking is het niet mogelijk uit de relatief zoo geringe vrouwencriminaliteit te besluiten tot een hooger zedelijk niveau der vrouw, zooals men wel gedaan heeft. Immers,

wel zijn crimineele handelingen zedelijk afkeurenswaard, maar omgekeerd is niet alle wangedrag misdadig in den zin der wet. Bovendien is misdadigheid een negatieve afwijking van de norm. Voor de beoordeeling van de moreele waarde moet ook wat positief uitsteekt boven de norm in aanmerking worden genomen. Men verwachtte dus geen antwoord op de vraag of de vrouw zedelijk hooger of lager staat dan de man.

In het volgende zal in deel I een overzicht gegeven worden van de feiten, waarbij het verschil in omvang van mannelijke en vrouwelijke misdadigheid het centrale probleem zal blijken te zijn. In het tweede deel volgt de verklaring der feiten, zooals die door verschillende criminologen gegeven is, met een poging tot synthese als slot.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5708 S. UNIVERSITY AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: (773) 936-3220
FAX: (773) 936-3220
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

DEEL I
DE FEITEN

HOOFDSTUK I

GEGEVENS UIT DE CRIMINEELE STATISTIEK BETREFFENDE HET ARRONDISSEMENT UTRECHT GEDURENDE DE PERIODE

1910-1930

Het materiaal voor dit onderzoek bestaat uit gegevens door het Centraal Bureau voor de Statistiek verschaft aan het Criminologisch Instituut aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Het zijn de telkaarten betreffende veroordeelingen wegens delicten in eersten aanleg door de rechtbank berecht, in het Arrondissement Utrecht gepleegd, gedurende de jaren 1910 tot en met 1930.

Voorzoover de crimineele statistiek van Nederland overeenkomstige gegevens voor het Rijk bevatte zijn deze vergeleken met de gegevens betreffende het Arrondissement Utrecht.

De feiten op de telkaarten vermeld zijn door ons in een cijfersysteem weergegeven en overgebracht op ponskaarten, wat mechanische sorteering mogelijk maakte.

Het betrekkelijk kleine aantal kaarten noodzaakte ons de jaren tot jaargroepen samen te voegen en de plaats van het feit niet nader te onderscheiden dan in de gemeente Utrecht en het overige Arrondissement.

Het samenvoegen van het materiaal tot jaargroepen bracht de moeilijkheid mee, dat, wanneer men het veroordeelde individu tot teleenheid neemt, dubbeltellingen ontstaan van individuen, die binnen een jaargroep meer dan eenmaal zich aan een delict schuldig maakten.

Dit bezwaar is beperkt tot dubbeltellingen van individuen, die in verschillende jaren, doch in dezelfde jaargroep een mis-

drijf pleegden. Wanneer n.l. een persoon zich in één jaar aan meer dan één misdrijf schuldig maakte, werd alleen de laatste desbetreffende kaart in het materiaal behouden, de overigen werden verwijderd.

Bij de indeeling in jaargroepen gingen wij uit van den datum van het feit en niet, zooals de crimineele statistiek dat doet, van den datum van het onherroepelijk worden van het vonnis. Dat tusschen deze data wel een belangrijke tijd verlopen kan, bleek vooral in de oorlogsjaren, toen aan de rechtbanken een groote achterstand was in te halen. Zoo betreffen de veroordeelingen, in 1921 uitgesproken, voor een belangrijk deel feiten in 1919 en eerder gepleegd.

De jaargroepen, die wij samenstelden zijn de volgende:

- 1910 - 1914 — vooroorlogsperiode
- 1915 - 1918 — oorlogsperiode
- 1919 - 1920 — naoorlogsperiode
- 1921 - 1930 — periode van betrekkelijke economische rust.

Dat het jaar 1914 niet bij de oorlogsperiode gerekend werd, vindt zijn oorzaak in het feit dat de oorlogsinvloed zich eerst in het einde van 1914 heeft doen gelden. In de jaren 1919 en 1920 had het economisch leven zich nog niet hersteld. De 10 jaren 1921-1930 kunnen als een betrekkelijke eenheid beschouwd worden, omdat vergeleken met 1915-1920 geen abnormale economische omstandigheden het maatschappelijk leven beïnvloedden. De economische crisis werd pas na 1930 merkbaar.

Uit het materiaal werden verwijderd de kaarten, betrekking hebbend op de Rijksbelastingovertredingen, op overtredingen der wet van 3 Aug. 1914 S. 344 (smokkelhandel), op overtredingen der distributiewet van 1916 en op bedelarij en landlooperij. Dat de belastingovertredingen uitgeschakeld werden, is wel begrijpelijk. In de eerste plaats is het de vraag of deze tot de eigenlijke criminaliteit gerekend kunnen worden; in de tweede plaats zou het beeld van den omvang hiervan onzuiver zijn, omdat deze delicten door transactie afgedaan kunnen worden, zoodat een groot gedeelte niet in de telkaarten geregistreerd wordt. Voor uitschakelen van overtredingen van de wet van 1914 en van de

distributiewet gold hetzelfde motief. Ook hier kan niet van eigenlijke criminaliteit gesproken worden, omdat de communis opinio een dergelijke overtreding niet misdadig noemde. Het meerendeel der bevolking maakte zich aan smokkelen schuldig en ging er prat op, wanneer dit door de overheid niet werd bemerkt.

Van de bedelaars en landloopers is het eveneens de vraag of zij crimineel genoemd moeten worden. Bovendien is de omvang van deze groep in overwegende mate afhankelijk van de vervolgings- en straftoemetingspolitiek ten hunnen opzichte.¹

Van het resteerende materiaal werden speciaal beschouwd de agressieve, economische en sexueele criminaliteit. Uitgeschakeld werden dus de kaarten betrekking hebbend op misdrijven, die noch agressief, noch economisch, noch sexueel genoemd konden worden, zooals schulddelicten,² meined en enkele andere. Tot de *agressieve* delicten werden gerekend de misdrijven tegen de openbare orde, misdrijven tegen het openbaar gezag, belediging, misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid, misdrijven tegen het leven, mishandeling (ook dierenmishandeling) en vernieling. De *economische* en *sexueele* delicten werden onderscheiden naar het motief van den dader, niet naar het door het wetsartikel beschermde rechtsbelang. Zoo werden koppelarij, vrouwenhandel (artt. 250, 250bis, ter W.v.S.), afdrijving (art. 251bis W.v.S.), het verkoopen van sterken drank aan in kennelijken staat van dronkenschap verkeerenden (art. 252 1e, 2e W.v.S.) tot de economische criminaliteit gerekend en niet, zooals het Wetboek van Strafrecht dat doet, tot de misdrijven tegen de zeden.

Wanneer in het volgende gesproken wordt van totale criminaliteit, wordt daarmee dus bedoeld de totale agressieve, economische en sexueele criminaliteit.

Het aldus geselecteerde materiaal bestaat uit 16034 veroor-

¹ Zoo werd in 1909 de groote toevloed bedelaars en landloopers, die hoopen door den rechter te Utrecht opgezonden te worden naar de R.W.I. te Veenhuizen, gekeerd door slechts hen te vervolgen, die in het Arrondissement geboren waren. Het aantal preventief gedetineerden liep dientengevolge van 1186 in 1908 terug tot 486 in 1909, tot 77 in 1910 (Crim. Stat. 1909 en 1910).

² Behalve schuldheling (art. 416bis W.v.S.), welke tot de economische criminaliteit gerekend wordt, omdat men mag aannemen, dat een veroordeeling ter zake van schuldheling vaak een onbewezen opzettelijke heling betreft.

deelde personen, waarvan 14504 mannen en 1800 vrouwen, verdeeld over de delictsgroepen in de jaargroepen als volgt:

Arrondissement Utrecht.

Absolute cijfers.

Jaargroep	Agressief		Economisch		Sexueel		Totaal	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
1910 - 1914	1302	151	1270	133	79	3	2651	287
1915 - 1918	626	93	2504	236	58	9	3188	338
1919 - 1920	433	55	1245	155	68	5	1746	215
1921 - 1930	3119	533	3189	380	611	47	6919	960
Totaal	5480	832	8208	904	816	64	14504	1800

Het meest in het oog loopende en belangrijkste kenmerk van de criminaliteit der vrouw is het overweldigende verschil in omvang vergeleken met de mannelijke criminaliteit. Dit is een algemeen en een algemeen bekend verschijnsel. De verhouding in de verschillende cultuurstaten varieert ongeveer van 1 : 4 tot 1 : 10³, maar steeds blijft een verschil ten gunste van de vrouw bestaan; zelfs in de oorlogsjaren, toen de vrouw veelal de positie van den man in de maatschappij had ingenomen en het grootste gedeelte der mannen onder de wapenen was. Wij komen daar in het volgende hoofdstuk nog op terug.

Om in de oorzaak hiervan eenig inzicht te krijgen, is het noodzakelijk nader in te gaan op tijdelijke en plaatselijke verschillen, op den aard van de delicten, en op de hoedanigheden van de delinquenten.

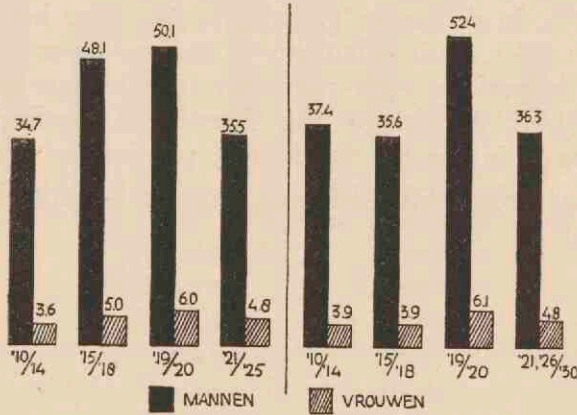
Achtereenvolgens zal behandeld worden de differentiatie van de 1800 vrouwen naar tijd, plaats en aard van het delict, daarna de personalia, gegevens omtrent de hoedanigheden van het veroordeelde individu, in verband met tijd, plaats en aard van het delict, telkens vergeleken met de overeenkomstige groep mannen.

³ G. VON MAYR, Moralstatistik (Tübingen 1917) p. 741.

A. CRIMINALITEIT

1. VERDEELING DER CRIMINALITEIT NAAR JAARGROEPEN.

Criminaliteitscijfers per 10.000 inwoners van elk geslacht.
Arrondissement Utrecht Het Rijk ²

% vrouwen van het totaal aantal veroordeelden in iedere jaargroep:

1910-1914	9.8	9.7
1915-1918	9.5	10.1
1919-1920	11.0	10.3
1921-1930	12.2	11.8

Bij het beschouwen van de verdeling naar jaargroepen is het eerste wat opvalt de sterke stijging der criminaliteit in den oorlog, die zich voortzet in de jaren 1919 en 1920. Dit geldt voor mannen en vrouwen gelijkelijk. Merkwaardig is, dat het hoogste cijfer bereikt wordt in de na-oorlogsperiode. Ditzelfde zien wij ook in de cijfers voor het Rijk. Hier wordt het echter beïnvloed door het feit, dat de crimineele statistiek als criterium het jaar van onherroepelijk worden van het vonnis neemt, terwijl wij het jaar van het feit als uitgangspunt bij de verdeling naar jaargroepen namen. Vele delicten, in den oorlog gepleegd, werden later berecht ten gevolge van de overstroming door smokkelzaken en

andere oorlogscriminaliteit, waardoor aan de Rechtbanken een groote achterstand ontstond.⁴

Vergelijken wij de cijfers van de eerste en laatste periode, dan blijkt de criminaliteit van de vrouw te zijn toegenomen zoowel in het Arrondissement als in het Rijk.⁵ Deze stijging vertoont zich ook in verhouding tot de mannelijke criminaliteit (in de periode 1910-1914 was het vrouwelijk aandeel voor het Arrondissement 9,8%, in de laatste periode 12,2%, voor het Rijk resp. 9,7% en 11,8%). Er is reden aan te nemen, dat er in de laatste jaren van de periode 1921-1930 een tendenz tot afnemen is. Voor het Rijk is dit althans zoo. Voor het Arrondissement zijn de cijfers te klein om een berekening per jaar te maken.

Percentage vrouwelijke delinquenten van het totaal aantal in het Rijk in:

1921	11.1 %
1926	12.4 %
1927	12.2 %
1928	12.2 %
1929	11.4 %
1930	12.2 %

Ook in de crisis zet het dalen van het procentueel aandeel der vrouw zich voort:

1931	10.9 %
1932	11.2 %
1933	10.8 %
1934	10.9 %
1935	10.8 %

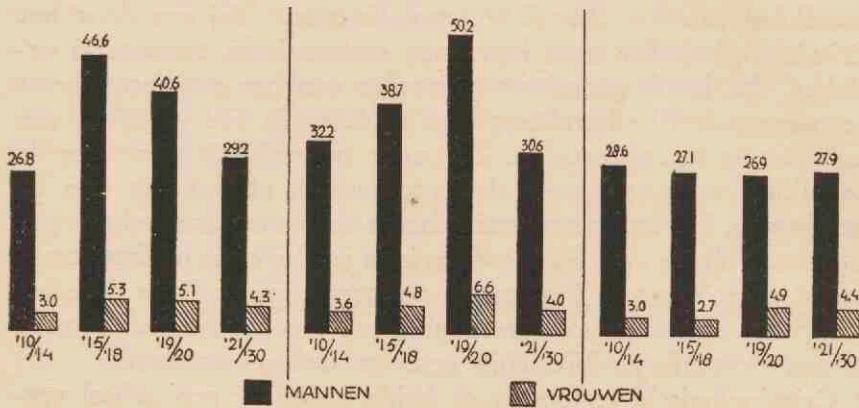
Mogelijk is, dat na den oorlog de misdadigheid der vrouw relatief langzamer is afgenomen dan die van den man. Toch is het percentage vrouwen ook in 1935 in het Rijk nog hooger dan in de periode 1910-1914.

⁴ Het aantal veroordeelingen voor rechtbankzaken, in 1919 onherroepelijk geworden, bedroeg voor het Rijk: 39268 (zonder prov. en pl. belastingovertredingen), het aantal veroordeelingen ter zake van feiten, in dat jaar gepleegd: 26539. 12729 veroordeelingen betroffen dus feiten in vorige jaren gepleegd. (Crim. Stat. 1921).

⁵ De Crimineele Statistiek van het rijk is in de jaren 1923 en 1924 niet uitgegeven, terwijl voor de jaren 1922 en 1925 de gegevens voor vrouwen ontbreken. Deze 4 jaren zijn dus bij de berekening van de laatste jaargroep voor het Rijk niet meegeteld.

2. VERDEELING DER CRIMINALITEIT NAAR PLAATS.

2 Criminaliteitscijfers per 10.000 inwoners van elk geslacht.
 Geïn. Utrecht Oost. Arrondissement West. Arrondissement

% vrouwen van het totaal aantal veroordeelden in iedere jaargroep:

1910-1914	10.9	12.0	13.4
1915-1918	11.0	11.7	15.2
1919-1920	11.8	11.2	9.0
1921-1930	14.0	10.2	9.5

Het is een bekend feit, dat in ons land in tegenstelling tot bijna alle andere landen van Europa tot voor kort de criminaliteit op het platteland grooter is dan in de steden.⁶ Om na te gaan in hoeverre dit ook in het Arrondissement Utrecht voor mannen en vrouwen het geval is, verdeelden wij de deliquenten naar hun woonplaats, waarbij wij onderscheidden de gemeente Utrecht, het Oostelijk en het Westelijk Arrondissement Utrecht. Als grens tusschen Oostelijk en Westelijk gedeelte werd aangenomen de oostgrens der gemeenten de Bilt, Utrecht en Vreeswijk.

Het *Westelijk* gedeelte is hoofdzakelijk klei- en veengebied en het grootste deel der inwoners behoort daar tot den boerenstand. In het *Oostelijk* gedeelte, dat voornamelijk uit zandgrond bestaat,

⁶ Vgl. Dr. H. H. BURCKHARDT, *Kriminalität in Stadt und Land* (Berlin-Leipzig 1936) p. 66.

zijn de verhoudingen geheel anders. De stad Amersfoort ligt daarin met 38534 inwoners (in 1930) en de Utrechtsche heuvelrug, die bijna geheel bebouwd is met villadorpen. Met Amersfoort meegerekend woont op dezen heuvelrug pl.m. 75 % der bevolking van het Oostelijk Arrondissement. Bij een door het Criminologisch Instituut ingestelde sociologische enquête is gebleken, dat in dit gedeelte ten gevolge van het grootgrondbezit de oorspronkelijke bevolking arm gebleven is. De vestiging van industrie is tegengehouden. Tot voor betrekkelijk kort was de bevolking voor een groot deel economisch afhankelijk van de landheeren. Dit heeft een onderdanige en sloome mentaliteit gekweekt. Volgens de schoolhoofden is de intelligentie in deze streek beneden het normale. Het aantal paupers is groot. Door deze belangrijke verschillen is de onderscheiding van het Arrondissement in een Oostelijk en Westelijk gedeelte wel gemotiveerd.

Criminologisch vertoonen de beide gedeelten een geheel verschillend beeld. De criminaliteit in het Westen is veel geringer en merkwaardig is, dat in den oorlog en in de periode daarna, voor wat de mannen betreft, *geen* stijging is waar te nemen. Wij zullen in de volgende paragraaf zien, dat de economische criminaliteit in den oorlog daar wel is toegenomen, maar door de sterke daling van de agressieve misdadigheid wordt deze stijging in het totaalcijfer genivelleerd. Het oosten heeft, behalve gedurende den oorlog, een grootere criminaliteit dan de stad Utrecht. In de stad is tijdens den oorlog het levensmiddelengebrek grooter geweest dan op het land; dit zal allicht de criminaliteit ongunstig beïnvloed hebben.

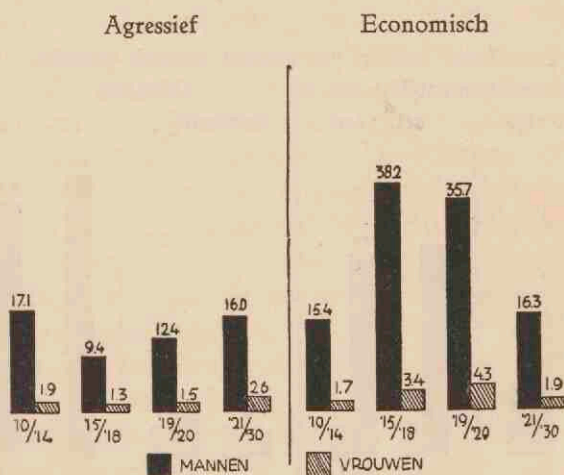
De verhouding tusschen vrouwelijke en mannelijke criminaliteit heeft in het Westen de meeste verandering ondergaan: daar overtreft in de laatste jaargroep het cijfer voor de vrouw dat der overige deelen van het Arrondissement, terwijl het criminaliteitscijfer der mannen daar nog beneden blijft.

De geringe mannelijke criminaliteit in deze streek stemt overeen met den toestand in het Rijk. De misdadigheid namelijk in gemeenten met minder dan 5000 inwoners is geringer dan in gemeenten met meer dan 100.000 inwoners (de Crimineele Statistiek onderscheidt hier niet naar sexe). In het Westen woont 71 % der bevolking in gemeenten met minder dan 5000 inwoners, in

het Oosten slechts 30%. Het totaalcijfer in het Westen wordt dus hoofdzakelijk gevormd door kleine gemeenten. Het is aannemelijk, dat ook in het Arrondissement Utrecht zich een samengaan vertoont van geringe criminaliteit en samenwoning in overwegend kleine dorpjes. Maar waarom de criminaliteit in de groote steden in ons land geringer is dan in de kleinere gemeenten met meer dan 5000 inwoners, is vooralsnog onverklaarbaar. Het zou buiten het bestek van dit onderzoek vallen hier verder op deze vraag in te gaan.

3. VERDEELING DER CRIMINALITEIT NAAR AARD VAN HET DELICT. *

Criminaliteitscijfers per 10.000 van elk geslacht.

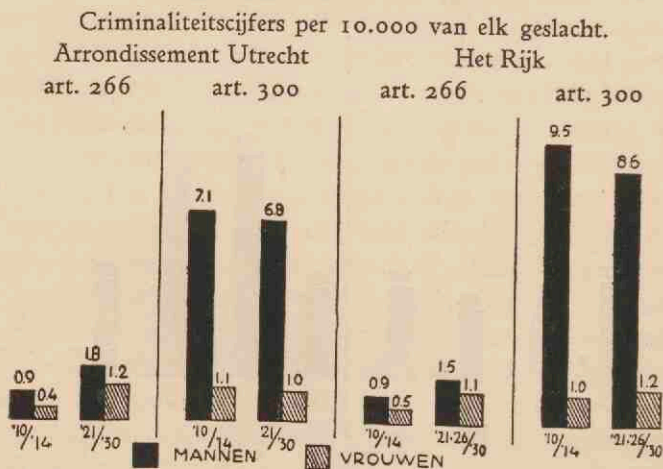
% vrouwen van het totaal aantal veroordeelden in iedere delictsgroep:

1910-1914	10.4	9.4
1915-1918	12.9	8.6
1919-1920	11.2	11.1
1921-1930	14.1	10.6

Niet alleen de quantiteit, maar ook de qualiteit van de vrouwendelicten verschilt belangrijk van die der mannen. Haar aandeel in de agressieve delicten is in alle jaargroepen grooter dan in

de economische. De criminaliteitscijfers voor agressieve delicten zijn in de eerste en laatste periode hooger dan voor economische. Bij de vrouw speelt dus in het Arrondissement Utrecht de agressieve misdadigheid de grootste rol. Voor de oorlogs- en na-oorlogsperiode geldt dit niet. De belangrijke afname der agres-sieve criminaliteit in deze jaren is een algemeen verschijnsel, waarop in de crimineele statistiek herhaaldelijk is gewezen. Dit hangt samen met de ongewone stijging van de economische cri-minaliteit, waardoor politie en parket, overbelast, minder aandacht aan kleine beledigings- en mishandelingszaken konden besteden.

In de periode 1921-1930 blijken voor de vrouw agressieve en economische criminaliteit ten opzichte van de voor-oorlogs-periode beide te zijn toegenomen, de agressieve echter in meerdere mate.

Wanneer we de voornaamste delicten van de *agressieve* crimi-naliteit beschouwen, blijkt er in den loop der jaren een merkwaar-dige verandering in de samenstelling der groep te zijn ingetreden. Het accent is, voor wat de vrouw betreft, verlegd van mishande-ling (art. 300 W.v.S.) naar belediging (art. 266 W.v.S.), in het Rijk zoowel als in het Arrondissement Utrecht. De toename van de agressieve criminaliteit moet dus op rekening van de beledi-ging worden geschoven (in het Arrondissement 0,4 per 10.000

inw. in 1910-1914, 1,2 per 10.000 inw. in 1921-1930, in het Rijk resp. 0,5 en 1,1 per 10.00 inw.). Hoe dit te verklaren? Het klinkt eenigszins paradoxaal om dit aan de verhooging van het algemeen zedelijk peil toe te schrijven. Toch is het mogelijk: een belediging kan slechts tot een veroordeeling leiden, wanneer een klacht wordt ingediend. De beledigde partij moet zich dus zoodanig in haar eer voelen aangetast, dat zij de politie er in mengt. Wanneer men gewend is aan ruwe taal en dronkemanstooneelen zal een scheldwoord minder indruk maken dan wanneer dit niet het geval is. Het is bekend, dat het drankmisbruik aanmerkelijk verminderd is, dat er door arbeidersorganisaties en jeugdbeweging in de laatste jaren aan volksopvoeding veel is gedaan. De daling van het criminaliteitscijfer voor mishandeling kan hierin een verklaring vinden. Drinkgewoonten en ruwe zeden zijn beperkt tot hen, die niet voor die opvoeding vatbaar bleken. Wanneer deze paupers in conflict raken met hun arbeiders-bureu LAATSTEN zullen deze zich thans eerder beledigd achten dan toen drankmisbruik en de gevolgen daarvan ook onder hen schering en inslag waren.

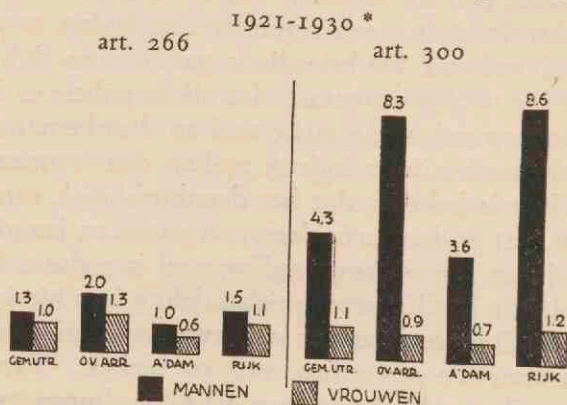
Een vergelijking van de gemeente Utrecht en het overig Arrondissement (naar plaats van feit onderscheiden) met Amsterdam⁷ en het Rijk leert (zie grafiek op p. 18), dat de cijfers voor mannen en vrouwen in de steden Utrecht en Amsterdam voor belediging *lager* zijn dan in het overig Arrondissement en het Rijk. (In 1930 woonde in het Rijk 51 % der bevolking in gemeenten met minder dan 20.000 inw., in het Arrondissement zonder de stad Utrecht 61 %; het Rijksgemiddelde wordt dus evenals het Arrondissementgemiddelde voor een groot deel door het platteland gevormd.)

Het aandeel der vrouw in het totaal aantal veroordeelden wegens belediging is in de steden Utrecht en Amsterdam het grootst, maar de criminaliteitscijfers zijn voor de steden lager dan voor het overige Arrondissement en het Rijk. Het onderscheid tusschen de steden Utrecht en Amsterdam enerzijds, het overig Arrondissement en het Rijk anderzijds, is dus, wat de vrouwen aangaat, kleiner dan voor de mannen, maar niettemin bestaat het verschil.

⁷ De cijfers voor Amsterdam zijn ontleend aan: Criminaliteit in Amsterdam en van Amsterdammers (Amsterdam 1932).

Men zou het omgekeerde verwachten, dat n.l. in de stad belediging veelvuldiger zou zijn, waar de mogelijkheid om door een

Criminaliteitscijfers per 10.000 van elk geslacht.

% vrouwen van het totaal aantal veroordeelden voor elk delict:

Gem. Utr.	45.2	22.4
Ov. Arr.	39.7	9.6
A'dam	41.5	17.3
Rijk	41.4	13.5

* Voor Amsterdam de periode 1923/27.
Voor het Rijk de jaren 1921, 1926/30.

medemensch gehinderd te worden zooveel grooter is. Het kan zijn, dat men op het land eerder tot een aangifte komt. In de stad kan men een belediging op zich laten zitten: men ontloopt den belediger in het vervolg. Op het land is men op een kleineren kring aangewezen, die men zich niet zelf gekozen heeft, maar die door de omstandigheden bepaald is. Men is gedwongen dezen kring als kring van medemenschen au serieux te nemen; men zal dus een beledigende uitlating minder gemakkelijk over zijn kant kunnen laten gaan en daarop eerder met inmenging der politie reageren.

In de Crimineele Statistiek van 1930, waar criminaliteitscijfers voor groepen van gemeenten, naar het aantal inwoners samengevoegd, zijn berekend, (helaas niet gedifferentieerd naar sexe), blijken de cijfers voor belediging in de kleinste gemeenten, n.l.

met minder dan 5000 inw., het hoogst te zijn.⁸ Wij hebben dus blijkbaar met een algemeen verschijnsel te doen.

Het aandeel van de vrouw in de voornaamste agressieve delicten is zeer verschillend:

Belediging (art. 266 W.v.S.)	37.1 %
Mishandeling (art. 300, lid 1, W.v.S.)	13.8 %
Overige agressieve delicten	5.6 %

Belediging is dus het meest typische vrouwendelict. Van de misdrijven tegen het leven komen in de onderzoekperiode slechts drie gevallen van kinderdoodslag (art. 290 W.v.S.) voor. Dit speelt dus bij de totale agressieve criminaliteit van de vrouw nauwelijks een rol.

Ook de samenstelling van de *economische* groep is bij de vrouwen anders dan bij de mannen.

Bij beiden valt de nadruk op eenvoudigen diefstal, maar bij de vrouwen in sterker mate. Het misdrijf van koppelarij is het eenige waar de vrouw de overhand heeft. Dit delict heeft in de onderzoekperiode slechts 20 maal tot een veroordeeling geleid en is dus op het totaalcijfer van weinig invloed.

De absolute cijfers voor de verschillende vormen van economische misdrijven toonen, dat de deelname van de vrouw aan de meer ingewikkelde vormen te gering is om voor statistische bewerking in aanmerking te komen.

Absolute cijfers.

	M.	V.	% V.
Diefstal (art. 310 W.v.S.)	3457	543	13,6
Diefstal in vereen. (art. 311 ⁴ W.v.S.)	1239	39	3,0
Idem en met braak (art. 311 ⁴ , 5 W.v.S.)	376	9	2,3
Verduistering (art. 321 W.v.S.)	582	52	8,2
Idem en met braak (art. 311 ⁴ , 5, W.v.S.)	376	9	2,3

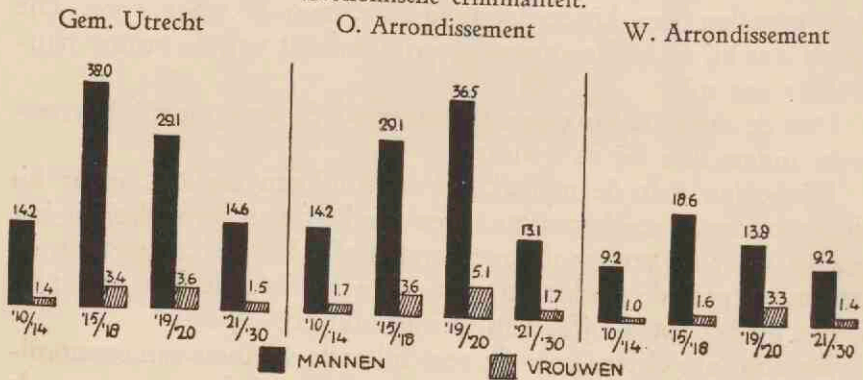
⁸ Het Rijk. Eenvoudige belediging per 100.000 inwoners:

	4 groote steden	Gem. m. 20-100.000 inw.	5-20.000 inw.	—5000 inw.
1926	6.3	15.2	16.4	17.1
1927	7.9	12.9	16.1	19.1
1928	6.6	13.0	14.5	21.6
1929	8.5	10.9	16.9	17.2
1930	10.8	10.7	14.8	16.6

Absolute cijfers.

	M.	V.	% V.
Oplichting (art. 326 W.v.S.)	236	30	11,3
Heling (art. 416 W.v.S.)	568	42	6,7
Koppelarij (art. 250 bis W.v.S.)	10	20	66,6
Vr. in behand. nemen (art. 251 bis W.v.S.)	15	12	44,4
Souteneurschap (art. 432 ³ W.v.S.)	4	—	—

Criminaliteitscijfers per 10.000 van elk geslacht.
Economische criminaliteit.

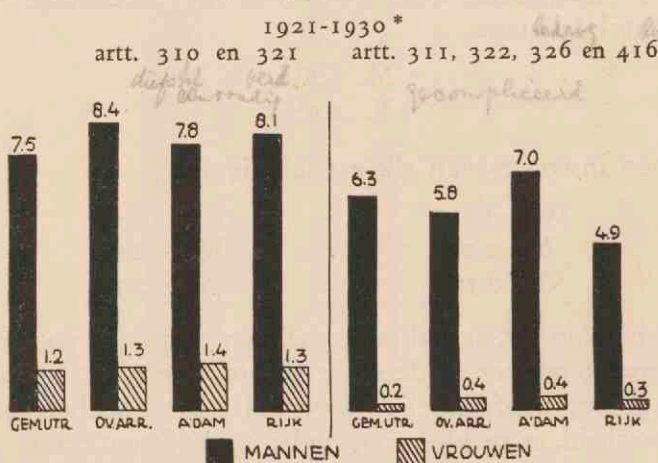
% vrouwen van het aantal veroordeelden in iedere jaargroep:

1910-1914	9.5	10.8	9.6
1915-1918	8.8	11.2	7.8
1919-1920	11.7	12.4	18.9
1921-1930	9.9	12.1	12.9

Verdeeld naar plaats van inwoning der delinquenten blijkt de economische misdadigheid op het platteland, met name in het Oostelijk Arrondissement, het grootst te zijn. Zooals boven opgemerkt, verschilt de aard en de economische toestand der bevolking van Oost- en West-Arrondissement zeer veel. Waarschijnlijk zal hierin de verklaring voor het groote verschil in criminaliteit gezocht moeten worden. Vooral in den oorlog werd in het Westen heel wat minder gebrek geleden. De vrouwelijke criminaliteit is in deze streek in de laatste jaargroepen in vergelijking tot de mannelijke veel hooger geworden. Dit zal op rekening geschoven moeten worden van de betere communicatie met de stad,

door geregelde autobusverbindingen in den laatsten tijd. (De verbinding van het Oosten met de stad is gedurende de onderzoeksperiode steeds veel beter geweest met tram- en spoorlijnen.) De winkeldrijvende middenstand lijdt thans in het Westen een kommerlijk bestaan, zooals uit de resultaten van de sociologische enquête blijkt. Dit beteekent dus, dat er meer in de stad gewinkeld wordt. Op de markt en in de groote magazijnen en warenhuizen in de stad is de gelegenheid tot diefstal grooter, dan in de kleine winkels in een dorp, waar de winkelier zijn klanten kent. Het winkelen geschiedt hoofdzakelijk door vrouwen; winkeldiefstallen worden meest door vrouwen gepleegd.

Criminaliteitscijfers per 10.000 van elk geslacht.

% vrouwen van het totaal aantal veroordeelden in iedere delictsgroep:

Gem. Utr.	14.3	Gem. Utr.	2.8
Ov. Arr.	13.9	Ov. Arr.	5.9
A'dam	16.5	A'dam	5.2
Rijk	13.7	Rijk	5.3

* Voor Amsterdam de periode 1923/27, voor het Rijk 1921, 1926/30.

Een vergelijking van de eenvoudige vormen van economische criminaliteit met de meer gecompliceerde in de gemeente Utrecht, het overige Arrondissement, Amsterdam en het Rijk in de laatste

jaargroep leert, dat bij de mannen de eenvoudige vormen op het platteland van het Arrondissement en in het Rijk het talrijkst zijn, de meer gecompliceerde vormen in de steden Utrecht en Amsterdam. Voor de vrouwen geldt dit niet. De gemeente Utrecht heeft voor beide categorieën het laagste cijfer.

Het aandeel van de vrouw in de *zedendelicten* is zeer gering. Van de 880 veroordeelingen in de periode 1910-1930 betroffen er 64 vrouwelijke delinquenten, d.i. 7,3 %.

In percenten van het totaal aantal delicten:

M. 5,6%

V. 3,8%

Wel is het aantal zedendelicten in den loop der jaren toegenomen. In de periode 1921-1930 was het percentage van het totaal aantal delicten:

M. 8,8%

V. 4,9%

Per 10.000 inwoners van elk geslacht is dit:

1910-1930

M. 2,19

V. 0,17

1921-1930

M. 3,13

V. 0,23

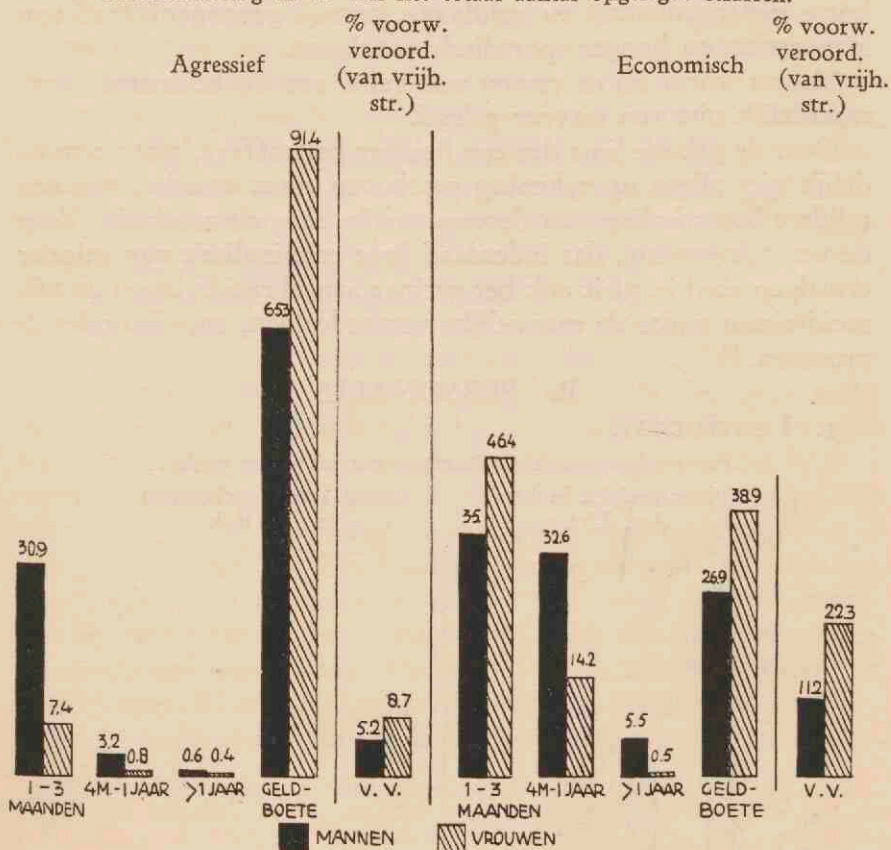
De toename van het aantal zedendelicten heeft dus voor mannen en vrouwen ongeveer in dezelfde verhouding plaats gehad.

Deze groep, hoofdzakelijk gevormd door openbare schennis der eerbaarheid, is te klein om nader te differentieeren.

Wij hebben geconstateerd, dat de vrouw in belangrijk mindere mate aan de criminaliteit deel heeft dan de man, dat de aard harer delicten afwijkt van dien der mannen. Bestaat er nu ook verschil in *ernst* tusschen de mannelijke en vrouwelijke criminaliteit? De mate van inbreuk op de rechtsorde komt tot uitdrukking in de strafmaat. Nu is het mogelijk dat verschil in straf, aan mannelijke en vrouwelijke delinquenten opgelegd, niet alleen bepaald wordt door verschil in strafwaardigheid van het delict, maar ook doordat aan de verschillende sexen niet dezelfde maatstaf wordt aangelegd. Typeerend is in dit verband de op-

merking van DRUKKER⁹ in zijn proefschrift, waar hij zegt, dat aan een onzer rechtbanken de gewoonte bestaat voor het misdrijf van art. 239 W.v.S. aan mannen regelmatig een geldboete van f 25.— op te leggen, aan vrouwen f 15.—.

Straftoemeting in % van het totaal aantal opgelegde straffen.

Inderdaad constateeren wij een groot verschil in strafmaat bij mannen en vrouwen. Het is noodig onderscheid te maken tusschen agressieve en economische delicten, omdat deze groepen op geheel verschillende wijze gestraft worden. Bij agressieve delicten overweegt geldboete, bij de economische delicten gevangenisstraf. Geldboete is een lichtere straf dan gevangenisstraf. Wij zien, dat

⁹ L. DRUKKER, De sexuele criminaliteit in Nederland 1911-1930. ('s-Gravenhage 1937) p. 28.

zoowel bij agressieve als economische delicten aan vrouwen meer geldboete wordt opgelegd dan aan mannen. Voor agressieve delicten worden zij zelfs bijna uitsluitend met boete gestraft (91.4 %); gevangenisstraf komt veel minder voor.

Bij de economische criminaliteit overwegen bij de vrouwen korte gevangenisstraf en geldboete, terwijl gevangenisstraf van 4 maanden en hoger sporadisch voorkomt.

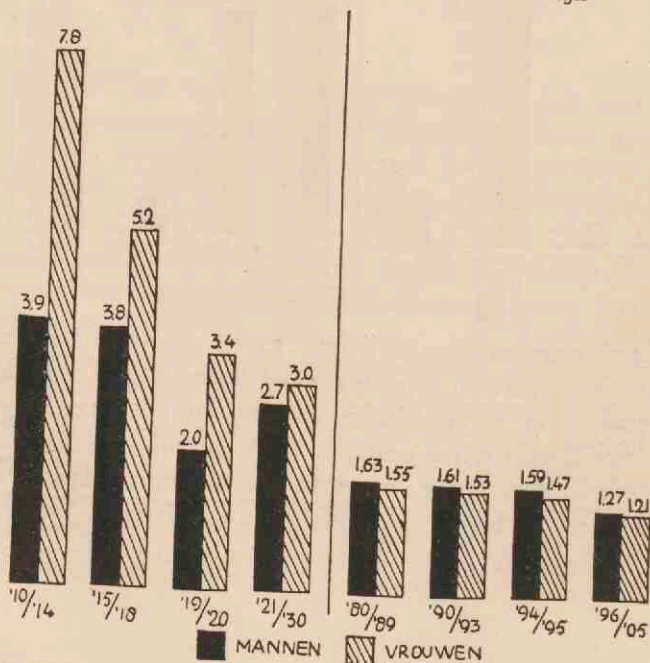
Voorts wordt bij de vrouw veel vaker een vrijheidsstraf voorwaardelijk niet ten uitvoer gelegd.

Over de geheele linie dus een lichtere bestraffing, wat vermoedelijk niet alleen op rekening geschoven moet worden van een mildere beoordeeling van de vrouwelijke sexe als zoodanig. Voor de veronderstelling, dat inderdaad haar criminaliteit van minder ernstigen aard is, pleit ook het geringe aantal recidivisten: 42,8% recidivisten onder de mannelijke veroordeelden, 19,1% onder de vrouwen.¹⁰

B. PERSONALIA

1. LEGITIMITET.

Percentage onwettig geboren en per jaargroep onder:
 veroordeelden in het Arr. Utr. aantal levend geboren in het Rijk

¹⁰ Zie voor noot 10 volgende bladzijde.

Omdat het aantal onwettig geboren en onder de totale bevolking afnemende is en de positie van het illegitieme kind verbeterd, is het wenschelijk de onwettigen onder de crimineelen per jaargroep te bezien. De legitimiteit van de delinquenten werd onderzocht, voorzover ze in het Arrondissement woonden.

Het percentage onwettig geboren en is veel hooger dan onder de totale bevolking in het Rijk. Het percentage onwettigen onder de vrouwen weer veel hooger dan onder de mannen.

De verklaring van het relatief groot aantal onwettigen onder de veroordeelden ligt in aanleg en milieu beide. De ouders van illegitieme kinderen zijn over het algemeen niet de krachtigste figuren; de vader, de moeder of de ouders beide hebben vaak een tekort aan verantwoordelijkheidsgevoel en het is geen wonder, wanneer dit zich in de kinderen ook openbaart. Daarbij komt, dat er aan de opvoeding dikwijls veel zal ontbreken: door zorgelijke financieele omstandigheden, door gebrek aan vaderlijken invloed en ook meer dan eens aan moederlijken invloed, wanneer de moeder niet in staat is zelf voor haar kind te zorgen. De natuurlijke kinderen worden in de maatschappij er op aangezien; al schaadt hen dit in hun carrière niet altijd, toch heeft het psychischen invloed en zal het allicht een gevoel van minderwaardigheid doen ontstaan. Het is dus geen wonder, dat deze kinderen eerder tot misdaad vervallen dan kinderen uit een normaal gezin.¹¹ Een hoog percentage onwettig geboren en onder crimineelen is dan ook een vele malen geconstateerd verschijnsel. Onder de veroordeelden vormen de illegitiemen een ongunstige groep. Dit blijkt o.a. uit het Amsterdamsche onderzoek, waar onder de onwettigen een groot per-

¹⁰ De recidive van de vrouw is ook van lichter en graad:

% vrouwen der recidivisten met 1 voorveroordeeling	7.6
2 „	4.5
3 en meer	3.3

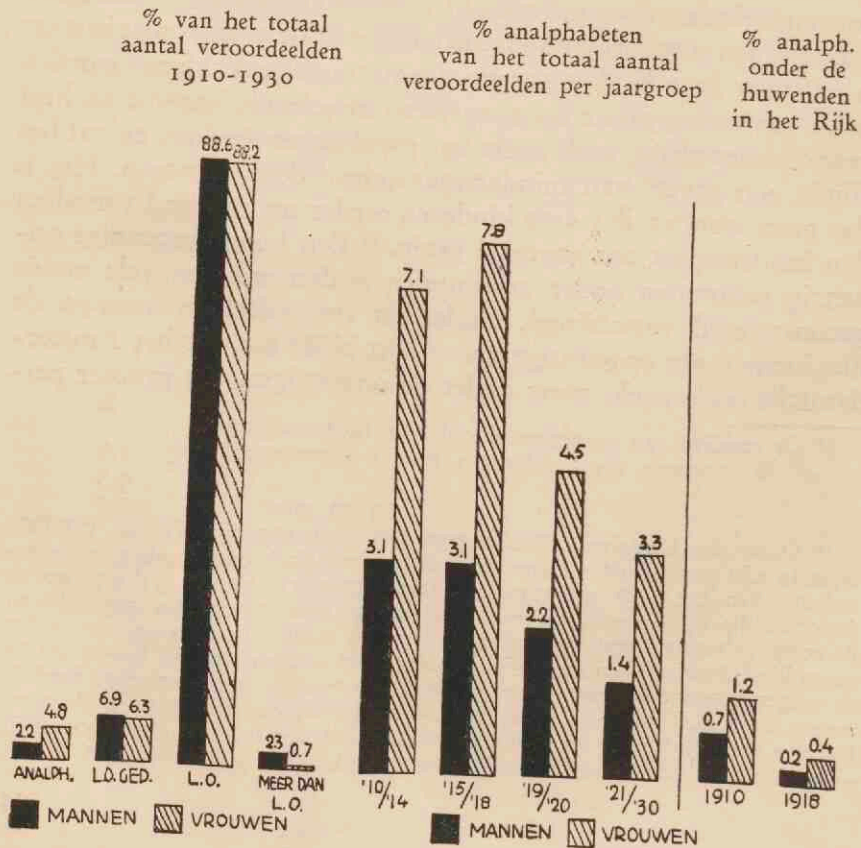
¹¹ Onwettige kinderen zullen meestal eerstgeborenen zijn. Dr. H. POSTMA wijst in zijn proefschrift: Experimenteel-psychologisch onderzoek naar de beteekenis van het „geboortenummer“ (Groningen 1929), p. 53 e.v. op de factoren, die op de eerstgeborenen een ongunstigen invloed kunnen hebben: de eerste geboorte komt meestal moeilijker tot stand dan de volgende en het eerste kind doorleeft een foetale positie door het indalen van het hoofd, die bij de volgende geboorten niet meer voorkomt. Bovendien heeft het eerste kind de meeste kans den invloed van eventueele onrijpheid der moeder te ondergaan. Behalve de illegitimiteit op zich zelf, zal dus ook het feit van eerstgeboorte de groep der onwettigen ongunstig kunnen beïnvloeden.

centage analphabeten, drankmisbruikers en recidivisten voorkomt dan onder de veroordeelde wettig geboren. ¹² Het is dus wel duidelijk, dat de onwettige geboorte een ongunstige omstandigheid is, die de criminaliteit kan bevorderen.

Het aantal onwettige geboorten onder de totale bevolking neemt af, waarschijnlijk ten gevolge van de meerdere bekendheid van middelen ter voorkoming van zwangerschap. Echter daalt het percentage illegitieme misdadigers in sterker mate. Dit zal moeten worden toegeschreven aan de betere zorg voor ongehuwde moeders en aan de mildere beoordeeling van het buiten-echtelijk moederschap.

Maar hoe te verklaren, dat het percentage illegitiemen onder de vrouwelijke delinquenten zooveel hoger is dan onder de mannelijken? Op deze vraag komen wij terug op p. 29.

2. ONTWIKKELING.

¹² Voor noot 12 zie volgende bladzijde.

Ook de ontwikkeling van de delinquenten werd onderzocht voor zoover deze in het Arrondissement woonden.

Het percentage analphabeten onder de veroordeelden is veel hooger dan onder de totale bevolking. Evenals bij de illegitiemen zien wij een duidelijk dalende lijn. Vergelijking met analphabeteisme onder de totale bevolking bleek slechts mogelijk met het percentage analphabeten onder de huwendes, gepubliceerd in de jaarcijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek van 1918. Het percentage analphabeten onder de huwende vrouwen is grooter dan onder de huwende mannen. In vele gevallen zal analphabeteisme een gevolg zijn van overmatig schoolverzuim. Het ligt voor de hand, dat dit bij meisjes meer voorkomt dan bij jongens, omdat meisjes door de moeder eerder thuis gehouden worden voor hulp in de huishouding. Toch is het verschil in percentage van mannelijke en vrouwelijke analphabeten onder de veroordeelden grooter dan onder de totale bevolking. Evenals illegitimitieit is ook gebrek aan kennis van lezen en schrijven een ongunstige omstandigheid. Het is den analphabeten niet gelukt, hetzij door gebrekkig intellect, hetzij tengevolge van de onmogelijkheid om geregeld een school te bezoeken, lezen en schrijven te leeren. In een wereld van geletterden blijven zij als gevolg hiervan maatschappelijk achter. Alphabeteisme en illegitimitieit zijn beide zoowel oorzaak als gevolg van geringer maatschappelijke welstand.

Onder de veroordeelden vindt men bij de analphabeten het grootste percentage recidivisten. Dit is in het Amsterdamsche onderzoek geconstateerd¹³ en blijkt ook uit de cijfers voor Utrecht.

¹² Criminaliteit in Amsterdam en van Amsterdammers. T.a.p. p. XVIII.

	Van de onw. geboren veroord.	Van de wett. geboren veroord.
analphabeet	2 %	0.4 %
onder invl. v. st. drank	19 %	12 %
recidivist	60 %	52 %
van de rec. vóór 20e jaar de eerste maal veroord.	47 %	39 %

¹³ Criminaliteit in Amsterdam en van Amsterdammers, t.a.p. p. XIX:

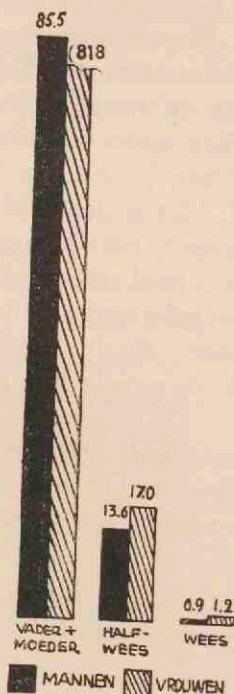
Recidivisten onder veroordeelde analphabeten	
„ „ veroordeelden, die L.O. genoten	54,5 %
„ „ „ „ M.O. „	52,8 %
„ „ „ „ H.O. „	34,8 %
„ „ „ „ „	8.3 %

De ongeletterden vormen dus onder de veroordeelden een ongunstige groep.

Het percentage van hen, die gedeeltelijk of geheel lager onderwijs genoten hebben, verschilt voor mannen en vrouwen weinig. Het aandeel van hen, die middelbaar of hoger onderwijs genoten hebben, is echter onder de mannen veel grooter.¹⁴

3. ONVOLLEDIGHEID VAN HET GEZIN.

% van het totaal aantal strafv. minderjarige veroordeelden.
1910-1930

¹⁴ Weliswaar vindt men ook onder de totale bevolking een grooter aantal mannen dan vrouwen die meer dan L.O. genoten hebben, maar het verschil is niet van dien aard, dat daaruit alleen het gering percentage veroordeelde vrouwen met U.L.O., M.O. of H.O. verklaard zou kunnen worden. Van de veroordeelden van deze groep (282, waarvan 11 vrouwen, of 3,9 %) wordt het meerendeel gevormd door hen, die U.L.O. gehad hebben. H.O. is

Alleen op de telkaarten van minderjarigen staat vermeld, of de vader en/of de moeder nog in leven zijn. Voor deze categorie is dus na te gaan of zij uit onvolledige gezinnen komen. Niet vermeld staat of er stiefouders zijn. Echter een tweede vader of moeder kan voor een kind niet geheel het gemis van eigen ouders vergoeden, zoodat het overlijden van een van hen op de opvoeding der kinderen nooit gunstig werkt. Het percentage weezen en halfweezen is onder de meisjes grooter. Deze resultaten van de wel zeer kleine absolute cijfers worden bevestigd door het onderzoek van SCHENK¹⁵ en het Amsterdamsche onderzoek.¹⁶

4. DE BETEEKENIS VAN ONGUNSTIGE OMSTANDIGHEDEN.

Wij hebben gezien, dat zoowel van illegitiemen als van analphabeten, halfweezen en weezen het percentage onder de veroordeelde vrouwen grooter is dan onder de mannelijke veroordeelden. Dit is een algemeen verschijnsel, waarop wij wat nader willen ingaan.

Verschillende schrijvers zoeken de verklaring in een grootere gevoeligheid van de vrouw voor ongunstige omstandigheden. KRUG¹⁷ geeft uit de Deutsche gevangenisstatistiek cijfers van den ontwikkelingsgraad der ingeslotenen (in Pruisische strafgestichten):

	Ohne Schulbildung			
	M.	%	V.	%
1911	98	2.4	39.	11.8
1912	71	1.7	43	11.2
1913	80	1.9	30	9.0

bij de mannen uitzondering en komt bij de vrouwen geen enkele maal voor. In 1932 waren 46.0 % van de leerlingen van U.L.O.scholen in de provincie Utrecht meisjes, dus bijna de helft. Op middelbare scholen vindt men minder meisjes: in 1931 was het in de provincie Utrecht 31,2 %, aan de Universiteit nog veel minder: in 1931 waren 17,8 % van het aantal ingeschrevenen aan de Universiteit te Utrecht vrouwen.

Ware het aantal jongens- en meisjes-leerlingen op U.L.O. en middelbare scholen gelijk, dan zou het percentage onder de veroordeelde vrouwen allicht iets hooger zijn dan 3.9, maar het zou toch nog belangrijk onder het algemeen gemiddelde blijven van alle veroordeelde vrouwen, n.l. 11 % van het totaal aantal veroordeelden.

¹⁵ W. SCHENK, Wangedrag van kinderen (Utrecht 1936) p. 101.

¹⁶ T.a.p. p. XXXIII en 84.

¹⁷ J. KRUG, 50 Jahre Frauenkriminalität, Heft 124 der Beiträge zur Statistik Bayerns (München 1934) p. 110.

Naar aanleiding van het hooge percentage analphabeten onder de vrouwen zegt hij:

„Für die Frau ist noch mehr als beim Mann anzunehmen, dasz mangelhafte Schulbildung ihr natürliches gefühlbetohntes Handeln verstärkt und *in erhöhtem Masze gesetzliche Schranken übersehen lässt.*” (Cursiveering van ons.)

VAN DEN BRINK zegt in het Amsterdamsche Onderzoek¹⁸:

„20 % van de jongens en 26 % der meisjes waren halfwees, van resp. 2 en 3 % waren beide ouders overleden. *Voor de meisjes schijnt het verlies van een der ouders of van beiden dus een nadeeliger invloed te hebben dan voor jongens.*” (Cursiveering van ons.)

De absolute cijfers, waarop deze percentages betrekking hebben, vindt men op pag. 85:

Veroordeelde of schuldig verklaarde jongens en meisjes.

	1923-1927	
	jongens	meisjes
beide ouders in leven		
vader overleden	350	25
moeder overleden	40	4
beide ouders overleden	47	5
	8	1

Zoowel bij KRUG als uit de Amsterdamsche cijfers zien wij, dat weliswaar het percentage veroordeelde vrouwen, resp. bij analphabeten en uit onvolledige gezinnen grooter is dan dat der mannen, maar in absoluto zijn de mannen in de meerderheid. Slechts dan zou van een grooter gevoeligheid van de vrouw voor deze ongunstige omstandigheden gesproken kunnen worden, wanneer men meer vrouwen dan mannen onder veroordeelden uit ongunstige omstandigheden zou aantreffen.

Dit nu is in de aangehaalde voorbeelden niet het geval.

SCHENK¹⁹ schrijft: „Opvallend is weer, *hoeveel gevoeliger het meisje op ongunstige huiselijke omstandigheden reageert dan de jongen*, (grafiek 17, kolom „tactloos” en „slechte verhoudingen, geen band”), evenals zij de stiefmoeder- of -vaderverhouding

¹⁸ T.a.p. p. XXXIII.

¹⁹ T.a.p. p. 175.

veel minder goed verdraagt. Kennelijk valt het den jongen makkelijker zich aan de huiselijke conflictensfeer te onttrekken dan een meisje, dat juist ook weer meer behoefte aan huiselijke gezelligheid heeft." (Cursiveering van ons)

Het onderzoekmateriaal van Dr. SCHENK bestaat uit Rotterdamsche kinderen, die tusschen 1926-1931 wegens wangedrag met den Kinderrechter in aanraking zijn geweest en die eenigen tijd in een observatiehuis, tuchtschool of opvoedingsinrichting hebben doorgebracht.

In de bedoelde grafiek is de invloed van opvoedingsfactoren in het gezin weergegeven; 15 factoren zijn tot 3 hoofdgroepen samengevoegd:

	jongens	meisjes
verwaarloozing	103	104
te weinig leiding	81	58
paedagogische fouten	125	101

Bij verwaarloozing zien wij ongeveer evenveel jongens als meisjes, bij de 2 andere groepen zijn de absolute cijfers voor jongens grooter. Voor de factorengroepen „te weinig leiding” en „paedagogische fouten” zijn de meisjes dus *niet* gevoeliger.

Deze 3 groepen zijn onderverdeeld. Van de 8 factoren, waarbij men een hooger percentage meisjes vindt en waar inderdaad sprake is van ongunstige huiselijke omstandigheden, is alleen bij „verhouding kind-ouders slecht - geen band tot gezin” en bij „stiefouderinvloeden” (beide onder de groep paedagogische fouten) het verschil in percentage van dien aard, dat ook de absolute aantallen meisjes, die hiervan het slachtoffer werden, grooter moeten zijn, zoodat alleen hier de conclusie tot een grootere gevoeligheid van het meisje gerechtvaardigd schijnt, *maar ook alleen hier* (de nauwkeurige percentages zijn uit de grafiek niet af te lezen).

Bij de groepen „verwaarloozing” en „te weinig leiding” komt ook de factor „stiefouderinvloeden” voor. Hoewel het percentage meisjes ook hier hooger is dan dat van de jongens, is het verschil toch niet groot genoeg om op voldoende onderscheid in absolute aantallen te berusten, zoodat hier niet gezegd kan worden, dat

het meisje stiefoudermoelijkheden slechter verdraagt.

In het Hoofdstuk over gezinsgrootte schrijft SCHENK²⁰: „merkwaardig is overigens ook weer, dat wij bij jongens deze vermeerdering van de middelste rangnummers in de groote gezinnen lang niet in die mate vinden. Ook in dit opzicht blijken meisjes, zooals reeds eerder opgemerkt, *sterker op ongunstige omstandigheden in het gezin te reageeren dan jongens*”. (Cursivering van ons.) Inderdaad zien wij hier een hooger percentage meisjes onder de middelste rangnummers (de ongunstigste positie in groote gezinnen) dan jongens, nl. resp. 63.9 % en 59 %. Wanneer men echter bedenkt, dat de percentages berekend zijn van 134 jongens en 98 meisjes, dan ziet men dat het absolute getal meisjes van de middelste rangen uit groote gezinnen kleiner is dan het aantal jongens, nl. 62 meisjes tegen 72 jongens.

De verklaring van bovengenoemde schrijvers²¹ berust o.i. op een interpretatie van de relatieve cijfers, zonder rekening te houden met de absolute aantallen, waarop zij betrekking hebben.

Wij constateerden in het Arrondissement Utrecht een hooger percentage illegitiemen, analphabeten, weezen en halfweezen onder de vrouwen. Uit de absolute cijfers blijkt, dat er in deze groepen toch nog heel wat meer mannen zijn. Van het zooveel grooter totaal der mannelijke veroordeelden vormen deze aantallen echter een geringer percentage dan men bij de vrouwen aantreft.

	1910-1930		%	
	M.	V.	M.	V.
onwettig geboren	370	69	3.1	4.2
analphabeet	259	79	2.2	4.8
halfwees	358	41	13.6	17.0
wees	22	3	0.9	1.2

Tot een grootere gevoeligheid der vrouw kan men dus op grond van deze gegevens niet besluiten. Ook hier handhaaft de vrouw

²⁰ T.a.p. p. 217.

²¹ Vgl. ook W. A. BONGER: *Criminalité et conditions économiques* (Amsterdam 1905) p. 546: „il est intéressant d'observer que, chez les filles l'influence de mauvaises circonstances de famille est encore plus forte que chez les garçons.”

haar geringere gevoeligheid voor criminogene factoren, hoewel in mindere mate.

Men zou dus kunnen zeggen, dat de vrouw *relatief*, in verhouding tot andere factoren, gevoeliger is voor illegitimiteit, analphabetisme en het opgroeien in een onvolledig gezin. Daartegenover zouden dan factoren moeten staan, die op haar minder invloed hebben dan op den man. M.a.w. de resistentie der vrouw tegen factoren, die de criminaliteit bevorderen, is dus niet onder alle omstandigheden in dezelfde mate grooter dan de resistentie van den man.

Het gaat hier nu om de vraag, *onder welke omstandigheden de vrouw relatief meer, onder welke omstandigheden relatief minder weerstand heeft dan de man.*

Wij laten in het midden wat de oorzaak van haar grootere resistentie is; of deze gezocht moet worden in haar meer beschermde sociale positie, in haar psychische of fysieke constitutie of in andere invloeden, dit doet voorloopig niet ter zake; vast staat dat zij zich beter aanpast aan de rechtsorde.

Het is bekend, dat naarmate de maatschappelijke omstandigheden ongunstiger worden, de weerstand tegen crimineele neigingen afneemt. Men treft onder de misdadigers een grooter percentage paupers en psychisch abnormalen aan dan onder de totale bevolking. Ook illegitimiteit, analphabetisme en onvolledigheid van het gezin zijn, zool zelf geen criminogene factoren, dan toch symptomen van factoren, die de misdadigheid in ongunstigen zin beïnvloeden, want men vindt ook deze verschijnselen onder de veroordeelden meer vertegenwoordigd dan onder de totale bevolking. Dit geldt voor beide sexen. Wij kunnen deze verschijnselen samenvatten onder de meer algemeene benaming van ongunstige omstandigheden.

Nu is het denkbaar, dat er omstandigheden zijn waaronder de man crimineel wordt, terwijl de vrouw met haar meerdere resistentie nog weerstand biedt tegen crimineele neigingen, dat m.a.w. de vrouw in ongunstiger omstandigheden moet verkeerden dan de man om tot misdaad te vervallen.

Wanneer het juist is, dat de omstandigheden, waarin de vrouw tot misdaad komt, gemiddeld ongunstiger zijn dan die waarin

de man bezwijkt, dan is het logisch, dat de veroordeelde vrouwen gemiddeld in ongunstiger omstandigheden leven dan de veroordeelde mannen en logisch, dat men onder haar een *groter* percentage onwettig geboren, analphabeten, halfweezen en weezen aantreft.

Omgekeerd zullen dan de in gunstiger omstandigheden levenden een *geringer* percentage moeten vormen van de vrouwelijke dan van de mannelijke veroordeelden.

Inderdaad wijst hierop een resultaat van het onderzoek van SCHENK²². Bij de bespreking van den invloed der opvoeding op het wangedrag van kinderen onderscheidt hij, zooals wij zagen, de ongunstige factoren in: verwaarloozing, te weinig leiding en paedagogische fouten. Van een gedeelte der kinderen maken de ouders zich aan geen dezer fouten schuldig. In procenten van het totaal in iedere groep:

jongens (civielr. behandeld)	5.7 %
„ (straf. „)	9.2 %
meisjes (civ. en straf. tezamen)	2.2 %

Een grooter percentage jongens dan meisjes verkeerde dus wat de opvoeding betreft in een gunstige positie.

Wij constateerden, dat in ons materiaal het percentage der onwettig geboren veroordeelden in den loop der jaren is afgenomen, in sterker mate dan het percentage onwettig geboren onder het totaal aantal levend geboren in het Rijk. Hieruit kan worden afgeleid, dat de positie van het illegitieme kind verbeterd is. Wij zien dan ook dat het verschil tusschen het percentage mannelijke en vrouwelijke illegitieme veroordeelden kleiner is geworden. (1910-1914 resp. 3.9 % en 7.8 %, in 1921-1930 resp. 2.7 % en 3.0 %, zie graphiek p. 24).

Bij de cijfers betreffende ontwikkeling zien wij een gering percentage vrouwen dat meer dan 1.0 genoten heeft (zie graphiek p. 26). De meerdere ontwikkeling is misschien op zichzelf geen anticriminogene factor, maar toch een bewijs van een zekeren maatschappelijken welstand. Het is bekend, dat de criminali-

²² T.a.p. p. 155.

teit geringer is onder de maatschappelijk welgestelden dan onder de paupers. Een zekere ontwikkeling zal dus als een gunstige omstandigheid aangemerkt kunnen worden.

Illustratief ook is de opmerking van VON MAYR²⁸, dat de hooge criminaliteitscijfers van vrouwelijke analphabeten zich overwegend daar vertoonen, waar analphabeten in het algemeen zwak vertegenwoordigd zijn. Het is duidelijk, dat juist daar de positie van den analphabeet het ongunstigst is, waar de kennis van lezen en schrijven algemeen verbreid is. In landen, waar analphabeteisme een uitzondering is, waar dus de groote meerderheid kan lezen en schrijven, zal de analphabeet een maatschappelijk lager staand individu zijn dan in landen, waar er meer voorkomen: èn door aanleg en jeugdumstandigheden, die zeer ongunstig geweest moeten zijn, omdat hij niet gekund heeft, wat de groote massa wel kon, èn door de gevolgen, waardoor hij maatschappelijk achter bleef. Het aandeel der vrouwen onder de veroordeelde analphabeten neemt dus toe ten opzichte van de mannen, naarmate het analphabeteisme onder de totale bevolking afneemt. Naarmate het ongeletterd zijn een ongunstiger omstandigheid is,

²⁸ De volgende cijfers spreken voor zichzelf.

VON MAYR, Moralstatistik p. 835.

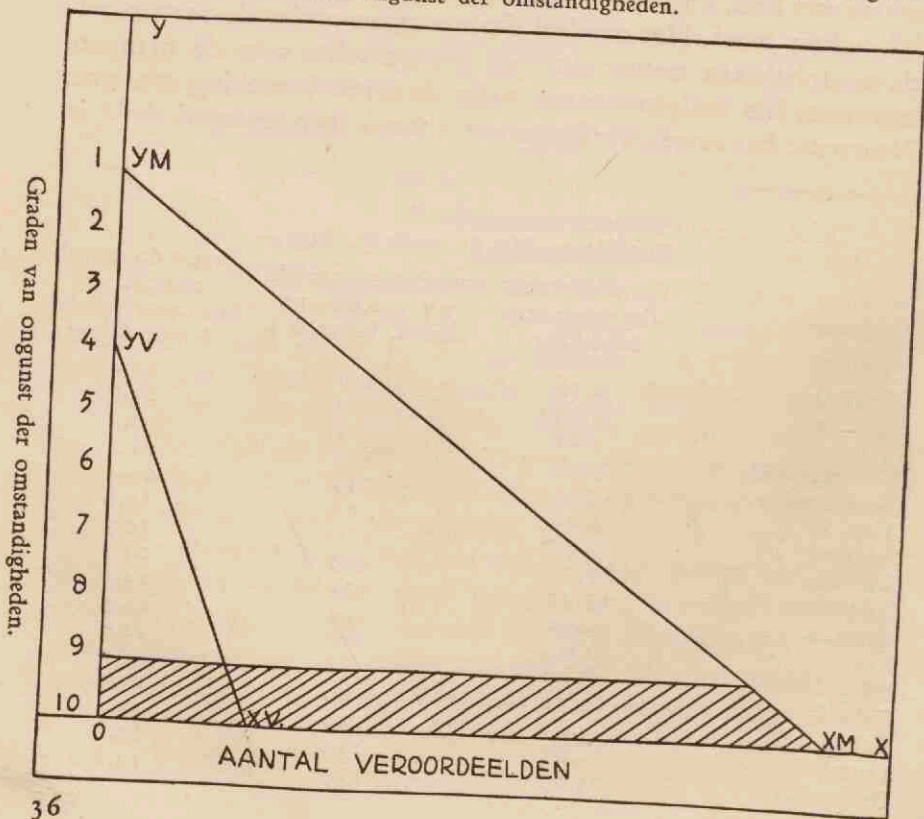
1900	% analphabeten der totale vr. bevolking	vr. veroord. analph. per 100,000 vr. analph. boven 6 j.	% vr. v. d. veroord. analph. per 100,000 analph. boven 6 jaar
Voralberg	2,36	596	23,4
Böhmen	4,85	219	22,0
Mähren	5,81	608	23,1
Niederösterreich	5,76	133	21,2
Oberösterreich	4,53	233	24,4
Tirol	5,46	93	11,8
Salzburg	6,48	110	11,3
Schlesien	7,28	425	24,1
Steiermark	15,42	124	14,5
Kärnten	22,92	124	15,5
Krain	21,24	118	11,7
Küstenland	38,87	48	8,2
Galizien	60,71	99	13,5
Bukowina	69,01	149	13,1
Dalmatiën	80,67	112	10,1
Oesterreich	25,85	123	14,6

maken de vrouwen een grooter deel van het totaal aantal veroordeelde analphabeten uit.

Wij vinden dus overal het verschijnsel, dat naarmate de omstandigheden gunstiger zijn, er relatief minder crimineele vrouwen gevonden worden. Dit is een bevestiging van de hypothese, dat de vrouw in gemiddeld ongunstiger omstandigheden moet verkeeren om tot misdaad te vervallen.

Boven schreven wij, dat de weerstand van de vrouw niet onder alle omstandigheden in dezelfde mate grooter is dan die van den man. Vollediger kunnen wij thans zeggen, dat naarmate de omstandigheden van de groep, waaruit de veroordeelden voortkomen ongunstiger zijn, het aantal vrouwen relatief grooter is.

Schematische graphiek van het aantal veroordeelden bij verschillenden graad van ongunst der omstandigheden.

In nevenstaande graphiek is dit verschijnsel schematisch voorgesteld.

Op de y -as werd de graad van ongunst der omstandigheden weergegeven, toenemend van Y naar O ; op de x -as het aantal veroordeelden.

Daar bij toenemende ongunstigheid der omstandigheden het aantal crimineelen grooter wordt, zullen bij graad 10 de meeste veroordeelden gevonden moeten worden en bij graad 1 de minste. De curve van het aantal veroordeelden zal dus een schuine lijn vormen. In de graphiek is het aantal veroordeelde mannen weergegeven door de lijn $YM XM$.

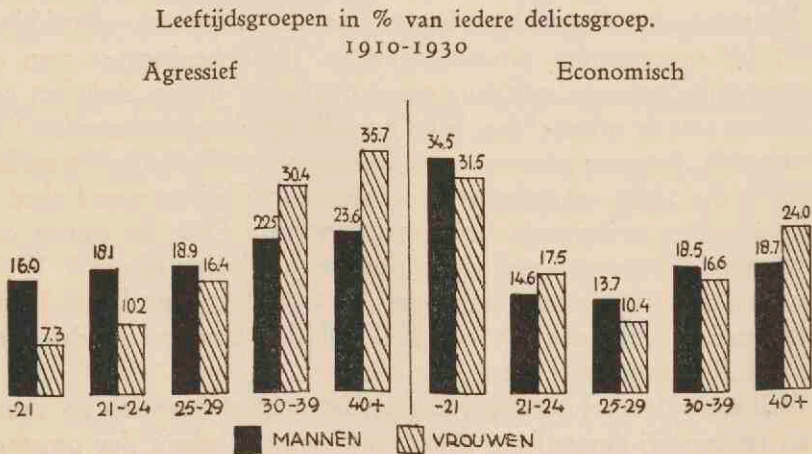
Volgens onze hypothese bezwijken de vrouwen gemiddeld eerst bij ongunstiger omstandigheden. Het beginpunt van de vrouwelijke criminaliteitslijn moet dus lager liggen dan het beginpunt van de mannelijke. Men kan dit op elk punt beneden YM aannemen, hetgeen niets aan het betoog verandert. Op de teekening is dit aldus uitgedrukt, dat men eerst bij omstandigheden van graad 4 crimineele vrouwen aantreft. Ook de curve der veroordeelde vrouwen verloopt volgens een schuine lijn ($YV XV$). Haar aantal is kleiner, ongeveer $\frac{1}{3}$ van het aantal misdadige mannen; de driehoek $O YV XV$ zal dus binnen de driehoek $O YM XM$ moeten vallen.

Wil men de verhouding tusschen het aantal mannen en vrouwen bezien bij denzelfden graad van ongunstigheid der omstandigheden, dan moet men een lijn trekken evenwijdig aan de x -as. De snijpunten met de curven $YM XM$ en $YV XV$ geven de aantallen mannen en vrouwen weer. Nu is het duidelijk, dat de verhouding tusschen het aantal mannen en vrouwen bij een lagen graad gunstiger is voor de vrouwen dan bij een hoogen graad. Beschouwt men de verhouding van het aantal in de ongunstigste omstandigheden levenden (graad 9-10) tot het totaal aantal veroordeelden, dan blijkt uit de graphiek duidelijk, dat deze groep van de vrouwen een grooter percentage vormt dan van de mannen (het door arceering weergegeven gedeelte).

De bovenstaande teekening is een *schematische* voorstelling. Het is mogelijk, dat de criminaliteitscurven in werkelijkheid parabolisch of hyperbolisch verlopen; dit doet voor de verhou-

ding tusschen mannen en vrouwen in de verschillende posities niet ter zake. Het is slechts de bedoeling met de tekening de *algemeene* strekking van onze hypothese duidelijk te maken, nl. dat, naarmate de omstandigheden ongunstiger zijn, het percentage vrouwen met betrekking tot de mannelijke veroordeelden grooter wordt. De juiste verhouding laat zich in een graphiek niet nauwkeurig vastleggen, omdat van het zoo gecompliceerde begrip „ongunstige omstandigheden” de gradatie zich niet voor uitdrukking in exacte cijfers leent.

5. LEEFTIJD.

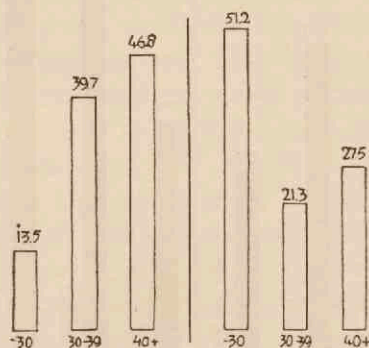
De gemiddelde leeftijd der mannelijke en vrouwelijke delinquenten verschilt vooral bij de groep agressieve misdrijven. Bij de vrouwen zijn de leeftijdsgroepen van 30 jaar en ouder het sterkst vertegenwoordigd, bij de mannen die beneden 25 jaar.

Het feit, dat de jongere vrouw in mindere mate aan de criminaliteit deelneemt, doet VAN DEN BRINK in het Amsterdamsche onderzoek²⁴ de veronderstelling opperen, dat hiervan de prostitutie mede oorzaak zou zijn. De jongeren zouden in de prostitutie aan hun asociale neigingen op niet-strafbare wijze kunnen toegeven, waardoor deze groep onder de crimineelen in mindere mate vertegenwoordigd zou zijn. Onze cijfers bevestigen deze

²⁴ T.a.p. p. XVI.

veronderstelling niet, want de prostitutie heeft met agressieve neigingen niet te maken en onder de economische delinquenten is ook bij de vrouw de jongste leeftijdsgroep het sterkst vertegenwoordigd.

Leeftijdsgroepen in % van iedere delictsgroep.
 Vrouwen 1921-1930
 art. 266 ov. agr. delicten

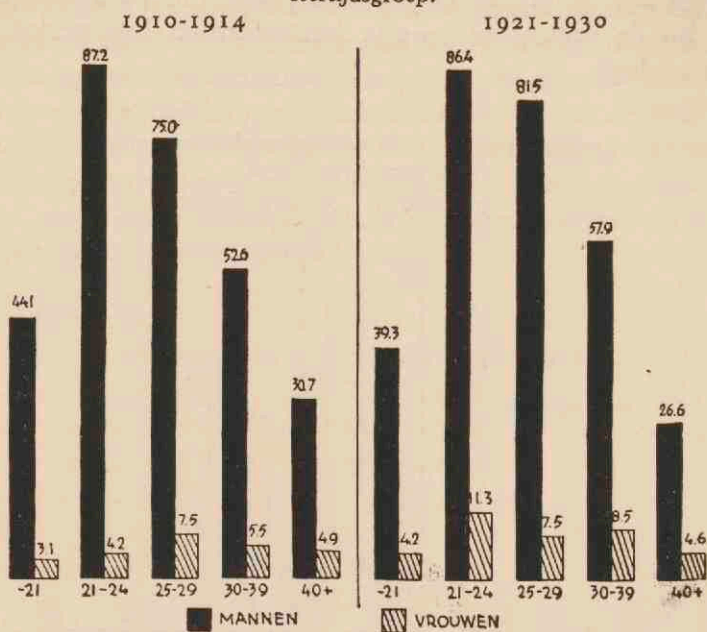
Wanneer wij van de agressieve groep de wegens belediging veroordeelde vrouwen vergelijken met de overige agressieve delinquenten, dan blijkt de leeftijdsopbouw dezer groepen totaal verschillend te zijn. Belediging is typisch het delict van de vrouwen van middelbaren leeftijd. Dit zijn hoofdzakelijk gehuwde vrouwen, zoals bij de beschouwing van den burgerlijken staat zal blijken. Van de overige agressieve delinquenten is meer dan de helft jonger dan 30 jaar.

Om een juist beeld te krijgen van de deelname der verschillende leeftijdsgroepen aan de criminaliteit werd de verhouding tot de totale bevolking van het Arrondissement berekend voor de periode 1910-1914 en 1921-1930.

In de periode 1910-1914 heeft bij de vrouw de groep der 25-29 jarigen het hoogste cijfer. Bij de mannen die der 21-24 jarigen.

In de periode 1921-1930 is het beeld veranderd. De groep van 21-24 jarige vrouwen is enorm gestegen, ook de groep der jongeren dan 21 jaar, welke bij de mannen juist is afgenomen.

Criminaliteitscijfers per 10.000 inwoners van elk geslacht in iedere leeftijdsgroep.

% vrouwen van het tot. aantal veroord. in iedere leeft.gr.:

—21 j.	6.7	9.5
21-24 j.	4.6	11.9
25-29 j.	9.7	9.3
30-39 j.	12.0	13.8
40 + j.	14.9	15.8

Bij deze afname speelt ongetwijfeld een rol de mogelijkheid van burgerrechtelijke ondertoezichtstelling sinds 1 Nov. 1922. Hierdoor zal het aantal strafrechtelijk vervolgd achteruit zijn gegaan; dit zou dan echter ook moeten gelden voor de meisjes. Blijkbaar is de toename der vrouwelijke criminaliteit in deze leeftijdsgroep zoo groot, dat de invloed der ondertoezichtstelling genivelleerd wordt. Onze cijfers zijn niet groot genoeg om de leeftijdsklassen in kleinere groepen onder te verdeelen, zoodat wij aan het Utrechtsche materiaal niet kunnen nagaan of de toename over al de jaren van deze groep gelijk is.

Echter geeft de Crimineele Statistiek van het Rijk een aanwij-

zing. Blijkens de statistiek van de Kinderwetten is voor de strafrechtelijk minderjarigen (d.w.z. van hen, die bij het eindvonnis in eersten aanleg beneden 18 jaar waren) de verhouding tusschen veroordeelde jongens en meisjes voor en na den oorlog ongeveer gelijk. Bij de strafrechtelijk minderjarigen heeft dus de mogelijkheid van ondertoezichtstelling geen verandering in de verhouding tusschen veroordeelingen van jongens en meisjes gebracht.

De Crimineele Statistiek van het Rijk heeft na 1909 nog slechts in 1919 cijfers gegeven van veroordeelde individuen, gesplitst naar leeftijd en sexe.²⁵ Vergeleken met 1909 is in 1919 het percentage meisjes beneden 18 jaar ongeveer gelijk gebleven, maar het percentage 18-20 jarigen van het totaal aantal veroordeelden in die leeftijdsgroep is toegenomen.²⁶ Wanneer na de invoering van de ondertoezichtstelling de verhouding tusschen strafrechtelijk minderjarige jongens en meisjes gelijk is gebleven aan de verhouding van voor den oorlog, dan moet aangenomen worden dat, wanneer er een stijging in de leeftijdsgroep der veroordeelde vrouwen onder 21 jaar valt waar te nemen, dit toegeschreven moet worden aan een toename van het aantal 18-20 jarigen.

POSTMA heeft bij het onderzoek van meisjes uit de tuchtschool te Montfoort en het Rijksopvoedingsgesticht te Zeist geconstateerd, dat bij meisjes, wier eerste levensjaren in den oorlog vielen, de puberteit later inzette en langer voortduurde dan bij meisjes voor den oorlog opgegroeid. Hij schrijft dit toe aan onvoldoende voeding gedurende den oorlog in de eerste kinderjaren. Dat karige voeding in de eerste jeugd jaren den duur van de puberteit beïnvloedt, was reeds eerder door hem vastgesteld. In normale omstandigheden is een meisje van 18 jaar volwassen, terwijl de jongen eerst op 23-jarigen leeftijd de puberteit beëindigt. Deze grens is bij het huidige geslacht verschoven, zoodat

²⁵ Wel wordt in een bijlage bij de statistiek van 1935 voor de jaren 1931, '32 en '33 de leeftijd der vrouwen opgegeven, maar onder 21 jaar niet nader verdeeld.

²⁶ Het Rijk, % meisjes van alle veroordeelden in elke leeftijdsgroep:

	1909	1919
onder 18 jaar	7,7 %	7,2 %
18-20 jaar	5,1 %	8,7 %

onder de 18-23 jarige meisjes nog vele onvolwassenen worden aangetroffen.

Wellicht kan dit verschijnsel bijdragen tot de verklaring van de toename der criminaliteit onder de vrouwen jonger dan 24 jaar. Immers de puberteit is een voor de criminaliteit gevaarlijke leeftijd. De jongste leeftijdsgroep is niet in die mate gestegen als die der 21-24 jarigen. Wanneer de mogelijkheid van onder-toezichtstelling niet bestond, zou allicht ook de criminaliteit in deze leeftijdsklasse meer gestegen zijn. Wij zagen, dat hier de toename vermoedelijk begint bij het 18de jaar, dus met den leeftijd, waarop in normale omstandigheden meisjes ongeveer volwassen moeten zijn.

Bij de mannen zien wij een stijging van het cijfer voor de groep der 25-30 jarigen. Dit zou eveneens verklaard kunnen worden door een verplaatsing van de puberteit naar ouderen leeftijd.

De groep der 30-39 jarige vrouwen is in de laatste periode eveneens belangrijk toegenomen. Dit zal in verband gebracht moeten worden met de toename van het aantal wegens belediging veroordeelden, want belediging is het delict der vrouw van middelbaren leeftijd.

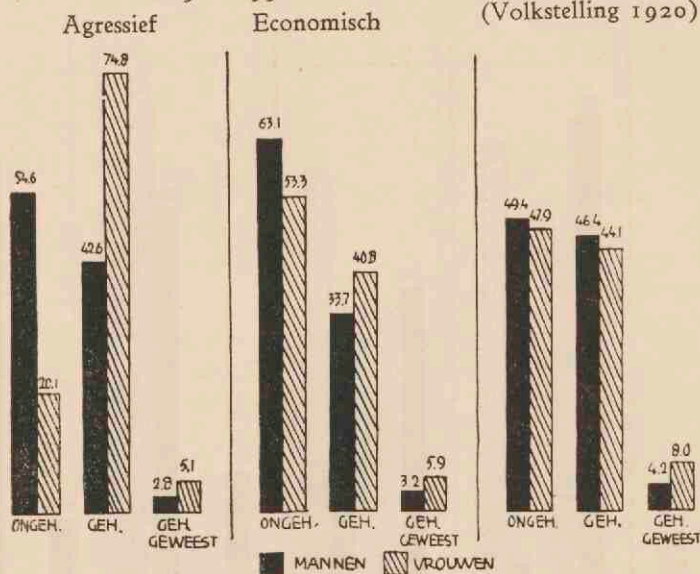
6. BURGERLIJKE STAAT.

Van den burgerlijken staat werden alleen beschouwd de gehuwde en ongehuwde staat der veroordeelden, telkens vergeleken met het overeenkomstige percentage in de totale bevolking der provincie Utrecht. De volkstelling geeft nl. de verdeling naar burgerlijken staat en sexe niet per gemeente, zoodat geen criminaliteitscijfers van gehuwden en ongehuwden voor het Arrondissement berekend konden worden. Het Arrondissement was gedurende de onderzoeksperiode (dus vóór de veranderde rechterlijke indeeling in 1933) ongeveer even groot als de provincie: het bevatte nl. eenige gemeenten meer en ongeveer evenveel gemeenten minder dan de provincie.

In het oog springend is het hooge percentage gehuwden bij de agressieve vrouwelijke delinquenten, bijna tweemaal zoo hoog

Burgerlijke staat in % v. h. totaal aantal
veroordeelden in iedere delictsgroep.
Arr. Utrecht
1910-1930

Burgerlijke staat in %
v. h. totaal aantal in-
woners boven 10 jaar.
Prov. Utrecht
(Volkstelling 1920)

als het percentage gehuwden onder de totale bevolking boven 10 jaar.

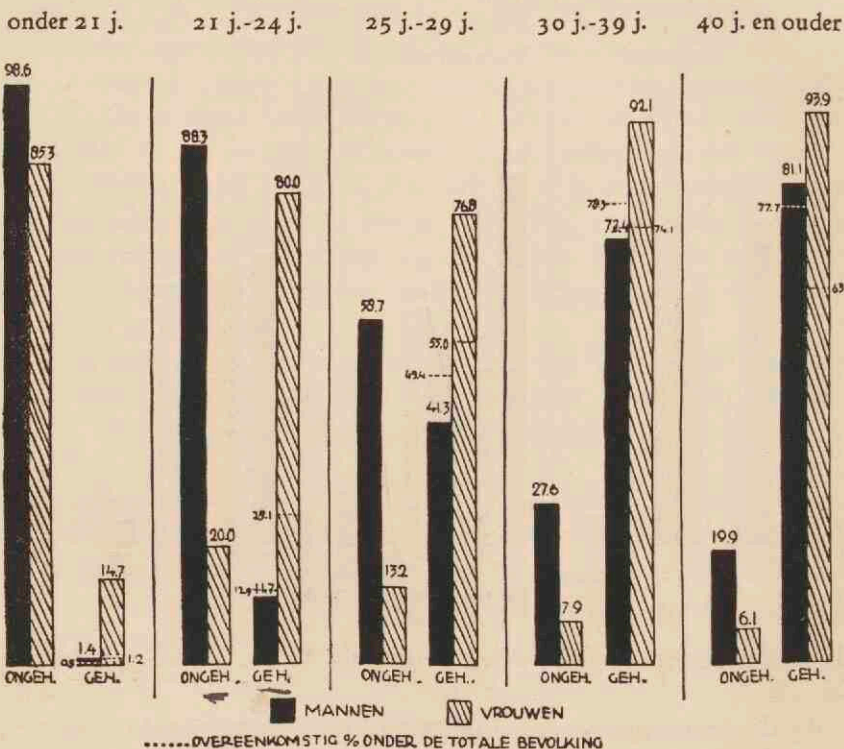
Bij de economische criminaliteit blijven de gehuwde vrouwen onder hun bevolkingsaandeel.

Bij beide delictsgroepen is het percentage gehuwde vrouwen hooger dan dat der gehuwde mannen. Hierbij zou het feit, dat de crimineele vrouw gemiddeld ouder is, een rol kunnen spelen, omdat in de oudere leeftijdsgroepen natuurlijk meer gehuwden voorkomen.

Om den factor leeftijd uit te schakelen werd het percentage gehuwden per leeftijdsgroep berekend en vergeleken met het overeenkomstige percentage der totale bevolking van de provincie Utrecht.

Bij de *agressieve* groep is het percentage gehuwden onder de vrouwelijke veroordeelden in alle leeftijdsgroepen veel hooger dan onder de vrouwelijke bevolking van de provincie. Bij de mannen is dit alleen in de jongste en oudste leeftijdsgroep het

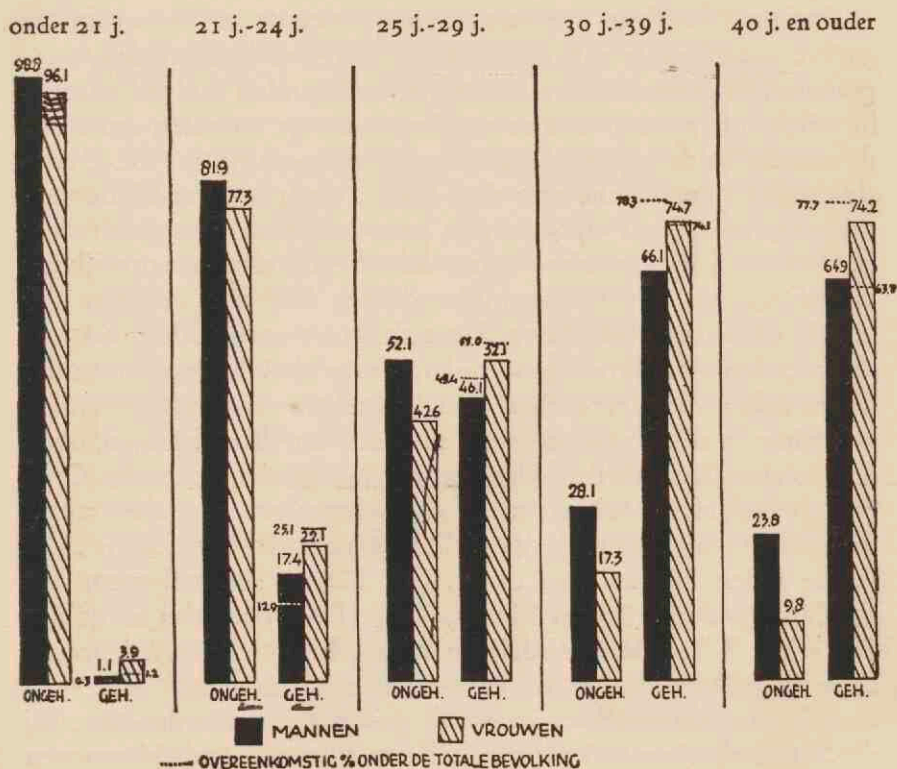
Burgerlijke staat in % van het totaal in iedere leeftijdsgroep.
Agressieve criminaliteit 1910-1930

geval. In deze groepen moet rekening gehouden worden met het feit, dat het percentage gehuwden in de provincie in de eerste leeftijdsgroep berekend werd van de 10-21 jarigen. De crimineelen groepeeren zich dichter om de 21 jaar in deze groep dan de totale bevolking, dus de kans op gehuwden is daar grooter. Hetzelfde geldt voor de oudste groep. De crimineelen zullen zich dichter bij de 40 jaar bevinden dan de totale bevolking, dus ook hier bij de crimineelen meer kans op gehuwden; onder de totale bevolking zullen zich in deze groep meer bevinden, die gehuwd geweest zijn.

Bij de *economische* delinquenten is het verschil veel minder in het oog loopend. Wel is het percentage gehuwde vrouwen in alle groepen hooger dan dat der mannen.

Burgerlijke staat in % van het totaal in iedere leeftijdsgroep.
Economische criminaliteit 1910-1930

In het algemeen kan dus gezegd worden, dat er relatief meer gehuwde vrouwen dan gehuwde mannen zich aan misdrijven schuldig maken en dat wel hoofdzakelijk aan agressieve delicten.

Het groote aantal gehuwden onder de vrouwelijke delinquenten geeft PRINZING²⁷ aanleiding om te spreken van „Die Erhöhung der weiblichen Kriminalität durch die Ehe”. Ook hij vond, dat het hoofdzakelijk agressieve delicten zijn, waaraan de gehuwde vrouw zich in toenemende mate schuldig maakt. Hij schrijft dit toe aan de uitbreiding der gewoonte van de vrouw om den man naar de kroeg te vergezellen en aan het binnen-

²⁷ FR. PRINZING: Die Erhöhung der weiblichen Kriminalität durch die Ehe, Zeitschrift f. Sozialwissensch. Band II, 1899, p. 433 e.v.

dringen van de sociaal-democratische agitatie in de familie, waardoor bij de vrouw de eerbied voor de wet geschokt zou worden.

KRILLE²⁸ heeft in een statistisch onderzoek, waarvoor hij de gegevens ontleende aan de Deutsche Crimineele Statistiek, aangetoond, dat van een criminaliteitbevorderenden invloed van het huwelijk niet gesproken kan worden, wanneer men den ernst van de verschillende gepleegde delicten in aanmerking neemt. Evenals uit het Utrechtsche materiaal blijkt, vindt hij, dat bij de vermogenscriminaliteit de gehuwde vrouw niet in de meerderheid is, slechts bij de *agressieve* criminaliteit en wel voornamelijk bij belediging en eenvoudige mishandeling. Dit zijn delicten van weinig crimineele beteekenis. Deze delicten worden door KRILLE „Konstellationsdelikte” genoemd. „Unter den Konstellationsdelikten sollen die Verbrechen und Vergehen verstanden werden, bei denen in der Regel äussere Umstände zur Tat drängen, ohne dasz es eines Kriminellen oder von der Norm abweichenden Charakters bedarf. Dabei soll nicht abgestritten werden, dasz unter die von mir als Konstellationsdelikte genannten Straftaten auch solche fallen können, bei denen der Täter kriminell veranlagt ist. Nur in der grössten Mehrzahl der Fälle darf das nicht der Fall sein”.²⁹ Tot deze misdrijven rekent hij dan huisvredebreuk, belediging, eenvoudige en gevaarlijke mishandeling. Deze vormen in ons onderzoek ongeveer de groep agressieve delicten. Bij de „Konstellationsdelikte” vindt KRILLE in alle leeftijdsgroepen een voor de gehuwde vrouw ongunstig criminaliteitscijfer. Hij schrijft dit hoofdzakelijk toe aan de sociale omstandigheden van de gehuwde vrouw, aan het enge tezamenwonen der arbeidersfamilies en eveneens aan de gewoonte der vrouwen om hun echtgenooten naar het café te vergezellen. De gehuwde vrouw heeft man en kinderen te verdedigen tegen eventueele aanvallen van buurvrouwen, de ongehuwde vrouw staat alleen en heeft dientengevolge minder wrijvingsmogelijkheden met de omgeving.

Wanneer werkelijk het enge samenwonen der arbeidersfamilies tusschen de gehuwde vrouwen licht ruzies doet ontstaan, waaruit

²⁸ H. KRILLE, Weibliche Kriminalität und Ehe, Krim. Abh. Heft XV (Leipzig 1931).

²⁹ T.a.p. p. 50.

belediging en mishandeling voortspruiten, dan zouden in de stad meer gehuwden onder de agressieven gevonden moeten worden dan op het land, en meer agressieve criminaliteit. Dit nu is in het Arrondissement Utrecht niet het geval. In de gemeente Utrecht werden in de geheele onderzoeksperiode gemiddeld 78.7% gehuwde vrouwen gevonden, in het overige Arrondissement 77.0%. Het criminaliteitscijfer voor agressieve misdadigheid per 10.000 vr. inwoners voor de stad is gemiddeld in deze periode 2.0, op het land iets hoger, nl. 2.2. Een gewoonte om den echtgenoot naar de kroeg te vergezellen, bestaat er in het Arrondissement op het platteland niet, zooals bij de sociologische enquête gebleken is. Dichte opeenhooping van gezinnen in enge woonruimten komt daar zelden voor. De reden, waarom belediging en mishandeling zooveel meer voorkomt bij gehuwden dan bij ongehuwden, zal men eerder moeten zoeken in het feit, dat de gehuwde vrouw kwetsbaarder is, zij heeft niet alleen zichzelf te verdedigen, maar het raakt ook háár, wanneer haar kinderen of echtgenoot worden aangevallen en dit geldt voor stad en platteland gelijkelijk.

Maar waarom is het percentage gehuwden onder de vrouwelijke *economische* delinquenten grooter dan onder de mannen? De veronderstelling van KRUG, als zoude de vrouw in staat zijn den man in het huwelijk van misdrijf te weerhouden, terwijl de man in mindere mate zijn echtgenoot daarvan weerhouden kan, is niet aannemelijk.

Men kan eigenlijk niet over den invloed van het huwelijk in het algemeen spreken. Huwelijk is niet een „einheitliche” factor. Wanneer een huwelijk goed is, vindt de vrouw daarin haar bestemming en bevrediging, heeft zij gelegenheid haar persoonlijkheid harmonisch te ontplooiën en staat zij daarom veiliger en beschutter in het leven dan de ongehuwde vrouw.³⁰ Ook voor den man geldt dit. Maar wanneer er in het huwelijk tusschen man en vrouw conflicten zijn, wanneer slechts één van hen of geen van beiden opgewassen zijn tegen de taak, dan ver-

³⁰ W. A. BONGER: Criminalité et conditions économiques (Amsterdam 1905) p. 518. H. BRANDSTÄTTEN, Ehe und Kriminalität, Handwörterbuch f. Krim.

keert de gehuwde staat van een anticriminogenen factor in een factor, die de criminaliteit in de hand werkt. Het is dan de vraag, wie meer te lijden heeft, de man of de vrouw. Voor de vrouw is het gezin en huishouding alles, de man heeft ook daarbuiten belangen. Het zou dus kunnen zijn, dat een slecht huwelijk in een vrouwenleven een grooter ongeluk beteekent dan in het leven van den man. Wanneer de man onvoldoende verdient, werkloos is of drinkt, zijn de gevolgen hiervan voor de vrouw, die man en kinderen voeden moet, ernstiger. Misschien zou hierin een verklaring te vinden zijn voor een relatief grooter aantal gehuwde vrouwen dan gehuwde mannen onder de crimineelen.

Waarschijnlijker echter is het, dat men de oorzaak moet zoeken bij het verschil in positie van de *ongehuwden*, waardoor automatisch het percentage der gehuwden beïnvloed wordt, wanneer dit verschil voor de criminaliteit gevolgen heeft. Wanneer wij de verhouding van de ongehuwden tot de gehuwden vergelijken, kan, wanneer deze verhouding bij mannen en vrouwen verschilt, dit verschil evengoed veroorzaakt door ongelijke invloed van den ongehuwden staat als van het gehuwd zijn.

Het ongehuwd zijn heeft bij mannen en vrouwen niet denzelfden grond. Een man behoeft niet ongetrouwd te blijven; wanneer hij niet huwt, toont hij zich enkel door dit feit reeds in zekeren zin onmaatschappelijk (althans in normale economische omstandigheden, waarvan in de onderzoeksperiode wel gesproken kan worden, — de invloed van de crisis liet zich eerst na 1930 gelden). Hij kan of wil zich niet schikken in het gareel van een geregeld huwelijksleven, vaak ten gevolge van een ongedurige of *egocentrische levenshouding*. De ongehuwden vormen dus eenigszins een selectie van onmaatschappelijken, wat vooral in de oudere leeftijdsgroepen gezegd kan worden, waar hun criminaliteit ook het hoogste is.

Bij de vrouwen is het anders gesteld. Bij haar is het ongehuwd blijven zelden eigen verkiezing. Zij kan materieel beter voor zichzelf zorgen, is daarbij niet op de hulp van derden aangewezen, zooals de man. Haar economische positie verbetert veelal met de jaren, omdat haar zucht naar opschik en vermaak afneemt, dus haar behoeften geringer worden, terwijl haar verdiensten

toenemen of gelijk blijven. Haar criminaliteit neemt dan ook met de jaren sterk af.

In de leeftijdsgroep der 21-24 jarigen gedragen de ongehuwde man en vrouw zich tegengesteld aan het verloop van hun criminaliteit in de oudere leeftijdsgroepen.

Onder de 21-24 jarige mannen, waar de gehuwden bij uitzondering een hoog aandeel in de criminaliteit hebben, kan van de negatieve selectie nog niet gesproken worden, want de meerderheid is dan nog ongetrouwd; dit is dus normaal. Eerder zullen juist de gehuwden dan een negatieve selectie vormen. Zij hebben reeds de zorg voor een gezin op zich genomen, hoewel hun verdiensten nog doorgaans onvoldoende zijn. Bij de vrouw van 21 tot 24 jaar zijn de weelde-behoeften het sterkst. Zij besteedt op dezen leeftijd de meeste zorg aan haar uiterlijk om de aandacht van het mannelijk geslacht te trekken. Zij oefent meestal een beroep uit en staat dus aan verleidingen bloot. Dit alles in tegenstelling met de op dezen leeftijd gehuwde vrouw, wier behoeften bevredigd zijn. Haar economische positie is dan nog betrekkelijk goed, die wordt pas moeilijker met het stijgend kindertal. Het is dus duidelijk, dat in deze leeftijdsgroep de gehuwde vrouw een beter figuur maakt dan de ongehuwde, juist omgekeerd als bij den man het geval is.

Op grond hiervan meenen wij te moeten veronderstellen, dat bij de economische criminaliteit niet het verschil in invloed van het *huwelijk* op man en vrouw bij het hooge percentage gehuwde vrouwelijke veroordeelden den doorslag geeft, maar dat het verschil in aard en positie van de *ongehuwden* de overwegende factor is bij het verschil in de percentages der gehuwde mannen en vrouwen onder de crimineelen.

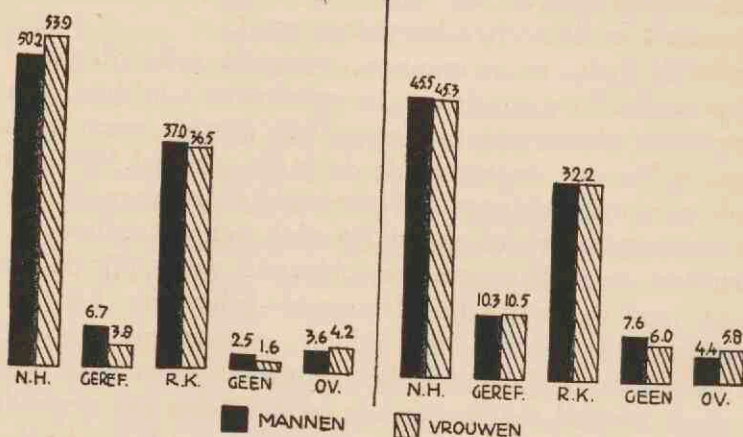
7. KERKELIJKE GEZINDTE.

Alleen de Nederlandsch Hervormden en de Roomsch-Katholicken vormen onder de veroordeelden een hooger percentage dan onder de totale bevolking. Voor mannen en vrouwen geldt hetzelfde, maar de N.H. maken bij de vrouwen een ongunstiger figuur dan bij de mannen.

Kerkelijke gezindte
In % van het totaal 1910-1930.

Veroordeelden

Tot. bevolking

% vrouwen van het totaal aantal veroordeelden van iedere gezindte:

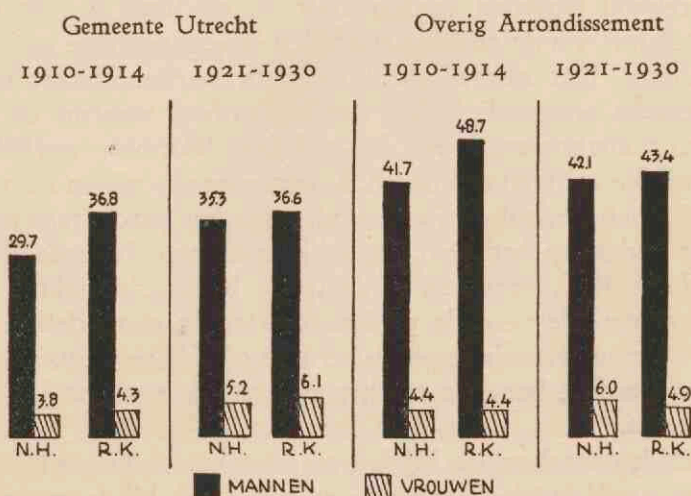
N.H.	11.8
Geref.	6.6
R.K.	10.9
Geen	7.5
Ov.	12.6

De veroordeelden van andere gezindten blijven onder hun bevolkingsaandeel, eveneens die van de groep zonder kerkgenootschap. Vooral de geringe criminaliteit van deze groep en van de Gereformeerden valt op; voor de vrouw geldt dit in nog sterkere mate dan voor den man. De verklaring, door BÖNGER⁸¹ gezocht in het feit, dat beide groepen van recenten datum zijn en een soort karakterselectie vormen uit de oudere bestaande groepen, is aannemelijk. Dat onder deze weinig crimineele groepen verhoudingsgewijs een gering aantal vrouwen gevonden wordt, is in overeenstemming met het reeds eerder geconstateerde verschijnsel, dat hoe gunstiger de groep, waaronder de veroordeelden ressorteren, des te kleiner relatief het aantal veroordeelde vrouwen.

⁸¹ Geloof en misdaad, Tijdschr. v. Strafr. 1913, p. 328.

KEMPE³² is in zijn onderzoek „Criminaliteit en Kerkgenootschap” de ontwikkeling nagegaan der N.H. en R.K. in de periode 1910-1930, waarvoor eveneens tot uitgangspunt diende het telkaartenmateriaal van veroordeelden wegens misdrijven in het Arrondissement Utrecht gepleegd. Hij komt tot de conclusie, dat de R.K. criminaliteit naar aard en omvang de meeste verandering heeft ondergaan in den loop der jaren. De criminaliteitscijfers voor de R.K. zijn het hoogst, maar in de periode 1921-1930 is het verschil met de N.H. veel kleiner geworden. In de periode 1910-1914 kon de R.K. criminaliteit er een van paupers en drinkers genoemd worden, in de laatste periode vertoont zij vrijwel hetzelfde beeld als de N.H. criminaliteit.

Kerkelijke gezindte
Criminaliteitscijfers per 10.000 inwoners van elk geslacht en iedere gezindte.

Wij zien bij de vrouwen een enigszins ander beeld. Het criminaliteitscijfer der R.K. mannen is in de periode 1910-1914 hoofdzakelijk zoo hoog door hun belangrijke agressieve criminaliteit. Dit houdt weer verband met drankmisbruik, dat onder de R.K. veel meer voorkwam, vooral op het platteland. De vermindering van het drankmisbruik ook onder R.K. is een der

³² G. TH. KEMPE, Criminaliteit en Kerkgenootschap (Utrecht 1938).

redenen, waarom voor het overig Arrondissement de agressieve criminaliteit onder de R.K. in de laatste jaargroep zoo sterk daalde.

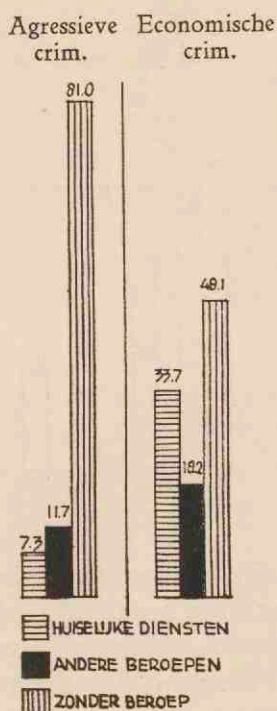
Bij de vrouw speelt drankmisbruik practisch geen rol. Bij haar was dan ook in de periode 1910-1914 de criminaliteit der N.H. en R.K. op het land gelijk. In de periode 1921-1930 is het criminaliteitscijfer der R.K. zelfs lager. In de stad is het anders, maar dit is verklaarbaar. De grootere criminaliteit der R.K. is een algemeen verschijnsel, niet alleen in ons land. Uit het onderzoek van KEMPE blijkt, dat telkens, wanneer de criminaliteit der R.K. in een land grooter is, een economische achterstand van deze groep ten opzichte van de protestanten kon worden vastgesteld. Door KEMPE is aangetoond, dat dit verschil in economische positie gegroeid is uit een verschil in levensstijl der R.K. en N.H. Het verband tusschen criminaliteit en confessie is niet direct, maar indirect via de grootte verschillen in economische activiteitsontplooiing. Dat misdadigheid in nauw verband staat met de economische omstandigheden van het milieu, waaruit de delinquenten voortkomen, is een bekend feit. Wanneer werkelijk de economische achterstand der R.K. een oorzaak is van hun grootere criminaliteit, zal dit in de stad, waar het percentage paupers grooter is dan op het land, duidelijker blijken. Inderdaad is het aandeel der R.K. vrouwen in de totale R.K. criminaliteit in de onderzoeksperiode voor de gemeente Utrecht gemiddeld 12,7%, in het overige arrondissement slechts 9,5%. Hoe ongunstiger de omstandigheden, hoe grooter het percentage vrouwen onder de crimineelen.

Dezelfde oorzaken, die bij den man het verschil in criminaliteit der R.K. en N.H. doen ontstaan, zijn dus ook bij de vrouwelijke crimineelen te bespeuren, maar openbaren zich op verschillende wijze.

8. BEROEP.

Omdat slechts een klein gedeelte van het aantal vrouwen in beroep werkzaam is, heeft het geen zin den invloed van het beroep op haar criminaliteit te vergelijken met den invloed van het beroep op de mannelijke criminaliteit. Bij de vrouwen gaat

Beroep, in % van iedere delictsgroep
Vrouwen 1910-1930

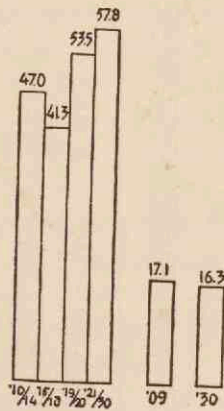
het er hoofdzakelijk om, de in beroep werkzame veroordeelden te vergelijken met de beroeplozen, om na te gaan of er van invloed van het beroep op de criminaliteit gesproken kan worden.

Bij de agressieve criminaliteit speelt beroep nauwelijks een rol. Wij hebben geconstateerd, dat de agressieve delinquenten hoofdzakelijk gehuwde vrouwen zijn; de gehuwden oefenen over het algemeen geen beroep uit. Bij de economische delicten is het anders gesteld. Hier is de helft der delinquenten in beroep werkzaam.

Men heeft langen tijd gemeend, de geringe vrouwelijke criminaliteit te moeten toeschrijven aan haar geringere deelname aan het maatschappelijk leven. In vergelijking met den man zijn haar arbeidsterrein en belangensfeer kleiner. Doordat haar werk-

% in beroep werkzame vrouwen in
iedere jaargroep

Economische crim. Tot. bevolking
v. h. Arrond.

zaamheden hoofdzakelijk binnen den huiselijken kring liggen en zij veel minder in aanraking komt met geld, zou zij veel minder aan verleidingen blootstaan, zoodat zij dus minder kans zou hebben om een misdrijf te begaan. Deze veronderstelling is onjuist gebleken. Met de groote toename van den beroepsarbeid van de vrouw is geen evenredige stijging van haar criminaliteit gepaard gegaan. De geweldige toename van de misdadigheid der vrouw tijdens den wereldoorlog in de oorlogvoerende landen heeft opnieuw de veronderstelling gewekt, dat, wanneer de vrouw een positie gelijk aan die van den man in de maatschappij krijgt, haar criminaliteit ook die van den man zou naderen.³³ KOPPENFELS³⁴ heeft aangetoond, dat in Duitschland de meerdere deelname van de vrouw aan het beroepsleven in den oorlog de

³³ FR. EXNER: Krieg und Kriminalität (Leipzig 1926) p. 8. „Als die Frau in ihrer sozialen Stellung vielfach den Mann zu ersetzen berufen war, hat sie auch in ihrem antisozialen Verhalten sich sichtlich seinem Platze genähert.“

³⁴ S. KOPPENFELS, Die Kriminalität der Frau im Kriege, Krim. Abh. Heft 2 (Leipzig 1926) p. 43.

criminaliteitsstijging niet verklaren kon. De voor het beroep typische delicten als misdrijven in dienstbetrekking en verduistering zijn nl. niet noemenswaard toegenomen. Bovendien houdt na den oorlog in den inflatietijd de stijging van de vrouwelijke criminaliteit nog aan, als de vrouw weer voor een groot deel uit het beroep is teruggetreden.

In het Arrondissement Utrecht blijkt in den loop der jaren onder de veroordeelden een toename van het aantal in beroep werkzamen te hebben plaats gehad. De sterke toename van de leeftijdsgroep der 21-24 jarigen doet veronderstellen, dat het hoofdzakelijk de in beroep werkzamen zijn, die deze groep deden toenemen.

Maar bestaat er oorzakelijk verband?

In het Rijk is de beroepsarbeid der vrouw weinig gestegen, maar het percentage is veel geringer dan dat onder de crimineelen. In de leeftijdsgroep, waarin de economische criminaliteit der vrouw hoofdzakelijk valt, nl. tot 24 jaar, is het percentage in beroep werkzamen veel grooter, nl. 45% (volkstelling 1920). Waarschijnlijk zal in de categorie vrouwen, waaruit de veroordeelden voornamelijk gerecruteerd worden, een nog grooter aantal werkende vrouwen aangetroffen worden, zoodat daar het percentage onder de veroordeelden het aandeel in de totale bevolking tamelijk wel nabij komt.

Cijfers voor de totale bevolking van het Arrondissement waren slechts⁸⁵ te berekenen voor 1909 (uit de volkstelling) en voor 1930 (uit de niet gepubliceerde gegevens van de volkstelling op het Centraal bureau voor de Statistiek nog aanwezig), niet gesplitst naar leeftijdsgroepen.

Uit deze cijfers blijkt, dat het percentage vrouwen in beroep werkzaam in het Arrondissement *niet* is toegenomen:

	1909	1930							
huisbedienden	8.3 %	8.0 %	v/h.	tot.	aant.	vr.inw.	v./h.	Arrond.	
industrie, handel en verkeer	3.2 %	3.4 %	"	"	"	"	"	"	"
alle beroepen tezamen	17.1 %	16.3 %	"	"	"	"	"	"	"

⁸⁵ In de volkstelling van 1920 zijn nl. voor het eerst de beroepen niet meer per gemeente opgegeven, maar volgens een economisch geografische indeeling, waarvan de grenzen niet overeenkomen met de grenzen van Provincie of Arrondissement, ook niet ten naaste bij.

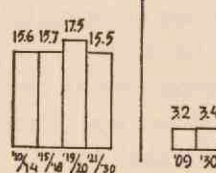
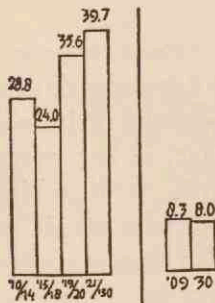
In tegenstelling tot de verhouding onder de totale vrouwelijke bevolking van het Arrondissement, vinden wij onder de veroordeelden een toename van het percentage dienstboden. Het percentage vrouwen in andere beroepen werkzaam is ongeveer gelijk gebleven.

Huisbedienden
in % van het totaal aantal

Industrie, Handel en Verkeer
in % van het totaal aantal

tot.
bevolking
van het
Arrond.
Economische
crim.

tot.
bevolking
van het
Arrond.
Economische
crim.

De toename van het aantal veroordeelde werkende vrouwen moet dus op rekening geschoven worden van de toename der veroordeelde dienstboden. Geen correlatie derhalve met den toestand onder de totale bevolking. De meerdere deelname van de huisbedienden aan de criminaliteit zal dus veeleer aan de mentaliteit onder hen toegeschreven moeten worden dan aan het toenemen van het aantal in beroep werkzame vrouwen in het algemeen.

De dienstboden verdienen minder en zijn meer gebonden dan fabrieks-, kantoor- en winkelmeisjes. Deze laatsten, wier aantal is toegenomen en die uit dezelfde maatschappelijke kringen stammen als de dienstmeisjes, kunnen zich dus meer luxe permitteren, zoodat zij den levensstandaard van hun leeftijdsgenooten opvoeren. Mooie kleren behooren voor jonge meisjes tot de meest begeerde objecten; haar norm wordt bepaald door de groep waarin zij leven. Wanneer de dienstboden achter moeten blijven, is

dit voor hen een hard gelag. Omdat zij toch al in verleidelijke omstandigheden werken, in een voor haar begrippen luxueuse omgeving, waar kans op ontdekking veel geringer is dan in een bedrijf, is het begrijpelijk, dat zij eerder voor de verleiding bezwijken naarmate haar zucht naar mooie kleeren en opschik toeneemt.

O.i. heeft de meerdere deelname van de vrouw aan het bedrijfsleven dus geen direct criminaliteitsbevorderenden invloed, echter wel indirect, in zoverre zij binnen een bepaalde maatschappelijke bevolkingsgroep verschillen in loonpeil doet ontstaan, waardoor de vrouwen met het geringste loon voor de ook voordien reeds bestaande verleiding bezwijken, om aan de genoegens van haar kameraden mee te kunnen doen.

In dit hoofdstuk is duidelijk gebleken, dat de vrouwen een grooter deel van de veroordeelden uitmaken, naarmate de delinquenten onder ongunstiger omstandigheden leven.

De omstandigheden hebben voor de vrouw een grootere beteekenis in dien zin, dat een gunstig milieu haar relatief sterker beschermt. Zij reageert dus anders op omstandigheden.

Dit feit zal een aanwijzing blijken te zijn voor de richting waarin het antwoord moet worden gezocht op de belangrijkste vraag, waartoe het statistisch materiaal aanleiding geeft: nl. de vraag naar de oorzaak van het verschil in omvang en aard der criminaliteit van man en vrouw.

HOOFDSTUK II

GEGEVENS UIT DE CRIMINEELE STATISTIEK VAN DE VOORNAAMSTE LANDEN VAN EUROPA

De gegevens, aan buitenlandsche statistieken ontleend, dienden in de eerste plaats om te onderzoeken, in hoeverre de verschijnselen, in het hoofdstuk omtrent de criminaliteit in het Arrondissement Utrecht beschreven, *algemeene* verschijnselen zijn, niet gebonden aan plaatselijke eigenaardigheden van man en vrouw, maar aan de geslachtsverschillen tusschen man en vrouw in het algemeen.

Vervolgens werd naar gegevens gezocht, die niet in de telkaarten van de Nederlandsche Crimineele Statistiek vermeld zijn, maar die toch van criminologisch belang zijn en eenig licht kunnen werpen op het centrale probleem, nl. de geringe criminaliteit van de vrouw.

Met dit doel voor oogen was het dus niet noodig de verschillende landen gedurende de geheele onderzoeksperiode van 1910-1930 te onderzoeken. Volstaan werd met de jaren 1910 en 1930 of daaromtrent, jaren van betrekkelijke rust in het begin en in het einde der onderzoeksperiode nl. een jaar vóór den wereldoorlog, 1910 en het jaar 1930, waarin de directe invloed van den oorlog was uitgewerkt en de economische crisis zich nog niet had doen gelden.

De Balkanlanden, die in hun karakter en ontwikkeling betrekkelijk los van het overige Europa staan, zijn buiten beschouwing gelaten. Eveneens de staten van Europa, die voor den wereldoorlog nog niet bestonden. Hoewel het grondgebied van Oostenrijk en Hongarije na den vrede van Trianon aanmerkelijk kleiner is geworden, zijn deze landen niettemin opgenomen, omdat er toch een basis van continuïteit aanwezig is.

Het is niet de bedoeling de criminaliteit der sexen in de verschillende landen te beschrijven en te vergelijken. De statistische methode is daartoe een ongeschikt werktuig. De cijfers der statistiek zijn in de diverse landen op verschillende wijze tot

stand gekomen en zijn dus geen vergelijkbare grootheden, althans voor niet meer dan globale vergelijking geschikt¹. Immers het strafrecht en het strafprocesrecht varieren van land tot land en bovendien is de inrichting der statistiek niet uniform.

De strafrechtelijke verschillen zijn het grootst op het gebied van misdrijven tegen de zeden. Zoo is in Denemarken het aandeel der vrouw in sexuele delicten grooter dan in de misdrijven in het algemeen. Dit hooge cijfer wordt veroorzaakt door het groote aantal veroordeelingen wegens het verspreiden van venesische ziekten. Dit feit is in Nederland geen misdrijf. In België wordt de groep „crimes et délits contre la famille” sterk beïnvloed door het aantal veroordeelden wegens overspel: in 1930 88 % vrouwen van deze groep of 9 % van het totaal. Ook in Frankrijk is dit een veel voorkomend delict: in 1930 werden 1804 vrouwen wegens overspel veroordeeld of 6 % van het totaal aantal veroordeelde vrouwen! In Nederland is overspel slechts vervolgbaar, wanneer de klacht binnen 3 maanden gevolgd wordt door een eisch tot echtscheiding, met het gevolg dat veroordeelingen wegens dit misdrijf sporadisch voorkomen.

Niet alleen de delicten verschillen, ook de indeeling der delicten, de grens tusschen misdrijven en overtredingen varieert, terwijl ook in vele landen de misdrijven onderscheiden worden in ernstige en minder ernstige delicten.

Een verschil van procesrechtelijken aard (of van ras en temperament?) komt tot uiting in de verhouding van beschuldigten en veroordeelden: in Zweden (1910) werden van het aantal mannelijke en vrouwelijke beschuldigten resp. 88.2%, 80.2% veroordeeld; in Spanje waren deze percentages: 70.6% en 43.5%!

Is de statistiek in het algemeen maar een beperkt hulpmiddel om de totale criminaliteit te leeren kennen, te meer geldt dit voor de criminaliteit der sexen, omdat de differentiatie naar het geslacht in de meeste statistieken onvoldoende is doorgevoerd.

Verschillende landen onderscheiden de sexen slechts bij de wegens ernstigere misdrijven veroordeelden (Oostenrijk en Zwe-

¹ Vgl. D. HACKER, Internationale Kriminalstatistik. Mon. f. Krim. psych. und Str. ref. 1931 p. 269.

den in 1910). Nergens is de differentiatie volledig doorgevoerd.

Zoo zijn er talrijke verschillen, die de vergelijking van de landen onderling bemoeilijken, echter is het mogelijk in ieder land mannelijke en vrouwelijke criminaliteit te vergelijken: voor beide geslachten geldt hetzelfde recht en de statistiek noteert hun misdadigheid op dezelfde wijze.

Wij zullen onderzoeken, in hoeverre de relatie tusschen de criminaliteit der geslachten en tusschen de persoonlijke omstandigheden der mannelijke en vrouwelijke veroordeelden constant is en trachten na te gaan door welke factoren deze relatie beïnvloed wordt.

A. CRIMINALITEIT

1. VERDEELING DER CRIMINALITEIT NAAR PLAATS.

Allereerst valt op, dat de vrouwen overal minder dan $\frac{1}{4}$ van het aantal veroordeelden vormen.

Vóór den oorlog varieerden de verhoudingscijfers van 23.8 % (België) tot 4.9 % (Zweden); in 1930 zijn de verschillen iets genivelleerd, maar België en Zweden vormen nog de uitersten: resp. 21.6 % en 6.1 %.

	Aantal vrouwen per 100 veroordeelden wegens misdrijven	
Noorwegen (1909/10 en 1929/30)	10.6	7.6
Zweden (1910 en 1930)	4.9 *	6.1 *
Denemarken (1906/10 en 1921/25)	13.8	13.8
Engeland en Wales (1910 en 1930)	12.8	10.2
Nederland (1910 en 1930)	9.6	11.2
Duitschland (1910 en 1930)	15.9	13.3
België (1910 en 1930)	23.8	21.6
Frankrijk (1910 en 1930)	14.1 **	15.5
Zwitserland 1909/11 en 1929)	13.1	11.7
Oostenrijk (1910 en 1930)	12.4	16.0
Hongarije (1909/13 en 1930)	15.5	21.2
Italië (1908 en 1923)	18.3	17.0
Spanje (1910 en 1933)	5.4	5.9
Portugal (1910 en 1931)	20.6	20.6

* misdrijven en overtredingen, uitgezonderd overtredingen betreffende dronkenschap en verkeer.

** aangeklaagden.

LOOSJES en BONGER², die de destijds geringe vrouwen-criminaliteit van Italië en Frankrijk vergeleken met de hoge relatieve cijfers voor Engeland, Schotland en Denemarken, meenden daaruit te moeten opmaken, dat het aandeel der vrouw in de criminaliteit daar het grootst is, waar haar sociale positie het meest de positie van den man nabijkomt. De vrouw zou in de Germaansche landen meer zelfstandigheid genieten dan in de Romaansche landen, weshalve haar aandeel in de criminaliteit daarmee in evenredigheid in de Germaansche landen grooter zou zijn. Hun cijfers dateeren van 1880-1900. BONGER geeft nog cijfers voor verschillende Balkanstaten en voor Algiers, waar het aandeel der vrouw nog veel kleiner is dan in Italië. In deze landen is de deelname van de vrouw aan het maatschappelijke leven eveneens geringer.

Uit onze cijfers blijkt een verschil tusschen Germaansche en Romaansche landen niet meer. Zelfs bestaat er een merkwaardige tegenstelling tusschen de Romaansche landen Spanje en Portugal, terwijl het aandeel van de vrouwen in Italië grooter is dan in de Scandinavische landen, Engeland en Nederland. Het verschil in positie van de vrouw in de verschillende landen is ook kleiner geworden. De vrouwenbeweging heeft overal weerklank gevonden en invloed gehad. Door verbeterde communicatiemiddelen, door den invloed van couranten, radio en bioscoop vallen nationale verschillen hoe langer hoe meer weg, voorzoover niet kunstmatig in stand gehouden.

Enkele landen buiten Europa, waar de positie der vrouw primitiever is, onderscheiden zich nog typisch:

Egypte (1930/31) vrouwenaandeel in ernstige misdrijven	2.3 % ³
minder ernstige misdrijven	6.1 %
Algiers 1930	4.2 % ⁴
Ned. Indië 1930	5.0 % ⁵

² E. LOOSJES, Bijdrage tot de studie van de criminaliteit der vrouw. (Haarlem 1894) p. 52, 61.
BONGER, Criminalité et conditions économiques, t.a.p. p. 473.

³ KRUG, t.a.p. p. 131.

⁴ Crim. Stat. van Frankrijk 1930.

⁵ Crim. Stat. van Ned.-Indië 1930.

2. VERDEELING DER CRIMINALITEIT NAAR AARD VAN HET DELICT.

De bovengenoemde cijfers zijn percenten van het totaal aantal delicten. Het aandeel van de vrouw in de verschillende misdrijven, afzonderlijk beschouwd, varieert sterk. In 1910 was in alle onderzochte landen (behalve Engeland en Wales) het aandeel der vrouw in de misdrijven tegen den eigendom grooter dan in de misdrijven tegen den persoon.

De verklaring voor Englands uitzonderingspositie zal allicht hierin te vinden zijn, dat alleen de zwaardere mishandeling tot de „indictable offences” behoort, de lichtere tot de „non indictable offences”, hoofdzakelijk overeenkomende met onze overtredingen, en niet in het onderzoek betrokken. In 1930 is het vrouwelijk aandeel in de agressieve criminaliteit in de landen, waarvan dat was na te gaan, toegenomen, zoodat dan behalve in Engeland ook in Noorwegen, Spanje en Portugal de vrouwen grooter aandeel hebben in de agressieve criminaliteit dan in de misdrijven tegen den eigendom. Deels wordt deze verandering in het verhoudingscijfer gevormd door een absolute toename van de vrouwelijke agressieve criminaliteit (Denemarken, Noorwegen: mishandeling; Nederland en Portugal: belediging), deels door sterkere daling van de mannelijke agressieve criminaliteit tengevolge van verminderd drankmisbruik. In Zweden vooral is het frappant: daar was in 1910 het drankmisbruik ontstellend groot. Het percentage veroordeelden wegens dronkenschap vormde van het totaal aantal veroordeelden wegens misdrijf en overtredingen tezamen in 1910 10.5% van de mannen en 66.5% van de vrouwen, in 1930 resp. 54.7% en 37.5%.

De wetgeving inzake zedenmisdrijven varieert zoals boven reeds gezegd te zeer naar tijd en plaats, om aan het aandeel der vrouw in deze delicten eenige conclusie te verbinden. In de totale criminaliteit spelen de zedenmisdrijven een ondergeschikten rol. De delicten, waaraan de vrouwen zich het meest schuldig maken, zijn van de agressieve misdrijven mishandeling en belediging, van de economische misdrijven eenvoudige diefstal. Voor Duitschland (1909/13 en 1924/28) en Italië (1908 en

1923) staan criminaliteitscijfers per 100.000 der totale bevolking van elk geslacht ter beschikking. Het hoogste cijfer is in beide landen dat voor eenvoudigen diefstal, dan volgt in Duitschland in de twee perioden belediging, in Italië lichte mishandeling. Het is duidelijk, dat misdrijven, waarvoor lichaamskracht noodig is, bij vrouwen zeldzamer voorkomen dan bij mannen. Voor geweldscriminaliteit zijn de cijfers laag. Merkwaardig is, dat in Duitschland bij de vrouw veroordeelingen voor „gefährliche Körperverletzung” talrijker zijn dan veroordeelingen voor „leichte Körperverletzung”. Vooral in de periode 1909/1913 is het verschil groot: resp. 29.54 en 10.27 per 100.000 der strafrechtelijk meerderjarige bevolking. Echter bij den man is dit nog in sterker mate het geval, wat blijkt uit de relatieve cijfers voor 1910 en 1930. Van het totaal aantal veroordeelden voor deze delicten vormden de vrouwen in 1910 resp. 7.7% en 10.4%, in 1930 4.7% en 8.5%. Aan de lichte mishandeling hebben zij dus relatief grooter deel. In Italië komt de lichte mishandeling zoowel absoluut als relatief (ten opzichte van den man) meer voor dan de zware mishandeling.

Is dit uit de geringere lichaamskracht van de vrouw gemakkelijk te verklaren, minder voor de hand liggend is het, dat voor een misdrijf als belediging, een vorm van agressiviteit, waarvoor geen kracht, dus geen lichamelijke moed noodig is, niettemin meer mannen dan vrouwen veroordeeld worden. Vrouwen, die zich met elkaar meer over personen dan over zaken onderhouden, die dus meer lasteren en kwaadspreken, zich met radheid van tong moeten verdedigen, wanneer zij in lichaamskracht te kort schieten, maken zich voorzoover na te gaan toch minder aan belediging schuldig. Een uitzondering vormt hier alleen België, waar in 1910 50.0% der veroordeelden wegens belediging vrouwen waren, in 1934 zelfs 54.6%!

Betrekkelijk groot is ook het aandeel der vrouw in misdrijven, waarbij leugens te pas komen: valsche aanklacht, meened en bedrog. Ook de leugen is een verdedigingsmiddel van de vrouw. Nergens overtreft haar aandeel echter 50%.

Dit is wel het geval bij kindermoord en kinderdoodslag (uit den aard der zaak: hieraan kan een man zich niet schuldig maken, tenzij in den vorm van deelneming), afdrijving en koppe-

X larij. Tot de verklaring van het verschijnsel, dat haar aandeel in het delict *afdrijving* zoo groot is, zal allicht de omstandigheid bijdragen, dat de vrouw zich in veel gevallen voor de behandeling liever tot een sexegenoot wendt.⁶ Voor Engeland, Nederland, Duitschland, Frankrijk en Oostenrijk zijn cijfers gegeven, overal is het aandeel der vrouw meer dan 60%. Op het totaal aantal veroordeelde vrouwen speelt het aantal voor kindermoord en afdrijving veroordeelden een ondergeschikte rol. Dit zegt echter weinig omtrent het vóórkomen van deze delicten, want kindermoord en afdrijving behooren tot de delicten, die het moeilijkst te ontdekken zijn. Volgens ROESNER⁷ varieert in Duitschland het aantal afdrijvingen jaarlijks van 300.000 tot 1.000.000, terwijl gedurende de jaren 1929/33 slechts 2605 veroordeelingen plaats vonden! Het „Dunkelziffer” zal in het algemeen groot zijn voor delicten, waar niemand belang heeft bij aangifte. Dit soort van misdrijven is derhalve ongeschikt voor statistische beschouwing.

X Vrouwen, die zich aan *koppelaarij* schuldig maken, zijn veelal prostituée geweest. Te oud geworden om zelf het bedrijf uit te oefenen, profiteeren zij van hun relaties en trachten met het gelegenheid geven tot ontucht geld te verdienen, wat hun op eerbare wijze moeilijk geworden is. Ook dit delict draagt tot de totale vrouwencriminaliteit maar in geringe mate bij.

In de landen waar onderscheid gemaakt is tusschen ernstige en minder ernstige misdrijven heeft de vrouw in het algemeen een grooter aandeel in de ernstige delicten. Dit zal hoofdzakelijk hierin gelegen zijn, dat de lichte vormen van mishandeling, belediging en delicten tegen de openbare orde niet tot de „crimes” en „Verbrechen”, maar tot de „délits en „Vergehen” behooren. Doordat drankmisbruik bij de vrouwen een geringere rol speelt dan bij de mannen, is hun aandeel in deze delicten, die vaak een gevolg zijn van dronkenschap, kleiner. In Zweden b.v., waar dronkenschap zooveel voorkomt, is dit duidelijk: meer dan de helft van de mannelijke delinquenten is veroordeeld voor agressieve delicten, in 1910 en 1930 resp. 66.7 en 59.9 %

⁶ Vgl. KRUG t.a.p. p. 36.

⁷ Naar KRUG t.a.p. p. 39.

van alle mannelijke veroordeelden wegens misdrijven en overtredingen (zonder overtredingen betreffende dronkenschap en verkeer). Het vrouwelijk aandeel in deze delictsgroep is in de onderzochte jaren slechts 2.5% en 3.5%, terwijl haar aandeel in de economische criminaliteit, gerekend tot de ernstige misdrijven, resp. 10.2% en 9.0% is. Deze laatste groep bepaalt haar aandeel in de misdrijven.

	% vrouwen	
	1910	1930
misdrijven en overtredingen	4.9	6.1
ernstige misdrijven ⁸	9.1	9.6
lichtere misdrijven	3.6	

Engeland maakt op dezen regel een uitzondering, welke te verklaren is, omdat tot de „indictable offences”, die berecht worden door de courts of summary jurisdiction, lichte mishandeling niet behoort, zooals boven vermeld. Ook in Frankrijk is in 1930 het percentage vrouwen grooter bij de door de tribunaux correctionnels dan door de cours d'assises gestraften. De vergelijking geldt hier *veroordeelden*. Gezien het groote percentage vrij-spraken bij de cours d'assises is het de vraag of bij de aangeklaagden de verhouding niet omgekeerd zal zijn.

Alvorens tot de straftoemeting over te gaan, nog een enkel woord over de verhouding van verdachten tot veroordeelden.

De Zweedsche, Fransche en Spaansche statistieken geven daarentrent cijfers.

Het percentage vrijgesprokenen is zeer verschillend, maar in alle drie landen voor de vrouwen aanzienlijk hooger. ⁹ Het is niet aan te nemen, dat het openbaar ministerie lichtvaardiger aanklaagt, wanneer het een vrouw geldt. Wel kan het zijn, dat de vrouw een delict met meer list bedrijft en met meer leugens om-

⁸ De Zweedsche Crimineele Statistiek onderscheidt in 1910 de misdrijven in „gröfre brott” en „ringare brott”, een onderscheiding die niet op de wet berust, maar slechts in de statistiek gemaakt is naar de strafmaat. Tot de „gröfre brott” worden gerekend delicten die gestraft worden met doodstraf, dwangarbeid of gevangenisstraf. In de statistiek van 1930 bestaat deze onderscheiding niet meer.

⁹ Zweden en Frankrijk kennen jury-rechtspraak, Spanje niet.

geeft, zoodat haar schuld moeilijker te bewijzen valt. Het verschil is echter zoo groot, dat ook de mogelijkheid verondersteld moet worden, dat jury en rechters de vrouw milder behandelen en een grootere mate van zekerheid vereischen vóór zij haar schuldig verklaren.

Zweden

Van het aantal verdachten werd vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolgving:

	M.	V.
1910 misdrijven	11.2%	19.8%
overtredingen	0.6%	1.3%
1930 misdr. en overtred. van het Wetboek van Strafrecht (zonder dronkenschap en verkeersovertred.)	9.9%	14.3%
alle delicten van het Wetboek van Strafr. en andere wetten	3.7%	1.7%

Frankrijk

1910 cours d'assises (crimes)	32.8%	61.8%
1930 tribunaux correct. (délits)	9.3%	12.2%

Spanje

1910	29.4%	56.5%
------	-------	-------

Voorals in *Spanje* is het verschil zeer groot. Wanneer men het percentage vrouwen van het aantal *aangeklaagden* berekent, dan is dit 8.3% (5.9% van het aantal veroordeelden), wat in vergelijking met de relatieve cijfers der omliggende landen nog laag is. In *Frankrijk* is het percentage vrijspraken bij de cours d'assises frappant (juryrechtspraak). Het aantal door dit college berechten vormt echter slechts 1.7% van het totaal aantal wegens „crimes” en „délits” in proces betrokkenen.

Ook in *Zweden* is het percentage vrijspraak voor misdrijven grooter dan voor overtredingen. In 1930 werden van alle delicten tezamen relatief minder vrouwen vrijgesproken! Voor misdrijven en overtredingen van het Wetboek van Strafrecht is dit niet het geval, het cijfer moet dus veroorzaakt worden door het aantal vrijspraken van overtredingen betreffende dronkenschap en ver-

keer en overtredingen van bijzondere wetten. Ten aanzien van verdachten van overtredingen van weinig crimineele beteekenis, bestaat dus blijkbaar niet de differente houding tegenover de vrouw, die ten aanzien van verdachten van werkelijke misdaden bestaat.

3. STRAFTOEMETING.

Voor de veronderstelling, dat het hooge percentage vrijspraak voor vrouwen mede veroorzaakt wordt door een clemente behandeling der vrouw, vinden wij een aanwijzing in de straftoemeting, tenzij men aan moet nemen dat de vrouwen milder gestraft worden, omdat haar criminaliteit van minder ernstigen aard is. Van de 14 onderzochte landen geven 9 cijfers omtrent straftoemeting en zonder uitzondering vindt men, dat de aan vrouwen opgelegde straffen gemiddeld lichter zijn.

In *Noorwegen* hebben de vrouwen een grooter aandeel in de lagere geldboete (minder dan 40 Kr.) en in de lichtste gevangenisstraf (minder dan 90 dagen). Bij mannen en vrouwen overweegt gevangenisstraf. In de periode 1929/30 ziet men het percentage vrouwen kleiner worden, naarmate de straffen zwaarder zijn. In de jaren 1909/10 maken de gevangenisstraffen van 1 jaar en meer hierop een uitzondering. De absolute cijfers zijn echter zeer klein in deze categorie; tot gevangenisstraf van 1-3 jaar werden veroordeeld in 1909/10 29 vrouwen, in 1929/30 7 vrouwen; tot gevangenisstraf van 3 jaar en meer resp. 5 en 2 vrouwen!

Om het bezwaar van de kleine absolute cijfers te ontgaan, berekenden wij de cijfers voor de 6-jaargroepen 1909/1914 en 1929/1934.

	% vrouwen van het aantal veroordeelden tot elke strafgroep:	
	1909/14	1929/34
minder dan 90 d.	10.3	8.3
90 d.-6 m.	8.1	6.6
6 m. t/m 1 j.	7.1	5.6
meer dan 1 j. t/m 3 j.	10.5	2.8
meer dan 3 j.	8.4	2.3

Niet alleen voor de jaren 1909/10, ook voor de geheele jaargroep 1909/14 zien wij een hooger percentage vrouwen bij de zwaardere straffen. Het blijkt, dat dit hooge percentage voornamelijk veroorzaakt wordt door veroordeelden wegens kindermoord. Voor dit delict, dat hoofdzakelijk gestraft wordt met gevangenisstraf van 1 jaar en langer, werden 45 vrouwen veroordeeld; in de jaren 1929/34 25 vrouwen. In de jaren 1909/14 werden 88 vrouwen gestraft met gevangenisstraf van 1 jaar of meer, in de jaren 1929/34 slechts 20. Het verminderde aantal kindermoorden zal dus allicht het procentueel aandeel van de vrouw in de zwaardere straffen beïnvloed hebben.

In *Zweden* overweegt voor mannen en vrouwen de geldboete. Dit is te verwachten, omdat de cijfers berekend zijn voor misdrijven en overtredingen tezamen. Omdat de vrouwen in de overtredingen een veel geringer deel hebben dan in de misdrijven, is ook haar aandeel in de geldboete geringer dan in dwangarbeid en gevangenisstraf.

Dwangarbeid is de zwaarste straf. Deze wordt opgelegd voor levenslang of tijdelijk, in het laatste geval van 2 maanden tot max. 10 jaar. Gevangenisstraf wordt opgelegd van 1 maand tot max. 2 jaar. Van de opgelegde gevangenisstraffen vormen de vrouwen een iets grooter percentage.

Ook in *Denemarken* is het aandeel der vrouw in de zwaardere straffen (tuchthuis en verbeteringshuis) kleiner dan in gevangenisstraf. Het percentage geldboeten is uiteraard klein, omdat niet meegerekend zijn eenvoudige politiezaken die met geldboete worden gestraft.

In de *Engelsche* statistiek is slechts voor 1910 uit het aantal in strafgestichten ingeslotenen iets te concluderen. Van het totaal aantal ingeslotenen vormen de vrouwen 21.4%. Voor het meerendeel zijn dit gestraften wegens „non indictable offences”, want van hen die voor „indictable offences” vrijheidstraf ondergaan vormen zij:

indict. off. tried on indictment	5.8%
indict. off. tried summarily	14.0%

Van de voor „indictable offences” veroordeelden zijn de percentages resp. 7.6 en 14.8, dus hooger. Dat wil zeggen dat de

vrouwen relatief minder met vrijheidstraf gestraft worden.

De *Belgische* gevangenisstatistiek bevat gegevens omtrent gevangenen, die een straf van meer dan 3 maanden ondergaan. Hiervan vormen de vrouwen in 1910 en 1930 resp. 6.8 en 6.4%. Dit is heel wat minder dan van het totaal aantal veroordeelden, voor dezelfde jaren nl. 23.8 en 21.6%.

Voor *Frankrijk* zijn de door de „cours d'assises” opgelegde straffen onderscheiden in „peines afflictives” en „peines correctionnelles”. In deze laatste, lichtere strafsoort hebben de vrouwelijke veroordeelden een veel grooter deel dan in de „peines afflictives”.

Ook in *Zwitserland* wordt de zwaarste straf, nl. tuchthuisstraf, aan vrouwen relatief minder opgelegd dan aan mannen en is haar aandeel in de lichtere straffen grooter.

Voor *Spanje* is het percentage vrouwen van het aantal gedetineerden bekend. In 1910 7.8% van de preventief gehechten en 3.0% van de wegens vrijheidstraf ingeslotenen. In 1933 4.2% van het totaal aantal ingeslotenen.

Dat in 1910 het percentage preventief gedetineerde vrouwen zooveel hoger is dan het percentage met gevangenis gestraften, zal samenhangen met het groote aantal vrijspraken van vrouwen. Relatief worden de vrouwen minder tot gevangenisstraf veroordeeld, want van het aantal veroordeelden vormen zij in 1910 5.4%, ook in 1933 is het percentage vrouwelijke veroordeelden hoger dan het percentage vrouwen, die vrijheidstraf ondergaan.

Tenslotte blijkt uit de cijfers voor *Portugal*, dat ook daar de vrouwen clementer worden behandeld: van het aantal ingeslotenen in de gevangenissen te Lissabon en Oporto vormen de vrouwen een kleiner percentage dan van het aantal veroordeelden, en de „penas maiores” worden aan haar relatief minder opgelegd dan de „penas correccionales”.

Voor zoover na te gaan varieeren de straffen aan vrouwen opgelegd minder dan de straffen van de mannelijke delinquenten: haar aandeel is het grootst in de meest voorkomende straf en wordt geringer naarmate de strafsoort minder wordt toegepast.

De mate van toepassing van *voorwaardelijke veroordeeling* en *voorwaardelijke invrijheidstelling* zegt iets omtrent den ernst van de gepleegde misdrijven en de grootte van de reclasseeringskans, of omtrent een mildere houding ten aanzien van vrouwen. Wij zien ook hier weer de gunstigste cijfers voor de vrouwen.

	Per 100 veroordeelden werden voorwaardelijk veroordeeld:			
	M.	V.	M.	V.
Noorwegen 1908, 1929/30	20.6	30.5	32.1	45.4
Denemarken 1906/10, 1921/25	13.8	25.9	18.3	38.7
Zwitserland 1929			23.5	37.6
Italië 1908, 1923	43.4	65.7	15.9	24.5

De Engelsche „probation” — niet geheel te vergelijken met het instituut van voorwaardelijk-niet-ten-uitvoerleggen van een vonnis, omdat het een maatregel is zonder veroordeeling — wordt ook op vrouwen relatief meer toegepast dan op mannen. Zij vormen tenminste van het aantal aan probation orders onderworpenen een grooter percentage dan van het aantal veroordeelden wegens „indictable offences”.

Voor voorwaardelijke invrijheidstelling geeft alleen de Deensche statistiek cijfers:

	per 100 veroordeelden voorw. in vrijh. gesteld:	
	M.	V.
1906/10	2.0	4.2
1921/25	4.1	8.4

Is bij de straftoemeting niet goed uit te maken, of de lichtere bestraffing gevolg is van een minder ernstige misdadigheid dan wel van een grootere clementie der rechters jegens de vrouwen, het voorkomen van *recidive* is een betere graadmeter.

4. RECIDIVE.

Volgens oudere schrijvers¹⁰ zou de vrouw meer volhardend zijn in haar misdadige loopbaan. Het aandeel van de vrouw in

¹⁰ A. QUETELET, *Physique Sociale* (Paris 1833) Dl. II p. 212.

A. VON OETTINGEN, *Die Moralstatistik und ihre Bedeutung für eine So-*

de recidive zou toenemen met het aantal vroegere veroordeelingen. Hoewel haar criminaliteit naar verhouding geringer is dan van den man, zou zij, eenmaal gevallen, zich spoediger aanpassen en door gebrek aan activiteit zich moeilijker reclasseren. Aan het einde der vorige eeuw kon dit met cijfers aangetoond worden: inderdaad nam het percentage vrouwen onder de recidivisten toe met het aantal vroegere veroordeelingen.

LOOSJES¹¹ bestrijdt de opvatting van LOMBROSO, dat recidive bij de vrouw veelvuldiger zou voorkomen dan bij den man, met cijfers van VON OETTINGEN en D'OLIVECRONA; echter ook hij komt tot de conclusie, dat het vrouwelijk aandeel stijgt met het aantal vroegere veroordeelingen en dat na de achtmalige recidive het aandeel der vrouw dat der mannen overtreft. Hij meent hieruit niet een grootere volharding in de misdaad te moeten afleiden, noch een gebrek aan activiteit om zich van het pad der misdaad af te wenden: „Ik geloof daarentegen, dat de vrouw boven den man een „surplus de combativité” nodig heeft, is zij eenmaal gevallen. Wanneer een man uit de gevangenis ontslagen is, staan verschillende wegen voor hem open, om langs eerlijken weg zijn brood te verdienen; voor de eenmaal gevallen vrouw sluiten zich reeds alle deuren, hoeveel te meer dus voor de een-, twee- en meermalige recidiviste! Niet zij is het die de misdaad zoekt, doch de misdaad, en in vele gevallen is hier de prostitutie het equivalent, is het die haar aangrijpt, zonder dat er buiten den zelfmoord een andere uitweg mogelijk is.”

LOOSJES meent dus, dat een veroordeeling, a fortiori meerdere veroordeelingen, voor de vrouw ongunstiger gevolgen heeft

zialesethik (1882) p. 522.

B. FÖLDES, Einige Ergebnisse der neuen Kriminalstatistik. Zeitschr. f. d. ges. Str. wissensch. 1891 p. 629.

H. JOLY, la France criminelle (1889) p. 392.

LOOSJES t.a.p. p. 73.

ASCHAFFENBURG t.a.p. p. 235.

Hongaarsche Crimineele Statistiek 1909/13 p. 22.

¹¹ LOOSJES t.a.p. p. 73.

dan voor den man, en dat daarom het percentage vrouwen onder de recidivisten toeneemt, naarmate zij een grooter aantal vroegere veroordeelingen hebben. Hieruit zou volgen, dat, wanneer de zorg voor gebreklijgenden in het algemeen verbetert en reclasseerings-vereeningen zich het lot van veroordeelden aantrekken, de verhouding voor de vrouw gunstiger moet worden. Dan zou ook in de recidive-statistiek tot uiting moeten komen, wat uit de statistiek van alle veroordeelden blijkt, nl. dat de criminaliteit der vrouw geringer is en van minder ernstigen aard. Inderdaad wijzen onze cijfers in deze richting. Met uitzondering van Engeland (1910) vinden wij *overal* een lager percentage recidivisten onder de vrouwelijke veroordeelden en *nergens*, ook niet in Engeland, overtreft bij een groot aantal vroegere veroordeelingen het aantal vrouwelijke de mannelijke recidivisten. Voor Engeland is het percentage recidivisten berekend van alle ingeslotenen; voor het grootste deel gestraften voor „non indictable offences”, nl. 80.7% van de mannen en 91.0% van de vrouwen! Van de recidive der eigenlijke misdadigers zegt het percentage dus weinig. Voor Oostenrijk, dat ook een hoog percentage recidivisten vertoont, is de aard der vroegere veroordeelingen vermeld: 49.6% der mannelijke recidivisten is voor overtredingen vroeger veroordeeld, 56.2% der vrouwen! Ook in Engeland zal allicht het hooge cijfer veroorzaakt worden door recidive van overtredingen.¹²

¹² Vgl. ALEXANDER MAXWELL, La criminalité en Angleterre à la lumière de la statistique criminelle (Revue de droit pénal et de criminologie 1937, p. 189). Naar aanleiding van het groote percentage vrouwelijke recidivisten onder de gevangenen zegt hij: „... à l'analyse de ces chiffres nous avons trouvé qu'ils y avait parmi les femmes emprisonnées une pourcentage beaucoup plus grande de personnes condamnées pour ivresse qu'il n'y en avait parmi les hommes et nous avons constaté aussi que ces personnes condamnées du chef d'ivresse reviennent plus rapidement en prison que les personnes condamnées du chef de tout autre délit. Quand nous avons séparé des autres catégories les personnes condamnées du chef d'ivresse, il est apparu qu'il n'y avait pas parmi les femmes de tendance plus prononcée à retourner en prison qu'il n'en existait parmi les hommes.” (cursiveering van ons).

→ Vgl. ook Dr. WERNER GENTZ, Zur Rückfalls kriminalität der Frauen in England (Mon. f. Krim. psych. 1937 p. 413).

	Aantal recidivisten per		100 veroordeelden:			
	M.	V.	M.	V.		
Noorwegen (1909/10, 1920/30)	39.3	30.6	(9.3)	42.9	28.1	(5.1)
Zweden (1910, 1930)	28.4	14.9	(5.6)	30.3	16.9	(5.0)
Denemarken (1906/10)	33.2	21.0	(11.1)			
Engeland (1910)	57.8	77.0	(26.6)			
Nederland (1910)	41.2	18.8	(4.3)			
België (1910, 1930)	49.8	36.0	(18.5)	43.9	34.2	(17.6)
Frankrijk (1910, 1930)						
cours d'ass.:	58.8	28.7	(7.6)	41.7	7.6	(2.1)
trib. corr.:	47.0	28.6	(9.4)	23.2	14.7	(10.5)
Zwitserland (1929)				43.9	27.3	(7.6)
Oostenrijk (1910)	58.0	40.3	(8.9)			
Hongarije 1910, 1930)	16.4	12.6	(12.3)	22.3	16.1	(16.2)
Italië (1908, 1923)	35.9	19.2	(10.7)	42.8	25.5	(10.9)
Spanje (933)				32.5	19.3	(3.7)
Portugal (1910, 1931)	27.5	19.2	(15.3)	20.0	14.5	(14.2)

[Tusschen haakjes is geplaatst het % vrouwen onder de veroordeelde recidivisten.]

Zweden, Engeland, België, Oostenrijk, Hongarije en Portugal geven cijfers van recidivisten verdeeld naar het aantal vroegere veroordeelingen.

Uitgezonderd in Engeland en Hongarije zien wij overal het percentage vrouwen vergeleken met dat der mannen *afnemen* met stijgend aantal vroegere veroordeelingen.

Dit is in tegenspraak met de uitkomsten van vroegere onderzoekers, echter in overeenstemming met de veronderstelling, dat wanneer het relatief groote aantal vrouwelijke recidivisten het gevolg is van de voor de vrouw extra zware gevolgen van een veroordeeling, haar aantal relatief sneller moet dalen dan het aantal mannelijke recidivisten, wanneer deze gevolgen verzacht of weggenomen worden.

Meermalen konden wij wijzen op het verschijnsel, dat in verhouding tot den man, dáár het meeste misdadigsters gevonden worden, waar de omstandigheden het ongunstigst zijn. Wanneer een aantal veroordeelingen een ongunstige omstandigheid is, zal ook onder de recidivisten met eenige veroordeelingen een relatief groot aantal vrouwen gevonden worden.

Nu echter in de laatste decennia het instituut der reclasseering zich ontwikkeld heeft en tengevolge van verbeterde sociale zorg een werklooze niet meer behoeft te kiezen tusschen bede-

len of stelen, om in zijn onderhoud te voorzien, nu is een recidivestaat niet meer in die mate een belemmering om op eerlijke wijze aan den kost te komen als voorheen.

De cijfers voor Engeland en Hongarije dateeren van 1910 en 1909/13. Helaas is uit de crimineele statistiek niet na te gaan, hoe de toestand thans is. Wellicht waren destijds in deze landen de omstandigheden voor een recidiviste nog ongunstiger dan elders.¹³

In het algemeen kan uit onze cijfers hetzelfde geconcludeerd worden, als wij ook voor het Arrondissement Utrecht vonden, nl. dat de criminaliteit der vrouw niet alleen geringer is, maar ook minder ernstig van aard, omdat onder hen relatief minder recidivisten voorkomen, terwijl haar recidive van een lichter graad is.

Hiermee in tegenspraak lijkt het verschijnsel dat het aandeel der vrouw grooter is in de „Crimes” en „Verbrechen” dan in de „délits” en „Vergehen”. Dit behoeft echter niet het geval te zijn, want het is heel goed mogelijk dat haar percentueel aandeel in de ernstige misdrijven wel grooter is dan in de minder ernstige, maar dat in elke groep afzonderlijk de delicten van de vrouw van minder ernstigen aard zijn. Op pag. 64 veronderstelden wij, dat haar geringe aandeel in de „délits” en „Vergehen” veroorzaakt werd door het feit, dat delicten, die veelal in verband met dronkenschap staan en die daarom bij de vrouw uiteraad zelden voorkomen, tot de „délits” en „Vergehen” gerekend worden. Wanneer deze veronderstelling juist is, dan is hiermee de schijnbare tegenstelling met de conclusie uit de cijfers omtrent opgelegde straffen en recidive opgelost.

¹³ AIMEE RACINE (Revue de droit pénal et de criminologie 1936 p. 81) constateert, in verband met een onderzoek naar het lot van gedurende de jaren 1923-1930 door den kinderrechtter berechte jongens en meisjes: „on y voit que pour les huit années 1923 à 1930 la proportion des individus, anciens mineurs de justice, qui ont subi aucune condamnation entre 21 et 26 ans, est de 86.4 % seulement (sur 14969 cas) pour les hommes, contre 84.3 % (sur 5446) pour les femmes. L'écart est considérable et de nature à surprendre ceux qui s'étant occupés de jeunes delinquants, ont pu constater combien il est plus difficile de réformer une fille qu'un garçon”. Ook hier een gunstiger reclasseeringsresultaat voor meisjes in tegenstelling met vroegere ervaringen.

B. PERSONALIA

I. LEGITIMITEIT.

Dit gegeven is slechts voor enkele landen na te gaan.

Noorwegen onderscheidt het aantal onwettig geboren en van de veroordeelden onder 18 jaar en van 18 jaar en ouder, in de statistiek van 1909/10. Aan het feit, dat het verschil tusschen jongens en meisjes beneden 18 jaar grooter is, mag niet te veel waarde gehecht worden, want de absolute cijfers zijn daar wel zeer klein (48 illegitieme jongens en 6 illegitieme meisjes). Het percentage onwettigen is bij de jongeren grooter dan bij de ouderen. Het is te verwachten, dat in de jeugd jaren, de periode waarin de ouderlijke zorg noode gemist kan worden, de positie van de onwettig geborene ongunstiger is dan later, wanneer hij zijn eigen weg in de maatschappij is gegaan. Het is dus mogelijk, dat deze ongunstige omstandigheid zich in een hooger percentage meisjes openbaart. Ook hier vinden wij, als in het Arrondissement Utrecht, een grooter percentage veroordeelde illegitieme vrouwen dan mannen.

In de *Nederlandsche* statistiek, waar ook het percentage onwettig geboren, gewettigd, erkend of niet erkend, bij de vrouwen hooger is dan bij de mannen, wordt voor de jaren 1931/33 de onderscheiding gemaakt in: door den vader erkend en niet door den vader erkend.

% vr. van de onwettigen, door den vader erkend	11.2%
” ” ” ” ” , niet door den vader erkend	16.8%

Over het algemeen zal het kind in gunstiger omstandigheden geboren worden en opgroeien wanneer de vader het erkent. Dit getuigt van een zekere verantwoordelijkheid van den vader. Wanneer de vader het kind niet erkend heeft, onttrekt hij zich aan zijn plicht, en in gevallen waarin niet uit te maken is wie de vader is, pleit dit niet voor het zedelijk gedrag van de moeder. De kinderen, niet door den vader erkend, verkeerden dus gemiddeld in ongunstiger omstandigheden, en het is van deze groep, dat het percentage veroordeelde vrouwen grooter is dan van de andere onwettig geboren en.

De crimineele statistiek van *Italië* geeft cijfers omtrent legitimiteit, verdeeld naar eerst veroordeelden en recidivisten: van de recidivisten is het percentage illegitiemen grooter dan van de eerstveroordeelden. In beide groepen treft men een grooter percentage illegitiemen onder de vrouwen aan dan onder de mannen.

In de gevangenisstatistiek van *Spanje* van 1915 staat de legitimiteit der gevangenen vermeld. Ook hier is het percentage natuurlijke kinderen en vondelingen grooter onder de vrouwen dan onder de mannen.

Deze cijfers bevestigen het resultaat van het onderzoek in het Arrondissement Utrecht. Wij vinden ook hier weer, dat de misdadige vrouw in gemiddeld ongunstiger omstandigheden leeft dan de misdadige man, m.a.w. dat voor haar de omstandigheden ongunstiger moeten zijn, vóór zij tot misdaad vervalt.

2. ONTWIKKELING.

Bij de ontwikkeling stuiten we op het merkwaardig verschijnsel, dat in landen, waar analphabetisme een algemeen verschijnsel is, onder de veroordeelden relatief minder analphabeten voorkomen dan onder de totale bevolking. Het blijkt, dat het dus niet de ontwikkeling op zich zelf is, die anticriminogeen werkt, maar de sociale positie waarvan de ontwikkeling een kenmerk is. In landen als *Spanje* en *Portugal* (in Spanje is in 1920 45.3% van de mannen analphabeet en 58.1% van de vrouwen, in Portugal in 1931 resp. 64.3 en 76.7%) zijn het niet alleen de paupers en achterlijken tot wie de kennis van lezen en schrijven niet is doorgedrongen. Het grootste percent analphabeten zal onder de landelijke bevolking gevonden worden, die over het algemeen minder tot de criminaliteit bijdraagt dan de stadsbevolking.

Het percentage analphabeten is onder de recidivisten *kleiner* dan onder de eerstveroordeelden in Spanje (1934). Omdat het aantal analphabeten onder de totale bevolking allicht afnemende is en de recidivisten gemiddeld ouder zijn, zou men het tegendeel verwachten. Duidelijk blijkt, dat hier de geringe ontwikkeling geen indicatie is voor ongunstige maatschappelijke positie. Er wordt dan ook, in verhouding tot het aantal der totale bevolking in deze landen geen grooter percentage vrouwelijke anal-

phabeten gevonden dan mannelijke.

Voor Hongarije heeft HACKER¹⁴ berekend, dat per 100.000 der totale bevolking boven 15 jaar in 1914/1928 er 658 veroordeelde analphabeten zijn en 857, die kunnen lezen en schrijven. De criminaliteit is onder de analphabeten dus *geringer* dan onder de bevolking met eenige ontwikkeling.

Hij zoekt de verklaring hiervoor in het feit, dat de bevolkingsgroepen, die het minst tot de criminaliteit bijdragen de meeste analphabeten vertoonen, nl. de vrouwen en de boeren. Berekenen echter de criminaliteitscijfers voor mannen en vrouwen afzonderlijk dan blijkt voor de vrouwen het criminaliteitscijfer voor hen, die kunnen lezen en schrijven *niet* hooger te zijn, dan voor de analphabeten!

Ter contrôle berekenden wij ook de cijfers voor de jaren 1931 en 1932:

	per 100.000 der totale bevolking boven 6 jaar van elke groep werden veroordeeld:					
	1930		1931		1932	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.
analphabeten	841	421	794	348	794	348
kunnen lezen en schrijven	948	218	993	216	1037	217

Vergelijken wij het percentage analphabeten onder de totale bevolking in *Hongarije* met *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal* (in welke landen de criminaliteit der analphabeten *geringer* is dan van de meer ontwikkelden), dan blijkt van deze landen Hongarije het laagste percentage analphabeten te hebben. Dit beteekent, dat in Hongarije, in meerdere mate dan in de andere genoemde landen, analphabetisme gevolg is van ongunstige omstandigheden. Men kan dus daar een grooter percentage vrouwelijke veroordeelden verwachten, omdat herhaaldelijk gebleken is, dat de omstandigheden van de veroordeelde vrouwen gemiddeld ongunstiger zijn dan van de veroordeelde mannen.

Voor *Zweden*, *Engeland*, *Nederland* en *België* was vergelijking met de ontwikkelingsgraad der totale bevolking niet mogelijk. Overall zien wij een grooter percentage vrouwen naarmate de ontwikkelingsgraad afneemt.

¹⁴ D. HACKER, Die Kriminalität Ungaros in den Jahren 1921-1928. Mon. f. crim. psych. und str. ref. 1930.

Engeland vormt een uitzondering met het plotseling hooge percentage vrouwen onder de gevangenen met meer ontwikkeling dan lager onderwijs. Wij hebben hier waarschijnlijk te doen met veroordeelde suffragettes. In de jaren 1911, 1912 en 1913 doet zich nl. hetzelfde verschijnsel voor. Wij vinden in deze jaren eveneens een groot percentage veroordeelde vrouwen met meer dan elementaire ontwikkeling en een groot aantal vrouwen wegens „assaults on constable” veroordeeld. Dit zijn de jaren, waarin de suffragettes haar actie voerden en daarbij herhaaldelijk met de politie in botsing kwamen. In de jaren 1920 en 1921 (voor de tusschenliggende jaren geeft de Engelsche statistiek geen gegevens omtrent ontwikkeling, evenmin na 1921) is het beeld veranderd. Daar vinden wij, zooals elders, dat het aandeel der vrouwen in de delinquenten afneemt, naarmate de ontwikkelingsgraad stijgt:

	% vrouwen van het totaal aantal gevangenen van elke ontwikkelingsgraad.					
	1910	1911	1912	1913	1920	1921
analfabeet	29.8	28.8	30.1	35.1	29.1	29.6
onvoldoende lezen en schr.	28.1	27.6	30.1	32.5	35.2	36.9
middelmatig „ „	13.9	13.9	13.7	12.0	15.4	13.7
goed „ „	5.3	7.9	7.3	7.5	4.1	4.7
meer ontwikkeling	19.8	31.0	35.0	27.2	3.7	2.2

In *België* blijkt de ontwikkelingsgraad der recidivisten lager te zijn dan van de eerstveroordeelden; bij de vrouwen is het verschil grooter dan bij de mannen. Vergelijkt men op dit punt de gevangenisstatistiek met de veroordeeldenstatistiek, dan ziet men, dat voor de gevangenen het percentage analphabeten grooter is, het percentage, dat onvoldoende kan lezen en schrijven, echter kleiner. De vraag doet zich voor, of hier een andere maatstaf is aangelegd; men verwacht immers onder de gevangenen meer recidivisten dan onder de veroordeelden en de recidivisten vertoonen juist een zoo groot percentage veroordeelden met onvoldoende kennis van lezen en schrijven. Een andere afwijking van de veroordeeldenstatistiek is, dat hier het percentage mannen met onvoldoende ontwikkeling grooter is dan het percentage vrouwen van deze groep. Het is mogelijk, dat de zwaarst

gestrafte vrouwen (de gevangenisstatistiek betreft ingeslotenen voor meer dan drie maanden) niet de minst intelligenten zijn en dat de debielen zich over het algemeen aan lichte (en herhaaldelijk lichte) vergrijpen schuldig maken.

In de *Italiaansche* statistiek vinden wij criminaliteitscijfers voor analphabeten en meer ontwikkelden. Criminaliteit onder ongeletterden komt meer voor, dan onder hen, die kunnen lezen en schrijven, voor de vrouwen geldt dit in sterker mate, wat met de Utrechtsche gegevens overeenstemt.

3. ONVOLLEDIGHEID VAN HET GEZIN.

Slechts de statistieken van Oostenrijk en Hongarije zeggen iets omtrent dit gegeven, uitsluitend voor de minderjarigen.

Oostenrijk (1910) geeft een stijgend percentage vrouwen te zien naar mate de omstandigheden ongunstiger worden: zij vormen 11.0 % van de veroordeelden met vader en moeder, 16.6 % van de weezen.

Ook in *Hongarije* (1930) is het percentage vrouwen onder de veroordeelden met beide ouders het geringst.

Andere uitgaven van de Oostenrijksche crimineele statistiek, waarin gegevens omtrent onvolledigheid van het gezin, waren niet te krijgen.

Ter contrôle vergeleken wij de cijfers voor Hongarije van 1930 met de jaren 1931 en 1932.

	% meisjes van het totaal aantal veroordeelden van elke groep.			
	Oostenrijk 1910	1930	Hongarije 1931 1932	
beide ouders in leven	11.0	19.6	17.6	16.5
vader overleden	11.1	21.2	24.4	24.1
moeder overleden	15.4	34.8	27.1	29.5
wees	16.6	30.9	27.5	31.1

Behalve in Hongarije in 1930 is het percentage meisjes onder de weezen het grootst. Dit constateerden wij ook in het Arrondissement Utrecht. Dan volgt het percentage halfweezen zonder moeder. In het algemeen zal het verlies van de moeder, voor-

al in gezinnen met kleine kinderen, ernstiger gevolgen hebben, dan het verlies van den vader.

Ook deze cijfers geven dus het verschijnsel weer, waar wij herhaaldelijk op wezen: onder de vrouwen is het percentage van hen, levend onder ongunstige omstandigheden grooter, dan onder de mannen.

4. LEEFTIJD.

a. *In verband met den aard van het delict.*

Uit het onderzoek in het Arrondissement Utrecht is gebleken, dat de leeftijds-groeping van mannen en vrouwen bij de wegens misdrijven uit economisch motief veroordeelden niet veel verschilt, terwijl bij agressieve delinquenten de leeftijd van mannen en vrouwen sterk uiteenloopt. In de meeste statistieken blijken de cijfers te klein om het aantal vrouwen behalve naar leeftijd ook nog naar aard van het misdrijf te differentieeren, of de verdeling naar leeftijd en sexe is alleen voor alle delinquenten tezamen vermeld.

Voor *Engeland* is de leeftijd der door de courts of summary jurisdiction wegens „indictable offences” veroordeelden opgegeven. Deze delicten bestaan voor meer dan 70 % uit eenvoudigen diefstal. In tegenstelling met de Utrechtsche gegevens ziet men hier een groot verschil in leeftijdsopbouw der beide sexen. Bij mannen is de leeftijds-groep der 21-30 jarigen het zwaarst belast, bij de vrouwen de 30-40 jarigen, in 1910 zoowel als in 1930.

Voor *Portugal* is de verhouding van mannen en vrouwen in elke leeftijds-groep berekend voor wegens mishandeling, diefstal en verduistering berechten. De vrouwen, jonger dan 30 jaar, nemen relatief iets meer deel aan economische delicten dan aan mishandeling, maar toch is ook daar het percentage hooger bij de oudere leeftijds-groepen. KRUG¹⁵ citeert in zijn meergemeld werk cijfers van GALLE (1905/09) en ROESNER (1929) voor *Duitschland*.

Hieruit blijkt, wat wij ook in Utrecht constateerden, dat de leeftijdsverdeling van mannen en vrouwen bij eenvoudigen

¹⁵ KRUG, t.a.p. p. 94.

diefstal veel meer overeenkomt dan bij lichte mishandeling. Voor een deel zal hiermee te verklaren zijn, dat in Duitschland in 1928 de leeftijdsgroep der 21-25 jarige vrouwen het zwaarst is belast, en in 1910 de 30-40 jarigen. Immers de agressieve criminaliteit van de vrouw is in Duitschland sterk gedaald. Het aantal voor zware en lichte mishandeling veroordeelde vrouwen per 100.000 der totale bevolking is in 1909/13 resp. 29.54 en 10.27, in 1924/28 resp. 6.96 en 5.31. Evenals in Utrecht blijkt dus ook in Duitschland in tegenstelling met Engeland en Portugal een groot verschil in gemiddelden leeftijd van mannelijke en vrouwelijke delinquenten bij verschillende delicten te bestaan: bij eenvoudigen diefstal de meeste overeenkomst in leeftijd der beide sexen. Uit andere statistieken is niet na te gaan, in hoeverre dit elders geldt. Wij kunnen slechts den leeftijd van mannen en vrouwen vergelijken van de veroordeelden voor alle delicten tezamen.

b. In verband met de totale criminaliteit.

Bij beschouwing van het aandeel van elke leeftijdsgroep in de delinquentenmassa vinden wij, dat bij de vrouwen over het algemeen omstreeks 1910 de 30-40 jarigen het sterkst vertegenwoordigd zijn. In 1930 is er een verjonging te bespeuren: de nadruk valt dan op de vrouwen jonger dan 30 jaar.

Maar in beide jaren zijn toch bij de vrouwen de oudere leeftijdsgroepen *relatief* sterker vertegenwoordigd dan bij de mannen, zoodat zij van deze leeftijdsklassen een grooter deel uitmaken dan van de jongere groepen.

Alleen in de *Duitsche* en *Italiaansche* Crimineele Statistiek staan criminaliteitscijfers per 100.000 der overeenkomstige leeftijdsgroep van de totale bevolking vermeld. Voor *Nederland* konden wij met behulp van de volkstellingen van 1909 en 1930 de verhoudingscijfers berekenen.

Bij de *mannen* is het in Nederland de leeftijdsgroep der 21-30 jarigen, die het zwaarst belast is. In Duitschland zijn het in 1910 de 18-21 jarigen, in 1928 de 21-25 jarigen. De verschuiving naar een oudere leeftijdsgroep is in Italië nog sterker, nl. van de 18-21 jarigen (1908) naar de 25-30 jarigen (1923).

Bij de *vrouwen* zijn het de 30-40 jarigen, die de meeste criminaliteit vertoonen (in de Nederlandsche statistiek de groep van 30-50 jaar, deze is niet nader onderscheiden) in het eerste onderzoekjaar. In het laatste onderzoekjaar vertoonen Nederland en Italië hetzelfde beeld, maar in Duitschland zijn het dan de 21-25 jarigen, die het meest tot de criminaliteit bijdragen. Het zooveel lagere criminaliteitscijfer voor de 30-40 jarigen in dat jaar (1928) hangt vermoedelijk samen met de gedaalde agressieve criminaliteit, zooals wij op p. 81 veronderstelden.

In het Arrondissement Utrecht constateerden wij een toename van de criminaliteit bij de vrouwen van 21-24 jaar en bij de mannen van 25-30 jaar. Of dit voor Nederland ook geldt, is uit de statistiek niet na te gaan, omdat de leeftijdsgroep der 21-30 jarigen niet nader onderscheiden wordt. Voor *Duitschland* blijkt uit de criminaliteitscijfers, dat de misdadigheid der 18-21 jarigen sterk is gedaald, maar bij de vrouwen in minder mate en dat de groep der 21-25 jarigen daarentegen talrijker is geworden, vooral bij de mannen. Uit de criminaliteitscijfers van *Italië* zien wij, dat de misdadigheid in alle leeftijdsgroepen is gedaald: bij de vrouwen in mindere mate onder de 18-21 jarigen, bij de mannen in mindere mate onder de 21-25 jarigen en onder de 25-30 jarigen.

	<i>Duitschland</i> , 1910 en 1928 vergeleken		<i>Italië</i> , 1908 en 1923 vergeleken	
	Toe- of afname in percenten			
	M.	V.	M.	V.
18-21	-21 %	-2 %	-38 %	-30 %
21-25	+17 %	+6 %	-16 %	-29 %
25-30	+6 %	+0.4 %	-6 %	-22 %

Onder de 18-21 jarigen zijn de vrouwen dus een relatief grooter plaats gaan innemen, onder de 21-25 jarigen en 25-30 jarigen de mannen; er is dus een verschuiving waar te nemen. De veronderstelling, die wij naar aanleiding van het verschijnsel in het Arrondissement Utrecht maakten, dat nl. een verlenging van de puberteit door onvoldoende voeding gedurende de oorlogsjaren in de criminaliteit merkbaar zou zijn, wordt door deze cijfers niet tegengesproken. De overige onderzochte landen geven in hun statistiek geen verhouding aan van de leeftijdsver-

deeling van de crimineelen tot de leeftijdsverdeeling onder de totale bevolking. Wel zien wij in de *Deensche* statistiek een toename van het aandeel der 20-25 jarige vrouwen en van de 25-30 jarige mannen in de criminaliteit. In *Zweden* doet het verschijnsel zich alleen voor de vrouwen voor, in *Noorwegen*, *België*, *Frankrijk* en *Portugal* voor de mannen. Maar omdat de relatie met den toestand onder de totale bevolking ontbreekt, mag aan deze cijfers niet te veel waarde gehecht worden. Voor de andere landen staan geen of onvoldoende gegevens ter beschikking.

Ook zonder kennis van de leeftijdsverdeeling der totale bevolking heeft het relatieve cijfer, het aandeel der vrouw in de verschillende leeftijdsgroepen van veroordeelden, beteekenis omdat de leeftijdsopbouw van de totale mannelijke en vrouwelijke bevolking niet veel verschilt. Wanneer de maatschappelijke positie van de vrouw haar criminaliteit beïnvloedt, zou men verwachten, dat het aandeel van de vrouw in de criminaliteit der jongste leeftijdsgroepen het grootst moest zijn, omdat haar positie vóór het huwelijk het meest de positie van den man nabij komt, de beroepsarbeid der vrouw speelt de grootste rol onder de vrouwen tot 25 jaar. De relatieve cijfers leeren anders: het percentueel aandeel der vrouw in de criminaliteit der jeugdigen is over het algemeen laag, zelfs in de groepen jonger dan 21 jaar het *laagste*.

Zweden, *Denemarken* en *Zwitserland* maken hierop een uitzondering. In verhouding tot de mannen vormen de vrouwen in deze landen het hoogste percentage van de jeugdigen, maar in verhouding tot het totaal aantal delinquenten zijn het ook hier niet de jongste leeftijdsgroepen, die men het talrijkst aantreft onder de veroordeelden. (Vergelijk ook de criminaliteitscijfers van de jongste leeftijdsgroepen voor *Duitschland*, *Italië* en *Nederland*.)

De puberteit van het meisje valt vroeger dan de puberteit van den jongen. Uit de cijfers blijkt, dat in het algemeen van de 16-18 jarigen de meisjes een grooter deel uitmaken dan van de 18-21 jarigen. Maar het door WEINBERG¹⁶ geconstateerde ver-

¹⁶ Dr. S. WEINBERG, Ueber den Einfluss der Geschlechtsfunktionen auf die weibliche Kriminalität, (Halle 1907).

schijnsel van een abnormaal talrijke deelname van de vrouw aan de criminaliteit in de leeftijdsgroep onder 18 jaar zien wij niet bevestigd. Hij vindt in de criminaliteit der jeugdigen weerspiegeld, dat de verstoring van het psychisch evenwicht voor het meisje ernstiger gevolgen heeft dan voor den jongen. De cijfers, die hij overneemt van HOEGEL (Die straffälligkeit des Weibes) en van de Deutsche Crimineele Statistiek gaan niet verder dan 1904. Het is mogelijk, dat sindsdien een betere jeugdzorg den invloed van de puberteit genivelleerd heeft. In het algemeen is de jeugd-criminaliteit afgenomen en na 1910 (in vergelijking met 1930) nog afnemende in alle landen behalve Zweden¹⁷; de onevenwichtige jongens en meisjes worden opgevangen voor zij met de strafwet in botsing komen. Uit onze cijfers blijkt niet, dat de puberteit op de misdadigheid bij het meisje van sterker invloed zou zijn dan bij den jongen.

Dat over het algemeen het aandeel der vrouwen in de leeftijdsgroepen van 40 jaar en ouder groot is, zal voor een deel toegeschreven moeten worden aan den invloed van het climacterium.

Over den leeftijd der recidivisten licht ons slechts de *Zwitserse* statistiek in. Het is duidelijk dat in de oudere leeftijdsgroepen meer recidivisten gevonden worden: voor het vormen van een recidivestaat is tijd noodig! Bij de vrouwen vindt men het grootste percentage onder de oudste leeftijdsgroep, bij de mannen tusschen 30 en 50 jaar.

De vrouwelijke recidivisten zijn gemiddeld ouder.

Ook onder de ernstiger misdadigers zien wij dus een gemiddeld hooger leeftijd bij vrouwen dan bij mannen.

5. BURGERLIJKE STAAT.

In de meeste landen ziet men onder de veroordeelden een grooter percentage ongehuwden dan gehuwden, bij mannen zoowel als bij vrouwen. Voor wat de vrouwen betreft is dit in *Nederland*,

¹⁷ De leeftijdsindeeling voor Zweden is in 1910 alleen berekend voor de „gröfre brott”, in 1930 voor alle misdrijven. Over het algemeen zal de jeugd zich aan lichtere vergrijpen schuldig maken, derhalve bij alle delinquenten tezamen sterker vertegenwoordigd zijn dan bij veroordeelden enkel voor ernstige misdrijven.

Duitschland, België, Hongarije, en Italië niet het geval. Wanneer men het aandeel der leeftijdsgroepen in deze landen vergelijkt met de leeftijdsverdeling in landen, waar de ongehuwden de meerderheid vormen, dan blijkt, dat in de 5 genoemde landen de oudere vrouwen relatief meer deel nemen aan de criminaliteit. Hiermee gepaard gaat een naar verhouding groote agressieve criminaliteit. Wij zagen, dat agressieve criminaliteit een vorm van misdadigheid is, waaraan voornamelijk vrouwen van middelbaren leeftijd zich schuldig maken. Waarschijnlijk zal dus het feit, dat in Nederland, Duitschland, België, Hongarije en Italië de meerderheid der vrouwelijke veroordeelden gehuwd is, veroorzaakt worden door het groote aantal agressieve delinquenten. In *Portugal* echter, waar ook een groote agressieve criminaliteit is, zijn desondanks de ongehuwde vrouwen onder de veroordeelden in de meerderheid. In 1910 zijn dan ook bij de wegens mishandeling veroordeelden meer ongehuwde vrouwen dan gehuwden, echter in 1931 niet meer. Wel overwogen bij de wegens diefstal en verduistering veroordeelden de ongehuwden in veel sterker mate. Maar hier schijnt toch de mishandeling niet hoofdzakelijk een delict van gehuwde vrouwen te zijn. Bij de bespreking van den leeftijd wezen wij er op, dat in *Portugal* de vrouwelijke delinquenten, die zich aan mishandeling schuldig maken, gemiddeld maar weinig ouder zijn dan de veroordeelden wegens diefstal en verduistering. Dat er betrekkelijk veel ongehuwden onder hen gevonden worden, hangt dus allicht samen met den leeftijd.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de factoren leeftijd en burgerlijke staat dooreen loopen. Met den leeftijd varieert de verhouding tusschen gehuwden en ongehuwden. Zonder verdeling naar leeftijdsgroepen zijn dus statistieken omtrent burgerlijken staat van weinig waarde.

Het is met de beschikbare gegevens helaas slechts voor *Duitschland* (voor de periode 1903/12) mogelijk om per leeftijdsgroep het aantal ongehuwde en gehuwde veroordeelden te vergelijken met de overeenkomstige groep der totale bevolking. De *Deensche* statistiek geeft voor 1921/26 voor de leeftijdsgroep 25-40 een criminaliteitscijfer per 100.000 der totale bevolking. Bij mannen

en vrouwen is het cijfer voor de groep „gehuwd geweest” het hoogst, dan volgt het cijfer voor de ongehuwden; de gehuwden vertoonen, in tegenstelling met Duitschland, de geringste criminaliteit. Hierbij wordt in de statistiek de opmerking gemaakt, dat men er rekening mee moet houden, dat van de ongehuwde bevolking tusschen 25 en 40 jaar een relatief groot deel in de jongere leeftijdsklasse valt, waarin de criminaliteit hoog is, terwijl van de gehuwden juist het meerendeel in de oudere leeftijdsgroepen valt. Om een juister beeld te krijgen zou dus eigenlijk de groep van 25-40 jaar nog onderverdeeld moeten worden. De tegenstelling met Duitschland, waar in *alle* leeftijdsgroepen meer gehuwde vrouwen dan ongehuwde onder de veroordeelden gevonden worden, zal echter blijven bestaan. Zoals boven vermeld, zal men dit in verband moeten brengen met de geringe agressieve criminaliteit in Denemarken.

In *Duitschland* blijkt dus de gehuwde vrouw een grootere criminaliteit te vertoonen dan de ongehuwde. Maar het criminaliteitscijfer der weduwen en gescheiden vrouwen overtreft dat der gehuwden nog verre. Ook in Denemarken is het cijfer voor de groep „gehuwd geweest” het grootst.

De maatschappelijke positie van de gehuwde vrouw verschilt meer van die van den man dan de positie van de ongehuwde vrouw zich van de zijne onderscheidt. Voor de gehuwde vrouw wordt in het algemeen economisch gezorgd. Zij neemt in veel mindere mate aan het beroepsleven deel,¹⁸ staat dus minder zelfstandig in de maatschappij dan de ongehuwde vrouw en staat ook minder aan verleiding bloot. Niettemin is de criminaliteit der gehuwde vrouwen in alle leeftijdsgroepen grooter dan van de ongehuwde vrouwen. Er moeten dus andere oorzakelijke factoren werkzaam

¹⁸ FR. PRINZING geeft in „Die soziale Lage der Witwe in Deutschland” (Zeitschr. f. Sozialwissensch. 1900 p. 100) cijfers voor in beroep werkzame vrouwen naar leeftijd en burgerlijken staat. Volgens de beroepstelling van 1895 waren per 100 ongehuwden, gehuwden en weduwen in elke leeftijdsgroep in beroep werkzaam:

	ongeh.	geh.	wed.
16-30 j.	69.4	11.9	65.4
30-45 j.	66.9	11.8	73.0
45-50 j.	62.6	12.7	70.3
50-60 j.	56.6	12.7	56.1
60 j. en ouder	36.5	10.0	26.8

zijn. Een aanwijzing geeft de groote criminaliteit der weduwen en gescheiden vrouwen. Deze staan, als de ongehuwden, alleen, oefenen evenals zij meestal een beroep uit. Toch is het criminaliteitscijfer van hen in de leeftijdsgroep tot 40 jaar 3 maal en voor de ouderen 2 maal zoo groot.

De gevolgtrekking ligt voor de hand, dat hier moeilijke economische omstandigheden een rol spelen. De weduwe en gescheiden vrouw heeft haar kostwinner verloren. Zij moet zelf in het onderhoud van haar kinderen voorzien. Na het verlies van haar echtgenoot zal zij veelal haar levensstandaard moeten veranderen, zij zal zich moeten schikken in armelijker omstandigheden dan zij gewend is. Armoede is veel moeilijker te dragen, wanneer men rijkere dagen gekend heeft dan wanneer men daarin is opgegroeid en, gewend aan den toestand, minder door vergelijking met vroegere ervaring aan betere omstandigheden herinnerd wordt.

Een tweede aanwijzing dat economische moeilijkheden bij de criminaliteit van de vrouw een groote rol spelen is te vinden in de *Belgische* en *Hongaarsche* Statistiek, waar de veroordeelden met en zonder kinderen onderscheiden worden. Het groote aantal veroordeelden met kinderen springt direct in het oog. Natuurlijk zijn er ook onder de totale bevolking meer gehuwden met dan zonder kinderen, maar dit geldt voor mannen en vrouwen gelijkelijk, zoodat ook zonder kennis van het aantal kinderlooze huwelijken onder de totale bevolking vergelijking tusschen mannelijke en vrouwelijke veroordeelden met en zonder kinderen mogelijk is. Nu is het opvallend, dat van de veroordeelden, die gehuwd of gehuwd geweest zijn en kinderen hebben, de vrouwen een veel grooter percentage vormen dan van de kinderloozen. Vooral bij de weduwen en bij de gescheidenen is het verschil frappant. De bestaansmiddelen van een gezin worden door de aanwezigheid van kinderen (wanneer deze nog niet mee verdienen) ongunstig beïnvloed. Men mag aannemen, dat hiermee samenhangt het feit, dat er relatief zooveel vrouwelijke veroordeelden met kinderen gevonden worden. Niet alleen de economische criminaliteit, ook de agressieve misdadigheid zal beïnvloed worden door de aanwezigheid van kinderen.

recht, haar kind aangedaan, zal vaak oorzaak zijn, dat de moeder zich wreekt met een mishandeling of belediging van den boosdoener.¹⁹ De *Fransche* cijfers, voor wat de door de cours d'assises berechten betreft, vormen met de Belgische en Hongaarsche een tegenstelling. Wel hebben de vrouwen in de gehuwde veroordeelden een grooter aandeel dan in de ongehuwden, maar van de gehuwden met kinderen vormen zij een *kleiner* percentage dan van de gehuwden zonder kinderen.

Op deze gegevens van de Fransche Statistiek berust waarschijnlijk de meening van BERTILLON,²⁰ dat het huwelijk in het algemeen, en het met kinderen gezegend huwelijk in het bijzonder, anticriminogeen werkt op de vrouw. Men moet echter niet uit het oog verliezen, dat deze cijfers betrekking hebben op de wegens „crimes” berechten. Men kan hier dus slechts uit concludeeren, dat vrouwen met kinderen zich relatief minder dan mannen met kinderen aan *ernstige* vergrijpen schuldig maken. Het ligt ook wel voor de hand, dat het eerder lichte vergrijpen van een vrouw zijn, die door de aanwezigheid van kinderen beïnvloed worden, zoals lichte mishandeling, belediging en winkeldiefstal. Bij de door de tribunaux correctionnels berechten is de verhouding dan ook omgekeerd.

Het verloop van de criminaliteit der ongehuwden en gehuwden in de verschillende leeftijdsgroepen, alleen uit de *Duitsche* Statistiek na te gaan, stemt overeen met wat wij in het Arrondissement Utrecht vonden.²¹ Voor de verklaring zij verwezen naar het in het vorige hoofdstuk besprokene. Ook dit verloop wijst op invloed van economische factoren.

Behalve voor *Duitschland* is ook nog voor *Denemarken* de verhouding van gehuwden en ongehuwden in verschillende leeftijdsgroepen na te gaan, zij het dan niet in vergelijking met de verhouding onder de totale bevolking. Het aandeel der vrouw in de ongehuwde en gehuwde veroordeelden gemiddeld in alle

¹⁹ Vgl. p. 47.

²⁰ J. BERTILLON, *Statistique humaine* p. 47, aangehaald door FÖLDES: *Einige Ergebnisse der neueren Kriminalstatistik* (Zeitschr. f. d. Ges. Str.wissensch. 1891 p. 629) en LOOSJES, t.a.p. p. 142. BERTILLON verwijst naar cijfers van zijn vader in de *Dictionnaire encyclopédique des Sciences médicales*; deze vermeldt echter geen bronnen.

²¹ Vgl. p. 44.

leeftijdsgroepen tezamen is ongeveer gelijk. Dit percentage is misleidend, want verdeelt men het totaal aantal veroordeelden in leeftijdsklassen, dan blijkt het aandeel der vrouwen in de gehuwden in *alle* leeftijdsgroepen groter te zijn dan in de ongehuwden. Dit is mogelijk omdat de grootte der leeftijdsgroepen van gehuwden en ongehuwden zoozeer verschilt: het gemiddelde 13.4 % in de periode 1921/1926 bij de ongehuwden wordt hoofdzakelijk beïnvloed door de eerste leeftijdsgroep, die 76 % van het totaal uitmaakt, terwijl bij de ongehuwden de 25-40 jarigen het meeste gewicht in de schaal leggen. Het gemiddelde vervlakt de bestaande tegenstelling in de leeftijdsgroepen. De ongehuwde vrouwen nemen dus relatief *minder* deel aan de criminaliteit dan de gehuwden.

De verhouding van den burgerlijken staat der veroordeelden tot den burgerlijken staat der totale bevolking, afgezien van de leeftijdsverdeling, is berekend voor *Denemarken, Nederland, Frankrijk, Zwitserland* (alleen voor weduwen en gescheidenen), *Italië, Spanje en Portugal*.

Omdat het percentage gehuwden en ongehuwden in elke leeftijdsgroep varieert en de leeftijdsverdeling der delinquenten geheel anders is dan van de totale bevolking, is het duidelijk dat aan deze cijfers weinig waarde is te hechten. Slechts zij er op gewezen, dat overal onder de totale bevolking een veel groter percentage vrouwen dan mannen in weduwstaat verkeert of gescheiden is, zoodat het groote verschil in percentage onder de veroordeelden voor een deel op rekening van de verhouding onder de totale bevolking moet worden geschoven.

In *alle* onderzochte landen is het aandeel der vrouw in de gehuwde veroordeelden groter dan in de ongehuwden:

	Aantal vrouwen per 100 veroordeelden van elken burg. staat:			
	ongeh.	geh.	ongeh.	geh.
Noorwegen (1909/10 en 1929/30)	10.3	12.4	5.7	10.1
Zweden (1910 en 1930)	8.5	8.7	9.0	9.1
Denemarken (1906/10 en 1921/26)				
-25 jaar	14.9	28.7	16.5	29.1
25-40 jaar	10.1	11.1	8.4	10.9
40 j. en ouder	11.8	13.3	6.7	12.5
Nederland (1910 en 1930)	5.6	14.9	5.6	15.8

	ongeh.	geh.	ongeh.	geh.
Duitschland (1910)				
18-21 j.	8.9	72.1		
21-25 j.	8.7	30.6		
25-30 j.	7.1	17.6		
30-40 j.	9.6	18.6		
40-50 j.	12.6	21.8		
50 j. en ouder	15.1	19.7		
België (1910) eerstveroordeelden	12.6	{ 30.9 ¹ 34.2 ²		
Frankrijk (1910 en 1930)				
cours d'assises	12.8	{ 23.7 ¹ 15.7 ²	7.2	{ 14.4 ¹ 8.6 ²
tribunaux correctionnels	13.5	{ 12.7 ¹ 17.8 ²	—	—
Zwitserland (1909/11)	10.2	16.0		
Oostenrijk (1910)	9.4	16.2		
Hongarije (1909/13 en 1930)	10.3	{ 18.9 ³ 22.5 ³	16.2	{ 23.3 ³ 25.1 ³
Italië (1908 en 1923)	12.4	24.4	13.3	19.5
Spanje (1933)			4.9	5.5
Portugal (1910 en 1931)	20.1	20.5	18.5	21.0

¹ gehuwd, zonder kinderen. ² gehuwd, met kinderen.

³ gehuwd of gehuwd geweest, met kinderen.

Weliswaar zijn de vrouwelijke delinquenten gemiddeld ouder dan de mannelijke, zoodat men daarom onder hen een grooter percentage gehuwden kan verwachten. Maar in landen zooals Zweden, Denemarken en Zwitserland, waar de jongere leeftijds-groepen onder de vrouwelijke delinquenten sterk vertegenwoordigd zijn, zien we ook een grooter percentage vrouwen onder de gehuwden dan onder de ongehuwden. In Denemarken is bovendien het verschijnsel in alle leeftijds-groepen waar te nemen, zoodat men veronderstellen mag, dat het niet de factor leeftijd alleen is, die bepaalt dat men onder de vrouwelijke veroordeelden een grooter percentage gehuwden vindt dan onder de mannelijke.

Op grond van het beschikbaar statistisch materiaal is het niet mogelijk na te gaan of algemeen geldt, wat door PRINZING en KRILLE is aangetoond voor Duitschland, nl. dat bij de mannen de criminaliteit der ongehuwden grooter is dan die der gehuwden, terwijl bij de vrouwen omgekeerd de gehuwden gemiddeld

11,5
1) een grootere criminaliteit vertoonen. Wel is gebleken dat men een grooter percentage gehuwden onder de vrouwen dan onder de mannen aantreft. De beteekenis van den burgerlijken staat met betrekking tot de criminaliteit is voor man en vrouw dus niet dezelfde. In hoofdstuk I²² hebben wij uiteengezet dat o.i. dit verschil hoofdzakelijk verklaard moet worden, niet door verschillenden invloed van het huwelijk, maar door het verschil in beteekenis van den ongehuwden staat voor beide geslachten.²³

6. ECONOMISCHE OMSTANDIGHEDEN.

Het zijn slechts de *Zweedsche*, *Oostenrijksche* en *Hongaarsche* statistieken, die omtrent de economische omstandigheden der veroordeelden gegevens verschaffen. De terminologie der statistieken is niet duidelijk. In de Zweedsche statistiek wordt de vermogenstoestand gewaardeerd met goed, voldoende, enz. Welke maatstaf werd aangelegd is niet aangegeven. In de Oostenrijksche en Hongaarsche statistiek wordt onderscheiden: vermogend, eenig vermogen en geen vermogen. Deze onderscheiding is nog onduidelijker. Met vermogen zal allicht niet bedoeld zijn het bezit van kapitaal; immers dan zou de onderscheiding geen zin hebben, want kapitaal zal men onder de veroordeelden slechts bij uitzondering aantreffen. De onderscheiding van de

²² p. 48.

²³ Een aanwijzing voor de juistheid van deze veronderstelling meenen wij te vinden in wat BERTILLON (*Statistique humaine* p. 41 e.v.) schrijft over de mortaliteit van gehuwden en ongehuwden. Hij toont met cijfers aan, dat in de leeftijdsgroepen boven 20 jaar de sterfte onder de ongehuwden grooter is dan onder de gehuwden. Voor mannen geldt dit in veel sterker mate dan voor vrouwen. Hij interpreteert deze cijfers echter o.i. onjuist, wanneer hij concludeert: „qu'il (le mariage) est plus favorable aux hommes qu'aux femmes". Ook hier lijkt het ons evident dat de oorzaak van het verschil niet gezocht moet worden in verschillenden invloed van het huwelijk op man en vrouw, maar in de verschillende gronden voor het ongehuwd blijven. Immers de man blijft om andere redenen vrijgezel dan de vrouw. Het zijn vaak de onevenwichtigen, die niet of laat huwen (of op abnormaal jeugdigen leeftijd, vandaar dat de sterfte onder de gehuwde mannen, jonger dan 20 jaar, juist grooter is dan van de ongehuwden van denzelfden leeftijd!). Onder die onevenwichtigheid kan de gezondheid lijden, terwijl omgekeerd ook een zwakke gezondheid geestelijke onevenwichtigheid ten gevolge kan hebben. Het ongehuwd blijven van de vrouw heeft in mindere mate met gezondheid te maken.

economische omstandigheden der minderjarigen in Oostenrijk in „subsistenzlos”, „ärmliche” en „gute Verhältnisse” doet veronderstellen, dat bij de volwassenen de termen analoge omstandigheden aanduiden. In elk geval worden in de statistiek gradaties gemaakt en is de welstand der veroordeelden in de laagste klasse geringer dan in de hoogste klasse. Duidelijk springt in het oog, dat de meerderheid der delinquenten in de drie onderzochte landen in armelijke omstandigheden leeft. Meer dan dit kan tengevolge van de vage onderscheidingstermen uit de cijfers niet geconcludeerd worden. Een vergelijking der landen onderling is niet mogelijk, maar wel is vergelijkbaar het aandeel der vrouw in de verschillende welstandsklassen van elk land, omdat aan mannen en vrouwen allicht dezelfde maatstaf zal zijn aangelegd. In *Zweden* (1910) en *Hongarije* (1930) is het percentage vrouwelijke delinquenten in iedere welstandsklasse omgekeerd evenredig aan de mate van welstand: naarmate de omstandigheden gunstiger zijn is het percentage vrouwen kleiner. In *Oostenrijk* (1910) is dit niet het geval bij alle veroordeelden tezamen, maar wel bij de wegens diefstal veroordeelden.²⁴

Nu spelen in het algemeen de economische omstandigheden bij delicten tegen den eigendom de grootste rol, zooals o.a. blijkt uit de Hongaarsche statistiek van 1909/13:

Delicten tegen:	per 100 veroordeelde mannen en vrouwen van elke welstandsklasse:		
	zonder vermogen	middelmatig verm.	voldoende verm.
staat en openb. orde	9.2	11.5	10.5
tegen den persoon	41.2	56.8	67.1
tegen den eigendom	49.4	31.8	22.1
anderen	0.2	0.2	0.3
totaal	100	100	100

²⁴ In de door BONGER (*Criminalité et conditions économiques t.a.p. p. 493*) geciteerde cijfers uit de Oostenrijksche statistiek van 1899 vormt de groep „zonder vermogen” van de vrouwelijke veroordeelden voor alle misdrijven tezamen wel een grooter percentage dan van de mannelijke; bij de agressieve delinquenten echter niet. De agressieve criminaliteit speelt dus blijkbaar in het totaalcijfer in 1910 een grooter rol dan in 1899.

BONGER²⁵ vindt in het verschijsel, dat relatief de meeste vrouwelijke delinquenten gevonden worden in de laagste welstandsklassen (hij citeert cijfers uit de Pruisische gevangenisstatistiek), een bewijs voor zijn stelling, dat de geringe vrouwelijke criminaliteit verklaard moet worden uit haar beschutte sociale positie. Nl. het verschil in levenswijze van man en vrouw is het grootst bij de goed gesitueerden en wordt kleiner naarmate men de maatschappelijke ladder afdaald. De gevolgen blijken uit de crimineele statistiek: hoe geringer het verschil, hoe meer de omvang der vrouwelijke criminaliteit die van den man nadert.

Maar zou ook onder de allerarmsten de positie van man en vrouw nog zooveel verschillen, dat daaruit het ook daar bestaande groote verschil in omvang der criminaliteit verklaard kan worden? Nergens nadert het aandeel der vrouw de 50 %, ook in de door BONGER vermelde cijfers niet.

In tegenspraak met de opvatting van BONGER is, wat wij constateerden bij de bespreking van leeftijd en burgerlijken staat, dat nl. het aandeel van de vrouw in de criminaliteit over het algemeen het geringst is in de jongste leeftijdsgroepen en geringer bij de ongehuwden dan bij de gehuwden, terwijl juist bij de jeugdigen en ongehuwden het verschil in maatschappelijke positie van man en vrouw kleiner is dan bij de gehuwden. Veeleer meenen wij uit de boven besproken cijfers te moeten afleiden, dat relatief de omstandigheden bij de vrouw een grootere rol spelen, zooals ook gebleken is bij legitimiteit, ontwikkeling, onvolledigheid van het gezin en burgerlijken staat (hooge cijfers voor weduwen en gescheidenen en voor vrouwen met kinderen). Wij vinden ook in deze gegevens een bevestiging voor de op pag. 33 gemaakte veronderstelling dat de vrouw in gemiddeld ongunstiger omstandigheden moet verkeerden dan de man om tot misdaad te vervallen.

7. DRANKMISBRUIK.

Omtrent drankmisbruik van veroordeelde mannen en vrouwen

²⁵ Criminalité et conditions économiques, t.a.p. p. 532.

lichten ons de *Nederlandsche*, *Belgische* en *Hongaarsche* statistieken in.

Bij de vrouwen speelt het drankmisbruik een veel geringere rol. Van de drankmisbruikers vormen zij een kleiner percentage dan van alle veroordeelden tezamen.

Uit de *Nederlandsche* cijfers ziet men, dat voor de veroordeelden, bij wie drank een rol speelt, de habitueele dronkaards bij de vrouwen een grooter deel uitmaken dan bij de mannen, terwijl acute dronkenschap bij haar relatief minder voorkomt. Habitueel drankmisbruik berust, meer dan acuut, op psychische afwijkingen en is daarom minder afhankelijk van de specifiek mannelijke gewoonte van cafébezoek. Onder de recidivisten treft men een veel grooter percentage drankmisbruikers aan dan onder de eerstveroordeelden, zooals uit de *Belgische* statistiek blijkt. Onder hen zal men ook relatief meer habitueele drinkers vinden, omdat, wanneer er verband bestaat tusschen drankmisbruik en criminaliteit, een relatie die niemand meer zal ontkennen, herhaald drankmisbruik ook herhaaldelijk tot misdrijven kan leiden. Het percentage vrouwen van de drankmisbruikers is bij de recidivisten dan ook grooter dan bij de eerstveroordeelden.

Ook in de *Hongaarsche* statistiek treft men een grooter percentage vrouwen aan onder de habitueele drinkers dan onder de veroordeelden, wier misdrijf in direct verband met alcoholgebruik stond (voor een groot deel accidenteele drinkers).

In deze statistiek worden twee graden van habitueel drankmisbruik onderscheiden. Het blijkt dat bij de vrouwen het drankmisbruik van minder ernstigen aard is. Wat bij haar misdadigheid gebleken is, schijnt dus ook voor het drankmisbruik te gelden: niet alleen quantitatief steekt haar wangedrag gunstig af bij het wangedrag van den man, ook kwalitatief.

8. BEROEP.

Evenals bij den burgerlijken staat moet ook bij het beroep der delinquenten rekening gehouden worden met den leeftijd. Het percentage in beroep werkzame vrouwen varieert sterk met den leeftijd: in het algemeen is in de leeftijdsgroep van 20-25 jaar het percentage het grootst en daalt het regelmatig in de vol-

gende leeftijdsgroepen. Zijn de gegevens omtrent beroep in het algemeen in de crimineele statistieken schaarsch, nergens werden de veroordeelden naar beroep en leeftijd gedifferentieerd.

Slechts *Frankrijk* en *Italië* geven cijfers per 100.000 der geheele bevolkingsgroep in het betreffende beroep. De *Oostenrijksche* statistiek verdeelt de delinquenten naar beroep zonder de relatie met de beroepsverdeling onder de totale bevolking aan te geven.

Ook de *Noorsche* en *Zweedsche* statistiek van 1910 en de *Hongaarsche* van 1930 geven cijfers omtrent beroep. In de statistiek van Noorwegen is de groep „zonder beroep” zoo klein, dat verondersteld moet worden dat vrouwen die naast hun huishoudelijk werk vader of echtgenoot in het beroep behulpzaam zijn, het beroep van het gezinshoofd hebben opgegeven. In de opgaven van de Zweedsche statistiek is de categorie „zonder beroep” samengevoegd met „overige beroepen”, terwijl in de Hongaarsche statistiek de rubriek „zonder beroep” in het geheel niet voorkomt. Niet aan te nemen is, dat alle vrouwelijke delinquenten in Hongarije een beroep uitoefenen! De gegevens van Noorwegen, Zweden en Hongarije zijn derhalve buiten beschouwing gelaten.

In *Frankrijk* was volgens de beroepstellingen van 1906 en 1931 resp. 39.0 % en 37.1 % der totale vrouwelijke bevolking in beroep werkzaam. (Vgl. tabel op pag. 102). Van de vrouwelijke delinquenten door de cours d'assises berecht in 1910 en 1930 hadden resp. een beroep 64.4 % en 69.5 %, van de door de tribunaux correctionnels berechten (1910) een nog grooter percentage, nl. 72.1 %. In werkelijkheid is het verschil in verhouding der in beroep werkzamen en beroepslooze delinquenten met de verhouding onder de totale bevolking minder groot dan het oogenschijnlijk lijkt.

In de voor de criminaliteit belangrijkste leeftijdsgroepen komt de beroepsarbeid der vrouw meer voor (volgens de volkstelling van 1931 hadden in de leeftijdsgroep 15-19 jr. 58 % vrouwen een beroep, van 20-29 j. 54 %); bovendien zal in de maatschappelijke kringen, waaruit de delinquenten hoofdzakelijk komen, het percentage arbeidende vrouwen hooger zijn dan gemiddeld onder alle vrouwen.

Deze omstandigheden maken, dat het criminaliteitscijfer, voor de afzonderlijke beroepen berekend, eigenlijk weinig waarde heeft. De leeftijdsverdeling der vrouwen in den landbouw werkzaam — de vrouwelijke boerenbevolking dus, waaronder veel gehuwden — zal een andere zijn dan van de hoofdzakelijk jeugdige ongehuwden in de industrie werkzaam. Evenzoo zullen de zelfstandigen in het beroep gemiddeld ouder zijn dan de ondergeschikten. Zoo is de fout, door de veronachtzaming van den factor leeftijd in het criminaliteitscijfer gemaakt, voor de verschillende beroepsgroepen dus niet constant, waardoor onderlinge vergelijking bemoeilijkt wordt.

Het criminaliteitscijfer voor de ondergeschikten (trib. corr. 1910) is aanmerkelijk hooger dan voor de in beroep zelfstandigen. Niet alleen de leeftijd kan dit verschil verklaren. Het verschil is te groot dan dat het alleen uit den leeftijd verklaard zou kunnen worden. Het wijst erop, dat de delinquenten voortkomen uit kringen, waar de ondergeschikte bedrijfspositie veelvuldiger is dan gemiddeld onder de totale bevolking.

Onder de categorie „handel en industrie, bedrijfshoofd” vallen ook de kleine zelfstandige neringdoenden en venters. In de categorie „handel” wijst de aanduiding „bedrijfshoofd” dus minder op een zekere mate van welstand dan in de andere beroepsgroepen. Wij vinden hier dan ook een hooger cijfer voor de zelfstandigen dan bij de in den landbouw werkzamen.

Bij vergelijking van de in beroep werkzame berechten met de in beroep werkzame vrouwen van de totale bevolking blijkt dat van de eersten de in handel en industrie arbeidenden een veel grooter deel uitmaken; ook de groep „persoonlijke diensten” is onder haar iets sterker vertegenwoordigd.

Voor *Italië* is ongeveer hetzelfde op te merken. Ook in Italië ziet men veel hooger cijfers voor de in beroep ondergeschikten dan voor de zelfstandigen, vooral bij de groep landbouw en veeteelt.²⁶

²⁶ Het hooge cijfer in 1908 (berekend naar de gegevens van de volkstelling van 1901) voor de in textielindustrie zelfstandigen zal verklaard moeten worden uit het feit, dat in 1908 de textielindustrie van vrouwen hoofdzakelijk huisindustrie was. Deze huisindustrie is in de volkstelling van 1901

Vergeleken bij 1908 is in 1923 het criminaliteitscijfer voor de vrouw gedaald van 197.7 op 141.4 per 100.000 der totale bevolking. Deze daling moet hoofdzakelijk veroorzaakt zijn door den sterken achteruitgang van de criminaliteit der ondergeschikte vrouwelijke landbouwers.

In de statistiek van 1923 zijn cijfers gegeven betreffende het beroep der werkende delinquenten voor de jaren 1912/14 tot 1923. Het percentage in landbouw en textielindustrie werkzaam neemt na de jaren 1912/14 gestadig af. Het cijfer voor de in het modevak werkzaam blijft constant; daartegenover staat een geleidelijke toename van de overige beroepsgroepen onder de veroordeelden. Uit vergelijking der uitkomsten van de beroepstelling van 1931 met den toestand volgens de telling van 1906 blijkt een zelfde verandering in de verhoudingen. Het overweldigende verschil van het percentage huispersoneel onder de veroordeelden met het percentage, dat deze groep van de in beroep werkzaam der totale bevolking uitmaakt, zal allicht op een verschillende methode van rubriceering berusten.

De cijfers van de *Oostenrijksche* Crimineele Statistiek kunnen wij vergelijken met de uitkomsten van de beroepstelling van 1910. Van de in 1910 wegens „Verbrechen” veroordeelden was 81.7 % in beroep werkzaam, van de totale vrouwelijke bevolking 43.4 %. Het groote verschil moet ook hier weer voor een deel verklaard worden door verschil in leeftijdsopbouw en in maatschappelijke samenstelling van de delinquentenmassa en de totale bevolking.

Bij vergelijking van de beroepen der in beroep werkzame veroordeelden met de beroepen van de werkende vrouw in de totale bevolking blijken de landbouwers als in Frankrijk en Italië onder de veroordeelden zwakker vertegenwoordigd te zijn dan onder de totale bevolking. Evenals in Italië is ook hier het percentage huisbedienden onder de veroordeelden veel grooter dan onder de

niet als beroep vermeld, wanneer het slechts als nevenberoep werd uitgeoefend (vgl. G. WOLF, *der Frauenerwerb in den Hauptkulturstaaten* (München 1916) p. 114). De delinquenten gaven wel textielindustrie als beroep op, wanneer zij zich daar thuis mee bezig hielden. De huisindustrie is gestadig afgenomen en speelt in 1923 geen groote rol meer.

in beroep werkzaam in de totale bevolking. Ook in het Arrondissement Utrecht vonden wij een in vergelijk tot het aandeel in de totale bevolking hoog percentage dienstboden.²⁷

Uit de beschikbare gegevens is weinig te concludeeren aangaande den invloed van het beroep op de vrouwelijke criminaliteit. Men krijgt den indruk, of de in beroep werkzaam onder de veroordeelden sterker vertegenwoordigd zijn dan onder de totale bevolking, maar het is niet na te gaan, in hoeverre hier de factor leeftijd doorheen loopt. Men zou moeten onderzoeken, of met verandering in den omvang van den beroepsarbeid van de vrouw verandering van haar criminaliteit gepaard gaat. Veronderstellende dat het verschil tusschen de leeftijds-groeping van delinquenten en van in beroep werkzaam ongeveer gelijk blijft, zou men hieruit iets kunnen besluiten.

In het Arrondissement Utrecht vonden wij bij de in beroep werkzame veroordeelden geen correlatie met de beweging in den beroepsarbeid der vrouw onder de totale bevolking. Volgens de Deutsche Crimineele Statistiek is in het einde der vorige eeuw de

²⁷ ASCHAFFENBURG (Das Verbrechen und seine Bekämpfung t.a.p. p. 72, 75) en na hem HURWICZ (Kriminalität und Prostitution der weiblichen Dienstboten, Arch. f. Krim. Anthr. Band 65 p. 754) constateeren, dat de criminaliteit der huisbedienden relatief gering is. ASCHAFFENBURG baseert zijn meening op cijfers uit de Deutsche Crimineele Statistiek van 1896-1900, waar het percentage huisbedienden beneden het aandeel der huisbedienden in de totale bevolking blijft. In deze statistiek zijn de beroepen der delinquenten niet naar het geslacht gedifferentieerd opgegeven. Echter bestaat de groep huisbedienden onder de totale bevolking voor 95 % uit vrouwen, dus de veroordeelde huisbedienden zullen ook hoofdzakelijk vrouwen zijn. Wanneer men het percentage huisbedienden onder de veroordeelden vergelijkt met het percentage huisbedienden onder de totale bevolking, dan moet men bedenken, dat de veroordeelden voor ca. 20 % uit vrouwen bestaan, de totale bevolking voor ca. 50 %. Rekent men, dat alle veroordeelde huisbedienden vrouwen zijn en berekent men dan het percentage, dat zij van de veroordeelde vrouwen uitmaken, dan blijkt dit *belangrijk hooger* te zijn dan het aandeel der huisbedienden van de totale vrouwelijke bevolking. Ook HURWICZ maakt deze fout, wanneer hij de Deutsche cijfers van ASCHAFFENBURG aanhaalt en de cijfers voor Frankrijk en Deutschland bespreekt.

Voor Oostenrijk vindt ook hij een grootere criminaliteit van dienstboden dan van arbeidsters. Op grond van het cijfermateriaal kan hij dus o.i. niet de opvatting van DE RYCKERE (La Servante criminelle) bestrijden, die van meening is, dat de criminaliteit van dienstboden een belangrijk deel van de vrouwencriminaliteit vormt.

criminaliteit van de vrouw gedaald, terwijl haar beroepsarbeid is toegenomen.²⁸ Ditzelfde is door HERZ²⁹ voor Oostenrijk aangetoond. Hij merkt op: „Dem Anscheine nach, sowie aus den Erfahrungen der Praxis musz gesagt werden, dasz die Zunahme der Berufstätigkeit der Frau zumal in den Industriezentern im allgemeinen nicht ungünstig wirkt. Die Tendenz unseres modernen Wirtschaftssystems, die Hauswirtschaft aller produktiven Elemente zu entscheiden und dieselben zu einer bloszen Konsumptionsgemeinschaft zu machen hat für die Familienerhaltung günstigere Einflüsse gezeitigt, weil durch die Mitarbeit der Frau eine Ergänzung des Arbeitsverdienstes bewirkt wird”. Hij wijst dus op het belang van een betere economische positie, die opweegt tegen de grootere verleiding waaraan de vrouw in het bedrijf bloot staat.

Een nieuwe moeilijkheid doet zich dus voor. Mocht er invloed van den toegenomen beroepsarbeid op de criminaliteit der vrouw zijn geweest, dan is het mogelijk, dat deze genivelleerd werd door verbeterde economische omstandigheden. De cijfers van vrouwencriminaliteit in Duitschland en Oostenrijk tijdens en na den wereldoorlog wijzen er o.i. op, dat de invloed van economische omstandigheden grooter is dan van beroepsarbeid. Gedurende den oorlog is het aantal vrouwelijke veroordeelden enorm toegenomen, maar de stijging houdt aan in den inflatietijd na den oorlog. Deze stijging kan niet meer in verband gebracht worden met de groote deelname van de vrouw aan het beroepsleven, waartoe zij gedurende den oorlog genoopt was, ter vervanging van de gemobiliseerde mannen.

	Duitschland.	Veroordeelde vrouwen	
	abs. aantal	per 100.000 der strafr. meerderj. bev.	% van het tot. aant. veroord.
1914	77870	311	17.1
1915	75400	296	26.2
1916	86400	334	30.1
1917	102806	392	34.9

²⁸ ASCHAFFENBURG t.a.p. p. 184.

²⁹ H. HERZ, Die Kriminalität des Weibes nach den Ergebnissen der neueren Oesterreichischen Statistik. Arch. f. Krim. Anthr. 1905 p. 285.

Duitsland. Veroordeelde vrouwen			
	abs. aantal	per 100.000 der strafv. meerderj. bev.	% van het tót. aant. veroord.
1918	127928	482	37.5
1919	85454	340	24.5
1920	118749	475	19.5
1921	130550	515	20.0
1922	113884	451	17.9
1923	134943	528	16.4
1924	114488	467	16.4
1925	93367	377	16.2

Weliswaar is het aandeel der vrouw in de totale criminaliteit gedurende den oorlog het grootst, maar dit wordt veroorzaakt door het betrekkelijk gering aantal veroordeelde mannen, ten gevolge van het feit dat een groot deel der mannelijke bevolking onder de wapenen was. Uit de criminaliteitscijfers blijkt dat de vrouwenmisdadigheid niet *in* den oorlog, maar *daarna* in 1923 haar toppunt bereikte.

Oostenrijk. Veroordeelde vrouwen	
abs. aantal	
1911 : 1035 ¹	1918 : 4245
1912 : 1074 ¹	1919 : 4309
1913 : 1074 ¹	1920 : 5939
1914 :	1921 : 5930
1915 : 1458	1922 : 5445
1916 : 2089	1923 : 4039
1917 : 3065	

¹ waarbij het later afgestane gebied van Tirol, Stiermarken en Karintië.

Ook in Oostenrijk is het aantal veroordeelingen in de jaren na den oorlog grooter dan gedurende den oorlog. Pas in 1923 is een

duidelijke daling merkbaar. Ook hier kan dus de stijging der vrouwencriminaliteit niet verklaard worden uit haar meerdere deelname aan het beroepsleven in den oorlog.

De toename van den beroepsarbeid der vrouw in het einde der vorige eeuw is gevolg geweest van de toenemende industrialisatie. Het fabricceeren van producten werd met behulp van machines tot een serie eenvoudige handgrepen herleid, die geschikt en goedkoop door vrouwen konden worden verricht.

De toestanden onder de arbeidersbevolking waren slecht en de mogelijkheid om in fabrieken een behoorlijk loon te verdienen onttrok de vrouwen aan huis- en landarbeid. In de 20ste eeuw zet dit proces zich voort. Wij zien bij vergelijking van de cijfers van 1900 en 1910 met 1930 bijna overal een daling van het percentage in landbouw werkende vrouwen tegenover stijging van het percentage in industrie, handel en verkeer werkzamen.

Het totaalcijfer der in beroep werkzame vrouwen onder de totale bevolking is betrekkelijk gelijk gebleven. Waar de cijfers oogenschijnlijk een groot verschil aantoonen, berust dit op een wijziging van het telsysteem, zooals in Noorwegen, Denemarken, België, Oostenrijk en Hongarije.⁸⁰ De beide laatste landen hebben bovendien na het verdrag van Trianon een groote verandering van territorio ondergaan.

⁸⁰ Vgl. G. WOLF, Der Frauenerwerb in den Hauptkulturstaaten.

Beroepsarbeid van de vrouw
per 100 in beroep werkzame vrouwen werken in:

		landb., veeteelt, visscherij	indus- trie	handel, verkeer	huis- dienst	per 100 vr. van de tot. bevolking
Noorwegen	{ 1900	21.2	19.3	8.3	30.5	29.4 ¹
	{ 1930	12.9	19.1	21.7	37.7	22.0
Zweden	{ 1900	35.3	6.9	3.1	20.8	28.3 ¹
	{ 1930	27.0	20.7	19.1	23.0	28.7
Denemarken	{ 1911	23.8	14.3	8.9	28.9	32.6 ¹
	{ 1930	25.1	13.6	13.5	38.0 ⁴	26.9
Eng. Wales	{ 1911 ²	1.9	50.9	3.2	35.9	25.9
	{ 1931 ³	1.1	38.2	14.8	31.0	26.9
Nederland	{ 1909	20.8	20.7	11.1	39.7	18.3
	{ 1930	14.3	21.9	19.2	30.5	19.2
Duitschland	{ 1907	48.4	22.2	9.8	13.2	30.4
	{ 1933	40.5	24.0 ⁵	16.7	10.9	34.2
België	{ 1900	—	—	—	—	29.1 ¹
	{ 1930	14.2	36.2	24.2	14.7	24.3
Frankrijk	{ 1906	43.3	32.7	10.1	10.1	39.0
	{ 1931	40.4	26.7	16.4	9.1	37.1
Zwitserland	{ 1900	16.5	48.1	13.4	14.8	28.8
	{ 1930	8.4	37.5	22.6	21.5	29.0
Oostenrijk	{ 1910	59.5	12.4	7.5	6.2	43.4 ¹
	{ 1934	32.7	22.8	14.2	17.9	30.5
Hongarije	{ 1900	68.3	7.6	1.8	13.1	27.6 ¹
	{ 1930	47.3	17.4	6.6	16.8	22.4
Italië	{ 1901 ²	60.6	26.0	3.2	7.6	32.4
	{ 1931 ²	39.5	32.1	7.9	12.1	23.5

¹ Waaronder renteniers en onderhoudenen.

² In beroep werkzamen van 10 jaar en ouder.

³ In beroep werkzamen van 14 jaar en ouder.

⁴ Waarbij ook de groep „overige beroepen”.

⁵ Waaronder mijnbouw.

Gegevens ontleend aan GERTRAUD WOLF: *Der Frauenerwerb in den Hauptkulturstaaten* (München 1916) en aan de uitkomsten der beroepstellingen, gepubliceerd in de *Revue Internationale du Travail*, jaargangen 1935, 1936 en 1937.

In het algemeen kan gezegd worden, dat een gering percentage in beroep werkzame vrouwen een teeken van welvaart is. „Thus, however disconcerting it may appear, it must be admitted that economic insecurity and unemployment tend to

increase the number of women workers, where as in prosperous times, women and especially married women, are much less likely to enter paid employment" schrijft MARGUERITE THIBERT in de *Revue Internationale du Travail*.³¹ Deze meening wordt door statistieken en eenige enquêtes onder vrouwen werkzaam in industrie bevestigd.

Dit geldt tenminste thans, nu met huisnijverheid, die gedeeltelijk aan de statistiek ontsnapt, weinig meer verdiend kan worden. De toename van den beroepsarbeid in de vorige eeuw was voor een deel schijnbaar, beteekende slechts verandering in de omgeving van den arbeid. Een verandering, die weliswaar voor de criminaliteit van belang kon zijn, omdat deze verandering meerdere gelegenheid tot misdrijf meebracht.

Uit de gegevens van de Fransche, Oostenrijksche en Italiaansche statistiek is gebleken, dat de vrouwen, die in den landbouw arbeiden, relatief het minste tot de criminaliteit bijdragen. De landbouw is hoofdzakelijk familiebedrijf, waarin de vrouw vanzelfsprekend meewerkt. Het motief, dat haar werk doet zoeken in handel, industrie en als dienstbode, is een ander. Als kind, na afloop der lagere school, zoekt zij slechts een werkkring, als het gezin haar verdiensten noodig heeft. Als getrouwde vrouw alleen, als haar echtgenoot onvoldoende verdient om het gezin te onderhouden. Het percentage in handel en industrie en als dienstbode werkzame vrouwen is dus een betere indicatie voor economische omstandigheden dan het totaalpercentage, dat voor een groot deel gevormd wordt door vrouwen, die in den landbouw werken. In landen, waar een groote verandering heeft plaats gehad in het aandeel, dat handel en industrie in den beroepsarbeid hebben, is ook de relatieve vrouwencriminaliteit gewijzigd. Zoo geeft in Zweden, Oostenrijk en Hongarije het percentage in handel, industrie en huiselijken dienst werkzamen een duidelijke stijging te zien, terwijl ook het aandeel van de vrouwen in de criminaliteit is toegenomen. In Noorwegen, Engeland en Zwitserland is de vrouwenmisdadigheid relatief afgenomen en daarmee is gepaard gegaan een daling van het percentage in industrie werkzamen. Het cijfer, dat het aandeel

³¹ MARGUERITE THIBERT, The economic depression and the employment of women. *Revue intern. du Travail* no. 4 en 5, 1933.

van alle in beroep werkzame vrouwen in de totale bevolking weergeeft, heeft in deze landen (behalve in Noorwegen) een onbelangrijke of tegengestelde wijziging ondergaan.

Uit het bovenstaande meenen wij te moeten afleiden, dat van een belangrijken invloed van de deelname van de vrouw aan het beroepsleven op de criminaliteit *niet* is gebleken.³²

Waar een toename van den beroepsarbeid gepaard gaat met een toename der vrouwenmisdadigheid, zijn ook de economische omstandigheden ongunstiger geworden, terwijl er geen correlatie met de beweging in de criminaliteit is waar te nemen, waar toenemende beroepsarbeid niet samengaat met achteruitgang van den economischen welstand.

De voornaamste vraag, waartoe de statistisch geconstateerde feiten aanleiding geven, is de vraag naar het groote verschil in omvang van mannelijke en vrouwelijke criminaliteit. De cijfers verschaffen ons gegevens om deze vraag scherper te formuleeren.

Ook in dit hoofdstuk is weer gebleken, dat het verschil in omvang van de criminaliteit van man en vrouw niet onder alle omstandigheden even groot is. De veroordeelde vrouw leeft in gemiddeld ongunstiger positie dan de veroordeelde man. Men vindt onder haar dus relatief minder delinquenten uit gunstige omstandigheden, waaruit kan worden afgeleid, dat voor haar de situatie ongunstiger moet zijn dan voor den man voor zij tot misdaad vervalt.

Dit nu werpt enig licht op de vraag naar de oorzaak van de geringe vrouwelijke criminaliteit. Want, wanneer voor de vrouw de omstandigheden ongunstiger moeten zijn voor zij tot asociale handelingen komt, dan is het duidelijk, dat criminaliteit bij haar zeldzamer is dan bij den man. *De moeilijkheid is nu verschoven naar de vraag, wat de oorzaak is van het verschijnsel, dat gunstige omstandigheden de vrouw meer beschermen dan den man.*

³² In tegenstelling met EXNER (Krieg und Kriminalität, t.a.p. p. 8) aangehaald door KRUG (t.a.p. p. 104) en ROESNER (H. W. K. p. 582) komt ook VON KOPPENFELS (t.a.p. p. 49) tot hetzelfde resultaat: „Somit möchte ich auf Grund aller dieser Erörterungen die Not als die letzte Ursache für das Anschwellen der Vermögen- und damit der Gesamtkriminalität bezeichnen, der plötzlichen Vermehrung der Gelegenheiten und Versuchungen aber nur sekundäre Bedeutung beimessen”.

HOOFDSTUK III

SAMENVATTING VAN DE FEITEN

Wanneer wij de statistische gegevens overzien, dan blijkt, dat de cijfers enkele verschillen tusschen de criminaliteit van man en vrouw duidelijk hebben aangetoond.

Hieronder laten wij kort samengevat de resultaten van het Utrechtsche onderzoek en van de statistieken van de voornaamste landen van Europa volgen:

Hoofdstuk I betreffende het Arrondissement Utrecht

A. CRIMINALITEIT

Omvang. Het aandeel der vrouw was gemiddeld gedurende de jaren 1910-1930: 11 %. In den oorlog is de vrouwencriminaliteit relatief meer gestegen dan de mannelijke, behalve in het westelijk deel van het Arrondissement.

Aard. De verhouding tusschen het aantal mannelijke en vrouwelijke veroordeelden is niet bij alle misdrijven even groot. Het aandeel der vrouw in de agressieve criminaliteit is grooter dan in de economische. Van de agressieve criminaliteit is het vooral belediging waarin zij een belangrijk deel heeft, maar dit blijft nog ver beneden 50 %.

Van de economische groep werden alleen voor het misdrijf van art. 250bis, koppelarij, meer vrouwen dan mannen veroordeeld. Bij de overige delicten zijn de mannen in de meerderheid.

Eenvoudige diefstal is van de economische delicten het meest voorkomende. Dit geldt voor vrouwen in sterker mate: van de wegens economische criminaliteit veroordeelde vrouwen waren 69.7 % voor eenvoudigen diefstal veroordeeld, van de mannen 49.4 %.

Graad. De vrouwen bleken over het algemeen lichter bestraft

en vaker voorwaardelijk veroordeeld te worden. Dat dit niet alleen van een grootere clementie tegenover de vrouw getuigt maar ook van minder ernstigen aard van haar criminaliteit, bewijst het gering aantal recidivisten dat men onder haar aantreft: 19.1 % van de veroordeelde vrouwen was recidivist, 43.8 % van de veroordeelde mannen.

B. PERSONALIA

Ongunstige omstandigheden. Wij vonden onder de veroordeelde vrouwen een grooter percentage illegitiemen, analphabeten, halfweezen en weezen, dan onder de mannen. Het verschil bleek grooter te zijn naarmate deze factoren op ongunstiger omstandigheden wijzen.

Leeftijd. Bij de mannelijke en vrouwelijke delinquenten uit economisch motief verschilt de leeftijd niet veel. Maar bij de agressieven is het aandeel der vrouw in de oudere leeftijdsgroepen grooter dan in de jongere, hoofdzakelijk omdat de vrouwen, die zich aan belediging schuldig maken, overwegend tot de gehuwden, dus de oudere leeftijdsgroepen behooren.

Het percentage gehuwden onder de veroordeelden blijkt grooter te zijn dan onder de totale bevolking. De gehuwden vertoonen dus een grootere criminaliteit dan de ongehuwden. Bij de mannen is dit slechts in de jongste leeftijdsgroep het geval, bij de agressieven bovendien in de leeftijdsgroep van 40 jaar en ouder.

Burgerlijke staat. Onder de vrouwen treft men een grooter percentage gehuwden aan dan onder de mannen, in alle leeftijdsgroepen. Vooral bij de agressieven is het verschil groot.

Een grooter percentage gehuwden onder de vrouwen beteekent een kleiner percentage ongehuwden. De oorzaak van een verschillend percentage bij veroordeelde mannen en vrouwen kan dus evengoed bestaan in een verschillenden invloed van den ongehuwden als van den gehuwden staat. Wij veronderstelden, dat voornamelijk de verschillende beteekenis van den ongehuwden staat voor beide sexen verklaart, dat men onder de veroordeelde vrouwen een hooger percentage gehuwden vindt dan onder de veroordeelde mannen.

Kerkgenootschap. De *Ned. Herv.* en de *R.K.* zijn onder de veroordeelden sterker vertegenwoordigd dan onder de totale bevolking in het Arrondissement. De andere gezindten vertoonen een geringere criminaliteit, de vrouwen een relatief nog geringere.

Wij vinden een grooter percentage vrouwen onder de veroordeelden van een gezindte naarmate deze haar aanhangers in een economisch zwakkere bevolkingsgroep heeft.

Beroep. Van de wegens agressieve delicten veroordeelde vrouwen is de meerderheid zonder beroep, nl. 81 %, van de wegens economische criminaliteit veroordeelden 45 %, de minderheid dus.

In den loop der jaren neemt het percentage in beroep werkzamen onder de veroordeelden toe. Deze stijging wordt veroorzaakt door een toenemend aantal veroordeelde dienstboden. Ook onder de totale bevolking van het Arrondissement is het percentage vrouwen, dat een beroep uitoefent, grooter geworden, maar hier zijn het juist de in handel en industrie werkzamen, wier aantal is toegenomen, het percentage dienstboden is gedaald.

De meerdere deelname van de vrouw aan het bedrijfsleven blijkt dus niet van directen criminaliteitsbevorderenden invloed te zijn.

In *Hoofdstuk II* bleek door de statistische gegevens van de *voornaamste landen van Europa* het bovenstaande ongeveer bevestigd te worden:

A. CRIMINALITEIT

Omvang. Overal is het aandeel der vrouw in het aantal veroordeelden minder dan $\frac{1}{4}$. Omstreeks 1910 varieert het percentage vrouwen van 4.9 % (Zweden) tot 23.8 % (België), omstreeks 1930 van 5.9 % (Spanje) tot 21.6 % (België).

Een tegenstelling tusschen Germaansche en Romaansche landen, zooals die uit cijfers van het einde der vorige eeuw door LOOSJES en BONGER werd geconstateerd, blijkt niet meer te bestaan.

Aard. In tegenstelling met het Arrondissement Utrecht is

over het algemeen het aandeel der vrouw in de agressieve criminaliteit *kleiner* dan in de economische criminaliteit, maar vergeleken met 1910 is het in 1930 toegenomen.

Het hoogste criminaliteitscijfer heeft de vrouw voor eenvoudigen diefstal, dan volgen belediging en mishandeling.

Groot is het aandeel der vrouw in misdrijven, waarbij leugens te pas komen, maar het overtreft nergens 50 %. Dit is wel het geval bij kindermoord en -doodslag, afdrijving en koppelarij. Het aantal veroordeelingen voor deze delicten is gering, op het totaalcijfer dus van ondergeschikte beteekenis. Maar omdat het „Dunkelziffer” bij deze misdrijven groot is, zijn zij voor statistische beschouwing ongeschikt.

Graad. De vrouwen worden lichter gestraft en bij haar wordt relatief vaker een straf voorwaardelijk niet tenuitvoergelegd, terwijl zij ook naar verhouding meer voorwaardelijk invrijheid gesteld wordt.

Het percentage recidivisten onder de veroordeelde vrouwen is overal lager dan het percentage onder de mannen.

Het percentage vrouwen onder de recidivisten neemt af met een stijgend aantal veroordeelingen, behalve in Hongarije in 1909-1913; meer recente gegevens voor Hongarije waren niet te verkrijgen. De toestand in Hongarije is in overeenstemming met wat vroegere onderzoekingen hebben aangetoond. De afname van recidive onder de vrouwen schreven wij toe aan verbeterde sociale zorg en reclasseering. Waarschijnlijk was Hongarije in de jaren 1909-1913 in dit opzicht achter bij de andere landen, waarvan gegevens omtrent recidive bestaan.

B. PERSONALIA

Ongunstige omstandigheden. Telkens blijkt onder de vrouwelijke veroordeelden een grooter percentage uit ongunstige omstandigheden te zijn dan onder de mannen. Wij vinden onder hen een grooter percentage illegitiemen, analphabeten (tenminste daar waar analphabetisme op ongunstige omstandigheden wijst), weezen, halfweezen en in groote armoede levenden.

Wanneer men deze omstandigheden naar de mate van ongunstigheid rangschikt, dan ziet men dat het percentage vrou-

wen van iedere groep veroordeelden grooter is naarmate de omstandigheden ongunstiger zijn.

Leeftijd. Over het algemeen zijn de veroordeelde vrouwen gemiddeld ouder. Dit is in sterker mate het geval bij de wegens agressieve criminaliteit veroordeelden.

Burgerlijke staat. Bij de beschouwing van den burgerlijken staat der delinquenten vallen twee verschijnselen in het oog: in de eerste plaats is de criminaliteit der gehuwde vrouwen grooter dan die der ongehuwde vrouwen. In de tweede plaats vinden wij onder de veroordeelde vrouwen een grooter percentage gehuwden dan onder de mannen.

Wat het eerste verschijnsel betreft: men zou verwachten dat de gehuwde vrouwen juist een geringere criminaliteit zouden vertoonen, omdat de gehuwde vrouw meer beschermd is, minder aan het beroepsleven deelneemt en minder aan verleiding bloot staat. Er zijn in de buitenlandsche statistieken feiten te vinden, die er op duiden, dat het niet een onafhankelijke positie van de vrouw is, die haar criminaliteit bevordert, maar economische nood. In de eerste plaats het hooge criminaliteitscijfer voor weduwen en gescheiden vrouwen. Ook zij staan als de ongehuwden alleen en oefenen veelal een beroep uit, maar zij hebben behalve voor zichzelf ook meestal voor kinderen te zorgen, verkeerden dus gemiddeld in financieel benarder omstandigheden. Een tweede aanwijzing is gelegen in het feit, dat van de gehuwde veroordeelden met kinderen de vrouwen een veel grooter percentage vormen dan van de kinderloozen. De bestaansmiddelen van een gezin worden door de aanwezigheid van kinderen ongunstig beïnvloed, wanneer deze nog niet meeverdienen. Omdat de meeste huwelijken met kinderen gezegend zijn, kan men in het algemeen dus zeggen dat de gehuwde vrouw meer behoeften heeft dan de ongehuwde, omdat zij behalve voor zichzelf ook voor man en kinderen te zorgen heeft, terwijl de middelen om die behoeften te bevredigen meestal niet in dezelfde mate grooter zijn.

Voor de verklaring van het tweede verschijnsel, nl. het verschil in percentage gehuwden bij mannen en vrouwen zij verwezen naar het bij Hoofdstuk I opgemerkte.

Drankmisbruik. Dit speelt bij de vrouwen een geringe rol.

Van de veroordeelden die zich aan drankmisbruik schuldig maken vormen de habitueele drinkers bij de vrouw een grooter percentage dan bij de mannen. Maar het blijkt dat habitueel drankmisbruik bij haar van minder ernstigen aard is.

Beroep. Men vindt onder de veroordeelde vrouwen een grooter percentage in beroep werkzaam dan onder de totale bevolking. Het is de vraag of deze cijfers de werkelijke verhouding weergeven, want het percentage vrouwen, dat een beroep uitoefent, wisselt met de leeftijdsgroep en met de maatschappelijke klasse en hiermee is in de statistiek geen rekening gehouden. In de leeftijdsgroepen en in de sociale klassen, waaruit de veroordeelden hoofdzakelijk voortkomen, zal het percentage in beroep werkzaam grooter zijn dan van alle vrouwen tezamen.

Met den toenemenden beroepsarbeid in het einde der vorige eeuw is een daling van de vrouwelijke criminaliteit gepaard gegaan. Maar in den oorlog (cijfers voor Duitschland en Oostenrijk), toen de vrouwen de gemobiliseerde mannen in de beroepen moesten vervangen, is haar veroordeeldencijfer enorm toegenomen. Echter bereikt dit cijfer een toppunt na den oorlog in den inflatietijd, toen de mannen weer uit den militairen dienst in de bedrijven terug waren.

Dit doet vermoeden dat niet de gelegenheid in het beroep de criminaliteit van de vrouw bevorderde, maar de slechte economische omstandigheden, die op haar relatief sterker invloed hebben.

We hebben eerder geconstateerd dat het aandeel der vrouw in de criminaliteit afneemt naarmate de omstandigheden gunstiger worden. Voor verbetering van omstandigheden zal de vrouw relatief gevoeliger zijn, terwijl, omgekeerd, toenemende nood haar criminaliteit relatief sterker bevordert.

De toename van den beroepsarbeid in het einde van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw is gepaard gegaan met verbetering van sociale omstandigheden.

Tijdens den oorlog, toen zoo talrijke vrouwen den man in het bedrijfsleven vervingen, waren de economische toestanden slecht. Nog slechter werden zij in den inflatietijd: daarmee ging gepaard een toename van haar criminaliteit.

Bij vergelijking van de relatieve vrouwencriminaliteit in 1910 met 1930 konden wij in het algemeen constateeren, dat haar aandeel grooter is geworden, waar toegenomen beroepsarbeid achteruitgang van economische omstandigheden beteekende, terwijl geen correlatie met een verandering in het percentage in beroep werkzaam was te vinden, waar dit geen verband hield met verandering in economische toestanden.

Zoo zien wij dus dat de vrouwen veel minder met den straf-rechter in aanraking komen dan de mannen. Niet alleen maken zij zich minder aan criminaliteit in het algemeen schuldig, maar ook worden voor de delicten, afzonderlijk beschouwd, steeds meer mannen veroordeeld. Een uitzondering maken kindermoord, wat vanzelf spreekt, omdat hieraan slechts vrouwen zich schuldig kunnen maken, koppelarij en afdrijving. Deze uitzonderingen zijn echter quantitatief van weinig belang en doen dus niets af aan den algemeenen regel, dat de vrouw zich minder aan delicten schuldig maakt.

Haar criminaliteit is niet alleen minder in omvang, maar ook van minder ernstigen aard.

Wat de persoonlijke omstandigheden van de veroordeelden betreft, blijkt, dat wij een grooter percentage vrouwen onder hen vinden, naarmate zij uit ongunstiger omstandigheden komen. Echter overtreft ook hier nergens, evenmin als bij de speciale delicten, haar aandeel de 50 %, zoodat wij niet kunnen zeggen, dat de vrouw gevoeliger is voor ongunstige omstandigheden: haar relatief aandeel in de criminaliteit neemt af, naarmate de omstandigheden gunstiger worden. Zij reageert dus anders op de omgeving.

Het verschil in aard en omvang van de criminaliteit van man en vrouw hangt met dit verschijnsel samen, dat niet alleen theoretisch belang heeft voor de verklaring van dit verschil, maar ook practisch van waarde kan zijn voor een inzicht in de reclassabiliteit van de vrouw. Immers wanneer blijkt, dat werkelijk de omstandigheden voor de vrouw een grootere beteekenis hebben dan voor den man, dan is door verbetering van milieu bij haar meer te bereiken. Juist kennis van den invloed van het

milieu is voor de reclasseering van groot belang, want den aanleg van het individu kan men niet veranderen.

Verzameld feitenmateriaal heeft slechts beteekenis, wanneer men de feiten in onderlingen samenhang en wijder verband kan bezien, wanneer men het materiaal tot een zinvol geheel kan samenvoegen. Daarvoor is noodig, dat men de feiten ziet als verschijnselen van iets anders en naar oorzaken zoekt.

In het volgende zullen wij nader ingaan op de vraag naar de oorzaak van het verschil in omvang, ernst en aard van mannelijke en vrouwelijke misdadigheid, een kwestie die te herleiden is tot *de vraag, waarom de vrouw in ongunstiger omstandigheden moet verkeereren dan de man om tot misdaad te vervallen.*

DEEL II

DE VERKLARING DER FEITEN

HOOFDSTUK I

HISTORISCH OVERZICHT VAN DE MEENINGEN OMTRENT DE OORZAAK VAN HET VERSCHIL IN MISDADIGHEID VAN MAN EN VROUW

Het verschil tusschen de criminaliteit van man en vrouw is in het oog loopend; niemand zal het ontkennen. Toch is het verwonderlijk, dat er betrekkelijk weinig aandacht aan de oorzaak van dit verschil is gewijd in den loop der ontwikkeling van de wetenschappelijke criminologie.

Bijzondere factoren, die de criminaliteit bevorderen hebben ten allen tijde de belangstelling der criminologen gehad: psychische afwijkingen, geringe ontwikkeling, drankmisbruik enz. Echter is het mannelijk geslacht nimmer als criminaliteit-bevorderende factor gezien. Men beschouwde nl. de vrouwenmisdadigheid als van weinig beteekenis en men heeft niet, de criminaliteit van de vrouw als norm nemende, zich afgevraagd waarom de mannen zich in zooveel meerdere mate asociaal gedragen. Men heeft gezocht naar factoren, die de vrouw mist, waardoor haar criminaliteit geringer wordt en zelden gelet op positieve qualiteiten, die de man mist, waardoor zijn misdadigheid grooter wordt. De grootere criminaliteit wordt meestal beschouwd bij de mannen als een „*défaut de leur qualité*”, de geringere criminaliteit der vrouw als een „*qualité de leur défaut*”.

Het ligt voor de hand, dat de verklaring die men geeft van het verschil tusschen de misdadigheid van man en vrouw, afhangt van de opvatting, die men heeft over het ontstaan van de misdaad in het algemeen. Immers wanneer men bepaalde oorzakelijke factoren van de misdaad aanneemt, dan zal men allicht bij de verklaring van de afwijkende vrouwen-criminaliteit zich afvragen, of deze factoren bij haar in andere mate of op andere wijze werken.

Zoo vindt men de ontwikkeling van de crimineel anthropo-

logische school via de milieuschool naar de synthese van de opvattingen dezer scholen weerspiegeld in de geschiedenis van de verklaring van de speciale vrouwencriminaliteit.

De criminologen, die aandacht aan het verband tusschen criminaliteit en sexe wijden, constateeren allen verschil en allen geven zij *verscheidene* oorzakelijke factoren, geen van hen noemt uitsluitend aanleg of uitsluitend milieu, maar het accent valt verschillend naarmate hun opvatting van de misdaads-aetiologie meer naar de aanleg- of naar de milieu-theorie neigt.

Het ligt niet in de bedoeling een volledig overzicht te geven van alles, wat er aangaande het verschil tusschen mannelijke en vrouwelijke criminaliteit is geschreven. Slechts de schrijvers, die een eigen opvatting van de kwestie hebben, willen wij achter-eenvolgens behandelen.

Wanneer wij eerst de theoretici behandelen, bij wie de nadruk op den factor aanleg valt, dan de vertegenwoordigers van de Fransche school en tenslotte de schrijvers, die een wisselwerking tusschen aanleg en milieu zien en aan geen der beide factoren de beslissende beteekenis geven, dan is dit ongeveer de chronologische volgorde, waarin de theorieën gepubliceerd werden.

Afzonderlijk dient behandeld te worden de theorie van QUETELET. Deze Belgische mathematicus is de eerste geweest, die het vraagstuk wetenschappelijk heeft behandeld.¹

Hij, de grondvester van de crimineele statistiek, benadert de kwestie van een geheel andere zijde dan het later de crimineel-anthropologen en sociologen zullen doen. De onderscheiding: aanleg-milieu, wordt door hem niet met zooveel woorden gemaakt. QUETELET is de eerste, die de misdaad als een maatschappelijk feit ziet. In zijn „*Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale*”², heeft hij betoogd dat

¹ Wel heeft GUERRY in zijn „*Essai sur la statistique morale de la France*” (Paris 1833) een hoofdstuk gewijd aan het verband tusschen criminaliteit en sexe. Hij noemt het groote verschil in misdadigheid van man en vrouw, maar waarschuwt voor de gevolgtrekking, dat de vrouw een hoogere moraal zou hebben, want uit de statistiek is volgens hem niet na te gaan in hoeverre het gunstige beeld van de vrouwelijke criminaliteit veroorzaakt wordt door het feit, dat zij minder in de gelegenheid is misdaden te begaan en minder fysieke kracht heeft (p. 21). Verder gaat hij niet op de kwestie in.

² Paris 1835.

ook de verschijnselen van het sociale leven gehoorzamen aan natuurwetten.³ Hij behandelt achtereenvolgens de fysieke, de intellectuele en morele factoren die de ontwikkeling van den mensch beïnvloeden en zoekt daarbij naar de waarde dier factoren voor den gemiddelden mensch. Bij de morele qualiteiten komt de criminaliteit ter sprake. Hij constateert in het aantal jaarlijks gepleegde misdaden een onmiskenbare regelmatigheid en berekent daaruit de „*penchant au crime*”, d.w.z. de mate van waarschijnlijkheid om een misdaad te begaan. „*Cette constance avec laquelle les mêmes crimes se reproduisent annuellement dans le même ordre et attirent les mêmes peines dans les mêmes proportions, est un des faits les plus curieux que nous apprennent les statistiques des tribunaux*” en dan volgen de klassiek geworden woorden: „*Il est un budget qu'on paie avec une régularité effrayante, c'est celui des prisons, des bagnes et des échafauds*”.⁴

Nu blijkt de „*penchant au crime*” bij de vrouw veel geringer te zijn dan bij den man: in de jaren 1826-1829 was de verhouding in Frankrijk gemiddeld 23:100, de „*penchant au crime*” van den man was dus ongeveer $4 \times$ zoo groot.

Om een misdaad te begaan zijn volgens QUETELET 3 voorwaarden noodig:

1. le vouloir, qui dépend de la moralité
2. l'occasion
3. la facilité d'agir.

De reden, dat de vrouw zooveel minder misdaden begaat dan de man is nu gelegen, wat het eerste punt betreft in haar „*sentiment de la honte et de la pudeur*”, wat het 2e punt aangaat in haar „*état de dépendance et ses habitudes plus retirées*”, en in haar „*faiblesse physique*” wat de „*facilité d'agir*” betreft. Hij vindt hiervoor een bevestiging in het aandeel van de vrouw in

³ Ce qui se rattache à l'espèce humaine considérée en masse, est de l'ordre des faits physiques; plus le nombre des individus est grand, plus la volonté individuelle s'efface et laisse prédominer la série des faits généraux qui dépendent des causes, d'après lesquelles existe et se conserve la société. Ce sont ces causes qu'il s'agit de saisir, et dès qu'on les connaît, on en déterminera les effets pour la société, comme on détermine les effets par les causes dans les sciences physiques. (T.a.p. Deel II p. 247 en 248).

⁴ T.a.p. Deel I p. 8 en 9.

verschillende delicten: Zij maakt zich nl. in verhouding tot den man het meest schuldig aan delicten, waarbij de 3 genoemde factoren van geen invloed kunnen zijn, zooals „empoisonnement” en het minste aan delicten, waarbij de 3 genoemde factoren samenwerken, zooals bij „viol” en „attentat à la pudeur”.

De waarde van elken factor is te berekenen: wil men bv. den invloed kennen van de „habitudes sédentaires”, dan zoekt men een delict waar alleen deze factor haar van de positie van den man onderscheidt: een delict dus, waarbij het schaamtegevoel en de kracht geen rol spelen: bv. „vol” of „faux témoignage”.

De verhouding is hier resp. 100 : 21 en 100 : 17, dus ongeveer 5 : 1.⁵ QUETELET berekent op dezelfde simplistische wijze de waarde van andere factoren en vindt, dat dit met de verhoudingscijfers klopt. Zoo leidt hij de verhouding van lichaamskracht (2 : 1) af uit het voorkomen van „parricide”. Wanneer nu de factoren „habitudes sédentaires” en „faiblesse physique” samenwerken, zooals bij „assassinat” en „vol sur chemin public” dan zouden deze delicten voor moeten komen in de verhouding $\frac{1}{5} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{10}$, wat ook ongeveer uitkomt.

Het verschil in moraliteit van man en vrouw is minder groot

⁵ T.a.p. Deel I p. 216.

<i>Nature des crimes</i>	Hommes	Femmes	Femmes pour 100 Hommes
Infanticide	30	426	1320
Avortement	15	39	260
Empoisonnement	77	73	91
Vol domestique	2648	1602	60
Parricide	44	22	50
Incendie d'édifices et autres objets	279	94	34
Vol dans les Eglises	176	47	27
Blessures envers ascendants	292	63	22
Vol	10677	2249	21
Faux témoignages et subordination	307	51	17
Banqueroute frauduleuse	353	57	16
Assassinat	947	111	12
Fausse monnaie, en écritures etc.	1669	177	11
Rébellion	612	60	10
Vol sur chemin public	648	54	8
Blessures et coups	1447	78	5
Meurtre	1112	44	4
Viol et attentat à la pudeur	685	7	1
Viol sur enfants au-dessous de 15 ans	585	5	1

dan men zou denken naar aanleiding van het groote verschil in „penchant au crime”, want slechts het verschil in schaamtegevoel heeft met moraliteit te maken, niet het verschil in gelegenheid om een misdrijf te begaan en het verschil in lichaamskracht.

Sprekende over de verschillende verhouding van mannen- en vrouwen-criminaliteit bij verschillende graden van ontwikkeling, maakt QUETELET de opmerking, dat in de lagere klassen, waar de ontwikkeling gering is, de gewoonten van man en vrouw meer overeenstemmen en, dat naarmate men de maatschappelijke ladder opklimt, waar de ontwikkelingsgraad hoger is en de vrouw een meer teruggetrokken leven leidt, zij minder gelegenheid heeft om misdaden te plegen. „Ces rapports sont trop différens pour qu'on ne sente pas combien nos habitudes et notre position sociale ont d'influence sur le crime”.⁶ Dezelfde opmerking zullen wij later bij COLAJANNI en BONGER aantreffen.

De redenen die QUETELET opgeeft voor de geringe vrouwen-criminaliteit, ontleent hij niet aan de statistiek, evenmin als de voorwaarden, die hij stelt voor het begaan van een delict. Hij poneert deze factoren eenvoudig als evidenties. Later zullen zij groepen van factoren blijken te zijn, waarvan de invloed niet zoo eenvoudig volgens QUETELET's cijfermethode te berekenen is. Maar QUETELET heeft fundamenteel werk verricht door de basis te leggen, waarop later met vrucht werd voortgebouwd.

Niet de statistici, maar de anthropologen en sociologen hebben na hem het vraagstuk weer opgevat.⁷

⁶ P. 225.

⁷ Bij den moraalstatisticus A. VON OETTINGEN (Moralstatistik, Erlangen 1868 p. 757) treft men eenige opmerkingen over vrouwelijke criminaliteit aan: hij betwijfelt of de geringe deelname der vrouwen aan de criminaliteit wel een bewijs is voor zedelijk hooger staand gedrag: 1e. omdat haar aandeel in ernstige delicten relatief groot is, zooals bij verwantenmoord (50 %), vergiftiging en kindermoord, 2e. omdat de vrouw een grootere volharding toont in de misdaad, zooals uit recidivestatistieken blijkt. Hij gaat niet verder op deze kwestie in.

G. V. MAYR (Statistik und Gesellschaftslehre. Tübingen 1917 p. 736 e.v.) geeft uitgebreide, internationale statistische gegevens omtrent criminaliteit en sexe. Bij de bespreking van de oorzaken van het verschil noemt hij de theorieën van anderen en onthoudt zich van het geven van een eigen meening.

A. THEORIEËN WAARBIJ DE NADRUk OP DEN FACTOR AANLEG VALT

1. LOMBROSO. Cesare Lombroso is een van de weinigen, die een uitgebreide studie aan de misdadigheid der vrouw gewijd heeft. Het werk: „La donna delinquente, la prostituta e la donna normale”, in samenwerking met G. FERRERO geschreven, is in 1893 verschenen.

De theorie van LOMBROSO kan niet besproken worden zonder zijn opvatting weer te geven omtrent de verhouding van prostitutie en misdadigheid en dit hangt weer ten nauwste samen met zijn opvatting van de criminaliteit in het algemeen: hij noemt nl. misdadigheid een *atavisme*. De echte misdadiger vertoont volgens LOMBROSO⁸ een complex van anthropologische en psychologische kenmerken, die hem bestempelen tot een apart menschensoort (*genus homo delinquens*). Hij is een geboren misdadiger en voorbestemd tot misdaad te vervallen, onafhankelijk van sociale omstandigheden. De kenmerken van den geboren misdadiger duiden nu op een regressie; het zijn kenmerken van den primitieven mensch en van het kind. In de misdaad openbaart zich een primitieve vorm van den strijd om het bestaan. De genese van de misdaad gaat LOMBROSO na tot bij de primitiefste vormen van levende wezens: de planten. Via de dierenwereld volgt hij de evolutie tot den mensch. De oorspronkelijke mensch zou volgens LOMBROSO een geboren misdadiger zijn.

Wanneer men de oorzaak wil kennen van het verschil in misdadigheid van man en vrouw, moet men dus den habitus van mannen en vrouwen bij de primitieve volken bestudeeren.

Het werk van LOMBROSO en FERRERO begint met een beschrijving van de anatomie, biologie en psychologie van de normale vrouw, waarbij telkens de eigenaardigheden van het vrouwelijk geslacht in de dierenwereld en bij natuurvolken betrokken worden.

De conclusie is, dat de vrouw, bij den man vergeleken, *infantiel* blijft, zoowel wat lichamelijke als wat psychische kenmerken betreft. Hiermee hangt samen het verschijnsel, dat de vrouwelijke sexe *minder gevarieerd* is en derhalve ook minder en in

⁸ l'Uomo delinquente (Turijn 1884).

mindere mate degeneratiekenmerken vertoont. Bij de bespreking van de moreele gevoelens komt de vrouw er niet goed af. Zij is leugenachtig,⁹ heeft geen rechtvaardigheidszin, is driftig („schlimmer so du ein Weib reizest als einen bissigen Hund”),¹⁰ gierig, heeft geen eergevoel, is jaloersch en wraakzuchtig: in het kort is de vrouw, evenals het kind, met betrekking tot moreele gevoelens *inferieur*. Dit wordt aangetoond aan de hand van citaten van geschiedschrijvers en uit de belletrie, met volksuitdrukkingen en spreekwoorden.

De vrouw staat dus dichter bij den geboren misdadiger. Zij is wat moraliteit betreft *inferieur* aan den man. Hoe is haar geringe criminaliteit hiermee nu te rijmen?

LOMBROSO geeft het volgende antwoord op deze vraag:

„Der Mangel höherer geistiger Begabung, der Kraft und der Variabilität erklärt uns, warum das seiner Anlage nach weniger moralische Weib doch wenig zu eigentlichen Verbrechen neigt; dies, der Atavismus und die geschlechtlichen Verhältnisse lassen uns verstehen, dass das Aequivalent der angeborenen Kriminalität beim Weibe mehr die Prostitution als das Verbrechen ist”.¹¹

In de eerste plaats is het dus de *geringere variabiliteit*, waaruit het relatief zelden voorkomen van degeneratieverschijnselen volgt, waarmee weer samenhangt een geringere criminaliteit; in de tweede plaats is de *prostitutie* de eigenlijke vorm van atavisme bij de vrouw en niet de criminaliteit. De immoraliteit van de vrouw komt dus vooral in de *prostitutie* tot uiting.

Tot deze conclusie komt LOMBROSO na bestudeering van de criminaliteit van de vrouw bij dieren en primitieve volken, van de geschiedenis der prostitutie (deel II) en na een uitgebreid anthropologisch en psychologisch onderzoek van misdadigsters en prostituées (Deel III en IV).

Zoowel bij de dieren als bij natuurvolken begaan de vrouwe-

⁹ „Es wäre überflüssig nach zu weisen, wie die Verlogenheit zur Gewohnheit, ja ich möchte sagen, zu einer physiologischen Eigentümlichkeit des Weibes geworden ist, — denn es ist dies eine Thatsache, die sich sogar schon im Volksbewusstsein eingebürgert hat und die durch unzählige Sprichwörter in allen Sprachen bestätigt wird” (Duitsche vertaling van H. KURELLA p. 141).

¹⁰ T.a.p. p. 157.

¹¹ T.a.p. p. V.

lijke individuen minder misdaden dan de mannelijke, concludeert LOMBROSO. Voor deze bewering vindt men in het desbetreffende hoofdstuk echter geen gronden. Slechts worden eenige vormen van misdadigheid en van bestraffen weergegeven.

Uit de historie van de prostitutie blijkt, dat aanvankelijk schaamtegevoel niet bestond en prostitutie een normaal verschijnsel was, zooals bij thans levende natuervolken nog het geval is. De geschiedenis is in drie perioden te verdeelen: in de eerste periode was het schaamtegevoel der sexen geheel afwezig: men leefde in algeheele promiscuïteit. In de volgende periode is de prostitutie geen normale toestand meer, maar men treft een overblijfsel van dien toestand in anderen vorm aan: tempelprostitutie, of tot de ongehuwden beperkte promiscuïteit. Tenslotte wordt de prostitutie een achterlijk, ziekelijk verschijnsel bij een bepaalde klasse van personen. (Als uitzondering hierop ontstaat de aesthetische prostitutie: geisha's in Japan, hetaeren in Griekenland, courtesanes in Frankrijk; een stimulerend, vruchtbaar element).

In Deel III worden anthropometrische gegevens van misdadigsters en prostituées meegedeeld. Degeneratiekenmerken¹² worden bij prostituées veel meer aangetroffen dan bij misdadigsters en bij delinquenten meer dan bij normale vrouwen. Maar in het algemeen vindt men deze kenmerken bij vrouwen minder dan bij mannen. Het type van den *geboren misdadiger komt dus onder de vrouwelijke delinquenten relatief zelden voor.*

Deel IV beschrijft achtereenvolgens de geboren en gelegenhedsmisdadigster, de delinquente uit hartstocht, de krankzinnige, epileptische, zedelijk idiote en hysterische misdadigster, vervolgens de geboren en de gelegenhedsprostituée.

De conclusie is, dat het karakter van misdadigster en prostituée volkomen overeenstemt met en identiek is aan het type van de zedelijk gedegeneerde: zij vertoonen harteloosheid,

¹² De voornaamste dezer kenmerken zijn: schedelasymetrie, schedeldepressie, wijkend voorhoofd, hydrocephalie, platycephalie, protuberantie, occipetalis, prognathie, eurygnathie, vooruitspringende jukbeenderen, groote onderkaak, ingedrukte neus, scheeve neus, smal verhemelte, tanddiastema, misvormde ooren, dunne bovenlip, gezichtsasymetrie, mannelijke physiognomie, mongoloïde type, scheel zien, krop.

vroeg ontwikkelden lust tot kwaad, onverschilligheid voor uitstooting uit de maatschappij, wankelmoed, luiheid, zucht naar lichtzinnig vermaak en ijdelheid. Ook de prostituée heeft dus een misdadigersnatuur (kleine vergrijpen als diefstal, mishandeling komen onder hen ook vaak voor). „... wo sie (de vrouw) nicht eigentliche Verbrechen begeht, liegt das daran, dass psychische Schwäche und spärliche Intelligenz ihr das erschweren, vor allem aber, weil sie in der Prostitution das Mittel hat, alle ihre Wünsche zu befriedigen, und dass sie nach dem Gesetze der Wahl des kleinsten Kraftaufwandes dieses Mittel vorzieht... Wir stützen uns auf die Thatsachen der feineren psychischen Struktur, die bei Verbrechen und Prostituierten identisch ist (bis auf die geschlechtlich bedingten Differenzen, die ganz dem normalen Unterschiede zwischen den Geschlechtern entsprechen), und stellen damit fest, dass Delikte und Prostitution die männliche und die weibliche Äusserung der Kriminalität darstellen”.¹³

De theorie van LOMBROSO komt dus hierop neer, dat de *vorm* van wangedrag van man en vrouw verschilt, niet de omvang.¹⁴ Dit wangedrag is een regressieverschijnsel, een terugslag op de ontwikkeling. De misdadiger vertoont overeenkomst met den primitieven mensch, en het type van de vrouw bij natuurvölker is niet wat wij een crimineel type noemen, maar een prostituée. Men vindt dan ook onder de prostituées een grooter percentage met degeneratiekenmerken dan onder de vrouwelijke delinquenten. Echter worden in het algemeen bij vrouwen minder degeneratieve anomalieën aangetroffen dan bij mannen, omdat het vrouwelijk geslacht minder gevarieerd is, minder van het gemiddelde afwijkt, of zooals DARWIN het uitdrukt: het mannelijk individu vertoont de variëteit, het vrouwelijk individu de species.

Men zou verwachten dat de geringere variabiliteit tot gevolg

¹³ T.a.p. p. 576, 577.

¹⁴ In het genoemde werk spreekt LOMBROSO niet over gelijken omvang van het wangedrag van man en vrouw, ofschoon wel implicite blijkt, dat hij geen verschil in omvang ziet. In een antwoord op een critiek van TARDE in de Revue philosophique spreekt hij zich duidelijker uit: „... mais sa criminalité n'est pas inférieure à celle de l'homme, quand la prostitution vient s'y joindre” (Naar G. TARDE, Criminalité comparée, p. 49).

moest hebben, dat de vrouw, zelfs wanneer men bij de criminaliteit de prostitutie, die toch ook op degeneratie berust, optelt, zich minder aan wangedrag schuldig zou maken. Maar de gunstige invloed van de geringere variabiliteit wordt gecompenseerd door het feit, dat de normale vrouw dichter bij den oermensch staat dan de man, dus in mindere mate gedegeneerd behoeft te zijn om een misdaad te begaan.

Door het ontbreken van een begripsomschrijving van de verschillende termen, die LOMBROSO gebruikt, is zijn redeneering niet altijd duidelijk. Zoo gebruikt hij het begrip misdaad in verschillende zin. Wanneer hij de normale handelingen van den primitieven mensch, den geboren misdadiger, misdadig noemt,¹⁵ dan heeft misdaad hier een andere beteekenis dan wanneer hij het over vrouwenmisdrijven bij natuurvolken¹⁶ heeft, waarmee juist handelingen tegen den bij hen bestaanden norm, dus abnormale handelingen bedoeld zijn. Weer een andere beteekenis heeft het woord bij criminaliteit van dieren. Misdaden van dieren zijn blijkbaar daden, waardoor volgens menschelijke opvattingen de dierengemeenschap geschaad wordt. Hier zijn dus handelingen bedoeld, die wij crimineel zouden noemen, wanneer het een menschenmaatschappij gold.¹⁷

Het is verwarrend, dat vaak van misdadigers in het algemeen wordt gesproken, wanneer geboren misdadigers bedoeld zijn. Deze laatste categorie vormt slechts $\pm \frac{1}{8}$ van de mannelijke en $\pm \frac{1}{6}$ van de vrouwelijke delinquenten!

De termen degeneratie en atavisme worden soms geïdentificeerd, soms naast elkaar genoemd¹⁸, waardoor men den in-

¹⁵ T.a.p. p. 222.

¹⁶ T.a.p. p. 199.

¹⁷ Hoezeer LOMBROSO de dieren als menschen beoordeelt, blijkt uit het volgende: sprekende over amazonen-mieren, die hun slaven soms vermoorden, zegt hij, dat dit voor de mieren maar een licht vergrijp beteekent, „... Ungefähr, wie wenn eine römische Matrone ihre Sklavin tödtete — in einer Jurisprudenz der Ameisen, würde es aber als Verbrechen betrachtet werden müssen, da es im Widerspruch mit ihren sonstigen Gebräuchen steht und dem ganzen Stamme Schaden zufügt, indem es ihm wichtiger Hilfskräfte beraubt“ (t.a.p. p. 194).

¹⁸ T.a.p. p. 348: „Degenerationszeichen“ = „atavistische Monstrositäten“.

T.a.p. p. 351: na de bespreking van degeneratiekenmerken wordt een aparte paragraaf aan atavistische verschijnselen gewijd.

druk krijgt alsof LOMBROSO aarzelt alle degeneratie-verschijnselen atavismen te noemen.

Zonder deze begripsverwarringen zou LOMBROSO allicht niet een dergelijken storm van tegenstand hebben ontketend als thans het geval is geweest. Door zijn onnauwkeurigheid verschaftte hij zijn bestrijders aanvalspunten te over. Hij werkte als een artiest, met de slordigheid van een artiest, niet als een man van wetenschap. Maar de kern van zijn geniale ideeën is toch door zijn tegenstanders niet onder den voet geloopt. Bovendien heeft hij door zijn stoute beweringen stimuleerend gewerkt en vruchtbare onderzoekingen en gedachten uitgelokt¹⁹. Het is hier niet de plaats om verder op deze kwestie in te gaan. Slechts zij vermeld, dat het NÄCKE²⁰ is geweest, die de waarde van LOMBROSO's anthropologische onderzoekingen speciaal van vrouwelijke delinquenten heeft ontkend. Hij vindt onder de 100 door hem onderzochte vrouwen geen typen van de geboren misdadigster, en vindt bovendien, dat veel degeneratiekenmerken niet aangeboren zijn, maar door de omstandigheden bepaald.

Al is de leer van den geboren misdadiger en van de criminaliteit als atavistisch verschijnsel verlaten, het blijft LOMBROSO's verdienste er op gewezen te hebben, dat er behalve criminaliteit ook andere vormen van wangedrag zijn, waarmee men rekening moet houden bij het beoordeelen van verschil in criminaliteit van man en vrouw.

2. FERRERO. Het spreekt vanzelf, dat we bij dezen medewerker van LOMBROSO Lombrosiaansche ideeën vinden. Ook FERRERO²¹ noemt de misdaad een regressieven vorm van den strijd om het bestaan. De vrouw is over het algemeen minder in dezen strijd gewikkeld geweest en als zij streed was het niet met geweld, maar met haar „complaisance”. De ware degeneratievorm bij de vrouw is dan ook niet de criminaliteit, maar de prostitutie. De

¹⁹ Vgl. voor de strijd om de theorieën van LOMBROSO: „Handw. f. Kriminol.” p. 833/834, ASCHAFFENBURG: „Das Verbrechen und seine Bekämpfung” p. 190 e.v. en W. A. BONGER: „Inleiding tot de criminologie” p. 85 e.v.

²⁰ Dr. PAUL NÄCKE: „Verbrechen und Wahnsinn beim Weibe” (Wien-Leipzig 1894).

²¹ G. FERRERO: La criminalité féminine. Revue Scientifique 1892 p. 398.

prostitutie verder buiten beschouwing latend gaat hij nu na, welke fysieke en psychische eigenschappen van de vrouw het zijn, die veroorzaken dat zij minder tot criminaliteit geneigd is dan de man.

1. *Kracht*. Haar geringere kracht en grootere vreesachtigheid verklaren het minder voorkomen van gewelddaden van vrouwen. Wanneer een vrouw een geweldsmisdrijf pleegt, dan treft men bij haar een mannelijke kracht aan.

2. *Sexualiteit, moederlijkheid, medelijden*. De sexualiteit van den man is veel heviger en bevat een element van strijd, dat bij de meer passieve sexueele gevoelens van de vrouw ontbreekt. Dit leidt niet alleen tot meer zedenmisdrijven van den man, maar sexueele begeerten kunnen ook het motief voor andere misdrijven zijn (om zich de middelen te verschaffen om aan sexueele verlangens te voldoen). De passieve sexualiteit van de vrouw is de bron voor altruïstische gevoelens, die de criminaliteit tegen gaan, zooals moederlijkheid, toewijding en medelijden. De vrouw is altruïst, omdat zij weinig behoeften heeft. Maar als de sexueele driften bij haar levendig zijn, dan is zij egoïst. Veel misdadigsters hebben heviger sexueele begeerten dan normale vrouwen. Maar al is de sexualiteit bij de vrouw in mindere mate dan bij den man een drijfveer tot misdaad, toch is van al de drijfveeren, die haar tot misdaden voeren, dit de meest voorkomende, omdat bij haar de sexualiteit meer haar geheele persoonlijkheid doordringt.

3. *Intelligentie*. De vrouw is minder intelligent dan de man. Aangezien de evolutie van het verstand vlugger gaat dan de ontwikkeling van de moraal, is de discrepantie tusschen deze beiden bij de vrouw kleiner „ . . . celui qui aura plus d'intelligence aura d'autant plus de moyens pour faire le mal”.²² Ook dit is dus een van de redenen, dat de criminaliteit van de vrouw minder is.

4. *Ondeugden en bartstochten*. De vrouw heeft minder ondeugden dan de man. Zij maakt minder misbruik van drank. Zij speelt niet. Het ligt dus voor de hand, dat zij minder delicten begaat, die direct en indirect met deze misbruiken samenhangen.

²² T.a.p. p. 401.

Tenslotte behandelt FERRERO *de natuurlijke en sexuele selectie*, als van invloed op de criminaliteit, naast de bovengenoemde eigenschappen. De gevolgen hiervan openbaren zich echter in de genoemde karakterverschillen, zoodat de selectie als oorzaak daarvan genoemd had moeten worden.

Wat de natuurlijke selectie betreft, deze is in de historie bij de vrouw eerder aangevangen dan bij den man: bij vele natuervolken werden de vrouwen voor het minste vergriep zeer zwaar gestraft, terwijl de man zich heel wat meer kon veroorloven. Bovendien had de man vaak het recht zijn vrouw te doden, wanneer zij zich misdroeg. Crimineele vrouwen werden dus van de voortplanting uitgeschakeld, terwijl misdadige mannen bleven leven. Ook de sexuele selectie heeft haar invloed doen gelden op het karakter der vrouw. De man zoekt zich nl. een vrouw, die niet dezelfde kwaliteiten heeft als hij, want hij wil haar regeeren, haar meerdere zijn. Hij wenscht een volgzame, zachte vrouw. Aldus ontstaat een „survival of the gentlest”.

Het wekt den indruk, alsof FERRERO zich voorstelt, dat de vrouw uitsluitend de eigenschappen van haar moeder erft, de man van zijn vader. Anders zou hij ingezien hebben, dat de gunstige eigenschappen van de moeder aan zonen en dochters gelijkelijk ten goede komen, terwijl eventueele verderfelijke eigenschappen van den vader zich evengoed in de meisjes als in de jongens voortzetten!

De geringe criminaliteit van de vrouw is een bewijs van haar inferioriteit, besluit FERRERO. Omdat zij moreel en intellectueel minder vermag dan de man, is zij ook minder crimineel. „Il n'y a rien de tragique ni de pessimiste dans cette idée, que la moindre criminalité est un signe d'infériorité. Plus les êtres se perfectionnent en compliquant leur structure physique et mentale, plus ils deviennent susceptible de prendre un grand nombre de maladies”.²³

B. THEORIEËN WAARBIJ DE NADRUk OP DEN FACTOR MILIEU VALT

1. PROAL. Het werk van LOUS PROAL: „Le crime et la peine”²⁴ is het bekroonde antwoord op een prijsvraag, uitgeschreven

²³ T.a.p. p. 401.

²⁴ Paris 1890, 2me édition (1e druk in 1888 verschenen).

door de Académie des sciences morales et politiques. Uit het voorwoord blijkt zijn standpunt reeds: „Puisque personne ne s'était encore présenté pour montrer la fausseté et le danger des théories qui font du crime une fatalité physiologique ou sociale, et qui veulent remplacer la pénalité par le traitement ou l'épuration, magistrat, ne devais-je pas essayer de le faire moi-même?”

PROAL behoort tot de spiritualisten, die de belangrijkste oorzaken van de misdaad zien in een gebrek aan moreel gevoel: „ce ne sont pas les organes qui sont malades, c'est la volonté qui est dépravée, c'est la sensibilité qui est pervertie”.²⁵ Physiologische en sociologische invloeden zijn slechts onweersaanbaar voor den krankzinnige, die zijn verstand en vrijen wil verloren heeft. PROAL is indeterminist. Hij ontkent den invloed van aanleg en milieu niet — aan het milieu kent hij zelfs een belangrijke rol toe — maar in laatste instantie is het de vrije wil, waarvoor de dader verantwoordelijk is, die tot misdaad voert.²⁶

PROAL bestrijdt LOMBROSO, die in de misdaad een atavisme ziet van een gedegeneerd persoon, hoofdzakelijk door tegenstrijdigheden en onvoldoende fundeering van de theorie in Lombroso's werken aan te toonen. Toen hij zijn studie schreef, was het werk van LOMBROSO en FERRERO nog niet verschenen. Waar hij LOMBROSO's theorie omtrent de criminaliteit van de vrouw bestrijdt, kent hij diens opvatting uit enkele opmerkingen in l'Uomo delinquente en uit tijdschriftartikelen, maar nog niet in uitgewerkten vorm. Hij bestrijdt de leer, dat de vrouw dichter bij den primitieven mensch, dus bij den geboren misdadiger zou staan dan de man. Het is mogelijk, dat in de oudheid de vrouw moreel lager stond dan de man²⁷, thans is dit niet meer het geval, zooals blijkt uit de crimineele statistiek. De prostitutie wil hij niet tot de criminaliteit rekenen. Volgens PROAL vertoont de prostituée meer overeenkomst met bedelaars en landloopers, dan met dieven en moordenaars, want dezelfde redenen leiden

²⁵ T.a.p. p. 517.

²⁶ „Au lieu de dire que tout le monde est coupable du crime, excepté le criminel, il serait plus sage de fortifier dans les esprits le sentiment de la responsabilité personnelle, qui est déjà bien affaibli” p. 527.

²⁷ Hij haalt uitpraken aan van PLATO, HESIODUS en MOHAMMED, die daarop zouden kunnen wijzen (p. 50).

haar tot prostitutie als den man tot vagebondage. Bovendien zou men ook rekening met de mannelijke prostitutie moeten houden, wanneer men vrouwelijke prostituées tot misdadigsters rekent. Volgens PROAL zijn de vrouwen niet inferieur, maar *superieur* aan den man. Hij geeft toe, dat men de moraliteit niet uitsluitend naar de crimineele statistiek mag beoordeelen, omdat „... un certain nombre de femmes, moralement complices des crimes et délits commis par les hommes, échappent à la répression, uniquement parce que leur culpabilité n'a pas revêtu un caractère juridique”.²⁸ Maar het verschil in gerechtelijk geconstateerde criminaliteit is te groot, om hiermede alleen verklaard te zijn, zoodat de vrouw moreel hooger staand genoemd moet worden.

Hoe haar moreele superioriteit te verklaren?

De vrouw, die binnenshuis wordt bezig gehouden met de zorg voor huishouden en kinderen, staat minder aan gevaar en verleiding bloot dan de man, die een beroep heeft en meer buitenshuis leeft en vaak jong het ouderlijk huis verlaat om elders zijn kostwinning te zoeken.

Het *huwelijk* heeft een gunstigen invloed op beide geslachten, maar op de vrouw in meerdere mate.²⁹ „L'enfant est l'ange gardien de la femme”.³⁰

De vrouw is *verstandelijk minder ontwikkeld*, zij laat zich meer door haar *gevoel* leiden, hetwelk beter voor dwalingen behoedt dan halve wetenschappelijke kennis.

Tenslotte is het *godsdienstig gevoel* bij de vrouw meer ontwikkeld. En juist hieraan schrijft PROAL haar moreele superioriteit toe. Hij toont echter niet aan, dat godsdienst voor misdrijf behoedt. De beschavende werking van religie is voor hem een evidentie. Gedurende de periode van 1826-1887 is het aandeel der vrouw in de criminaliteit gedaald (van 19 % tot 15 %). De oorzaak hiervan is volgens hem de moreele en religieuze crisis in zijn tijd, waarvan meer mannen dan vrouwen het slachtoffer zijn. Al noemt PROAL de vrouw van aanleg moreel hooger staand dan den man, toch schrijft hij het verschil in criminaliteit voor

²⁸ T.a.p. p. 60.

²⁹ Uit ons onderzoek en dat van anderen bleek het tegendeel. Vgl. p. 42.

³⁰ T.a.p. p. 148.

een belangrijk deel toe aan maatschappelijke oorzaken.

2. JOLY. Evenals PROAL behoort JOLY tot de spiritualisten. Ook hij verwerpt LOMBROSO's leer van het atavisme: „comme une hypothèse inutile, qui s'appuie sur des erreurs manifestes et qui néglige la partie la plus intéressante du problème.”³¹ Voor hem is de misdaad in de eerste plaats: „un désordre moral, fait de perversions volontaires”³². In zijn werk „Le crime” beschrijft hij de individuele factoren van de misdaad, in het een jaar later verschenen boek „La France criminelle” worden in het bijzonder de sociale oorzaken behandeld. In beide werken wijdt hij een hoofdstuk aan de criminaliteit der vrouw.

In den grond noemt hij de menschenlijke natuur één. Het zijn dezelfde oorzaken, die beide sexen tot misdaad voeren, en zij hebben dezelfde moreele verplichtingen. Toch blijkt uit de statistieken een groot verschil in criminaliteit. Hij vraagt zich af, of werkelijk de vrouw minder misdadig is. Voor heel wat delicten heeft de vrouw *noch de verleiding, noch de gelegenheid*, zoals politieke- en ambtsmisdrijven, gewapend verzet, valsheid in geschrifte, jacht- en verkiezingsdelicten enz. Bij delicten, die binnen haar bereik liggen is de verhouding anders: zij begaat meer kindermoord, afdrijving, vergiftiging, overspel, onbevoegd uitoefenen van de geneeskunst, diefstal in dienstbetrekking en bijna evenveel belastingdelicten en handelsbedrog. Dit wat betreft de berechte criminaliteit.

Bij de politie is bekend, dat vrouwen steeds deel uitmaken van misdadigersbenden. *Wanneer zij niet direct aan de uitvoering van een delict meewerken, zetten zij tot misdrijf aan* en profiteeren van de buit. JOLY citeert de woorden van één der leden van de „service de la sûreté”: „En somme, la femme est l'être qui, au point de vue moral, a le rôle principal dans les vols exécutés par les bandes: car c'est elle qui pousse les malfaiteurs à les commettre”³³. Sprekende over recidive zegt hij, dat de vrouw minder tot misdaad neigt, maar ook moeilijker een misdadig leven vaarwel zegt. Dit feit zou overal, ten allen tijde, voor alle leef-

³¹ HENRY JOLY: Le crime, (Paris 1888), p. 21.

³² T.a.p. p. 383.

³³ Le crime t.a.p. p. 254.

tijden, bij alle soorten misdrijven geconstateerd zijn.³⁴ Zij ver-
toont bij haar misdrijven ook een grootere wreedheid en perversie.
Hij sluit zich aan bij vele moralisten, die zeggen: „que les femmes
sont presque toujours ou meilleures ou pires que l'homme”³⁵.

JOLY wil de prostitutie niet tot de vrouwelijke criminaliteit
rekenen. Wel noemt hij prostitutie (gelijk te stellen met vage-
bondage van den man) grensgebied van het misdadige. Maar de
verantwoordelijkheid daarvan ligt niet alleen bij de vrouw. Zij
wordt vaak door den man daartoe gedreven. De prostitutie en
de misdrijven, die er uit voortvloeien zijn voor rekening van
beide sexen.

JOLY laat in het midden, of er werkelijk een quantitatief ver-
schil bestaat tusschen mannelijke en vrouwelijke criminaliteit,
maar erkent, dat de aard verschilt voornamelijk omdat de leef-
wijze van man en vrouw niet gelijk is. In „La France criminelle”
noemt JOLY eenige factoren, waarvan de werking bij man en
vrouw verschillend is. Het is bekend, zegt hij, dat onwettige ge-
boorte, verwaarloosde opvoeding, wangedrag van de ouders op
de moraliteit van meisjes grooteren invloed hebben dan op die
van jongens. Dit is duidelijk, omdat het evident is, dat de vrouw
geschapen is om verzorgd en gespaard te worden. „C'est à ce
prix qu'elle garde sa grâce et la vertu de son influence consolante.
Or, sa dignité, qui est faite de délicatesse et de réserve, s'altère,
nous l'avons dit, plus vite et plus profondément que celle de
l'homme; car pour se réhabiliter elle n'a ni la vie active, ni les
effets publics du dévouement patriotique”³⁶.

Wat den invloed van onderwijs betreft sluit hij zich aan bij
QUETELET, die zegt, dat hoe geringer de ontwikkeling, hoe meer
de gewoonten van man en vrouw elkaar naderen, hoe minder
verschil in criminaliteit. Hij ziet in onvoldoende ontwikkeling
echter niet alleen een symptoom van verwaarloozing en misère,

³⁴ Het is gebleken thans anders te zijn. Vgl. p. 74.

³⁵ Le crime t.a.p. p. 275. Dit is juist het tegenovergestelde van de mee-
ning van LOMBROSO en FERRERO, die zeggen, dat de vrouw minder ge-
variëerd is, dat bij haar uitersten minder voorkomen: „on dirait que le crime,
comme le génie, la science, l'art, la politique, la guerre, est surtout le fait
de l'homme (FERRERO, Revue scient. p. 401).

³⁶ La France criminelle, (Paris 1889), p. 392.

want ontwikkeling heeft volgens hem een verheffende werking: „peut rendre la femme encore plus femme, c'est à dire encore plus douce, encore plus éloignée des sentiments habituels de haine, de violence et de désordre sans lesquels il n'y aurait guère de délits”³⁷. Dat deze invloed bij de vrouw zich meer doet gelden dan bij den man (onder de delinquenten vindt men immers relatief meer onontwikkelde vrouwen dan mannen) zou volgens JOLY daarin gelegen zijn, dat het lager onderwijs voor de meisjes meer religieus getint is en dat zij geen beroepsopleiding krijgen zooals de jongens. De genoemde factoren van onvoldoende opvoeding en onderwijs hebben volgens JOLY op de vrouw een ongunstiger invloed dan op den man³⁸. Men mag dus uit het feit, dat de vrouw minder tot de wettelijke criminaliteit bijdraagt, niet concluderen, dat alle criminogene factoren op haar minder vat hebben.

En hiermee laat JOLY de kwestie rusten.

3. COLAJANNI. De titel van zijn werk „La sociologia criminale”³⁹ zegt reeds, dat hij de oorzaak van de criminaliteit niet in aanleg-factoren zoekt. Hij ontkent dan ook de juistheid van de theorie der anthropologische school in zijn land. Het zijn economische factoren, die direct (gebrek aan middelen van bestaan) en indirect (oorlog, industrie, huwelijk, vagebondage, prostitutie) invloed op den oorsprong van misdadigheid hebben. Een minimum van criminaliteit zal men verkrijgen in een maatschappij, waarin bestaansmiddelen verzekerd zijn, de economische toestand stabiel is en de rijkdom gelijkmatig is verdeeld.

Het verschil in criminaliteit van man en vrouw wordt volgens COLAJANNI ook hoofdzakelijk bepaald door sociale verhoudingen. Bewijs hiervoor is het feit, dat het verschil met tijd en plaats wisselt en kleiner wordt naarmate leefwijze van man en vrouw meer overeenkomt. In Engeland, waar de relatieve vrouwen-criminaliteit zooveel grooter is dan in Italië, neemt de vrouw meer aan het openbare leven deel. De hoge relatieve cijfers voor Londen, Liverpool en Dublin (van 1834-1862 resp. 34.9 %, 37

³⁷ 'La France criminelle', t.a.p. p. 394.

³⁸ Vgl. over den invloed van ongunstige omstandigheden p. 29 e.v.

³⁹ N. COLAJANNI, La Sociologia criminale. (Catania 1887).

40.8 % en 45.6 %) toonen aan, dat de invloed van de gelijkheid in sociale positie in de steden zich doet gevoelen.

Dat de door sommige schrijvers genoemde hoogere moraliteit van weinig invloed is op het verschil, meent hij daarmee te kunnen aantonen, dat haar aandeel in ernstige delicten als afdrijving, kindermoord, mishandeling van kinderen, vergiftiging, diefstal in dienstbetrekking relatief groot is, terwijl de vrouw een groote hardnekkigheid in de recidive vertoont.

Hij vraagt zich af, of men de emancipatie der vrouw moet voorstaan, wanneer een leefwijze, meer aan den man gelijk, haar criminaliteit zou doen toenemen. De conclusie luidt, dat emancipatie wenschelijk is, wanneer tevens economische criminogene invloeden in hun werking belemmerd worden.

4. FÖLDES. In hoofdstuk VIII van „Einige Ergebnisse der neueren Kriminalstatistik” behandelt deze Hongaar den invloed van het geslacht op de criminaliteit.⁴⁰

Hij betwijfelt of men in de statistiek wel een vergelijkbare weergave van de vrouwencriminaliteit vindt, want: 1e. De vrouw kan zich aan vele delicten niet schuldig maken, zooals aan enkele zedendelicten, ambts- en militaire delicten e.a. 2e. De vrouw is minder blootgesteld aan aanleiding tot mishandeling (in café's, vergaderingen). 3e. Misdrijven van de vrouw blijven eerder verborgen omdat zij meer in engen familiekring gepleegd worden. 4e. de vrouw is door haar fysieke zwakte meer op list aangewezen, waardoor haar vergrijpen minder gemakkelijk te ontdekken zijn. 5e. Bij de vrouw komen meer pathologische toestanden voor, die haar toerekenbaarheid verminderen.

Voor men den invloed dezer factoren kent, kan men de uit de statistiek blijkende mannelijke en vrouwelijke criminaliteit niet vergelijken, besluit FÖLDES.

5. DE RYCKÈRE. Het omvangrijke artikel⁴¹) van den Belgischen jurist is vóór alles een documentatie van de vrouwen-

⁴⁰ B. FÖLDES, Einige Ergebnisse der neueren Kriminalstatistik. Zeitschr. f. d. Ges. Strafr. wiss. Bd. 11, 1891, p. 629.

⁴¹ RAYMOND DE RYCKÈRE, La Criminalité féminine. La Belgique judiciaire 1891, p. 2 e.v., p. 98 e.v., p. 242 e.v.

misdadigheid. Aan de hand van literatuur en talrijke gevallen beschrijft hij den aard van de vrouwelijke criminaliteit. Het verschil in omvang met de misdadigheid van den man behandelt hij kort. Hij sluit zich daarbij ongeveer aan bij de opvattingen van JOLY, die meent, dat de vrouw niet zooveel minder misdadig is dan de man. Nog eenige nieuwe argumenten voert hij aan, nl. dat *de delicten, waaraan de vrouw zich het meest schuldig maakt*, zooals kindermoord en afdrijving, *het meest onopgemerkt blijven*. „Les faiseuses d'anges et leurs nombreuses clientes bénéficient très souvent de l'impunité.” Wat de ongehuwde moeders betreft, die zich van hun kind ontdoen: „lorsqu'elles sont jolies et que leur avocat a du talent, leur acquittement devient une certitude”⁴².

De kwestie of de prostitutie al dan niet tot de criminaliteit gerekend moet worden laat hij een open vraag. Hij haalt de meeningen van verschillende schrijvers aan en is het niet eens met TARDE, die zegt⁴³: „Si dans les chiffres de la délictuosité féminine on prétend comprendre les courtisanes, je me demande pourquoi on ne comprendrait pas dans les chiffres de la délictuosité masculine, non seulement les souteneurs, mais encore les débauchés, les joueurs, les ivrognes, les paresseux et les déclassés de notre sexe. La prostitution à vrai dire, c'est l'alcoolisme, le parasitisme et le paupérisme féminins”. DE RYCKÈRE antwoordt daarop⁴⁴: „N'oublions pas d'ailleurs que le sexe faible a aussi ses alcooliques, ses joueuses, ses vagabondes, qui ne sont pas toujours et nécessairement des prostituées”.

Na de beschrijving van verschillende gevallen van typische vrouwencriminaliteit en de motieven, die daartoe leiden eindigt hij met de verzuchting: „Non, nous ne comprendrons jamais la femme”.

6. LOOSJES. Deze Nederlander heeft een belangrijke en uitgebreide studie aan de criminaliteit der vrouw gewijd en daarbij

⁴² T.a.p. p. 16.

⁴³ G. TARDE, Criminalité comparée, 8me édition (Paris 1924) p. 50.

⁴⁴ T.a.p. 259.

speciaal aandacht besteed aan het verschil met de criminaliteit van den man ⁴⁵.

In het eerste hoofdstuk geeft hij crimineele statistieken van Nederland, Frankrijk, Duitschland, Italië en Denemarken. Hij berekent telkens het absoluut en relatief percentage van de vrouwencriminaliteit, waarmee hij bedoelt aan te geven het deel, dat de wegens afzonderlijke delicten veroordeelde vrouwen van het totaal aantal veroordeelde vrouwen vormen (absoluut %) en het aandeel, dat de vrouwen in het totaal aantal veroordeelden voor ieder delict hebben (relatief %). Dit laatste is voor ons van belang, omdat daarin de verhouding t.o.v. de mannelijke criminaliteit tot uiting komt. Uit de statistieken meent hij te moeten opmaken, dat hoe meer de sociale positie der vrouw die van den man nadert, des te meer ook haar criminaliteit gelijk aan die van den man wordt ⁴⁶. (Hoog relatief cijfer in de Germaansche landen tegenover laag cijfer in half beschaafde landen als Japan, Z.-Amerika, Rusland). Uit deze opmerking blijkt reeds, dat LOOSJES een belangrijke rol toekent aan den milieufactor. Dit is geen wonder, wanneer men bedenkt, dat hij zijn studie schreef in den tijd, toen de bestrijding van LOMBROSO's leer van den geboren misdadiger, wiens kenmerken atavistische verschijnselen zouden zijn, in vollen gang was. Op het 3e Internationale Congres voor crimineele anthropologie, in 1892 te Brussel gehouden, werd met deze theorie afgerekend, hoofdzakelijk onder invloed van onderzoekingen van den anthropoloog MANOUVRIER. In 1894 verscheen van de hand van NAECKE „Verbrechen und Wahnsinn beim Weibe“; waarin hij LOMBROSO's theorie voor zoover het vrouwen betreft weerlegt.

In hoofdstuk II behandelt LOOSJES de verklaring van het relatieve verschil tusschen criminaliteit van man en vrouw. Hij onderwerpt de theorieën der crimineel-anthropologen en crimineel-sociologen aan een kritische beschouwing en komt tot de conclusie, dat het hoofdzakelijk sociale oorzaken zijn, die

⁴⁵ C. LOOSJES, Bijdrage tot de studie van de criminaliteit der vrouw. Acad. proefschrift. (Haarlem 1894).

⁴⁶ T.a.p. p. 61.

het verschil bepalen, hoewel hij het bestaan van anthropologische oorzaken niet ontkent ⁴⁷.

Hij drukt zich voorzichtig uit en kiest niet bepaald partij voor de sociologen, die in de misdaad vóór alles een sociaal verschijnsel zien, maar geeft hun opvattingen den voorkeur.

Prostitutie wil LOOSJES niet met criminaliteit gelijk stellen. De atavistische ontstaanstheorie van LOMBROSO verwerpt hij als te abstract opgebouwd en onvoldoende gefundeerd. Prostitutie is volgens hem evenals criminaliteit in sociale toestanden geworteld. Hoewel prostitutie en misdaad beide middelen zijn om genot te verschaffen met de minst mogelijke moeite, desnoods ten koste van anderen, moet prostitutie toch van misdaad onderscheiden worden, omdat het „*ne touche ni la propriété, ni la vie d'autrui*”, zooals FÉRÉ het uitdrukt ⁴⁸, waardoor het nooit een strafbaar feit genoemd zal kunnen worden, wat toch van gelijkstelling de conclusie zou moeten zijn ⁴⁹.

Vermeldenswaard is, wat LOOSJES opmerkt naar aanleiding van de bewering van VON OETTINGEN ⁵⁰ en van COLAJANNI ⁵¹, dat het aandeel der vrouw in de ernstige criminaliteit zoo groot is. Het gaat over kindermoord, afdrijving, kindermishandeling, vergiftiging en moord van den echtgenoot. Het gaat niet aan, zegt hij, deze delicten te betrekken bij een beoordeeling van de moraliteit van de vrouw, omdat het hoofdzakelijk aan de omstandigheden ligt, dat de vrouw meer dan de man in de gelegenheid is deze delicten te plegen. Bij de drie eerstgenoemde misdrijven is dit zonder meer duidelijk. Dat haar aandeel in vergiftiging zoo groot is bewijst alleen, dat de vrouw aan vergift de voorkeur geeft, wanneer zij den dood veroorzaken wil. Het feit, dat de vrouw zich relatief veel schuldig maakt aan dooden van den echtgenoot, is begrijpelijk, wanneer men bedenkt, dat dit hoofd-

⁴⁷ T.a.p. p. 103 en 108.

⁴⁸ CH. FÉRÉ, *Dégénérescence et criminalité*. Paris 1888, p. 77. FÉRÉ noemt desondanks de prostitutie wel een vorm van criminaliteit: „une criminalité d'impuissance, qui dispense la femme plus souvent que l'homme de la criminalité violente ou destructrice” (p. 77).

⁴⁹ T.a.p. p. 123.

⁵⁰ *Moralstatistik* 1868.

⁵¹ *Sociologia criminale* 1889.

zakelijk gevallen zijn, waarin de vrouw in overleg met een minnaar haar man doodt. De echtgenoot is voor een vrouw, die overspel wil plegen, meer een obstakel dan de vrouw dit is voor haar man. De man kan nl. gemakkelijker ongemerkt buitenshuis zijn minnares ontmoeten. „Mij dunkt, dit zijn voor de hand liggende toestanden en het schijnt mij daarom eerder een bewijs vóór het vrouwelijk altruïsme, dat haar percentsgewijze deelname bij deze delicten nog niet hooger is”⁵².

Bij de bespreking van de absolute vrouwencriminaliteit (haar criminaliteit op zichzelf, niet in vergelijking tot de mannelijke) behandelt LOOSJES anthropologische en sociologische factoren, die haar criminaliteit bepalen. Hij noemt daarbij eenige invloeden, die op man en vrouw verschillend werken, nl. onwettige geboorte, abnormale huiselijke omstandigheden en ongehuwden staat⁵³, factoren die allen op de vrouw een ongunstiger invloed zouden hebben dan op den man: „evenals fijn en kostbaar aardewerk of glas eerder breekt bij ruwe behandeling dan de grovere soorten, zoo is natuurlijk een fijner georganiseerd gemoed gemakkelijker te verderven dan een, dat meer ruw is aangelegd”⁵⁴.

De fout in deze redeneering zou LOOSJES ontdekt hebben, wanneer hij het verschijnsel in verband had gebracht met het quantitative verschil tusschen de misdadigheid van man en vrouw. Uit zijn redeneering zou volgen, dat onder onwettig ge-

⁵² T.a.p. p. 101.

⁵³ Het is merkwaardig te zien tot welke speculaties statistische gegevens aanleiding kunnen geven: PROAL, FÖLDES, COLAJANNI en LOOSJES spreken over den zegenrijken invloed van huwelijk en moederschap op de vrouw, wat voor haar veel meer beteekent dan voor de mannen. De relatief hooge vrouwencriminaliteit in steden verklaart LOOSJES deels door een grooter aantal ongehuwde vrouwen in de stad dan op het land. PRINZING spreekt op grond van andere gegevens van „Die Erhöhung der weiblichen Kriminalität durch die Ehe” en heeft daarvoor ook een verklaring!

De relatief omvangrijke misdadigheid der vrouw in steden tegenover het platteland verklaart COLAJANNI door het geringe verschil in leefwijze tusschen man en vrouw in de stad, waardoor ook hun criminaliteit meer gelijk is. FERRERO daarentegen beweert, in navolging van TARDE, dat op het platteland de vrouw juist relatief sterker dan in de steden deelneemt aan de criminaliteit, en verklaart dit door het feit, dat de intelligentie van man en vrouw op het land minder verschilt; deze misdrijfbevorderende factor, werkt daar dus voor beide geslachten gelijk!

⁵⁴ T.a.p. p. 139.

borenen en onder in slechte huiselijke omstandigheden opgegroeiden de criminaliteit van de vrouwen grooter zou moeten zijn dan van de mannen. Dit nu is niet het geval ⁵⁵.

Het volgende hoofdstuk van LOOSJES' veelomvattende studie is gewijd aan de criminaliteit der vrouw en de strafwet, en handelt over strafrechtelijke aansprakelijkheid, vrijspraak en veroordeeling, en over de vrouw en de vrijheidstraf. In de paragraaf over vrijspraak en veroordeeling geeft hij cijfers van vrijgesprokenen uit de Fransche en Nederlandsche statistiek, waarbij hij tot de conclusie komt, dat bij de Fransche jury een tendenz schijnt te bestaan om tegenover vrouwen een grootere clementie in acht te nemen. In Nederland (cijfers van 1851-1891) verschilt het percentage vrijgesproken mannen en vrouwen alleen in de laatste 10 jaren eenigszins, waarin hij niet een grootere consideratie tegenover de vrouw ziet, maar òf een vaker aannemen van pathologische invloeden bij de vrouw in den laatsten tijd, òf meerdere vrijspraak op grond van gebrek aan bewijs ⁵⁶. Het feit, dat vrouwen meer vrijgesproken worden, beïnvloedt het verschil in omvang van haar misdadigheid met die van den man natuurlijk eenigszins, maar van groot belang is het niet. „... het verschil in maatschappelijke stelling determineert in hoofdzaak het verschil in criminaliteit bij beide geslachten. Met mogelijke opheffing van dat onderscheid in maatschappelijke stelling, zou dus ook het onderscheid ten aanzien der criminaliteit moeten verdwijnen”. Aldus vat LOOSJES in de inleiding het resultaat van zijn onderzoek samen.

7. BONGER. In kort bestek geeft BONGER een heldere samenvatting van de factoren die het verschil in criminaliteit van man en vrouw kunnen veroorzaken ⁵⁷. Hij begint met erop te wijzen, dat men rekening moet houden bij het beoordeelen van een veroordeeldenstatistiek met het feit, dat, in de eerste plaats, relatief meer vrouwen vrijgesproken worden dan mannen en in de tweede plaats, dat de delicten, waaraan de vrouw zich het meest schul-

⁵⁵ Vgl. over deze kwestie p. 24 e.v.

⁵⁶ T.a.p. p. 225.

⁵⁷ W. A. BONGER, *Criminalité et conditions économiques*. (Amsterdam 1905) p. 519.

dig maakt, d.w.z. misdrijven zonder geweld, het moeilijkst te ontdekken zijn en dat de door een misdrijf benadeelde minder spoedig tot aangifte overgaat, wanneer de dader een vrouw is, dan wanneer het een man geldt. Maar ook, wanneer men hiermee rekening houdt, blijft er verschil bestaan. De verklaring daarvoor moet gezocht worden in de volgende oorzaken: 1e. het aandeel van de vrouw in geweldsmisdrijven is het kleinst. De oorzaak hiervan moet gelegen zijn in haar *geringeren moed en lichaamskracht*. 2e. het aandeel van de vrouw in sexueele misdrijven is klein, omdat vele dezer delicten *slechts door mannen gepleegd kunnen worden*. Bovendien is de meer *passieve sexualiteit* van de vrouw reden, dat zij aan sexueele misdrijven minder actief deelneemt. 3e. De geringere deelname aan economische delicten vindt gedeeltelijk zijn oorzaak in de *prostitutie*: „qui donne en général des revenus plus grands et plus sûrs que le crime, et où le risque professionnel des voleurs (la prison) est exclu”⁵⁸. 4e. De voornaamste reden is het *verschil in sociale positie*. Zoals ook COLAJANNI en LOOSJES aantoonde, laat BONGER zien, dat het aandeel der vrouw in de criminaliteit daar het grootst is, waar leefwijze van man en vrouw het meest overeenkomen. Men zou verwachten, dat de criminaliteit van de vrouw zou toenemen, wanneer zij meer aan het economisch leven deel neemt. De cijfers van de Deutsche en Oostenrijksche statistiek (van 1881-1900) wijzen dit niet uit. Maar dit zegt weinig volgens BONGER, omdat niet uit te maken is, of een daling van het relatieve percentage te wijten is aan stijging van de mannelijke criminaliteit dan wel aan daling van de vrouwenmisdadigheid. Bovendien loopden de cijfers over een kort tijdsbestek en de verandering van de sociale positie van de vrouw voltrekt zich niet zoo snel, dat men tengevolge daarvan direct een sterke vermeerdering van haar criminaliteit kan verwachten.

Een beslissend bewijs voor zijn stelling vindt BONGER in het feit, dat men in de onderste lagen van de maatschappij, waar de leefwijze van man en vrouw het minst verschilt een veel groo-

⁵⁸ T.a.p. p. 528.

tere deelname van de vrouw aan de criminaliteit vindt dan in de beter gesitueerde klassen. De statistieken van den vermogens-toestand en van den ontwikkelingsgraad (maatstaf voor maatschappelijken stand) der delinquenten bewijzen dit ⁵⁹.

De invloed van de sociale positie doet zich gevoelen, voor wat de economische criminaliteit betreft, in gebrek aan gelegenheid; ook wordt de wensch om zich ten koste van anderen te verrijken bij de vrouw minder geprikkeld, omdat zij minder aan het economisch leven deel neemt. Wat de misdrijven uit wraak betreft, het is duidelijk, dat de vrouw, die meer teruggetrokken leeft, minder in conflict met anderen kan geraken.

De strekking van het geheele werk van BONGER is om aan te toonen, dat het economische oorzaken zijn, die de misdaad bepalen. Direct of indirect zijn alle criminogene factoren daarop terug te voeren. Het is het economische systeem, dat de sociale gevoelens verzwakt, materiele nood doet ontstaan met de demoraliseerende gevolgen van dien: alcoholisme, prostitutie, slechte woningtoestanden, onvoldoende ontwikkeling enz. „In de aetiologie van de misdaad is het psychologische moment de constante, het milieu de variabele. Overeenkomstig het wetenschappelijk spraakgebruik noemt men de variabele de oorzaak” ⁶⁰.

Het is in de lijn van dezen gedachtengang, dat BONGER het hoofdstuk over de criminaliteit van de vrouw aldus besluit: „Sa plus petite criminalité est comme la santé d'une plante de serre: celle-ci ne la doit pas à des qualités innées, mais à la serre, qui la protège contre des influences nuisibles. La vie de la femme fût-elle égale à celle de l'homme, la criminalité de tous deux ne différerait pas, ou presque pas”. ⁶¹

⁵⁹ Merkwaardig is, dat BONGER niet de cijfers van onwettig geboren en verwaarloosden hiermee in verband brengt. Ook hier vindt hij een grooter percentage vrouwen onder de delinquenten, en ook deze verschijnselen komen bij het proletariaat meer voor, waar leefwijze van man en vrouw meer overeenkomt. Bij deze cijfers merkt hij echter op: „Il est intéressant d'observer que, chez les filles, l'influence de mauvaises circonstances de famille est encore plus forte que chez les garçons” (p. 546).

⁶⁰ W. A. BONGER, Inleiding tot de criminologie, p. 210.

⁶¹ Crim. et conditions econ. t.a.p. p. 533.

C. THEORIEËN, WAARBIJ GEEN NADRUKKELIJKE TEGENSTELLING TUSSEN AANLEG EN MILIEU GEMAAKT WORDT.

Met de ontwikkeling van de kennis der menschelijke psyche is het inzicht gerijpt, dat het onderscheiden en scheiden van aanleg- en milieu-invloeden niet zoo eenvoudig is. Welk gedeelte van de persoonlijkheid is door milieu en opvoeding gevormd, welk gedeelte berust op erfelijken aanleg? De psycho-analyse en de „Individualpsychologie” hebben aangetoond, dat een grooter gedeelte van wat men karakter pleegt te noemen, door indrukken en ervaringen is bepaald dan men aanvankelijk meende. Bovendien bestaat er een wisselwerking tusschen aanleg en milieu. Men kiest in zekeren zin zijn milieu. Een individu van bepaalden aanleg is al of niet vatbaar voor bepaalde milieu-invloeden. Op dezelfde omstandigheden reageeren verschillende personen niet gelijk.

Dit inzicht heeft het standpunt van de criminologen ten opzichte van de tegenstelling aanleg — milieu veranderd. Het gaat er niet meer om of aanleg dan wel milieu de voornaamste oorzakelijke factor van de misdaad is, maar de vraag is, op welke wijze deze factoren op elkaar inwerken. Dit brengt een andere methode van onderzoek naar de misdaadaetiologie mee.⁶² Het persoonlijkheidsonderzoek neemt thans een belangrijke plaats in. Talrijk materiaal is verzameld⁶³ en talrijke speciale studies over bepaalde groepen van delinquenten zijn verschenen⁶⁴. Dit heeft tot gevolg gehad, dat met het op den achtergrond raken van de statistische methode, ook de vraag naar de oorzaak van het alleen statistisch te constateeren verschil in omvang van criminaliteit van man en vrouw aan belangstelling heeft ingeboet. Trouwens, de basis voor de verklaring was gelegd. Principieel nieuwe, of

⁶² Vgl. G. H. A. FEBER, Beschouwingen over crimineele psychologie (Zwolle 1934) p. 57 en 457.

⁶³ Van overheidswege in België sinds 1920 door den crimineelanthropologischen dienst op initiatief van Dr. VERVAECK. In München ontstond in 1923 de „Kriminalbiologische Sammelstelle” onder leiding van Dr. VIERNSTEIN. In Graz wordt sinds 1927 crimineel-biologisch onderzoek verricht door het Criminologisch Instituut aldaar. Weenen heeft sinds 1928 een „Kriminalbiologische Station”.

⁶⁴ Voor wat misdadige vrouwen betreft zie literatuurlijst.

diepergaande opvattingen treffen wij onder de jongere criminologen dan ook niet aan.

1. ASCHAFFENBURG. In het tweede deel van „Das Verbrechen und seine Bekämpfung”, dat handelt over de individueele oorzaken van de misdaad, bespreekt ASCHAFFENBURG den invloed van het geslacht⁶⁵. Hij constateert, dat de vrouwelijke misdadigheid meer het karakter van onoprechtheid heeft, de mannelijke meer een gewelddadig karakter, maar bij de vrouw is de neiging tot misdaad veel zwakker. Bij delicten, waar haar aandeel het grootst is, zoals kindermoord en afdrijving, moet men bedenken, dat een gedeelte der schuld ten laste van den man komt, die haar door gewetenloosheid in de omstandigheden gebracht heeft, waaronder het delict plaats vindt⁶⁶.

Dat de vrouw moreel hooger zou staan, wil ASCHAFFENBURG uit haar geringere criminaliteit niet concluderen. Hij argumenteert deze conclusie niet, zegt alleen, dat het verschil in misdadigheid „*durch die physiologische und psychologische Eigenart des weiblichen Geschlechts einerseits seine Lebensführung anderseits*”⁶⁷ te verklaren is. Naar aanleiding van het verschil in leefwijze merkt hij op, dat de toename van den beroepsarbeid der vrouw geen toename van haar criminaliteit tengevolge heeft gehad. Haar criminaliteit in de industriecentra is beneden het rijks-gemiddelde. „Nicht die Arbeit in der Fabrik und im Kaufladen erzeugt Verbrechen, sondern ihre Begleiterscheinungen, ganz besonders die Beteiligung an Vergnügungen und Trinkgelagen”. En aan deze gewoonten neemt de vrouw veel minder deel.

De prostitutie wil ASCHAFFENBURG niet beschouwen als een uitlaatklep voor actieve, crimineele neigingen van de vrouw. De prostituée heeft meestal een onverschillige, weinig energieke, ongeremde en eenigszins zwakzinnige natuur en lijkt meer den vagebond. De eigenschappen voor ernstige delicten, voor doel-

⁶⁵ G. ASCHAFFENBURG, Das Verbrechen und seine Bekämpfung. (Heidelberg 1923, 3e druk) p. 178.

⁶⁶ Ook aldus H. HOEGEL, Die Straffälligkeit des Weibes. Arch. f. Krim., Anthr. Bd. 5.

⁶⁷ T.a.p. p. 183.

bewust handelen bezit zij niet, evenmin als de bedelaar en de landlooper.

2. WULFFEN. De theorie van WULFFEN⁶⁸ helt naar de opvattingen van LOMBROSO en FERRERO. Ook hij ziet de misdaad als een anthropologisch verschijnsel. „Die anthropologischen Voraussetzungen, seine angeborene, mit der Tierreihe zusammenhängende Veranlagung disponieren den Menschen unwiderruflich zu dem, was wir Verbrechen nennen”⁶⁹. Het misdadige is de kern, het oerwezen van den mensch. Wij allen zijn geboren misdadigers. „Gerade die weibliche Kriminalität, die weniger als die männliche durch die sozialen Umstände hervorgehoben wird, beweist diese Behauptung. Die ursprüngliche, mit dem Organischen inniger verknüpfte Eigenart des Weibes zeigt, ähnlich wie das Wesen des Kindes, die Disposition zum Verbrechen so einfach und nachdrücklich aus, dass es vielleicht diese Einfachheit war, welche die Entdeckung verhinderte”⁷⁰. Welker erkent WULFFEN, dat *omstandigheden* de ontlading van den crimineelen aanleg kunnen bevorderen. Dit zou dan bij vrouwen in mindere mate het geval zijn, tengevolge waarvan de vrouwelijke criminaliteit zooveel geringer is dan de criminaliteit van den man.

Een tweede grond voor haar geringe misdadigheid zou gelegen zijn in haar *mindere activiteit*. Een kenmerk van den misdadiger is een sterke bewegingsdrang: „Da dem Weib die männliche Aktivität fehlt, ist auch sein zum Verbrechen führender Bewegungsdrang geringer”⁷¹.

De activiteit wordt gevoed door *geslachtsdrift*, en daar de sexueele gevoeligheid van de vrouw minder sterk is, is ook haar activiteit geringer. „Mit der tatsächlich geringeren weiblichen sexuellen Sensibilität und Irritabilität könnte die Rezeptivität und Passivität des weiblichen Wesens in Verbindung stehen, die wieder ihre Auswirkung in der weiblichen Verbrechenverübung finden”⁷². Het is de activiteit, die den man aan gevaren

⁶⁸ ERICH WULFFEN, Das Weib als Sexualverbrecherin. (Berlin 1923).

⁶⁹ T.a.p. p. 8.

⁷⁰ T.a.p. p. 9.

⁷¹ T.a.p. p. 69.

⁷² T.a.p. p. 26.

bloot stelt. „Die weibliche Passivität ist ein krimineller Talisman”. Bij crimineele vrouwen treft men dan ook meestal een sterke sexualiteit aan, die haar tot mannelijke activiteit kan aanzetten.

WULFFEN gaat op het verschil tusschen mannelijke en vrouwelijke criminaliteit niet verder in. Het werk, dat na een korte crimineelpsychologische inleiding geheel aan casuïstiek gewijd is, dient tot staving van zijn theorie, dat de vrouw een geboren sexueele misdadigster is. De besproken gevallen overtuigen niet, omdat WULFFEN de herkomst niet vermeldt, noch de wijze, waarop ze zijn uitgezocht. Men krijgt den indruk alsof hij aan uitzonderlijke gevallen algemeen typeerende waarde toekent. Tallooze voorbeelden van economische en agressieve criminaliteit moeten bewijzen, dat steeds een samenhang met het geslachtsleven der vrouw is aan te toonen. De vrouw is nauw verbonden met de organische natuur. Zij is in sterker mate afhankelijk van aangeboren instincten. „Das Weib bleibt immer Geschlechtswesen, seine ursprüngliche natürliche Function haftet ihm immer und überall an”⁷³. Alle handelingen van de vrouw, dus ook haar misdaden zijn directer en oorspronkelijker.

Deze beschouwingwijze van de criminaliteit van de vrouw voert volgens WULFFEN tot beter inzicht in de criminaliteit in het algemeen, de uiting van de misdadige kern, in ieder normaal mensch aanwezig.

3. VON KOPPENFELS⁷⁴ heeft de oorlogscriminaliteit met de misdadigheid van voor den oorlog vergeleken. De enorme stijging van het aantal misdadige vrouwen in den oorlog doet hem tot de conclusie komen, dat aan den milieufactor beslissende beteekenis moet worden toegekend. Evenals BONGER ziet hij den psychischen aanleg als constante, het sociale en economische milieu als variabelen factor in het oorzakencomplex van de misdadigheid. Van het milieu hangt het af, of de misdadige wil in handelingen wordt omgezet. Welke zijn nu die milieuvloeden? Het is volgens VON KOPPENFELS niet de vermeerdering

⁷³ T.a.p. p. 38.

⁷⁴ S. VON KOPPENFELS, Die Kriminalität der Frau im Kriege. Kriminalistische Abhandlungen, Heft 2 (Leipzig 1926).

van gelegenheid. De invloed hiervan wordt overschat. Weliswaar heeft de vrouw in veel gevallen de plaats van den man in beroep en bedrijf moeten innemen gedurende den oorlog, waardoor verleiding en gelegenheid tot misdrijf vermeerderd zijn. De ambtsmisdrijven zijn echter niet noemenswaard toegenomen, en de stijging van haar criminaliteit houdt ook aan na den oorlog, wanneer zij weer grootendeels uit het bedrijfsleven is teruggetreden. In de eerste plaats moet het *de economische nood* zijn, waardoor het aantal wegens vermogensdelicten veroordeelde vrouwen meer dan verdubbeld is⁷⁵. Als argumenten noemt hij o.a. het feit, dat de leeftijdsgroep der 18-25 jarigen onder de veroordeelden zoo is toegenomen. Deze leeftijdsgroep heeft het zwaarste te lijden gehad: van de jonge menschen, in wie de levensdrang nog zoo intensief is . . ., „forderte die harte Zeit nicht allein weitgehenden Verzicht auf Vergnügungen und sich ausleben, sondern legte ihnen — trotz höherer Löhne — noch schwere Entbehrungen auf”⁷⁶. Bovendien werd voor gehuwde vrouwen en oorlogsweduwen door overheid en particulieren eenigszins gezorgd. Een ander argument ziet hij in het naar verhouding sneller stijgen van wegens heling veroordeelden. Dit beteekent, dat de dief zijn waren gemakkelijk aan den man kon brengen: versterkte vraag bij verminderd aanbod, dus gebrek en nood.

Na den oorlog is door werkloosheid en woningnood de materiele ellende vergeleken bij den oorlogstoestand nog toegenomen en de stijging der vrouwencriminaliteit bleef aanhouden. Ook hierin ziet VON KOPPENFELS een argument voor het causaal verband tusschen economischen nood en misdadigheid.

Dit alles heeft slechts negatieve waarde voor de verklaring van het verschil tusschen mannelijke en vrouwelijke criminaliteit. Het toont nl. aan, dat het verschil in sociale positie van man en vrouw niet van doorslaggevende beteekenis is⁷⁷ voor het quantitatieve verschil van hun criminaliteit.

⁷⁵ De stijging van de totale vrouwencriminaliteit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de toename van vermogensdelicten.

⁷⁶ T.a.p. p. 67.

⁷⁷ T.a.p. p. 43.

In de inleiding zet VON KOPPENFELS kort uiteen, hoe naar zijn meening dit verschil in omvang verklaard moet worden. Hij noemt de lichamelijke zwakte en de vreesachtigheid der vrouw. Den voornaamsten grond ziet hij echter evenals WULFFEN in haar *grootere passiviteit* en *geringere activiteit*. „Während männliches Handeln im allgemeinen planmässig durchdacht rücksichtslos auf ein festes, äusserlich und sachlich gegebenes Ziel gerichtet ist, lässt sich das weibliche von Zufällen, Augenblicksstimmungen, Gefühlsmomenten in Bewegung setzen, um dann ebenso schnell bei Umschlag der Stimmung und plötzlichem Auftauchen anderer, entgegengesetzter Motive diesen nach zu geben“ „Dieser Mangel an Aktivität im guten wie im bösen Sinne bringt es in Verbindung mit dem oft zutage tretenden Fehlen eines strengen Rechtsgefühls mit sich, dass die Frau, wie H. v. HEIMANN sich ausdrückt, viel häufiger am Gesetz vorbei, als unmittelbar gegen das Gesetz handelt“⁷⁸.

4. KRUG. „Wie ein roter Faden zieht sich durch die Arbeit immer wieder das gleiche Ergebnis: je mehr die Frau in ihrer Stellung dem Manne sich nähert und ihn ersetzt, desto eher begeht sie dieselben asozialen Handlungen wie der Mann“ schrijft Dr. ZAHN, president van het „Bayerische Statistische Landesamt“ in het voorwoord van het werk van KRUG⁷⁹. Deze laatste zegt echter in de slotbeschouwing: „Nicht eine bessere Moral kommt ihr zu, sondern ihre geistige wie körperliche Konstitution bewahrt sie vielfach vor dem Verbrechen. Selbst dann, wenn sie zu aktivem Handeln gezwungen ist, vermag sie nicht ihre besondere Veranlagung zu unterdrücken. Eine leichtere Anpassungsfähigkeit an ungewohnte Lebenslagen schalten deren kriminelle Wirkungen bei der Frau eher aus als beim Mann“⁸⁰. De door Dr. ZAHN genoemde roode draad kunnen wij in het werk dan ook niet ontdekken. De eenige opmerking, die er op wijst, is een bevestiging van de bekende uitspraak van EXNER: „Als die Frau in ihrer sozialen Stellung vielfach den Mann zu ersetzen berufen

⁷⁸ T.a.p. p. 6.

⁷⁹ J. KRUG, 50 Jahre Frauenkriminalität 1882-1932. Heft 124 der Beiträge zur Statistik Bayerns. (München 1937).

⁸⁰ T.a.p. p. 133.

war, hat sie auch in ihrem antisozialen Verhalten sich sichtlich seinem Platz genähert"⁸¹. De cijfers, waarin KRUG deze bevestiging vindt zijn de volgende:

Aantal veroordeelde vrouwen op 100 veroordeelde mannen:

1910: 19 %

1913: 19 %

1915: 36 %

1917: 54 %

Hij merkt echter zelf op, dat deze verhoudingscijfers weinig waarde hebben door de afwezigheid van de dienstplichtige mannen gedurende den oorlog. De vrouw vormt de eenige volksgroep, die „nahezu restlos den Krieg in der Heimat durchgekämpft hat"⁸². Evenals VON KOPPENFELS toont ook KRUG duidelijk aan, dat de vrouwencriminaliteit zoowel in totaal als wat afzonderlijke delicten betreft, haar hoogtepunt na den oorlog bereikt heeft, nl. in 1923, waarna met de verbetering van den economischen toestand een sterke daling intreedt. Hij ziet dan ook niet het verschil in sociale positie van man en vrouw als voornaamsten grond voor het verschil in omvang hunner criminaliteit, zooals uit de boven aangehaalde woorden blijkt. Deze statistische studie betreft uitsluitend de beschrijving der vrouwencriminaliteit; een vergelijking met de criminaliteit van den man komt slechts terloops ter sprake.

Wij achtten het echter de moeite waard om de enkele woorden, die KRUG aan het vraagstuk wijdt, weer te geven, omdat hij een nog niet eerder aangevoerden grond voor de geringe misdadigheid van de vrouw noemt: nl. haar *groote aanpassingsvermogen*.

5. STUMPFL. Volgens STUMPFL ligt de oorsprong van de misdaad in de onafscheidelijke eenheid van den persoon en zijn ervaringen. Naarmate de misdaad meer een gewontekarakter

⁸¹ T.a.p. p. 10. Deze zin, aangehaald uit „Krieg und Kriminalität“ (p. 8) wordt door velen als het verlossende woord geciteerd, o.a.:

ROESNER, Geschlecht und Straffälligkeit, Handw. f. Kriminol. p. 582.

STUMPFL, Die Ursprünge des Verbrechens, p. 143.

HERX, Der Giftmord, p. 27.

⁸² T.a.p. p. 8.

draagt (bij de „Schwerkriminellen”), helt de weegschaal over naar de zijde van den aanleg; naarmate het asociaal gedrag meer tot een enkele uiting beperkt blijft (bij de „Leichtkriminellen”) wordt het gewicht verlegd naar de zijde van de ervaringen⁸³.

Zijn uitgebreid familie- en tweelingenonderzoek heeft aangetoond, dat de misdadigheid der vrouw, ook bij gelijken erfelijken aanleg, geringer is dan die van den man. Onder de broers van recidivisten vindt men 35.8 % misdadigen, onder de zusters 11.2 %; onder de broers van eenmaal veroordeelden 10.8 %, onder de zusters 1.9 %⁸⁴.

In „Die Ursprünge des Verbrechens” wordt de criminaliteit der vrouw onder de groep der „Leichtkriminellen” behandeld en STUMPFL zegt dan ook, dat de omstandigheden voor de misdadigheid der vrouw van grooter beteekenis zijn dan voor de misdadigheid van den man. Hij merkt dit op naar aanleiding van een voorbeeld van een een-eiige vrouwelijke tweeling, waarvan de één een zware recidiviste is geworden, de ander, die in een ietwat beter milieu is opgegroeid kwam nooit met den strafrechter in aanraking. Een dergelijk gering milieuverschil zou volgens STUMPFL bij mannen van gelijken aanleg zonder effect gebleven zijn⁸⁵. Aan dit eene voorbeeld, waarmee hij de macht der omstandigheden voor het gedrag van de vrouw aantoot, kent hij op grond van zijn rijke ervaring algemeene waarde toe.

Eenigszins onvolledig klinkt in dit verband de verklaring, die STUMPFL geeft voor de geringe vrouwencriminaliteit: „Vielmehr beruht die geringe Kriminalitätsziffer der Frau ganz überwiegend auf der Tatsache ihrer im allgemeinen *geschützten sozialen Lage*.” „Ganz allgemein lässt sich also sagen, dass das Leben in der Familie der Frau in Europa in der Regel einen so weitgehenden Schutz bietet, dass selbst erhebliche Abnormalitäten des Charakters (Psychopathie), die beim Mann mit Sicherheit zur Kriminalität führen, unbemerkt und ohne soziale Folgen blei-

⁸³ F. STUMPFL, Verbrechen und Vererbung. Monatschr. f. Kr. biol. 1938, p. 1.

⁸⁴ F. STUMPFL, Die Ursprünge des Verbrechens, dargestellt am Lebenslauf von Zwillingen. (Leipzig 1936) p. 142.

⁸⁵ Die Ursprünge des Verbrechens, t.a.p. p. 144 noot.

ben. Viele Frauen, die anagemäszig schwer kriminellen Männern gleich zu setzen sind, bleiben ihr ganzes Leben lang unbestraft"⁸⁶. Wanneer inderdaad de hoofdoorzaak der geringe vrouwencriminaliteit haar beschutte sociale positie zou zijn, dan blijft onverklaard, waarom voor de vrouw de omstandigheden een andere beteekenis hebben dan voor den man, waarom naar STUMPFL's meening bepaalde omstandigheden een vrouw wel, een man met dezelfde praedispositie niet van wangedrag weerhouden. Wanneer het asociaal gedrag der vrouw over het algemeen het karakter van „Leichtkriminalität" draagt, dan is dit niet alleen uit haar beschutte positie te verklaren. Ook van de sexe afhankelijke aanlegfactoren moeten in het spel zijn.

⁸⁶ Die Ursprünge des Verbrechens, t.a.p. p. 142. Vgl. ook STUMPFL, Erbanlage und Verbrechen. (Berlin 1935), p. 10.

HOOFDSTUK II

KRITISCHE BESCHOUWING VAN DE FACTOREN, DIE HET VERSCHIL IN MISDADIGHEID VAN MAN EN VROUW KUNNEN VEROORZAKEN

Bij het beoordeelen van het verschil in mannelijke en vrouwelijke criminaliteit moet men niet uit het oog verliezen, dat het hier gaat over gerechtelijk geconstateerde criminaliteit. Het onderscheid kan dus veroorzaakt worden, zoowel door verschil in werkwijze van het gerechtelijk apparaat ten opzichte van de sexen, als door het verschil in ontstaansfactoren. Indien het eerste het geval is, zou het verschil slechts schijnbaar zijn.

Voor en alear de vraag te stellen, of de vrouw zich in mindere mate asociaal gedraagt, dient dus onderzocht te worden of haar misdadigheid soms relatief meer verborgen blijft. Er kunnen redenen zijn, gelegen op het terrein van opsporing, vervolging en berechting en in den aard der strafwet, waardoor wangedrag van vrouwen in mindere mate openbaar wordt.

1. OPSPORING.

Wat de opsporing betreft het volgende: FÖLDES, DE RYCKÈRE en BONGER wijzen erop, dat delicten, door vrouwen begaan, minder gemakkelijk zijn op te sporen, eenerzijds, omdat zij meer binnen den familiekring gepleegd worden en minder worden aangegeven, anderzijds, omdat de vrouw minder met openlijk geweld en meer met list te werk gaat. De omvang van de werking dezer factoren is moeilijk na te gaan. Maar dat hierdoor alleen de geringe vrouwencriminaliteit niet verklaard kan worden, blijkt uit het feit, dat ook bij kinderen het groote verschil in omvang van de criminaliteit der sexen bestaat. Weliswaar zullen ook misdrijven van meisjes allicht, evenals van vrouwen, meer in den familiekring gepleegd worden en men zal er minder gauw toe overgaan een meisje aan te geven dan een jongen. Maar misdrijven van

kinderen zijn over het algemeen van eenvoudigen aard, zoodat opsporing daarvan niet veel moeilijkheden geeft.

Hier volgen eenige duidelijk sprekende cijfers uit de statistiek van de toepassing der Kinderwetten van 1936:

	Schuldig verklaarde individuen (rechtbankzaken)		
	totaal	daarvan	
		jongens	meisjes
1912-1916 gemiddeld	1682	89.4 %	10.6 %
1930	1983	91.4 %	8.6 %
1931	1882	89.7 %	10.3 %
1932	1817	92.0 %	8.0 %
1933	1955	91.8 %	8.2 %
1934	2183	91.8 %	8.2 %
1935	2539	92.9 %	7.1 %
1936	2992	88.8 %	11.2 %

2. VERVOLGING.

Ook in het stadium van de vervolging zou verschil gemaakt kunnen worden in de handelwijze ten opzichte van de sexen. Om dezelfde reden, waarom men aarzelt een misdrijf van een vrouw aan te geven, zal ook het Openbaar Ministerie waarschijnlijk bij een vrouw minder spoedig tot vervolging overgaan. Voor volwassenen bestaan hieromtrent geen cijfers, wel voor strafrechtelijk minderjarigen. Uit de Statistiek van de Kinderwetten blijkt, dat van de niet vervolgdten de meisjes een grooter percentage vormen dan van de vervolgdten.

	schuldig verklaarden		niet vervolgdten	
	totaal	daarvan meisjes	totaal	daarvan meisjes
1931	1882	10.3 %	1729	16.0 %
1932	1817	8.0 %	1475	15.8 %
1933	1955	8.2 %	1534	15.6 %
1934	2183	8.2 %	1653	17.9 %
1935	2539	7.1 %	1939	13.5 %
1936	2992	11.2 %	1801	16.6 %

Nu zullen de gronden, aan het algemeen belang ontleend, waarop niet vervolgd wordt (artt. 167 en 488 Wetb. v. Strafv.),

bij kinderen van anderen aard zijn dan bij volwassenen. Bij kinderen zal meer om paedagogische redenen van vervolging worden afgezien en het is mogelijk, dat op meisjes het z.g. parketstandje meer indruk maakt, dan op jongens. Daarom mag men uit de cijfers voor minderjarigen niet besluiten, dat ook bij volwassenen hetzelfde verschil zal bestaan in het aandeel der vrouw bij de schuldig verklaarden en niet vervolgd. Doch dat er eenig verschil zal bestaan lijkt aannemelijk.

3. BERECHTING.

De wijze van berechting brengt evenmin de oplossing. In het tweede hoofdstuk van deel I (p. 66) gaven wij cijfers betreffende de vrijspraak uit de crimineele statistieken van Zweden, Frankrijk en Spanje. Het bleek, dat van het aantal verdachte vrouwen een veel grooter percentage werd vrijgesproken dan van het aantal verdachte mannen. Wanneer men het aantal aangeklaagde mannen en vrouwen vergelijkt, krijgt men dus een ongunstiger beeld dan wanneer men het aantal veroordeelden vergelijkt. Toch vormen de vrouwen ook van de aangeklaagden nog een gering percentage. (In Spanje in 1910: van het totaal aantal aangeklaagden 8.3 % vrouwen, van het totaal aantal veroordeelden 5.9 % vrouwen.)

Zoo blijkt dus, dat inderdaad de crimineele statistiek een te gunstig beeld geeft van de misdadigheid der vrouw. Niet na te gaan is, in hoeverre de oorzaak hiervan gezocht moet worden in den aard van haar misdrijven en de wijze van plegen, en in hoeverre een meer clemente houding tegenover de misdadige vrouw een rol speelt. In elk geval zijn er omstandigheden, waardoor van de vrouwen, die een misdaad begaan, er relatief minder de beklagdenbank bereiken en minder veroordeeld worden dan van de mannen. Maar ook wanneer men hiermee rekening houdt, blijft er nog een verschil bestaan, dat om verklaring vraagt. Wij zagen, dat ook bij strafrechtelijk minderjarigen, waar genoemde factoren in mindere mate een rol spelen, een groot verschil ten gunste van de vrouw bestaat. Men mag dus aannemen, dat in werkelijkheid door vrouwen minder misdrijven begaan worden dan door mannen; het verschil, dat uit de statistiek blijkt berust op een reëel verschil.

4. STRAFBAAR EN NIET STRAFBAAR WANGEDRAG.

Thans doet een nieuwe vraag zich voor: Is het mogelijk, dat de strafwet zich richt tegen speciaal mannelijke vormen van wangedrag? In het algemeen zijn asociale handelingen strafbaar gesteld, waarvan de schade aan derden materieel en waarneembaar blijkt. Wanneer de onmaatschappelijkheid der vrouw zich meer in het ongeziene uit, in den vorm van schade aan immaterieele belangen, dan worden deze handelingen door de strafwet minder bereikt. De oorzaak van het verschil in omvang van mannelijke en vrouwelijke criminaliteit zou dan gelegen zijn in den aard der strafwet. Een aanwijzing voor de juistheid van deze veronderstelling vinden wij in de verhouding van ondertoezichtgestelde jongens en meisjes. Minderjarigen kunnen nl. in aanraking met de justitie komen door vormen van wangedrag, die niet in de strafwet beschreven staan. Wanneer zij met „zedelijken of lichamelijken ondergang bedreigd worden,” zooals art. 373 B.W. het uitdrukt, wat over het algemeen neerkomt op wangedrag¹ in een slecht milieu, kunnen zij door den Kinderrechter onder toezicht worden gesteld. Bij de ondertoezichtstelling wordt dus niet door de strafwet bepaald, wat wangedrag is en hier vinden wij een ongeveer even groot aantal jongens als meisjes, terwijl aan het met straf bedreigde wangedrag zich een veel grooter aantal jongens schuldig maakt.²

¹ De wet spreekt van *bedreiging* met zedelijken of lichamelijken ondergang. Deze bedreiging kan aanwezig zijn, zonder dat van eenig wangedrag sprake is. In de practijk komt het er echter meestal op neer, dat een ondertoezichtstelling eerst plaats heeft, wanneer de bedreiging in het gedrag van het kind kenbaar wordt.

² Dat slecht gedrag van meisjes in mindere mate van strafbaren aard is, spreekt ook duidelijk uit de naar de jaarverslagen van de kinderpolitie te Rotterdam berekende cijfers:

	Aantal behandelde gevallen.					
	1935		1936		1937	
	totaal	daarv. meisjes	tot.	daarv. m.	tot.	daarv. m.
Strafbare handelingen met proces-verbaal	356	6 %	318	5 %	282	6 %
Strafbare handelingen zonder proces-verbaal	145	15 %	123	17 %	112	25 %
Andere gevallen	716	60 %	766	61 %	678	65 %
Totaal	1217	39 %	1207	42 %	1072	45 %

	Civielrechtelijk onder toezicht gestelden	
	totaal	daarvan meisjes
1930	1537	52.9 %
1931	1699	50.4 %
1932	1397	46.3 %
1933	1196	48.8 %
1934	1507	48.6 %
1935	1304	49.7 %
1936	1436	50.0 %

Wanneer men echter de vormen van strafbaar en niet strafbaar wangedrag tezamen beschouwt, dan spannen de jongens de kroon. Dit blijkt uit onderstaand overzicht.

	Schuldig verklaarden wegens rechtbankzaken en civielrechtelijk onder toezicht gestelden tezamen	
	totaal	daarvan meisjes
1930	3520	25.1 %
1931	3581	29.2 %
1932	3214	24.6 %
1933	3151	23.5 %
1934	3688	24.7 %
1935	3843	21.5 %
1936	4428	23.8 %

De meisjes vormen ongeveer $\frac{1}{4}$ van het totaal aantal minderjarigen, dat met den rechter in aanraking komt.

Wat voor minderjarigen geldt, zal allicht ook voor meerderjarigen gelden. Het ligt dus voor de hand om aan te nemen, dat het asociaal gedrag van volwassen vrouwen naar verhouding meer van niet strafbaren aard zal zijn dan dat van mannen.

In de eerste plaats denkt men daarbij aan de *prostitutie*, volgens LOMBROSO en FERRERO den eigenlijken vorm van vrouwelijke criminaliteit. Volgens deze onderzoekers zou de vrouwelijke misdadigheid niet minder zijn dan de mannelijke, wanneer men ook de prostituée tot misdadige rekent. Dit is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan.

→ Wat is prostitutie, hoe ontdekt en telt men de prostituée?

De prostitutie heeft met misdrijven tegen den eigendom gemeen, dat het een onoirbare vorm van verkrijgen van economisch voordeel is. De strafrechtelijke sanctie ontbreekt echter en het valt niet te voorspellen, welken omvang de prostitutie zou aannemen, wanneer dit kwaad strafbaar werd gesteld. Maar aangenomen, dat ook dan de vrouwen zich daaraan zouden overgeven, dat dus strafbedreiging het kwaad niet keeren kan, moet dan elke daad van prostitutie een misdaad genoemd worden? Er zijn tallooze overgangen van de deugdzame vrouw tot de volslagen prostituée, die zich aan zooveel mogelijk mannen prijsgeeft. Waar is de grens? De langademige definitie van I. BLOCH³, die men herhaaldelijk geciteerd vindt, omvat niet de maintenée, die zich toch ook buiten echt prijsgeeft, zij het aan één man, die haar daarvoor onderhoud verschafft. Gesteld, dat men een bevredigend criterium vinden kon, dan komt de vraag, hoe men den omvang van de prostitutie moet vaststellen. De vrouwen, voor wie prostitutie het middel van bestaan is, zijn bij de politie wel bekend, ook in landen waar geen reglementeering bestaat. Maar hoeveel minder notoire vormen blijven voor het oog van de politie verborgen? ⁴ Hoeveel vrouwen zijn er, die voor een kleine bijverdienste zich af en toe prostitueeren, hoevelen, die nu en dan de huishuur, of de rekening van groenteboer of bakker op deze wijze betalen? Dit laatste schijnt in den huidige crisis nog al eens voor te komen onder de allerarmsten, zooals gebleken is bij een sociologische enquête, in het arrondissement Utrecht gehouden door het Criminologisch Instituut te Utrecht. Maar zelfs

³ I. BLOCH u. G. LOEWENSTEIN, Die Prostitution (Berlin 1912) p. 38: „Die Prostitution ist eine bestimmte Form des ausserehelichen Geschlechtsverkehrs, die dadurch ausgezeichnet ist, dass das sich prostituierende Individuum mehr oder weniger wahllos sich unbestimmt vielen Personen fortsetzt, öffentlich und notorisch, selten ohne Entgelt, meist in der Form der gewerbsmässigen Käuflichkeit zum Beischlafe oder zu anderen geschlechtlichen Handlungen preisgibt oder ihnen sonstige geschlechtliche Erregung und Befriedigung verschafft und provoziert und infolge dieses Unzuchtgewerbes einen bestimmten konstanten Typus bekommt”.

⁴ Volgens J. F. VAN SLOBBE, Bijdrage tot de geschiedenis en bestrijding der prostitutie te Amsterdam (Amsterdam 1937), beschikte men te Amsterdam sedert de oprichting van de afdeeling zedenpolitie in 1926, over de gegevens van ruim 1900 prostituées, terwijl VAN SLOBBE het totale aantal schatte op 4000 (p. 121 en p. 134).

wanneer deze moeilijkheid was opgelost, zou het nog niet eenvoudig zijn uit te maken, welken invloed de mogelijkheid van prostitutie op den omvang van de vrouwelijke misdadigheid heeft, omdat de moeilijkheid rijst, hoe men moet rekenen. Moet elke daad van prostitutie als delict geteld worden, of moet men de prostituée tot de recidivisten rekenen? Het is na het bovenstaande duidelijk, dat wij weinig waarde hechten aan de berekening van HERZ⁵, die tot de conclusie komt, dat, ook wanneer men de prostitutie tot misdadigheid rekent, de vrouwen toch nog een gering aandeel in de criminaliteit hebben.

Liever dan in discussie te treden over de kwestie of prostitutie al dan niet een vorm van criminaliteit genoemd moet worden en in te gaan op de ingewikkelde vragen, waartoe een bevestigend antwoord zou leiden, gaan wij een anderen weg door te onderzoeken in welke leeftijdsgroepen de prostitutie een rol kan spelen. Het is duidelijk, dat dit hoofdzakelijk in de groep der 20-40 jarigen moet zijn. Cijfers, gevonden bij TAGE KEMP⁶ bevestigen dit:

Gedurende de jaren 1931-1935 zijn door hem 600 vrouwen onderzocht, die bijna allen gedurende eenigen tijd als prostituée te Kopenhagen geleefd hadden. De leeftijdsverdeeling was als volgt:

onder 18 jaar	0.6 %
18-20	11.9 %
21-25	32.3 %
26-30	28.8 %
31-40	23.2 %
ouder dan 40	3.2 %

In het klassieke werk van PARENT-DUCHATELET⁷ vinden wij ongeveer dezelfde verhoudingen:

De leeftijdsverdeeling van 3248 vrouwen, in 1831 te Parijs als prostituée ingeschreven, was:

⁵ „Die Kriminalität des Weibes nach den Ergebnissen der neueren Oesterreichischen Statistik“ Archiv. f. Krim. Anthropol. 1905, Bd. XVIII, p. p. 285.

⁶ TAGE KEMP, Prostitution. (Copenhagen 1938) p. 37.

⁷ A. J. B. PARENT-DUCHATELET, de la Prostitution dans la ville de Paris. (Bruxelles-Londres 1838). Berekend naar de tabel op p. 28.

onder 21 jaar	17.3 %
21-30	57.1 %
31-40	20.2 %
ouder dan 40	5.4 %

Nu is in het algemeen het aandeel der vrouw in de criminaliteit in de oudere leeftijdsgroepen (waarin de prostitutie een geringe rol speelt) wel grooter dan in de jongere, maar dit is hoofdzakelijk bij de aggressieve criminaliteit het geval. Wil men prostitutie een vorm van misdadigheid noemen, dan zal het toch een vorm van economische criminaliteit moeten zijn en juist hier is het aandeel der vrouw in alle leeftijdsgroepen vrijwel gelijk.

Wij vinden een betrekkelijk geringe criminaliteit van de vrouw ook op een leeftijd, waarop de mogelijkheid van prostitutie nog niet, of niet meer bestaat.⁸

Volledigheidshalve laten wij hier nog eens de cijfers voor Nederland van de jaren 1931-1933 volgen:

	Criminaliteitscijfers per 10.000 der totale bevolking van elk geslacht			
	Beleed. en mishandeling		Eenv. diefstal en verduist.	
	M.	V.	M.	V.
-21 j.*	8,8	1,1	13,1	2,0
21-30 j.	22,5	3,4	17,7	2,4
30-40 j.	17,3	4,9	10,5	1,3
40-50 j.	12,3	4,2	6,6	1,0
50-60 j.	7,6	2,4	3,9	0,9
60-70 j.	4,0	1,2	1,7	0,4
70 j. en ouder	1,8	0,4	0,4	0,1

* berekend op de leeftijdsgroep van 12-21 j. der tot. bevolk.

Onze conclusie moet dus zijn, dat de invloed van de prostitutie niet van dien aard is, dat daarmee de geringe vrouwencriminaliteit verklaard kan worden.

Geen der tot dusver genoemde factoren brengt een verklaring voor het geringe aandeel der vrouw in de misdadigheid, ook niet allen tezamen, want telkens bleek, dat bij minderjarigen, waar deze factoren geen of een geringe rol spelen ook een verhouding

⁸ Vgl. ook p. 38.

van veroordeelde jongens en meisjes ten gunste van de meisjes bestaat.

Wij mogen dus aannemen, dat *werkelijk* de vrouwen zich in mindere mate aan asociaal gedrag schuldig maken en dat niet de *schijn* wordt gewekt, door de wijze van tot stand komen der statistiek.

5. DE SOCIALE POSITIE DER VROUW.

De meesten der in het vorige hoofdstuk besproken auteurs noemden als een der oorzaken van de geringe misdadigheid der vrouw haar beschutte sociale positie, waardoor zij minder in de gelegenheid komt tot misdrijven en minder aan den strijd om het bestaan deelneemt.

Bij de bespreking van den burgerlijken staat en het beroep der delinquenten gingen wij reeds uitvoerig op deze kwestie in.⁹ Het bleek, dat daar, waar men een gunstigen invloed van het huiselijk leven zou verwachten, n.l. bij de gehuwde vrouw, die zelden een beroep uitoefent, juist de criminaliteit grooter is dan bij de ongehuwde vrouw.

Evenmin kon in de cijfers omtrent beroepsarbeid een aanwijzing gevonden worden voor een ongunstigen invloed van meerdere gelegenheid tot misdrijf voor hen, die een beroep uitoefenen. Toenemende beroepsarbeid der vrouw ging slechts dan met toenemende criminaliteit gepaard, wanneer die toenemende arbeid in het beroep tevens een teeken was van economischen achteruitgang. In den oorlog, in Duitschland, toen de vrouwen hun vaders en echtgenooten in het beroep vervingen, zijn die delicten, die nauw samenhangen met beroep, n.l. delicten in dienstbetrekking en verduistering, niet noemenswaard toegenomen.

Uit dit alles moeten wij afleiden, dat het niet de veilige positie in het gezin is, waardoor de vrouw minder dan de man met de strafwet in botsing komt.

Evenmin als de criminaliteit in het algemeen uitsluitend bepaald wordt door het milieu, maar door reactie van individuen op

⁹ p. 42 e.v., p. 84, p. 94 e.v.

het milieu, zal ook de criminaliteit der vrouw zich niet uitsluitend op grond van verschillend milieu van de criminaliteit van den man onderscheiden. Het is duidelijk, dat wanneer man en vrouw onder dezelfde omstandigheden leven, zij toch op die omstandigheden verschillend zullen reageeren, omdat zij fysiek en psychisch geheel verschillende wezens zijn.

Dit voert ons tot de bespreking van de factoren, waarop door LOMBROSO en zijn school de nadruk gelegd wordt, nl. de *physieke en psychische factoren*.

Het ligt voor de hand, dat de vrouw door haar geringere lichaamskracht zich minder aan geweldscriminaliteit zal schuldig maken, en dat de vorm van haar misdadigheid van die van den man zal verschillen, omdat zij andere middelen kiest. Zij is meer aangewezen op leugen en laster, de wapenen van het zwakke geslacht, dan de man, die van zijn fysieke kracht kan profiteren. Maar hiermee is nog niet verklaard, waarom de vrouw zich ook zooveel minder schuldig maakt aan delicten, waarvoor kracht niet noodig is, zooals b.v. belediging en oplichting.

6. VARIABILITEIT DER SEXEN.

LOMBROSO heeft opgemerkt, dat het vrouwelijk geslacht minder gevarieerd is, dus minder uitersten, minder degeneratiekenmerken vertoont.¹⁰ En daar volgens hem criminaliteit een degeneratieverschijnsel is, hangt hiermee samen de geringere criminaliteit der vrouw.

Het vraagstuk der *variabiliteit* verdient nadere aandacht. Wanneer werkelijk de individueele verschillen bij het vrouwelijk geslacht kleiner zouden zijn, dichter om het gemiddelde gegroepeerd, dan bij de mannelijke sexe, dan zouden dus bij de vrouw abnormaliteiten (zowel in gunstigen als in ongunstigen zin) zeldzamer zijn. Misdadigheid, zou daarom dan onder mannen meer voor kunnen komen.

Het vraagstuk der variabiliteit is door DARWIN aan de orde gebracht. In zijn „Descent of Man”¹¹ heeft hij uiteengezet, dat

¹⁰ Vgl. p. 120 e.v.

¹¹ CHARLES DARWIN, Descent of Man. (London 1871) deel I p. 275.

Darwin

bij menschen en lagere diersoorten het vrouwelijk geslacht een geringere spreiding vertoont dan het mannelijk geslacht. Na hem schrijft HAVELOCK ELLIS ¹² „Both the physical and the mental characters of men show wider limits of variations than do the physical and mental characters of women”. Sinds DARWIN heeft men daaraan volgens hem niet meer getwijfeld. Hij voert nieuwe bewijzen aan en laat zien, dat het sterftcijfer van jongens vóór het derde levensjaar grooter is dan van meisjes, hoewel er meer jongens geboren worden. Uiterst zwakke individuen komen bij het mannelijk geslacht dus meer voor. Sterfte van embryo's en jonge kinderen aan aangeboren defecten doet zich bij het mannelijk geslacht veelvuldiger voor. Hij noemt dan eenige defecten, die bij mannen talrijker zijn, als hazenlip, klompvoet en degeneratieverschijnselen o.a. meervingerigheid. Ook musculaire abnormaliteiten worden bij mannen meer aangetroffen, bovendien doofstomheid, idiotie en cretinisme, volgens de hem ter beschikking staande literatuur en statistieken. Een interessante vorm van abnormaliteit tenslotte, het genie, komt meer voor bij mannen volgens HAVELOCK ELLIS. „Men represent the more variable and the more progressive element, women the more stable and conservative element in evolution” ¹³.

Deze meening is door velen ¹⁴, ook niet ter zake kundigen, van hem overgenomen. Het is begrijpelijk, dat de theorie vooral bij psychologen gereeden ingang gevonden heeft, omdat men gemakkelijk den indruk krijgt, dat de man, wat geestelijke eigenschappen aangaat, meer gevarieerd is dan de vrouw. De vrouw heeft nl. een beperkter arbeidsterrein, een min of meer biologisch bepaald levensdoel, terwijl het gebied, waarop de man zijn capaciteiten kan ontplooiën, zich verder uitstrekt, buiten het gebied van het huishouden en de opvoeding van de kinderen. Vooral in den tijd der vrouwen-emancipatie, in het begin dezer

¹² HAVELOCK ELLIS, Man and Woman. (Londen 1894) p. 358 e.v.
¹³ HAVELOCK ELLIS t.a.p. p. 367.
¹⁴ Vgl. G. HEYMANS, Psychologie der vrouwen, (Amsterdam) p. 122.
Id. Inleiding tot de speciale psychologie (Haarlem 1929) p. 65.
M. PARMELEE, Criminology (New York 1918) p. 241.
ADOLF LENZ, Grundriss der Kriminalbiologie (Wien 1927) p. 206.

eeuw, toen door voor- en tegenstanders van gelijke rechten voor beide sexen fel gestreden is over het verschil in intellectueele capaciteiten van man en vrouw, heeft men zich herhaaldelijk beroepen op de variabiliteitstheorie ter verklaring van de talrijke buitengewone prestaties van den man op intellectueel gebied¹⁵.

De bestrijding der theorie is niet uitgebleven. In 1909 schrijft de bioloog JOHANNSEN¹⁶, naar aanleiding van metingen van lichamelijke kenmerken door PEARSON verricht: „Die eingangs erwähnte Auffassung, dasz die Männer mehr variabel sind und die daran geknüpften Spekulationen sind also gänzlich unbegründet.”

PEARSON, mathematicus, vond nl. bij lichaamslengte, spanwijdte, lichaamsgewicht, hersengewicht, schedelomvang, kracht van den handdruk en gezichtsscherpte de variatie-coëfficiënt voor mannen en vrouwen ongeveer gelijk.

Ook latere anthropologische onderzoekingen¹⁷ hebben aangetoond, dat tusschen de variatie-coëfficiënt van anthropometrische gegevens van man en vrouw geen noemenswaard verschil bestaat.

Hiermee zou volgens BEBEL de grootere variabiliteit van het mannelijk geslacht weerlegd zijn. Afdoende is dit echter o.i. nog niet. Daar is b.v. een onderzoek van PROF. J. P. KLEIWEG DE ZWAAN: „Enkele metingen en volumebepalingen aan Nederlandse en Papoesche schedels”¹⁸, waarin hij constateert, dat de mannelijke schedels in lengte en breedte onderling meer verschillen dan de vrouwelijke, dat de spreiding bij de mannelijke schedels dus grooter is.

Ook blijft het feit bestaan, dat de sterfte onder de mannelijke sexe in het eerste levensjaar grooter is. (In Nederland in 1934 verhouden de sterftcijfers voor het eerste levensjaar van jongens

¹⁵ H. LANGE, Intellektuelle Grenzlinien zwischen Mann und Frau, (Berlin) p. 11.

¹⁶ W. JOHANNSEN, Elemente der exakten Erblichkeitslehre. (Jena 1909) p. 15.

¹⁷ O.a. ALETTA SCHREINER, Anthropologische Lokaluntersuchungen in Norge 1932.

¹⁸ BEBEL: Die Frau und der Sozialismus (Stuttgart 1913) p. 255.

¹⁹ Koloniaal Instituut Amsterdam. Mededeeling no. XLVI 1937 p. 11.

en meisjes zich als 58,1 : 44,2, de doodgeborenen als 117,9 : 100) en dat debiliteit, idiotie en eenige andere afwijkingen onder jongens meer voorkomen.

In het verslag van den toestand van het buitengewoon onderwijs in 1935 zijn de volgende gegevens te vinden:

	Aantal leerlingen op 31 Dec. 1935		
	jongens	meisjes	% m.
slechthoorenden	146	115	44%
psychopathen	95	35	27%
zwakzinnigen (gewone klasse)	5762	3026	34%
„ (bezinkingsklasse)	869	723	45%
doofstommen	424	359	46%
blinden	196	110	36%
lichamelijk gebrekkigen	31	21	40%

Nu is het denkbaar, dat dit verschil te verklaren zou zijn uit het feit, dat een jongen eerder naar een school voor buitengewoon onderwijs wordt gestuurd dan een meisje, voor wie het er minder op aan komt of haar schoolvorderingen onvoldoende zijn.

Voor wat zwakzinnigheid betreft, is deze factor onderzocht door A. J. SCHREUDER²⁰. Hij heeft nl. de achterlijke kinderen onder de geheele schoolplichtige bevolking van enkele plattelandsgemeenten geteld en daar nagenoeg dezelfde verhouding tusschen jongens en meisjes gevonden als op de scholen voor buitengewoon onderwijs (33 $\frac{1}{3}$ % meisjes). Het grootere aantal jongens-leerlingen zou dus niet op sociologische, maar op biologische factoren wijzen²¹. Een bevestiging hiervan wordt ook gevonden in het tweelingenonderzoek, waarbij gebleken is, dat zwakzinnigheid bij mannen meer voorkomt dan bij vrouwen²². Volgens ROSANOFF zouden de aangeboren vormen van debiliteit gedeeltelijk

²⁰ Tijdschrift voor Buitengewoon Onderwijs 1929 p. 252 e.v.

²¹ E. DE VRIES en D. HERDERSCHEE (Tijdschr. voor B.O. resp. 1919 p. 113 en 1925 p. 2) wijzen op de geringere variabiliteit van het vrouwelijk geslacht ter verklaring van dit verschijnsel.

²² Vgl. A. J. ROSANOFF: Sex linked inheritance in mental deficiency. Amer. Journ. Psychiatry 1931 p. 289-297.

berusten op aan het geslacht gebonden erfactoren²³, evenals de bekende voorbeelden van kleurenblindheid en bloedersziekte, afwijkingen, die bij mannen veel meer voorkomen²⁴. Wanneer dit juist is, heeft het verschijnsel met variabiliteit niets te maken.

Afgezien van de oorzaak echter is het belangrijk vast te stellen, dat debiliteit onder vrouwen een zeldzamer verschijnsel is, want het is bekend, dat men onder delinquenten een grooter percentage zwakzinnigen vindt dan onder normalen²⁵. Zwakzinnigheid kan onder zekere omstandigheden praedisponeren tot misdaad. Aangezien nu debiliteit bij vrouwen minder voorkomt, is bij hen deze kwade kans kleiner.

Behalve in het minder voorkomen van debiliteit bij vrouwen²⁶, vindt men nog een aanwijzing in een onderzoek van Terman en Miles²⁷, naar den graad van mannelijkheid en vrouwelijkheid van individuen, die erop zou kunnen duiden, dat de extreme varianten van geestelijke eigenschappen bij het vrouwelijk geslacht minder ver uiteen liggen. Zij schrijven op p. 155: „the range between the means of the most masculine and the least masculine male group is about twice that between the means of the least feminine and the most feminine female groups.”

Het vraagstuk van het verschil in variabiliteit der geslachten is, voorzoover ons bekend, na JOHANNSEN niet meer aan een onderzoek onderworpen. Hier en daar vinden wij incidenteel een

²³ Ook aldus H. LUXEMBURGER: Der heutigen Stand der empirischen Erbprognose in der Psychiatrie, Zentralblatt f. d. Neur. und Psych. 84 Bd. 1937.

²⁴ M. A. VAN HERWERDEN: Erfelijkheid bij den mensch en eugenetiek, (Wereldbibliotheek 1926) p. 198.

²⁵ Vgl. o.a. DAVID LUND, Über die Ursachen der Jugendasozialität, (Upsala 1918) p. 137. Hij vergelijkt de intelligentie van misdadige jongens en meisjes met een gelijk aantal niet-misdadigen van volksscholen en uit weeshuizen.

²⁶ Ook het andere uiterste zou bij vrouwen zeldzamer zijn volgens J. H. VAN DER HOOP, Psychische verschillen tusschen man en vrouw. Arnhem 1938. Men krijgt den indruk volgens hem, dat de uitersten van geleerdheid en domheid meer bij mannen voorkomen (p. 152).

²⁷ LEWIS M. TERMAN and CATHERINE COX MILES, Sex and personality. (New York-London 1936).

opmerking²⁸, echter geen samenvattende beschouwing. Het is niet aan den jurist deze interessante biologische kwestie nader tot een oplossing te brengen, maar de vraag zou belangrijk genoeg zijn voor de aetiologie van het verschil in criminaliteit bij man en vrouw om opnieuw aan de orde te worden gesteld.

Wij laten het thans een open vraag of afwijkingen van de norm bij den man meer zouden voorkomen dan bij de vrouw, maar willen nagaan of de aard van den normalen man soms in meerdere mate dan de aard van de normale vrouw aanleiding kan geven tot conflicten met de rechtsorde.

7. PSYCHISCHE FACTOREN.

In Deel I is herhaaldelijk gebleken, dat het percentage vrouwen onder de delinquenten toeneemt naarmate hun omstandigheden ongunstiger zijn.

BONGER, die dit verschijnsel behandelt in verband met vermogenstoestand en ontwikkelingsgraad²⁹, ziet de verklaring in het feit, dat in de laagste klassen van het volk, waar de vermogens-toestand het slechtst is, de leefwijze van man en vrouw weinig verschilt. Onder beter gesitueerden daarentegen heeft de vrouw een meer beschermde positie, waardoor zij minder gevaar loopt om een misdaad te begaan.

De feiten bevestigen o.i. deze opvatting niet. De leefwijze van ongehuwde mannen en vrouwen verschilt minder dan de leefwijze van gehuwde mannen en vrouwen: de gehuwde vrouw leeft meer beschermd dan de ongehuwde. Toch is de criminaliteit onder de gehuwde vrouwen groter dan onder de ongehuwden. Bij de bespreking van den invloed der sociale positie noemden wij dit reeds, evenals het verschijnsel, dat toenemende beroepsarbeid der vrouw lang niet altijd toename der criminaliteit ten gevolge heeft, slechts dan, wanneer grootere deelname aan het bedrijfsleven samengaat met achteruitgang van economische omstandigheden. Wanneer we dus den invloed van een zelfstan-

²⁸ Vgl. ook G. J. B. A. JANSENS, p. 73 van het verslag van het congres der Vereen. van R.K. Gestichtsartsen over het vraagstuk der onvruchtbaarmaking, Nijmegen 1936.

²⁹ Vgl. p. 93 en p. 139.

dige leefwijze der vrouw los van den invloed van ongunstige omstandigheden trachten te beschouwen, dan blijkt de grootere zelfstandigheid haar criminaliteit niet te bevorderen. Wij meenen dus de telkens geconstateerde relatief hooge vrouwencriminaliteit bij ongunstige levensomstandigheden niet, zooals BONGER te moeten verklaren uit de meer gelijke leefwijze van man en vrouw bij de laagste, onder ongunstige condities levende volksklassen. Maar wij concludeerden daaruit, dat de vrouw er slechter aan toe moet zijn dan de man, eer zij tot misdrijf vervalt. Zij wordt door een gunstig milieu sterker beschermd, *reageert dus anders op het milieu*. Hoe dit verschil in reactie ontstaat is thans de vraag.

Men moet zich de begrippen misdaad en misdadiger reëel voorstellen, wil men nagaan, waar nu precies het verschil schuilt in het totstandkomen van een misdrijf bij man en vrouw. Waaruit bestaat misdadigheid? Niet uitsluitend uit moord, doodslag en inbraak, maar in hoofdzaak uit eenvoudigen diefstal en lichte mishandeling. Het zijn de rijwioldief, de loopjongen, die een deel van het voor zijn patroon geïnde geld opstrijkt, de dienstbode, die uit de linnenkast van mevrouw haar uitzet aanvult en haar vrijer op de sigaren van meneer tracteert, de bedrogen echtgenoot, die den man, met wien hij zijn vrouw betrapt heeft, afranselt of buurvrouwen, die met kijven en schelden zich beklagen over den last, dien zij van elkanders kinderen ondervinden, die het gros der misdadigers vormen. Het zijn betrekkelijk kleine vergripen, waaraan de groep menschen, die wij misdadigers noemen, zich schuldig maken. Toch is het wonderlijk, dat de een, die in geldnood zit een rijwielman steelt, terwijl een ander in dezelfde of nog moeilijker omstandigheden in zijn toestand berust. En waarom neemt de eene huismoeder van de markt, behalve hetgeen zij betaald heeft, ook nog eenige onbetaalde goederen mee, terwijl een ander liever haar kinderen droog brood geeft voor zij zòò iets doet?

Dit is een belangrijke vraag. Zijn er soms eigenschappen en omstandigheden, waardoor de mensch in bepaalde situaties in staat is asociale neigingen te beheerschen, eigenschappen en omstandigheden, die bij vrouwen in meerdere mate voorkomen?

Om dit te onderzoeken is het noodig delinquenten met niet-delinquenten uit hetzelfde milieu te vergelijken.

Een dergelijk onderzoek vindt men beschreven in het belangrijke werk van WILLIAM HEALY en AUGUSTA F. BRONNER: „New light on delinquency and its treatment”³⁰. Door hen zijn vergeleken 105 jeugdige delinquenten met 105 kinderen uit dezelfde gezinnen, broertjes en zusjes dus, wier gedrag behoorlijk was. Uit onderstaande tabel blijkt, dat de persoonlijke omstandigheden der kinderen uit beide groepen ongeveer gelijk waren.

Sex ³¹	Delinquents	Controls
boys	92	81
girls	13	24
Age		
cases older than controls	47	—
cases younger than controls	50	—
Twins	8	8
Position in family		
eldest	27	16
youngest	11	15
in between	67	74
Parental status		
both parents in home	77	78
one or both parents dead	15	17
stepfather	8	8
stepmother	4	4
parents separated or divorced	11	10
living in adoptive or foster home	3	5
illegitimate	2	0

Behalve fysieke verschillen ³² tusschen delinquenten- en contrôlegroep worden ook belangrijke psychische verschillen geconstateerd. Dit laatste is in verband met onze kwestie interessant:

³⁰ Yale university press New Haven 1936.

³¹ W. HEALY and A. F. BRONNER, t.a.p. p. 73.

³² B.v. onregelmatige zwangerschap en onregelmatige geboorte, veel kinderziekten, ontwikkelingsstoornissen komen bij de delinquenten veel meer voor.

	Delinquents	Controls
School status ³³		
markedly below grade or age-level on school achievement tests	20	5
definitely poor scholarship record	34	18
strong dislike of school in general	40	4
strong dislike of some teacher	13	0
repeated, often excessive truancy	60	—
very rare truancy		10
Personality characteristics		
hyperactivity, overrestlessness ³⁴	46	0
definitely more active, restless, etc. than control	68	—
less than control	11	—
control notably quiet, placed, subdued ³⁵ etc.	—	41
great urge for crowd companionship	31	11
tendency to avoid companionship	16	23
showing marked ascendant tendencies ³⁶	28	6
distinctly submissive tendencies ³⁷	2	15
normal emotional control	70	94
fond of reading	76	55

De verschillen zijn sprekend: behalve het veel voorkomen van spijbelen bij de delinquenten is opvallend hun grootere activiteit, opstandigheid, wensch tot overheerschen. Daartegenover staat een grootere volgzzaamheid en inschikkelijkheid van de controlegroep, blijkbaar eigenschappen, die een zekeren waarborg vormen tegen misdadige handelingen. Hier hebben wij een belangrijk aanknooppingspunt. Het zou kunnen zijn, dat de „characteristics which prove a ready acceptance of situations, good or bad”, bij vrouwen meer voorkomen dan bij mannen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het noodzakelijk wat nader in te gaan op de psychische verschillen tusschen de sexen.

³³ W. HEALY en A. BRONNER, t.a.p. p. 76.

³⁴ Waaronder ook: „extreme physical aggressiveness, great impulsiveness or some allied manifestation” (t.a.p. p. 63).

³⁵ Waaronder ook: „retiring, inactive, nonaggressive, not caring for adventure or excitement” (t.a.p. p. 63).

³⁶ Hieronder werd verstaan: „a marked showing of insubordination, wilful disobedience, defiance, desire to dominate, self-assertiveness, active resentfulness, all or any of which indicated the desire of the individual to control his environment” (t.a.p. p. 64).

³⁷ Hieronder werd verstaan: „instances where the individual was observed to be or reported to be unusually subdued, very obedient and compliant, not resentful, meek, easily conforming-characteristics which proved their ready acceptance of situations, good or bad” (t.a.p. p. 64).

Het valt buiten het kader van dit werk om hier een volledige psychologie van de vrouw te geven. Wij zullen daarom trachten om het onderwerp uitsluitend in verband met deze vraag te behandelen.

8. PSYCHOLOGIE DER VROUW.

De psychologie is een nog jonge wetenschap. Verschillende leerstellingen staan tegenover en naast elkaar. Van verschillende standpunten is het wonder der menselijke psyche onderzocht en met toepassing van verschillende methoden. Van de verscheidenheid der standpunten en methoden is ook de beoordeeling van de psychische verschillen tusschen man en vrouw afhankelijk. Het maakt verschil of men de quaestie benadert van filosofisch-psychologische zijde (HEYMANS³⁸), van biologische zijde (LIEPMANN³⁹), van psychoanalytische zijde (VAN DER HOOP⁴⁰) of van historisch-sociologische zijde (VAERTING⁴¹).

Zoo zal bij de door HEYMANS gebruikte enquête-methode slechts het quantitatieve verschil naar voren kunnen komen, aangezien de vragen uitsluitend gericht zijn op verschillen in graad: „want vooreerst geldt hier als overal, dat de bestaande verschillen alle verschillen in graad zijn en dat dus het onderzoek op alle punten niet gericht moet worden op de beantwoording der vraag „ja of neen?” maar der vraag „meer of minder”⁴². Met dit uitgangspunt zullen bij deze methode ook geen kwalitatieve verschillen aan het licht komen.

Men heeft langen tijd vastgehouden aan het quantitatief verschil, wellicht eenerzijds, omdat de eerste psychologen, die zich grondig met het vraagstuk hebben beziggehouden, mannen waren, die, de eigen sexe tot maatstaf nemende, zich afvroegen in welke mate de vrouwelijke eigenschappen van de hunne af-

³⁸ G. HEYMANS, Psychologie der vrouwen. Wereldbibliotheek.

³⁹ W. LIEPMANN, Psychologie der Frau. (Berlin-Wien 1922).

⁴⁰ J. H. VAN DER HOOP, Psychische verschillen tusschen man en vrouw. Arnhem 1938.

⁴¹ M. und M. VAERTING, Neubegründung der Psychologie von Mann und Weib. (Karlsruhe 1923).

⁴² HEYMANS t.a.p. p. 15.

weken, anderzijds, omdat de psychologie der vrouw groote belangstelling ondervond in de periode van de bewustwording der vrouw op intellectueel gebied, een terrein waarop de mannen meer gelegenheid hadden iets te praesteeren en derhalve ook meer praesteerden. Bij de emancipatie der vrouw ging het om de vraag: „vermogen wij evenveel als de man, of minder of meer?” De strijd om gelijke rechten werd gemotiveerd met de stelling: „wij zijn niet minder dan de man; geef ons de gelegenheid en wij zullen het toonen.” Langzamerhand is men gaan inzien, dat de vrouw niet meer of minder intelligent is dan de man, maar dat haar intellect *anders* functioneert. Zij verkrijgt inzicht op andere wijze en heeft een andere belangstellingsrichting. Zoo is het ook op andere gebieden van de psyche, man en vrouw kunnen niet met dezelfde maat gemeten worden: hun aanleg, ontwikkeling en reactie verschillen kwalitatief.⁴³

Terecht zegt HEYMANS, dat het de vrouwenpsychologie schaadt, wanneer zij in onmiddellijk verband met praktische vragen behandeld wordt: „want overal, waar zich sterke praktische belangen doen gelden, ontkomt de wetenschap moeilijk aan het gevaar, zich daardoor in de eene of andere richting te laten afleiden.”⁴⁴

HEYMANS tracht een zoo objectief mogelijke studie te geven door op geenerlei wijze partij te kiezen ten opzichte van het vrouwenvraagstuk en door niet van een vooronderstelling betreffende het psychische verschil uit te gaan. Echter ontkomt hij toch niet aan eenzijdigheid, zooals boven aangeduid, omdat zijn materiaal bestaat uit een groot aantal antwoorden op door hem gestelde vragen. In den aard van de vraag ligt al eenigszins de aard van het antwoord opgesloten.

Desniettemin heeft hij pionierswerk verricht als eerste systematische onderzoeker op dit gebied. De bestrijding, die zijn theorie later ondervonden heeft, gold meer de methode dan de

⁴³ Een voorbeeld van de quantitative opvatting vonden wij bij LOMBROSO, die de vrouw minder waard acht dan den man, haar een onontwikkelde man noemt en ook bij PROAL, volgens wien de vrouw zedelijk hooger staat dan de man.

⁴⁴ T.a.p. p. 13.

resultaten, waaruit blijkt, dat HEYMANS allerminst blind is geweest voor de eenzijdigheid van zijn methode en geen verderstreckende conclusies heeft getrokken dan zijn gegevens wettigden. „Wij staan nog maar aan het begin en hebben vooreerst met onze grove werktuigen volop te doen. Wanneer deze verricht hebben, wat zij verrichten kunnen, zullen fijnere in hun plaats treden; en hoe verder deze verfijning voortschrijdt, des te nauwer zal het rechtlijnige schema der wetenschap zich aansluiten aan de levende werkelijkheid, die in de typische vrouw voor ons staat,” zegt HEYMANS op pag. 292 van zijn „Psychologie der vrouwen”.

HEYMANS heeft voor zijn onderzoek dus gebruikt gemaakt van enquêtes. De daarin gestelde vragen hebben betrekking op 5 door hem onderscheiden gebieden van het bewustzijnsleven. Gebruikt zijn de door hem en Prof. WIERSMA ingestelde heriditeitsenquête en schoolenquête. Voor de eerste werden aan alle Nederlandsche artsen 6 vragenlijsten toegezonden, met verzoek die voor vader, moeder en kinderen uit een hun goed bekend gezin in te vullen. Aldus werden antwoorden verkregen betrekking hebbende op 1310 mannen en 1209 vrouwen. Aan de schoolenquête werkten leeraren en leeraressen aan Nederlandsche H.B.S.-en en Gymnasia mee, die over 2757 jongensleerlingen en over 1103 meisjes vragenlijsten invulden. Achtereenvolgens wordt door HEYMANS behandeld: ① bewust en onbewust geestesleven in het algemeen, ② de aandoeningen, ③ waarnemen en voorstellen, het verstand en willen en handelen.

Wat het bewustzijn betreft komt hij tot de conclusie, dat bij vrouwen de bewustzijnsomvang kleiner is, maar de bewustzijnsgraad (d.w.z. de intensiteit, waarmee de opmerkzaamheid op een bewustzijnsinhoud gericht is) hooger; dit blijkt o.a. uit haar groote suggestibiliteit, het plotseling omslaan van een heerschende gevoelstemming. Het blijft echter de vraag of deze verschijnselen niet op rekening geschoven moeten worden van haar grotere emotionaliteit⁴⁵, want een dergelijk onderscheid als

⁴⁵ Hieronder wordt door HEYMANS verstaan de intensiteit van lust- en onlustgevoelens.

tusschen de geslachten blijkt ook te bestaan tusschen emotioneelen en niet-emotioneelen. Op de grootere emotionaliteit moet ook teruggebracht worden de schijnbaar geringere secundaire functie⁴⁶ van de vrouw. Tegenover de spreekwoordelijke veranderlijkheid der vrouw (lange haren, korte gedachten; femme toujours varie etc.) en haar inconsequentie staan eigenschappen, die juist op een sterke secundaire functie wijzen: zooals haar intuïtie, tact en menschenkennis, die nergens anders op kunnen berusten dan op nawerking van uit het bewustzijn verdwenen ervaringen. Het zijn bij haar echter *andere* indrukken die lang nawerken: bij de vrouw, meer dan bij den man, is het de *gevoelswaarde* van een voorstelling die ook vanuit het onbewuste invloed blijft uitoefenen.

→ 2 Sprekende over de *aandoeningen* zegt HEYMANS, dat op geen punt zoo verstrekkende overeenstemming tusschen verschillende onderzoekers bestaat als betreffende de emotionaliteit der vrouw: zij reageert op zwakkere prikkels emotioneel en op gelijke prikkels sterker emotioneel dan de man⁴⁷. Reeds bij kleine kinderen is het duidelijk: wanneer zij iets nieuws zien zal de jongen vragen: „wat is dat?“, „waarvoor dient het?“, terwijl meisjes met beoordeelingen reageeren als „leuk“, „gek“, „vervelend“. Het is niet alleen, dat lust- en onlustgevoelens bij de vrouw sterker zijn dan bij den man, zij zoeken ook de gevoelszijde van het waargenomene en verkiezen indrukken met sterke gevoelswaarde. Zij interesseeren zich daarom zelden voor abstracties, leven meer in het concrete, praten meer over personen dan over zaken.

3 In verband met het *waarnemingsvermogen* haalt HEYMANS een uitspraak aan van Madame DE REMUSAT: „*apercevoir nous va mieux qu'observer*“; de vrouw merkt, wat door *onmiddellijke interesse* haar aandacht trekt, gemakkelijker op dan iets, waarop zij haar opmerkzaamheid moet richten.

⁴⁶ Waaronder HEYMANS verstaat de nawerking van psychische inhouden, nadat ze uit het bewustzijn zijn verdwenen. De beteekenis der secundaire functie ligt hierin, dat zij aan het geheele verleden van het individu een zekeren invloed geeft op zijn tegenwoordig denken, voelen en willen (HEYMANS Psych. der vrouwen p. 61, 62; Inleiding tot de speciale Psychologie p. 29 e.v.).

⁴⁷ T.a.p. p. 73.

4 De prestaties der vrouw in de wetenschap blijven achter bij die van den man, hoewel de kwaliteit van het *verstand* der vrouwen niet minder genoemd kan worden. De essentieele factoren, waaruit het verstand is samengesteld, blijken bij haar zeker niet in mindere mate aanwezig te zijn: omvang der kennis, gelijkmatige beschikbaarheid daarvan, aanhoudende belangstelling, beweeglijke fantasie, sterke en geordende secundaire functie. Haar school- en examenprestaties zijn eerder beter dan minder. De oorzaak moet gezocht worden in de *belangstellingsrichting*. De vrouw, wier belangstelling zich richt tot het concrete met gevoelswaarde, voelt zich reeds op het gebied der wetenschap niet thuis, die voor haar zelden een voorwerp van spontane, veeleer van moeizaam gedwongen opmerkzaamheid is. Haar goede examenprestaties zijn gevolg van ijver, plichtsbefes en volgzzaamheid, die men bij de vrouw in meerdere mate dan bij den man aantreft.

In het practische leven komt de *man* langs den weg van logische redeneering tot inzicht, de *vrouw* meer met intuïtie. „Evenals de roman tot de psychologische karakteranalyse, of de plastische voorstelling tot de anatomische beschrijving van het menschelijk lichaam, verhouden zich op elk gebied de vrouwelijke tot de mannelijke inzichten”⁴⁸. Het mannelijk denken, dat zich meer op het algemeene richt, bereikt in de wetenschap het hoogste resultaat, het vrouwelijk denken in het dagelijksch leven, waar het meer op het bijzondere aankomt. HEYMANS eindigt dit hoofdstuk aldus: „Het bijbelwoord: waar Uw schat is, daar zal ook Uw hart zijn, kan ook worden omgekeerd: waar eens menschen hart is, daar vergadert hij zich schatten; aldus geformuleerd wijst het ons overal den weg tot het begrijpen van het vrouwelijk verstand”⁴⁹.

5 Met deze feiten hangt samen het verschil tusschen de sexen, dat bij *willen en handelen* aan den dag treedt: de vrouwen handelen meer *impulsief* en minder *bedachtzaam*, omdat motiefvoorstellingen met sterke gevoelswaarde vaak bij haar de geheele

⁴⁸ T.a.p. p. 196.

⁴⁹ T.a.p. p. 198.

opmerksaahmeid trekken, zoodat voorstellingen met minder gevoelswaarde niet aan 't woord komen. Ook geschiedt het afweden van verschillende motieven vaak onbewust: het onbewust verkregen resultaat der overwegingen treedt aan het licht, waardoor de handeling een schijn van onbedachtzaamheid krijgt.

De vrouw handelt zelden volgens vastgestelde principes, heeft daar zelfs een afkeer van. De vrouw verzet zich tegen het exact opvolgen van een algemeenen regel. Ter illustratie citeert HEYMANS een uitspraak van GOLTZ⁵⁰: „de ware man schikt zich naar een wet, naar een norm en regel, terwille van de wet en den regel; de vrouw echter, met haar aangeboren naturalisme en zucht tot tegenspraak, is niet gelukkiger, dan wanneer zij de norm en de wet kan uitsliepen en een gegeven thema met variaties van eigen vinding kan afspelen.” De geringe eerbied van de vrouw voor wet en regel, dien wij ook door andere onderzoekers⁵¹ herhaaldelijk gesignaleerd vonden, schijnt in tegenspraak te zijn met haar relatief geringe criminaliteit, want misdadigheid is toch een normovertreding. Dit behoeft echter niet het geval te zijn. Men kan zoowel uit eerbied voor de wet zich volgens de gestelde normen gedragen, als ter voorkoming van conflicten. Gewoonlijk heeft men den abstracten rechtsregel niet steeds voor oogen, maar men gedraagt zich zooals de meerderheid zich gedraagt om moeilijkheden te voorkomen. Men bevredigt zijn behoeften voor zoover dat zonder conflicten mogelijk is. Wanneer echter de overtreding van een rechtsregel geen zichtbare schade aan een ander, noch directe vergelding tot gevolg heeft, dan zal de vrouw zich allicht minder dan de man aan dien regel storen. Zoo zal een vrouw zonder aarzeling zich op verboden terrein begeven, wanneer haar weg gestuit wordt door een bordje met: „verboden toegang”, terwijl een man eer-

⁵⁰ Uit: Zur Charakteristik und Naturgeschichte der Frauen, Berlin 1859, p. 17-18.

⁵¹ SCHOPENHAUER, Parerga et paralipomena „Über die Weiber” p. 652,
W. LIEPMANN t.a.p. p. 225,
V. D. HOOP t.a.p. p. 156.
VAERTING t.a.p. p. 73 e.a.

der eerbied voor art. 461 W.v.S. zal betoonen. Ook zal zij zich aan verkeersregels niet storen, wanneer zij daarbij geen direct gevaar loopt. Hier verliest de regel voor haar door abstractie beteekenis. Bij de dieper in het rechtsbewustzijn gewortelde regels, zooals die, waarvan de overtreding als misdrijf gequalificeerd wordt, is dit anders; deze normschennis heeft direct concrete gevolgen, nl. disharmonie met de omgeving. Volgens HEYMANS is het bij de vrouw aldus gesteld, dat zij haar eigen recht heeft, dat wel op dezelfde algemeenen mensche-lijken grondslag berust als het positief recht, maar niet het proces van systematisering en generalisering heeft doorgemaakt. In den regel gedraagt zij zich naar de geldende norm. Om te weten wat in twijfelgevallen recht is, zal de man het wetboek opslaan en de vrouw haar gevoel raadplegen. Zij vertegenwoordigt de billijkheid tegenover het strenge recht.

Eveneens in tegenspraak met den geringen eerbied voor regels schijnt haar vasthouden aan tradities. De vrouw is in meerdere mate dan de man conservatief. Dit hangt samen volgens HEYMANS met haar afkeer van analyse, noodig om de voosheid van een traditie aan te toonen.

In het handelen der vrouwen schijnt volgens verschillende onderzoekers meer eenheid te zijn dan bij de mannen. Bij verandering van omstandigheden weet de vrouw gemakkelijker haar doen en laten daarnaar te regelen en tot een nieuwe eenheid te schikken. De vrouwen gelukt het daardoor eerder met onzekere of halfslachtige omstandigheden genoeg te nemen. Bij den man kan de persoonlijkheid in deelen uiteenvallen. Bij hem kan bv. de zinnelijkheid afzonderlijk van den overigen zielsinhoud bestaan en bevrediging zoeken, zoo kan hij zich ook gedeeltelijk aan een nieuwe situatie aanpassen en de sporen van een vorigen toestand bewaren. Dit geeft aan zijn handelen een zekere stijfheid en hoekigheid tegenover de vrouwelijke gratie: het volkomen aanpassen aan de tegenwoordige situatie. „Het vrouwelijk handelen vertoont eenheid, voor zoover wij letten op de motieven, die aan een enkele of meerdere tijdelijk bijeenbehoorende handelingen ten gronde liggen; daarentegen schijnt het vaak vol tegenstrijdigheden, wanneer wij handelingen uit verschillende

tijden met elkaar vergelijken. Bij den man zullen wij daarentegen met veel grootere zekerheid uit het vroegere tot het latere handelen kunnen besluiten; elke afzonderlijke handeling echter zal de resultante van verschillende, wellicht tegengestelde neigingen zijn”⁵². Ook hier weer de voorkeur der vrouw voor de gevoelswaarde van het concrete. De vrouw zal haar behoefte aan harmonie in het gelijktijdige, de man in het gebied van het opeenvolgende bevredigen. Zoo vindt men ook bij vrouwen vaker stiptheid en ordelijkheid in het ruimtelijke, bij mannen meer ten opzichte van tijd.

De enquête-resultaten wijzen op een grootere activiteit van de vrouw: zij is in meerdere mate bewegelijk en druk, pakt flinker aan, is ook in vrije uren meer bezig. Dit lijkt een op zich zelf staand verschil te zijn, niet uit de grootere emotionaliteit te verklaren.

6. Wat de *neigingen* betreft zijn de vitale neigingen der vrouwen minder sterk, wat volgens HEYMANS niet wijst op zwakkere van het lichaam afkomstige gewaarwordingen, maar op sterkere op andere doeleinden gerichte neigingen.

Algemeen wordt een overwegen der altruïstische neigingen bij de vrouwen aangenomen, boven de egoïstische. Zelfs bij crimineelen vindt men, dat vrouwen meer dan mannen uit altruïstische overwegingen een misdaad gepleegd hebben. „Om haar over te halen tot welke handeling ook, moet men haar bijna altijd te gast noodigen op het geluk van een ander”⁵³.

Sprekende over de neigingen bespreekt HEYMANS verder de leugenachtigheid en waarheidsliefde. Volgens de heerschende meening — citaten liggen voor het grijpen — is de vrouw minder waarheidlievend dan de man. De enquête-resultaten zijn daarmee in strijd: de vrouw blijkt meer geneigd eerlijk voor haar meening uit te komen, overdrijft minder, siert de waarheid minder op en is meer strikt geloofwaardig. Nu blijkt dit echter hoofdzakelijk voor de jongere generatie te gelden, waaruit HEYMANS concludeert, dat de spreekwoordelijk geworden leu-

⁵² T.a.p. p. 228.

⁵³ Madame DE REMUSAT, *Essaie sur l'éducation des Femmes*, Paris 1841, p. 37. Geciteerd bij HEYMANS t.a.p. p. 252.

genachtigheid der vrouw een gevolg was van het feit, dat zij tot de beheerschte sexe behoorde, ondergeschikt was aan den man. Dit is bij de jongere generatie niet meer het geval. De positie van jongens en meisjes verschilt niet meer zooveel. De vrouw behoeft zich daarom minder van het wapen der onderdrukten, de leugen, te bedienen.

Tenslotte wijdt HEYMANS een hoofdstuk aan den oorsprong van het psychische verschil.

Om de wezenlijke kenmerken van de vrouwelijke psyche uit de omstandigheden te verklaren, hetzij gedurende het leven van het individu (ontogenetisch) hetzij gedurende de ontwikkeling van de soort (phylogenetisch), zou men moeten bewijzen, dat haar grootere emotionaliteit door cultuurverhoudingen is veroorzaakt. Dit is nog niet aangetoond. De emotionaliteit met de correlaties daarvan zouden dus tot de wezenskern van het vrouwelijk geslacht moeten behooren. Voor de andere grondeigenschap der vrouw, haar activiteit, welken term HEYMANS gebruikt in den zin van bedrijvigheid, is dit minder zeker. Een deel van de hiermee samenhangende eigenschappen, zooals zuinigheid, handigheid, minder verstrooidheid, zou uit den aard van haar huishoudelijke bezigheden kunnen worden verklaard. Dit is weer niet het geval met haar *grootere zedelijkheid*, die HEYMANS onvoorwaardelijk aanneemt, blijkend uit haar onbaatzuchtigheid, altruïsme, kinderliefde, geringe zelfingenomenheid. „De geschiedenis heeft nergens geleerd, dat de slavernij een betere school der zelfverloochening zou zijn dan de vrijheid, of dat zich bij onderdrukte volken een hoogere plichtsbetrachting ontwikkelde dan bij zelfstandige. Omgekeerd heeft zeker de eeuwenlange onderdrukking der vrouw er toe moeten leiden, haar tot liegen en veinzen op te voeden; wanneer zij desondanks volgens onze enquêtes nu geloofwaardiger en eerlijker zijn dan de mannen, moet haar op deze eigenschappen gerichte natuurlijke aanleg ongemeen sterk zijn”⁵⁴.

Op geheel andere wijze wordt het probleem door LIEPMANN

⁵⁴ T.a.p. p. 290.

aangepakt. De door HEYMANS gestelde vraag naar de oorzaak van het psychische verschil meent hij opgelost te hebben door de psychologische feiten terug te brengen op biologische grondwaarheden: „Die Wahrheiten selbst, die wir auf diesem Wege inne werden, sind nicht zeitlich, sie entstehen und vergehen nicht: sie sind”⁵⁵.

Het eenige objectieve criterium voor het onderscheid tusschen mannen en vrouwen is het biologisch verschil. Men wordt geboren als man of vrouw (tusschengeslachtelijke vormen zijn een groote uitzondering). Daarom ligt het voor de hand, dat men voor het onderzoek naar de psychische verschillen uitgaat van het biologisch onderscheid. Aldus heeft LIEPMANN gedaan: „Genetisch lassen wir von der ersten Zelle beginnend, sich die Zellstaaten formieren, und von den niedersten Zellstaaten wandern wir bis zum Menschen, immer dabei die psychischen Eigenschaften des weiblichen Teiles der Lebewesen im Auge behaltend. So kommen wir von der Phylognese zur Ontogenese und von der Ontogenese des Einzelindividuums allmählich zur Frau selbst”⁵⁶.

Bij de ontwikkeling der geslachtskenmerken van het mensche-lijk embryo constateert hij een vertraging in het groeiproces van het vrouwelijk individu in vergelijking met den groei en de verdere differentiatie bij het mannelijk individu. Hij noemt dit het „Hemmungsgesetz des weiblichen Plasmas”, dat volgens hem verstrekkende psychologische gevolgen heeft. Een tweede gedurende de geheele ontwikkeling blijkend kenmerk is de grootere vulnerabiliteit van de vrouw. Deze bestaat reeds door de ligging van de geslachtsorganen, vrij in de buikholte, blootgesteld aan infectiegevaaren, blijkt verder uit menstruatie, bij defloratie, zwangerschap, lactatieperiode en klimacterium. In den bouw der geslachtsorganen is verder gelegen het sterker driftleven van den man, tegenover een grootere passiviteit van de vrouw. Uit deze fysieke verschillen laat volgens LIEPMANN het psychische verschil zich verklaren. Uit de groeivertraging bij de vrouw volgt de geringere ontwikkelingsmogelijkheid van de groote hersenen, geringer vermogen om productieve associaties te maken en ab-

⁵⁵ W. LIEPMANN, Psychologie der Frau, Berlin-Wien 1922, p. 228.

⁵⁶ LIEPMANN t.a.p. p. 3.

stract te denken. Daartegenover staan meerdere menschenkennis der vrouw, grootere intuitieve gaven en fijner gevoel als gevolg van haar grootere vulnerabiliteit. Deze eigenschap brengt nl. mede een grootere irritabiliteit en affectabiliteit (waarmee hij hetzelfde bedoelt als HEYMANS met „emotionaliteit”).

De sexualiteit vervult in het fysieke leven der vrouw een grootere plaats dan bij den man, zoo ook in het psychische leven: „was ihr an Trieb abgeht ist reichlich ersetzt und aufgewogen durch ihr Muttergefühl, das immer — auch bei kinderlosen Frauen — nach einem Objekt sucht und es findet... Dieses Muttergefühl ist auch der Grund der höheren Aufopferungsfähigkeit der Frau für ein Objekt an das sie ihr Herz gehängt hat...”⁵⁷. „Die Mütterlichkeit aber, die als die höchste Sublimierung der Gesetzmäßigkeit bewusst und unbewusst, immer und ständig die Frau erfüllt, wird sie in allem Handeln und Wollen einheitlicher und ganzer machen, als den Mann, der zwischen dem Geschlechtlichen seines Triebes und dem Seelenhaften seines geistigen Wollens unausgeglichen hin und her schwankt”⁵⁸.

LIEPMANN toetst tenslotte de uitkomsten van HEYMANS' enquêteonderzoek aan zijn theorie, en vindt, dat de langs verschillende weg verkregen resultaten wonderwel overeenstemmen.

Het populair geworden werk van OTTO WEININGER: „Geschlecht und Charakter”⁵⁹, mag hier niet onvermeld blijven. Ook hij gaat van biologische grondbeginselen uit en wel van den bisexueelen aanleg van den mensch. Men is weliswaar man of vrouw, maar elk individu vertoont ook kenmerken van het andere geslacht. Zoo bestaan er oneindig veel vormen tusschen den volkomen man (M) en de volkomen vrouw (V)⁶⁰. „Es gibt

⁵⁷ T.a.p. p. 126.

⁵⁸ T.a.p. p. 224.

⁵⁹ Wien-Leipzig 1922.

⁶⁰ Door de moderne endocrinologie is deze stelling van WEININGER wel bevestigd: door toevoeging van geslachtshormonen kan men de geslachtskenmerken in mannelijke of vrouwelijke richting beïnvloeden, d.w.z. de ontwikkeling bevorderen of belemmeren. Het was trouwens reeds lang bekend, dat gecastreerde mannen (eunuchen b.v.) eenige typische vrouwelijke secundaire geslachtskenmerken krijgen, zooals vetafzetting en hooge stem, terwijl vrouwen

N.B. in der Erfahrung nicht Mann noch Weib könnte man sagen, sondern nur männlich und weiblich"⁶¹.

Dit is niet alleen fysiek het geval, ook psychisch. Bij zijn verdere uiteenzettingen, waar hij vrij fel is in zijn uitlatingen over het vrouwelijk geslacht en zich als een vrouwenhater doet kennen, moet men bedenken, dat wanneer hij het over man en vrouw heeft, hij daarmee de absolute man en vrouw⁶² bedoelt, welke extremen niet bestaan, maar waarvan elk individu een bepaalde mengverhouding is.

Het wezenlijk verschil tusschen M en W berust volgens WEININGER hierin, dat de *sexualiteit W volkomen beheerscht*, M slechts gedeeltelijk, waarmee aan M de mogelijkheid tot bewustworden gegeven is, hij kan zich boven zijn sexualiteit stellen, W kan dit niet.

Met het feit, dat W geen bewust leven kent, hangt samen, dat zij ook geen herinnering en geheugen heeft (behalve voor binnen de sexuele sfeer vallende belevenissen), geen begrip van tijd. Het vermogen om logisch te denken veronderstelt continuïteit in het denken. Ook dit is W niet gegeven, weshalve W a-logisch is. „Eine Frau sieht nie ein, dass mann alles begründen müsse . . . der Mann fühlt sich zur Logik verpflichtet, die Frau nicht"⁶³. Logica en ethica hangen nauw samen — W is dus a-moreel, W heeft geen individualiteit, geen ik, waarbij WEININGER de Chineesche opvatting releveert, die aan de vrouw geen eigen ziel toekent. W kent daarom geen eenzaamheid, zij is versmolten met het menschdom. Wanneer zij medelijden voelt, is dit eigenlijk medelijden met zichzelf. De door HEYMANS geconstateerde altruïstische gevoelens der vrouw, haar vermogen tot zelfverloochening zijn dus volgens WEININGER eenvoudig daaruit te verklaren, dat de vrouw geen eigen ik heeft, dit kan haar sociale neigingen dan ook niet in den weg zitten!

na het klimacterium vaak mannelijke trekken vertoonen zooals baard-groei en diepe stem. Deze symptomen moeten dus in aanleg in beide geslachten aanwezig zijn.

⁶¹ T.a.p. p. 10.

⁶² In het volgende als M en W aangeduid.

⁶³ T.a.p. p. 186.

WEININGER gaat zoover met het negatieve karakteriseeren van W, dat hij tenslotte zegt: „Der reine Mann ist das Ebenbild Gottes, des absoluten *Etwas*, das Weib, auch das Weib im Manne, ist das Symbol des *Nichts*, das ist die Bedeutung des Weibes im Universum, und so ergänzen und bedingen sich Mann und Weib”⁶⁴. Tusschen deze en andere wilde beweringen, rijkelijk geïllustreerd met citaten van schrijvers en filosofen — die tenslotte eindigen met de woorden: „Und wenn alle Weiblichkeit Unsittlichkeit ist, so ist, so musz das Weib aufhören Weib zu sein, und Mann werden”⁶⁵ — vinden wij een interessante uiteenzetting over het vrouwelijk denken, die voor ons van belang is. Hij gaat de ontwikkeling van een voorstelling na van de eerste „Ahnung” tot volledige klaarheid. In het eerste stadium is de indruk ongedifferentieerd: men heeft een vaag gevoel, men wil iets zeggen, maar bij 't moment van spreken verdwijnt de voorstelling. Dat die er inderdaad geweest is, wordt bewezen door het feit, dat men bij latere bewustwording daarin hetzelfde object van de oorspronkelijke vage voorstelling herkent. Deze vage vorm van bewustzijn noemt WEININGER *henide*⁶⁶. Een voorstelling in henidenstadium kan men niet omschrijven: men weet reeds wat het niet is, maar nog niet wat het wel is. Het verschil in mannelijk en vrouwelijk denken is nu aldus: „Der Mann hat die gleichen psychischen Inhalte wie das Weib in artikulierterer Form; wo sie mehr oder minder in Heniden denkt, dort denkt er bereits in klaren, distinkten Vorstellungen, an die sich ausgesprochene und stets die Absonderung von den Dingen gestattende Gefühle knüpfen. Bei W sind „Denken” und „Fühlen” eins, ungeschieden, für M sind sie auseinander zu halten. W hat also viele Erlebnisse noch in Henidenform, wenn bei M längst Klärung eingetreten ist”⁶⁷.

Het vrouwelijk denken is tevreden met heniden, de man streeft naar „Klärung” zijner voorstellingen. Heniden zijn vatbaarder voor emotioneele kleuring dan duidelijke voorstellingen, kunnen

⁶⁴ T.a.p. p. 393.

⁶⁵ T.a.p. p. 452.

⁶⁶ Afgeleid van *ên*, één, een ondeelbaar geheel.

⁶⁷ p. 122.

door geringere differentieering een grootere verscheidenheid van associaties wakker roepen, associaties, waar mannen om lachen en die ze onzinnige invallen noemen.

Misschien is in de stelling, dat de vrouw hoofdzakelijk in he-
niden denkt, een verklaring te vinden voor de grootere eenheid
in haar handelen, haar grootere soepelheid en haar takt. Heniden
laten zich vlugger vervormen, verdrijven en combineeren dan de
in een verder stadium verkeerende heldere gedachten, welk sta-
dium de man noodig heeft om er mee te kunnen werken.

WEININGER heeft hier de tegenstelling intuïtie — verstand
nader uitgewerkt en een breederen grond gegeven voor het groo-
tere aanpassingsvermogen der vrouw.

Interessant is de theorie van MATHIAS en MATHILDE VAERTING,⁶⁸
die het geheele verschil tusschen man en vrouw eenerzijds ver-
klaren uit het feit, dat de mannen tot het heerschende, de vrou-
wen tot het beheerschte geslacht behooren en anderzijds uit het
miskennen van de „Sexualkomponente” bij de beoordeeling der
verschillende eigenschappen. Een man vertoont zich nl. anders
tegenover het eigen geslacht dan tegenover een vrouw en omge-
keerd. Wanneer men nu deze beide factoren elimineert, vervalt
het verschil tusschen de sexen.

Aangetoond wordt, dat bij volkeren, waar de vrouwelijke sexe
den boventoon voert, de mannen eigenschappen vertoonen, die wij
thans typisch vrouwelijk noemen: „Wir werden zeigen, dasz es
keine männliche Eigenschaft gibt, die nicht in irgendeinem Volke
auch bei Frauen ebenso als weibliches Charakteristikum vorkam.
Je besser und vollkommener die Ueberlieferungen aus den Phasen
der Frauenherrschaft erhalten sind, um so vollkommener lässt sich
die Umkehrung der männlichen und weiblichen Eigenart nach-
weisen”⁶⁹.

⁶⁸ M. und M. VAERTING, Neubegründung der Psychologie von Mann und
Weib.

I. Die weibliche Eigenart im Männerstaat und die männliche Eigenart im
Frauenstaat, (Karlsruhe 1921).

II. Wahrheit und Irrtum in der Geschlechterpsychologie, (Karlsruhe 1923).

⁶⁹ T.a.p. I p. 5.

Als voorbeelden van een cultuur met vrouwenheerschappij worden genoemd de oude Egyptische cultuur en de Spartaansche, verder worden verschillende natuurvolken genoemd met vrouwenheerschappij. Merkwaaardige voorbeelden van omkeering van gewoonten worden genoemd: zoo moest in het oude Egypte de man aan de vrouw schriftelijk gehoorzaamheid beloven bij het huwelijksverdrag⁷⁰. De vrouw genoot grootere sexueele vrijheden dan de man (omkeering van de dubbele moraal), de kinderen werden door de mannen verzorgd, de vrouwen bekleedden openbare ambten. Arbeidsverdeeling der geslachten hangt met machtsverdeeling samen. Wanneer de vrouw heerscht, is ook haar lichaamskracht grooter. Wat men tot dusver vrouwelijke eigenschappen genoemd heeft, zijn eigenschappen van het overheerschte geslacht. De heerschappij verplaatst zich. De tegenwoordige tijd vertoont een tendens tot gelijkgerechtigdheid der geslachten. Volgens VAERTING hebben wij niet het recht om te meenen, dat vrouwenhegemonie alleen in een lager cultuurstadium mogelijk was, want van de meer dan 100.000 jaren, dat de menschheid bestaat is nog slechts van enkele 1000-en jaren historie bekend.

Toch vragen wij ons af, hoe het komt, dat de perioden van vrouwenheerschappij in de bekende geschiedenis uitzondering geweest zijn, en waarom in perioden van vrouwenhegemonie de cultuur niet verder gebracht is. Is er dan behalve het door omstandigheden bepaalde, toch ook een wezenlijk verschil tusschen man en vrouw?

In deel II van genoemd werk wordt aangetoond, dat de vrouw verschillende eigenschappen, die wij haar algemeen toekennen, alleen maar tegenover den man vertoont: zoo b.v. medelijden. Als bewijs voor het vermogen tot meevoelen der vrouw worden door verschillende psychologen steeds voorbeelden aangehaald, waarin de man het object is van de sympathie. Tegenover haar eigen geslacht zou de vrouw deze qualiteit niet vertoonen. Zoo gaat het met haar emotionaliteit, haar subjectiviteit en haar geringere intellectuele begaafdheid.

⁷⁰ T.a.p. I p. 10.

Hoewel de vraag naar het ontstaan der psychische verschillen niet rechtstreeks te maken heeft met het thans bestaande verschil in criminaliteit, heeft de theorie van VAERTING⁷¹ beteekenis in verband met wijziging in de verhouding tusschen mannelijke en vrouwelijke criminaliteit. De thans merkbare neiging tot vereffening van het verschil tusschen heerschend en beheerscht geslacht zou een relatieve stijging van de vrouwenmisdadigheid tot gevolg moeten hebben. Dit hebben wij nog niet kunnen vaststellen.

Weer geheel anders vat VAN DER HOOP⁷² het moeilijke vraagstuk aan. Hij volgt hoofdzakelijk den door FREUD gebaanden weg van de psycho-analyse. FREUD heeft gebroken met de natuurwetenschappelijke methode van onderzoek, het zoeken naar causaal verband en tracht het ingewikkelde complex van psychologische reacties te benaderen langs den weg van invoelend begrijpen.

Daardoor is een vroeger verwaarloosde zijde van het zieleleven naar voren gebracht nl. het gevoelsleven en de belangrijke motor daarvan: de sexueele driften. Het menscheijk zieleleven beschouwt FREUD dynamisch. Door de bestudeering van het ontstaan en het verloop van belangrijke instinctieve gevoelsstromingen worden verschillende psychische verschijnselen duidelijk.

VAN DER HOOP tracht dan ook, door de ontwikkeling van man en vrouw van de vroegste kinderjaren af na te gaan, de psychische verschillen te begrijpen.

De invloed van het geslacht is reeds spoedig na de geboorte merkbaar. „Het kleine meisje is minder agressief, koppig en zelfgenoegzaam dan het jongetje, het toont wat meer behoefte aan liefkoozingen, is wat meer op anderen ingesteld en daardoor volgzamer⁷³. De reactie van jongens en meisjes op de ontdekking van het geslachtsonderscheid is verschillend: bij het jongetje ontstaat

⁷¹ Die wij terugvinden o.a. bij RUDOLF ALLERS, *Das Werden der Sittlichen Person*, (Freiburg i. Breisgau 1930) en bij LISELOTTE HERX, *Der Giftmord, insbesondere der Giftmord durch Frauen*, (Emsdetten 1937).

⁷² J. H. VAN DER HOOP, *Psychische verschillen tusschen man en vrouw*, (Arnhem 1938).

⁷³ T.a.p. p. 44.

N. 10. →
een zekere trots, een gevoel van eigenwaarde. Het meisje zou zich volgens FREUD te kort gedaan voelen: zij mist iets, wat de jongen wel heeft. Bij haar ontstaat eenerzijds bewondering voor het andere geslacht, anderzijds een minderwaardigheidsgevoel. Uit dit laatste verklaart FREUD het meer voorkomen van jalousie en nijd. In het sexueele leven is de mannelijke wijze van bevrediging bij kleine kinderen reeds actief (kijken, aanhalen, stoeien), de vrouwelijke vorm passief (bekeken worden, aangehaald worden, uitlokken)⁷⁴. In het algemeen wordt den man een grootere activiteit toegekend. Daarmee in strijd is de uitkomst van HEYMANS, die juist bij vrouwen meerdere activiteit vindt. Op deze controverse gaat VAN DER HOOP nader in. Hij wenscht niet de tegenstelling activiteit-passiviteit te gebruiken, maar *agressiviteit* tegenover *ontvankelijkheid*. „Het algemeene onderscheid ligt niet in het feit, dat de man actiever is, maar wel daarin, dat hij meer zelf doelstellingen zoekt, terwijl de vrouw zeer actief een taak kan vervullen, maar haar doelstelling daarbij meestal van een ander ontvangt⁷⁵.

In de puberteit worden de verschillen grooter. De jongen heeft het in deze periode moeilijker. Hij heeft een strijd tusschen agressieve neigingen en zelfbeheersching te strijden, die het meisje niet kent. Het meisje is plooibaarder in haar aanpassing en wisselender in haar uitingen.

Sprekende over de door HEYMANS geconstateerde grootere emotionaliteit der vrouw zegt VAN DER HOOP, dat het verschil in emotionaliteit niet zoozeer in de quantiteit als wel in de kwaliteit gezocht moet worden. Vrouwen reageeren op andere feiten emotioneel dan mannen.

De intuïtie is volgens VAN DER HOOP geen specifiek vrouwelijke functie⁷⁶, maar de vrouwen gebruiken minder verstandelijke argumenten, zoodat de intuïtieve overtuiging eerder opvalt.

Het gevoel speelt bij de vrouw een grootere rol dan bij den man, het denken is daarentegen meer een mannelijke vorm van

⁷⁴ T.a.p. p. 76.

⁷⁵ T.a.p. p. 7.

⁷⁶ Sommige beroepen, die allermint typisch vrouwelijk zijn, eischen intuïtieve gaven, b.v. advocatuur, politiek (t.a.p. p. 147).

cf. Schaap h.m.
bewuste oriëntering. In het gevoel ziet VAN DER HOOP, in navolging van JUNG, evenals in het verstand en de intuïtie een rationeele functie, een vorm van psychische oriëntatie en wel op het gebied van menselijke verhoudingen en de maatstaven en waarden, die daarin gelden. Daarom heeft moraal voor man en vrouw verschillende betekenis. Voor den man is moraal eenigszins met wet en dwang verbonden, de vrouw ziet daarin de bestaande harmonie. Het vinden van een juiste houding in bepaalde omstandigheden is voor de vrouw geen abstracte eisch, maar een levensbehoefte. Het gevoel streeft naar harmonie in menselijke verhoudingen en wordt daarin niet belemmerd door technische formuleering, zooals het verstand.

VAN DER HOOP besluit zijn werk met een beschouwing over mannelijke en vrouwelijke idealen, die hij verdeelt in persoonlijke, maatschappelijke en religieuze idealen. Het spreekt vanzelf, dat ook hier de geslachtsverschillen zich toonen. Het typische persoonlijke ideaal van den man, ridderlijkheid en zelfbeheersching, is gekarakteriseerd in den „gentleman”. Bij de vrouw valt de nadruk niet op zelfbeheersching, maar op verzorging van een harmonischen stijl. Tegenover gemeenschapsidealen staan de vrouwen eenigszins vreemd; zij richten zich naar de mannelijke idealen — zelf zijn zij meer op het bijzondere geval, op persoonlijke verhoudingen ingesteld. Het maatschappelijk ideaal, dat de man van de vrouw heeft, is over het algemeen dat van de goede moeder. Wat de religieuze idealen betreft, valt het op, dat stichters van godsdiensten in den regel mannen zijn geweest. In de meeste godsdiensten neemt de man de voornaamste plaats in. Het Christendom heeft echter het moederlijke element naar voren gebracht. Ook in het zoeken naar geestelijke waarden doet de mannelijke behoefte aan verstandelijke klaarheid en ordening zich gelden, tegenover de vrouwelijke wijsheid, die zich uitdrukt in vertrouwend aanvaarden.

HOOFDSTUK III

CONCLUSIE: DE OVERWEGENDE FACTOR GELEGEN IN HET AANPASSINGSVERMOGEN DER VROUW

Zoo zouden wij door kunnen gaan met het weergeven van onderzoekingen betreffende vrouwenpsychologie. Het ligt echter niet in de bedoeling een zoo volledig mogelijk beeld van de psychologie der vrouw te geven¹. In verband met de vraag, of bepaalde eigenschappen, die remmend op de criminaliteit werken, bij de vrouw meer voorkomen dan bij den man, interesseert ons het psychische verschil der sexen. Daarom meenden wij in het kader van dit onderzoek te kunnen volstaan met het weergeven van de meeningen van enkele der voornaamste representanten van de verschillende richtingen.

Het complex eigenschappen, door HEALY en BRONNER omschreven als „characteristics which prove a ready acceptance of situations, good or bad” — wat wij aanpassingsvermogen zouden willen noemen —, dat door hen veelvuldiger aangetroffen wordt in de niet-misdadige contrôle-groep dan bij de delinquenten, vinden wij bij verschillende psychologen als typisch vrouwelijk aangeduid. HEYMANS spreekt van de grootere eenheid in het vrouwelijk handelen: de vrouw weet zich gemakkelijker aan nieuwe omstandigheden aan te passen, neemt met een onzekere situatie eerder genoegen dan de man. Tegenover een zekere hoekigheid in het mannelijk handelen staat de vrouwelijke gratie. Zij handelt niet volgens vastgestelde, logisch beredeneerde principes, maar intuïtief, geleid door een behoefte aan harmonie met de omgeving. Door haar grootere emotionaliteit werken ervaringen met gevoelswaarde het langste na: ervaringen, die haar juist in den omgang met menschen te stade komen.

¹ Voor verdere literatuur over dit onderwerp zie literatuurlijst.

Ook LIEPMANN schrijft de vrouw meer menschenkennis toe als gevolg van haar grootere intuïtieve gaven. Hij noemt de moederlijkheid het centrale gevoel, dat de persoonlijkheid van de vrouw beheerscht, waardoor zij in willen en handelen „*einheitlicher*” is dan de man en tot grootere opofferingen in staat. Tenslotte wijst de door hem genoemde passiviteit van het vrouwelijk driftleven tegenover de mannelijke agressiviteit op een zekere volgzzaamheid, een vermogen tot aanpassen der vrouw.

WEININGER onderzoekt de eigenaardigheid van het vrouwelijk denken. Men vindt in zijn *henidentheorie* een grond voor de grootere soepelheid van het vrouwelijk denken en handelen en haar tact.

MATTHIAS en MATHILDE VAERTING ontkennen de psychische verschillen tusschen de geslachten niet, doch meenen, dat deze niet inhaerent zijn aan de sexe, maar aan de positie van heerschend en beheerscht geslacht. Hoewel afwijkend verklaard, blijft ook bij hen het verschil in aard, waarop de anderen wezen.

VAN DER HOOP noemt de mannelijke agressiviteit tegenover de vrouwelijke ontyankelijkheid. De jongen heeft het daardoor in de puberteit moeilijker dan het meisje, dat plooibaarder is in haar uitingen. In het zoeken naar geestelijke waarden blijkt bij den man een behoefte aan verstandelijke klaarheid en ordening, bij de vrouw een vertrouwend begripen.

Dit alles — geen losse opmerkingen, „*pour besoin de la cause*” bijeen gezocht, maar volgens de verschillende psychologen tot het wezen behoorend van de vrouwelijke psyche — duidt op een *grootere aanpassingsvermogen* bij de vrouw. Zij *wil* zich eerder in het onvermijdelijke schikken, omdat zij grootere behoefte heeft aan harmonie met de omgeving, harmonie in het gelijktijdige, ruimtelijke; zij *kan* dit beter door haar meerdere soepelheid, fijner gevoel voor menschenlijke verhoudingen en tact.

GINA LOMBROSO schrijft in „De ziel van de vrouw”²: „Door het ontbreken van alle logica is de vrouw tenslotte ook in staat zich aan zooveel aan te passen. Het is waar, dat de vrouw soms met een wanhopig gebrek aan logica hardnekkig voortgaat de grenzen van het onmogelijke te willen overschrijden, maar in

² Uit het Italiaansch vertaald door J. HENZEL. (Zutphen 1927. p. 156).

vele andere gevallen past zij datzelfde wanhopige gebrek aan logica toe om de onaangenaamste omstandigheden, waaraan ze zich moet onderwerpen terwille van haar zoon, haar vader of haar man, prachtig en aangenaam te vinden...

1175
... Deze voortdurende wisseling, dit voortdurend zich schikken naar den wensch van anderen is smartelijk en moeilijk voor wie nadenkt, smartelijker en moeilijker voor wie algemeene theorieën kent, aan welke hij zich wil houden. Toch geschiedt dit iederen dag, zonder moeite, zonder opoffering, ja, haast zonder dat men het opmerkt, vaak met vreugde door degenen, die niet verstandelijk redeneeren en zich den weg van minuut tot minuut laten wijzen door de intuïtie en de liefde."

Is het wonder, dat de vrouw dan minder in conflict komt met de rechtsorde?

Men zou kunnen tegenwerpen, dat, wanneer de vrouw een grooter aanpassingsvermogen heeft dan de man, zij dan in een omgeving van ongebreidelde hartstochten, waar men leeft van ontucht en misdaad, meer nog dan de man daaraan deel zou moeten nemen. Ja, in de zgn. onderwereld der groote steden spelen vrouwen, even goed als mannen, een rol. Men vindt er de publieke vrouw, beroofster en koppelaarster, naast den beroepsdief en heler. Wat moet de prostituée vaak niet van haar souteneur verduren? Zij voelt zich op geheimzinnige wijze aan hem verbonden en laat zich door hem uitbuiten en mishandelen. Hier kan men zeker van aanpassingsvermogen spreken! Echter het gros der misdadigers, waarvan onze statistieken spreken, leeft niet in een dergelijke wereld, maar in een omgeving, waar nog wel eenige moraal heerscht, waar ouders, broers of zusters de misstap van den delinquent afkeuren en waar het „gezetten hebben" als een odium geldt.

In Hoofdstuk I van het eerste Deel wezen wij er op, dat verschillende auteurs uit het verschijnsel, dat relatief het aantal vrouwen onder de delinquenten *toeneemt*, naarmate de omstandigheden waaronder zij leven *ongunstiger* worden, een grooter gevoeligheid van de vrouw concludeerden voor ongunstige omstandigheden. Ten onrechte, men zou hoogstens kunnen spreken

van een *relatief* grootere gevoeligheid, aangezien onder geen omstandigheid het aantal vrouwelijke delinquenten het aantal mannelijke overtreft. Dan nog echter is dit een eenzijdige conclusie, want met evenveel recht kan men besluiten tot een grootere gevoeligheid voor den invloed van *gunstige* omstandigheden, aangezien haar aandeel onder de delinquenten *afneemt* naarmate de omstandigheden *gunstiger* worden.

Deze laatste conclusie, waar wij op gronden, aan de statistiek ontleend, reeds toe besloten, is na het voorafgaande aannemelijk geworden. Voor de vrouw, die zich gemakkelijker voegt en schikt, minder opstandig en agressief is, moet de nood hooger stijgen eer zij tot misdrijf vervalt. Een goed milieu is haar meer tot steun dan den man, omdat zij zich gemakkelijker aanpast en minder agressieve activiteit bezit. In de figuur op p. 36 is schematisch voorgesteld, hoe daaruit logisch volgt een grooter percentage vrouwen onder de delinquenten uit ongunstige dan uit gunstiger omstandigheden.

Wij vinden dus, dat door haar grooter aanpassingsvermogen de vrouw in het algemeen minder dan de man in conflict geraakt met haar omgeving; in het bijzonder blijkt dit, wanneer zij onder betrekkelijk gunstige condities leeft. Zoo blijkt de oorzaak van den verschillende invloed van omstandigheden op de criminaliteit van man en vrouw tevens een verklaring te geven voor het grootere quantitative verschil in misdadigheid.

Wij constateerden, dat het verschil in omvang der criminaliteit van man en vrouw niet berust op de wijze van tot stand komen der statistiek. Redenen gelegen op het terrein van opsporing, vervolging, berechting en in den aard der strafwet, vermochten het verschil niet te verklaren. Al geeft de statistiek een te gunstig beeld van de vrouwelijke misdadigheid, toch moest een reëel verschil worden aangenomen.

De beschutte sociale positie der vrouw kon dit verschil evenmin begrijpelijk maken. Mogelijk zou eenige invloed toe te kennen zijn aan een geringere variabiliteit van het vrouwelijk geslacht, waardoor abnormale individuen bij vrouwen minder voorkomen. Geen dezer factoren kon de oplossing brengen.

Het uit de cijfers blijkende verschil van reactie van mannelijke

en vrouwelijke delinquenten op omstandigheden leidde tot de vraag, of psychische verschillen tusschen de sexen het quantitative verschil in misdadigheid zouden kunnen verklaren. Nagegaan werd, welke eigenschappen men in meerdere mate bij misdadigers aantreft dan bij individuen van onbesproken gedrag. Het bleek, dat eenige van deze eigenschappen typisch mannelijk genoemd konden worden, zooals agressiviteit, opstandigheid, terwijl een complex eigenschappen, samen te vatten onder de term aanpassingsvermogen, dat bij niet-delinquenten meer voorkwam, door de psychologen aan de vrouwen in grootere mate toegeschreven wordt.

Dit onderzoek lijkt een ingewikkelde omweg om tot een simpele evidentie te komen. Men zou nl. criminaliteit een symptoom van een gebrekkig aanpassingsvermogen kunnen noemen. Het is dan logisch, dat de vrouw, die zich minder aan misdrijven schuldig maakt, grooter aanpassingsvermogen moet hebben!

Echter heeft men blijkens de literatuur getwijfeld aan de geringe vrouwencriminaliteit, gemeend, dat door uiterlijke omstandigheden deze indruk gewekt wordt, d.w.z. dat de vrouwen potentieel even misdadig zijn als de mannen, slechts de gelegenheid missen om dit te toonen. Daarom was het noodig de gronden, waarop deze opvatting zou kunnen berusten, na te gaan, om tenslotte tot de conclusie te komen, dat het in den aard van de vrouw ligt, dat zij minder met de rechtsorde in conflict komt en niet, althans niet hoofdzakelijk, in de omstandigheden.

NOORWEGEN.

AANTAL VEROORDEEDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot.	
1909/10 ¹	5318	631	10.6	
1929/30	7641	581	7.6	

AARD VAN HET DELICT	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1909/10		1929/30		1909/10	'29/30
	m.	v.	m.	v.		
Tegen d. eigendom	62.0	68.4	66.2	61.4	11.6	7.1
Agressief	22.7	18.2	18.1	21.0	8.5	8.7
Tegen de zeden	4.1	4.3	4.5	4.0	10.9	6.7
Andere delicten	11.2	9.1	11.2	13.6		
Totaal	100	100	100	100	10.6	7.6

STRAFFEN	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1909/10 ¹		1929/30		1909/10 ¹	'29/30
	m.	v.	m.	v.		
Gev.str. —90 d.	52.8	60.7	50.8	58.5	11.0	8.7
90 d.-6 m.	7.0	6.2	16.5	15.1	9.5	7.2
6 m.-1 j.	9.8	7.1	8.7	5.8	7.9	5.3
1-3 j.	4.5	4.6	4.1	1.2	11.9	2.3
3 j. en meer	0.7	0.8	1.0	0.4	12.4	2.9
(tot. gev.str.)	74.8	79.4	81.1	81.0	11.2	7.6
Geldb. —40 kr.	19.0	18.5	6.3	9.1	10.4	10.6
40 kr. en meer	6.2	2.1	12.6	9.9	3.8	6.0
(tot. geldboete)	25.2	20.6	18.9	19.0	8.9	7.6
Totaal	100	100	100	100	10.6	7.6

VOORWAARDELIJKE VEROORDEELING		m.	v.
Van het totaal aant. veroord. voorw. veroord.	1908	20.6 %	30.5 %
	1929/30	32.1 %	45.4 %

RECIDIVE		m.	v.
Van het totaal aantal veroord. waren recidivist	1909/10	39.3 %	30.6 %
	1929/30	42.9 %	28.1 %

LEGITIMITEIT (1909/10)		m.	v.
Van het totaal aantal veroord. onder 18 j. onwettig geb.		6.8 %	11.8 %
Van het tot. aant. veroord. van 18 j. en ouder onw. geb.		5.5 %	8.6 %
Van het totaal aantal veroordeelden onwettig geb.		5.6 %	8.9 %

LEEFTIJD	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1909/10		1929/30		1909/10	'29/30
	m.	v.	m.	v.		
—21 j.	34.9	28.7	17.5	12.2	9.5	5.4
21-25	18.4	19.1	18.4	16.0	11.7	6.7
25-30	14.3	16.6	20.4	18.4	12.8	6.9
30-40	17.7	18.3	24.4	30.8	11.7	9.4
40-50	8.0	11.5	12.1	13.8	15.4	8.6
50-60	4.6	4.1	5.3	7.1	10.2	9.8
60-70	1.6	1.2	1.6	1.4	8.6	6.5
70 en ouder	0.4	0.2	0.3	0.3	5.0	10.0
Onbekend	0.1	0.3	—	—	—	—
Totaal	100	100	100	100	11.3	7.6

BURGERLIJKE STAAT

Ongehuwd	69.3 ²	59.8 ²	64.9	47.5	10.3 ²	5.7
Gehuwd	26.0	28.4	29.3	39.9	12.4	10.1
Wed. Gesch.	2.9	9.6	5.8	12.6	30.2	15.1
Onbekend	1.8	2.2	—	—	—	—
Totaal	100	100	100	100	11.5	7.6

¹ Waarbij ook transactie.

² Veroordeelden boven 18 j.

ZWEDEN.

AANTAL VEROORDEELDEN

	m.	v.	% vr. v. h. tot.	
1910	13619	700	4.9	Veroord. wegens misdrijven en overtr. zonder dronkenschap en verkeersovertred.
1930	10689	698	6.1	

	per 100 veroord. van elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
Agressief	66.7	45.1	59.9	42.2	2.5	3.5
Economisch	19.5	43.6	32.1	49.0	10.2	9.0
Sexueel	9.8	9.4	4.6	6.2	3.8	8.0
Andere	4.0	1.9	3.4	2.6	—	—
	100	100	100	100	4.9	6.1

STRAFFEN (1930)

per 100.000 der strafv.
meerderj. bev.

% vr. v. h. tot.
tot elke str.
veroordeelden

Wegens misd. en overtr.
veroordeeld tot:

	m.	v.	
Dwargarbeid	95.1	9.0	9.1
Gev. straf	92.8	9.0	9.3
Geldboete	4014.1	228.1	5.7

RECIDIVE * (1930)	p. 100 rec. van elk geslacht		% vr. v. h. tot.	
	m.	v.	(1910)	(1930)
1 voorveroord.	43.8	59.7		6.8
2 „	20.7	23.9		5.7
3 en meer	35.5	16.4		2.4
Totaal	100	100	5.6	5.0

* % recidivisten van het totaal aantal veroordeelden

	m.	v.
1910	28.4	14.9
1930	30.3	16.9

AANGEKLAAGDEN EN VEROORDEELDEN

Van het aantal aangeklaagden werden vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging

	m.	v.
1910 misdrijven	11.2 %	19.8 %
overtredingen	0.6	1.3
1930 misd. + overtr. v. str.w.	9.9	14.3
(alle delicten tezamen	3.7	1.7
behalve verkeers- en		
dronkensch. overtr.)		

ONTWIKKELING (1910) ¹ p. 100 veroord. v. elk geslacht	p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	
Meer dan L.O.	2.3	1.5	6.3
L.O.	93.2	93.5	9.1
Kunnen lezen, niet schrijven	3.7	4.6	10.9
Analphabeet	0.2	0.4	16.7
Onbekend	0.6	—	—
Totaal	100	100	9.1

LEEFTIJD ¹	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
15-18 j.	9.3	10.0	14.2	14.5	9.8	9.9
18-21	14.2	19.6	17.3	17.4	12.3	9.7
21-25	21.1	19.2	19.6	21.0	8.3	10.2
25-30	20.4	17.7	16.2	13.4	7.9	8.1
30-40	20.9	20.8	17.9	16.1	9.1	8.8
40-50	8.5	7.3	9.2	10.2	8.0	10.6
50-60	3.8	4.2	4.2	4.7	9.8	10.6
60 j. en ouder	1.8	1.2	1.4	2.7	7.5	17.0
Totaal	100	100	100	100	9.1	9.6

BURGERLIJKE STAAT ¹

Ongehuwd	80.2	78.4	73.8	68.8	8.5	9.0
Gehuwd	16.6	15.8	21.9	20.5	8.7	9.1
Wed. Gesch.	2.8	5.8	4.3	10.7	17.0	21.1
Onbekend	0.4					
Totaal					9.1	9.6

VEROORDEELDEN WEGENS DIEFSTAL ¹

Ongehuwd	83.3	74.8	84.0	70.5
----------	------	------	------	------

VERMOGENSTOESTAND (1910) ¹	m.	v.	% vr. v. h. tot.
Goed	1.0	0.4	3.8
Voldoende	21.2	19.6	8.5
Zeer krap	62.0	62.3	9.1
Geheel onvoldoende	15.2	17.7	10.4
Onbekend	0.6		
Totaal	100	100	9.6

¹ Voor 1910 berekend voor „gröfre brott” (ernstige misdrijven)
 „ 1930 „ „ „ „brott” (misdrijven)

DENEMARKEN. ¹

AANTAL VEROORDEELDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot.
1906/10	15308	2451	13.8
1921/25	18549	3005	13.9

AARD VAN HET DELICT p. 100 veroord. v. elk geslacht					% vr. v. h. tot.	
	1906/10		1921/25		1906/10	'21/26
	m.	v.	m.	v.		
Agressief	15.9	5.7	7.8	7.1	5.4	12.8
Economisch	72.0	78.5	78.8	77.7	14.9	13.8
Sexueel	8.3	11.7	10.6	12.1	19.7	15.7
Andere	3.8	4.1	2.8	3.1	14.6	15.2
Totaal	100	100	100	100	13.8	13.9

STRAFFEN

Tuchthuis	1.8	1.3	2.5	0.6	9.4	3.7
Verbeteringshuis	23.0	15.0	30.5	14.9	9.5	7.3
Gevangenis	69.3	81.7	62.4	82.7	15.9	17.7
Geldboete	1.9	0.8	2.1	1.3	6.1	8.8
Andere straffen	4.0	1.2	2.5	0.5		
Totaal	100	100	100	100	13.8	13.9

		m.	v.	
Voorw. veroord.	1906/10	13.8 %	25.9 %	van tot. aant. veroord.
	1921/25	18.3 %	38.7 %	" " " "
Voorw. i. vr. gest.	1906/10	2.0 %	4.2 %	" " " "
	1921/25	4.1 %	8.4 %	" " " "

RECIDIVE (1921/25)

Van 7489 tusschen 1906 en 1910 veroordeelde mannen en
1481 veroordeelde vrouwen sindsdien teruggevallen:

M. 33.2 %

V. 21.0 %

		p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr. v. h. tot.
Hiervan teruggevallen		m.	v.	% vr. v. h. tot.
na 1 jaar		17.3	20.7	12.9
				11.0
2		28.3	27.8	11.9
3		15.1	16.3	12.1
4		9.9	10.9	7.5
5		7.8	5.1	10.0
6-11		21.6	19.2	
		100	100	11.1

LEEFTIJD	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1906/10		1921/25		1906/10 '21/25	
	m.	v.	m.	v.		
14-18 j.	7.4	9.2	2.8	4.1	16.8	18.8
18-20	13.0	17.0	11.6	16.6	17.4	18.8
20-25	29.9	30.3	31.2	38.7	14.1	16.7
25-30	18.4	14.1	20.1	14.9	11.1	10.7
30-40	18.4	14.8	20.5	14.0	11.6	10.0
40-50	8.0	10.0	9.3	7.3	16.9	11.3
50-60	3.7	3.6	3.4	3.3	13.2	14.0
60+	1.2	1.0	1.1	1.1	12.2	13.2
Totaal	100	100	100	100	13.8	13.9

BURGERLIJKE STAAT

Ongehuwd	—25 j.	64.1	72.9	59.8	76.8	14.9	16.5
	25-40	30.6	22.5	33.6	20.2	10.1	8.4
	40 j. en ouder	5.3	4.6	6.6	3.0	11.8	6.7
	Totaal	100	100	100	100	13.3	13.4
Gehuwd	—25 j.	7.0	18.2	8.6	23.5	28.7	29.1
	25-40	59.1	47.9	60.6	48.0	11.1	10.9
	40 j. en ouder	33.9	33.9	30.8	28.5	13.3	12.5
	Totaal	100	100	100	100	13.3	13.5
Ongehuwd		76.2	72.0	72.7	69.2	13.3	13.4
Gehuwd		20.3	19.2	23.5	22.6	13.3	13.5
Wed., gesch.		3.5	8.8	3.8	8.2	29.2	25.7
Totaal		100	100	100	100	13.8	13.9

¹ Niet meegerekend zijn eenvoudige politiezaken, die met geldboete gestraft worden.

ENGELAND EN WALES.

AANTAL VEROORDEELDEN door

	Assizes, Quarter Sessions			Courts of summary jurisdiction indictable offences		
	m.	v.	% vr.v.h.tot.	m.	v.	% vr.
1910	10477	860	7.6	24879	4332	14.8
1930	6454	466	6.7	20059	2557	11.3

AARD VAN HET DELICT p. 100 veroord. v. elk geslacht % vr. v. h. tot.

	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
	ASS. AND QUARTER SESS.					
Offences against the person	12.8	22.0	15.6	41.8	12.3	16.2
(waarvan:						
Infanticide	—	—	—	1.1	—	100.0
Procury abortion	0.0	0.8	0.1	3.0	60.0	71.7)
Off. against the property						
with violence	28.2	5.5	49.4	9.3	1.6	1.3
Id. without violence	49.0	55.1	28.0	38.2	8.4	9.0
Malicious injuries to property	3.0	1.3	0.9	1.5	3.4	10.6
Forgery and off. ag. the						
currency	3.4	3.6	3.0	3.0	7.8	6.7
Other offences	3.6	12.6	3.1	6.2	22.3	12.5
Totaal	100	100	100	100	7.6	6.7

COURTS OF SUMMARY JURISDICTION

Enkele „indictable offences”

simple larceny	81.0	74.2	73.0	71.5	13.5	11.1
larceny from the person	2.0	7.5	1.1	4.1	39.0	32.8
larc. by a servant	4.7	5.9	4.1	5.4	17.9	14.4
obtaining by false pretence	4.4	3.5	5.5	6.3	12.1	12.1
receiving stolen goods	1.7	3.6	3.2	5.7	26.8	18.3
attempting to commit suicide	—	—	0.2	0.5	—	26.9
(Totaal ind. offences = 100)						

LEEFTIJD (Assizes and Quarter Session)

	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
—21 j.	15.7	10.5	20.6	12.7	5.2	4.4
21-30	36.8	32.6	36.1	31.5	6.8	5.9
30-40	25.6	27.8	21.1	28.1	8.2	8.8
40-50	13.4	17.7	13.0	18.5	9.8	9.3
50-60	4.9	8.1	6.0	6.4	11.9	7.2
60 j. en ouder	3.6	3.3	3.2	2.8	6.8	5.9
	100	100	100	100	7.6	6.7

Summary jurisdiction (indictable offences)

—21 j.	28.6	14.9	21.7	8.4	8.3	4.7
21-30	29.6	22.0	32.6	24.9	11.5	8.9
30-40	22.5	29.9	23.4	29.5	18.7	13.8
40-50	11.8	20.9	12.9	23.1	23.6	18.5
50-60	4.9	8.9	6.3	10.7	24.2	17.8
60 j. en ouder	2.6	3.4	3.1	3.4	18.6	12.2
	100	100	100	100	14.8	11.3

PROBATION ORDERS

Indictable offences

Courts of Ass., Quarter Session

and summary jurisdiction

	m.	v.	
1910	7973	2244	22.0
1930	12838	2291	15.1

GEVANGENISSTATISTIEK (1910)

	m.	v.	% vr. v. h. tot.
Totaal aantal ingeslotenen	132221	36039	21.4
hiervan wegens indictable off. tried on indictment	8797	549	5.8
„ summarily	16857	2741	14.0
% recid. van het tot. aant. ingeslotenen	57.8%	77.0%	

Aantal voorveroordeelingen der recidivisten	p. 100 ingesl. rec.v. elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	
1	26.5	16.7	18.6
2	13.7	10.9	22.3
3	9.3	9.1	26.0
4	6.9	7.4	27.7
5	5.4	6.4	29.9
6-10	16.7	16.7	27.3
10-20	12.5	13.9	28.8
20 en meer	9.0	18.9	43.1
Totaal	100	100	26.6

ONTWIKKELING DER INGESLOTENEN

	per 100 van elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	
Analfabeet	11.6	18.2	29.8
Onvoldoende lezen en schr.	37.5	53.7	28.1
Middelst. lezen en schr.	45.3	26.9	13.9
Goed lezen en schr.	5.0	1.0	5.3
Meer ontwikkeling	0.2	0.2	19.8
Ontwikkeling onbekend	0.4	0.0	
Totaal	100	100	21.4

NEDERLAND.

AANTAL VEROORDEEDEN	m.		v.		% vr. v. h. tot.	
	1910	12460	1330	9.6		
	1931/33 ¹	46158	5298	10.3		
EENIGE MISDRIJVEN	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot	
	1910		1931/33		1910	'31/33
	m.	v.	m.	v.		
Huisvredebreuk	1.9	1.0	1.6	0.9	5.1	5.6
Wederspanningheid	8.6	1.9	3.9	1.2	2.3	3.3
Meineed	0.1	0.2	0.2	0.3	16.7	16.8
Sch. der eerbaarh.	1.1	2.0	3.4	2.3	17.0	8.1
Koppelarij	0.0	1.0	0.1	1.4	87.5	70.1
Afdrijving	—	0.1	0.2	2.2	100.0	53.6
Beleediging	1.9	8.2	4.4	26.3	31.5	40.6
Eenv. bel. v. ambt.	3.4	4.1	2.3	1.9	10.1	8.7
Doodslag	0.2	—	0.2	0.08	—	4.3
Moord	0.03	0.08	0.04	—	—	—
Kinderm. en kinderdoodsl.	—	0.4	—	0.1	100.0	100.0
Mishandeling (300.1; 301.1)	22.9	22.9	20.2	22.4	9.6	11.3
Eenvoud. diefst.	15.2	26.0	15.2	22.3	14.4	15.4
Gequal. „	7.5	4.1	7.6	1.4	5.5	2.0
Verduistering	2.7	1.8	3.9	2.5	6.6	6.8
„ in dienstbetrekking	1.2	0.6	1.8	0.5	5.3	3.3
Oplichting	1.1	0.8	2.3	1.7	7.0	7.7
Vernieling en beschadiging	4.8	2.9	5.1	2.9	6.1	6.1
Heling	1.3	1.8	1.9	1.3	13.1	7.7
Bedelarij en landlooperij	6.6	3.2	4.2	0.9	4.9	2.3

(Totaal misdrijven = 100)

RECIDIVE	m.	v.	% vr. v. h. tot.	
1910	44.2	18.8	4.3	

LEGITIMITEIT	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931/33		1910	'31/33
	m.	v.	m.	v.		
1910 Gewettigd of erkend	2.9	4.0			12.7	
Onecht	1.1	1.6			13.8	
1931/33 Onecht (door vader erkend)	0.4	0.4			11.2	
,, (niet d. vader ,,)	0.7	1.2			16.8	

ONTWIKKELING	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931/33		1910	'31/33
	m.	v.	m.	v.		
Analfabeet	4.0	8.9	1.4	2.5	16.7	17.1

LEEFTIJD	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931/33		1910	'31/33
	m.	v.	m.	v.		
—21 jaar	23.2	18.0	20.7	15.5	7.6	7.9
21-30	34.1	25.2	34.3	27.0	7.3	8.3
30-50	32.0	43.2	34.6	44.9	12.6	13.0
50-60	7.1	8.6	7.0	8.9	11.4	12.8
60-70	3.0	4.4	2.7	3.1	13.7	11.4
70 +	0.6	0.6	0.7	0.6	9.4	8.4
	100	100	100	100	9.6	10.3

per 10.000 der totale bevolking van elk geslacht
in iedere leeftijdsgroep:

	1910		1931/33	
	m.	v.	m.	v.
—21 jaar	21.3	1.8	18.9	1.7
21-30	103.4	7.9	87.7	7.7
30-40	59.4	8.2	63.1	8.6
40-50			45.6	7.1
50-60	40.6	5.1	31.7	4.5
60-70	24.8	3.6	18.6	2.3
70 +	7.9	0.7	8.1	0.7

per 10.000 der totale bevolking van iedere
leeftijdsgroep en elk gesl.
1931/33

	artt. 266; 300		artt. 310; 321	
	m.	v.	m.	v.
—21 jaar	8.8	1.1	13.1	2.0
21-30	22.5	3.4	17.7	2.4
30-40	17.3	4.9	10.5	1.3
40-50	12.5	4.2	6.6	1.0
50-60	7.6	2.4	3.9	0.9
60-70	4.0	1.2	1.7	0.4
70 +	1.7	0.4	0.4	0.1

BURGERLIJKE STAAT	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931/33		1910	'31/33
	m.	v.	m.	v.		
Ongehuwd	62.1	34.9	54.7	28.1	5.6	5.6
Gehuwd	34.1	56.1	39.2	64.1	14.9	15.8
Geh. geweest	3.6	9.0	3.9	7.5	20.2	17.9

per 10.000 der totale bevolking boven 14 jaar
van elk geslacht en iederen burg. staat:

	1910		1931/33	
	m.	v.	m.	v.
Ongehuwd	98.8	6.0	79.5	4.7
Gehuwd	42.8	7.5	39.9	7.5
Gehuwd geweest	46.0	6.1	45.4	5.5

DRANKMISBRUIK

	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931/33		1910	'31/33
	m.	v.	m.	v.		
Habitueel	12.6	29.2	8.9	14.7	5.4	2.4
Onder invl. t.t.v. feit	63.3	37.1	73.7	69.5	1.4	1.4
Beide	24.1	33.7	17.4	15.8	3.4	1.3
Totaal	100	100	100	100		

¹ In de Crimineele Statistiek van 1935 werden voor het eerst sinds 1919 persoonlijke gegevens van delinquenten gedifferentieerd naar sexe gegeven voor de jaren 1931/33.

² Voor 1910 artt. 295 en 297 W.v.S., voor 1931/33 bovendien 251 bis.

³ Berekend op de leeftijdsgroep van 12-21 jaar der totale bevolking.

DUITSCHLAND.

AANTAL VEROORDEELDEN wegens
Verbrechen u. Vergehen

	m.	v.	% vr. v. h. tot.
1910	459492	86926	15.9
1930	515260	79350	13.3

% vr. v. h. tot. per 100.000 vr. der strafrechtelijk
meerderjarige vr. bev.

1882/91 ¹	19.00	367
1892/01	17.07	385
1902/13	16.03	369
1914/18	28.25	364
1919/23	19.02	462
1924/33	14.07	330

CRIMINALITEITSCIJFERS (vrouwen) ¹

per 100.000 der strafrechtelijk
meerderjarige vr. bevolking

	1909/13	1924/28
Einfacher Diebstahl	81.63	77.17
Beleidigung	72.70	51.81
Einfache Hehlerei	10.05	18.32
Betrug	15.58	19.60
Abtreibung	3.79	16.15
Unterschlagung	20.93	15.67
Urkundenfälschung	4.75	6.15
Gefährliche Körperverletzung	29.54	6.96
Kuppelei	9.52	5.81
Gewalt u. Drohung gegen Beamte	4.14	5.08
Leichte Körperverletzung	10.27	5.31
Schwerer Diebstahl	4.27	3.85
Hausfriedensbruch	8.66	3.12
Begünstigung	1.04	2.25
Meineid	0.67	1.51
Sachbeschädigung	4.10	1.47
Arrestbruch	2.64	1.76
Nötigung	2.68	1.34

per 100.000 der strafrechtelijk
meerderjarige vr. bevolking

	1909/13	1924/28
Aergernis durch unzüchtige Handl.	1.26	0.90
Erpressung	0.43	0.42
Vorsätzl. Brandstiftung	0.27	0.23
Totschlag	0.11	0.22
Unzucht mit Gewalt	0.13	0.16
Raub	0.07	0.09
Mord	0.05	0.09
Einf. Diebst. Rückfall	9.44	8.36
Betrug Rückfall	1.86	1.62
Schwerer Diebst. Rückfall	0.71	0.58

Aantal vr. per 100 veroordeelden
voor ieder delict

	1910	1930
Hausfriedensbruch	9.3	6.1
Meineid	29.1	32.9
Falsche Anschuldiging	25.8	30.1
Kuppelei und Zuhältereij	53.2	42.4
Oeffentl. Aergernis	10.5	5.6
Beleidiging	28.2	27.6
Abtreibung	77.6	69.5
Leichte Körperverl.	10.4	8.5
Gefährl. „	7.7	4.7
Einfacher Diebstahl	25.0	20.9
Schwerer „	7.1	4.3
Unterschlagung	17.4	12.4
Einfache Hehlerei	26.4	22.8
Sachbeschädigung	4.9	2.9
Totaal	15.9	13.3

RECIDIVE

p. 100 veroord. v. elk geslacht % vr. v. tot. rec.

	m.	v.	
1910		27.6	9.7
1930	40.5	23.4	8.2

LEEFTIJD ¹

per 100.000 van elk geslacht en iedere leeft.groep

	1910		1928	
	m.	v.	m.	v.
12-15 j., voor 1928: 14-16	626	127	581	103
15-18 j., voor 1928: 16-18	1549	295	1237	211
18-21	3627	402	2833	392
21-25	3117	441	3681	467
25-30	3129	444	3344	442
30-40	2464	514	2735	411
40-50	1756	474	1987	358
50-60	1089	305	1253	258
60-70	521	144	605	124

BURGERLIJKE STAAT ¹
1903/12

per 100.000 der totale vr. bevolking van
elke leeft.gr. en burg. staat

	1910		1928		1932		1932	
	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.
21-25 j.	377	—	472	—	—	—	—	—
25-30	392	—	451	—	1470	—	—	—
30-40	387	—	482	—	1099	—	—	—
40-50	284	—	457	—	738	—	—	—
50-60	169	—	290	—	365	—	—	—
1910	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.
21-25 j.	87.0	58.7	12.9	39.9	0.1	1.4	100	100
25-30	54.4	29.1	44.6	67.2	1.0	3.7	100	100
30-40	24.6	12.6	72.6	79.7	2.8	7.7	100	100
40-50	13.9	7.1	80.8	76.5	5.3	16.4	100	100
50-60	10.3	5.6	80.7	65.3	9.0	29.1	100	100
60 en ouder	8.7	5.4	71.4	46.2	19.9	48.4	100	100
Totaal	40.2	19.1	56.6	68.6	3.2	12.3	100	100

¹ Cijfers ontleend aan J. KRUG: 50 Jahre Frauenkriminalität 1882-1932. 1932.

BELGIE.

AANTAL VEROORDEELDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot.
1910	40712	12708	23.8
1930	31313	8141	21.6

AARD VAN HET DELICT p. 100 veroord. v. elk geslacht	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
Crimes et délits contre l'ordre publ.	16.3	7.3	16.4	7.7	12.3	11.5
Crimes et délits contre l'ordre de fam.	1.6	4.6	5.1	10.4	46.5	36.0
Crimes et délits contre la moralité	3.2	1.7	1.8	2.9	14.6	15.1
Lésions corporelles volontaires	44.9	40.2	40.2	42.9	21.9	22.3
Calomnies et injures	3.5	10.7	1.8	8.0	50.0	54.6
Vols et maraudages	13.2	24.7	14.7	15.6	36.9	22.6
Escroqueries et abus de confiance	4.5	4.1	5.1	6.1	22.6	24.8
Autres	12.8	6.7	14.9	6.4		
Total	100	100	100	100	23.8	21.6

RECIDIVE	Rec. per 100 veroord. van elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	aant. rec.
	1910	49.8	36.0
1930	43.9	34.2	17.6

		per 100 rec. v. elk gesl.				% vr. v. h. tot.	
		1910		1930		1910	1930
		m.	v.	m.	v.		
Rec. met	1 voorveroord.	35.7	47.4	39.8	48.7	23.2	20.8
	2	20.0	22.0	20.1	20.7	19.0	18.1
	3	12.1	10.7	11.7	11.2	16.7	17.1
	4	8.0	6.2	6.9	6.4	14.9	16.6
	5	5.3	3.4	5.2	3.5	12.5	12.8
	6	4.0	2.4	3.9	2.6	11.6	12.2
	7	3.1	1.9	2.7	1.8	11.8	12.8
	8	2.2	1.2	1.9	0.9	11.3	9.0
	9	1.8	0.9	1.6	0.9	10.4	11.0
	10 en hooger	7.8	3.9	6.2	3.3	10.1	10.5
		100	100	100	100	18.5	17.6
% rec. v. tot. aant. veroord.		49.8	36.0	43.9	34.2		

ONTWIKKELING (alleen 1930) per 100 van elk geslacht						% vr. v. h. tot.	
		eerstveroord.		recid.		eerstv.	rec.
		m.	v.	m.	v.		
Analfabeet		3.2	4.5	6.2	9.0	31.0	25.1
Onvoldoende lezen en schr.		70.8	77.6	77.2	81.0	26.2	18.4
Voldoende lezen en schr.		23.4	17.3	15.9	9.3	19.3	11.2
Meer ontwikkeld		1.9	0.3	0.7	0.2	5.1	1.9
Onbekend		0.7	0.3	—	—	11.0	—
Totaal		100	100	100	100	24.4	17.6

LEEFTIJD

	per 100 van elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
16-18 j.	4.3	4.6	2.7	2.9	25.0	22.4
18-21	12.7	8.4	8.4	6.1	17.0	16.7
21-25	18.0	13.8	16.4	11.9	19.3	16.6
25-30	19.4	17.7	19.8	18.0	22.1	20.0
30-35	14.8	15.4	16.0	16.6	24.7	22.3
35-40	10.7	12.4	11.0	13.3	26.6	25.3
40-45	7.6	10.2	8.6	10.3	29.6	24.7
45-50	5.2	7.1	6.8	8.0	29.8	24.5
50-55	3.5	4.5	4.8	5.8	28.9	25.4
55-60	1.9	2.9	2.8	3.4	31.9	25.5
60-70	1.6	2.5	2.3	3.1	33.4	26.7
70 +	0.3	0.5	0.4	0.6	30.1	30.4
Leeftijd onbekend					20.0	22.2
Totaal	100	100	100	100	23.8	21.6

BURGERLIJKE STAAT (alleen 1930)

	eerstveroord.		recid.		eerstv.	rec.
	m.	v.	m.	v.		
Ongehuwd	49.8	22.2	31.4	10.6	12.6	6.8
Gehuwd, zonder kinderen	12.8	17.7	16.3	16.8	30.9	21.3
met kinderen	34.5	55.5	47.0	62.6	34.2	22.3
Wed., zonder kinderen	0.5	0.7	1.0	1.4	29.6	23.2
met kinderen	1.1	2.7	2.1	5.0	44.3	43.4
Gescheiden, zonder kinderen	0.4	0.5	1.2	1.2	29.0	17.9
met kinderen	0.2	0.4	0.8	2.3	39.0	37.6
Onbekend	0.7	0.3	0.2	0.1	12.2	11.8
Totaal	100	100	100	100	24.4	17.6

DRANKMISBRUIK: Veroordeelden, die ten tijde van het feit onder den invloed van alcohol verkeerden of veroordeelden, die minstens één veroordeeling wegens overtreding der drankwet hebben.

	per 100 veroord. van elk geslacht				% vr. v. h. tot. aant. dr.misbr.	
	eerstveroord.		recid.		eerstv.	rec.
	m.	v.	m.	v.		
1910	12.6	1.4	43.3	7.4	4.3	3.7
1930	17.8	1.6	43.4	7.6	2.8	3.6

GEVANGENISSTATISTIEK

veroordeelden tot een vrijheidsstraf van meer dan drie maanden

	m.	v.	% vr. v. h. tot.
Bevolking op 31 December 1910	3098	228	6.4
1930	2769	191	6.8

LEEFTIJD

	p. 100 ingeslotenen v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
Jonger dan 30 j.	52.6	37.3	41.6	36.6	4.9	5.7
30 j. en ouder	47.4	62.7	58.4	63.4	8.9	6.9
	100	100	100	100	6.8	6.4

BURGERLIJKE STAAT	p. 100 ingesl. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
Ongehuwd	60.6	46.5	51.7	37.1	4.4	4.7
Gehuwd	34.5	37.7	38.8	46.1	9.1	7.6
Gehuwd geweest	4.9	15.8	9.5	16.8	19.2	10.9
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	100	100	100	100	6.8	6.4

ONTWIKKELING

Analph.	20.3	17.5	11.5	11.0	6.0	6.2
Onvoldoende lezen en schr.	56.9	59.2	61.5	58.6	7.1	6.1

RECIDIVE

rec. p. 100 ingeslotenen v. elk gesl.

	66.8	49.3	49.9	32.5	4.7	4.3
--	------	------	------	------	-----	-----

TAAL

spreken Fransch	29.0	33.8	30.5	42.4	7.8	7.8
Vlaamsch	45.8	40.8	30.6	38.7	6.1	7.0
Fr. en Vl.	22.2	23.2	25.6	15.2	9.1	3.9
Fr. noch Vl.	3.0	2.2	13.1	3.7		
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	100	100	100	100	6.8	6.4

FRANKRIJK.

AANTAL AANGEKLAAGDEN EN VEROORDEELDEN

	Cours d'assises		% vr. v. tot.	Trib. corr.		% vr. v. tot.
	m.	v.		m.	v.	
1910						
Aangeklaagd	2643	501	16.2	164159	27042	14.1
Veroordeeld	1776	191	9.9			
% vrijspraak	32.8	61.8				
1930						
Aangeklaagd				206371	39562	16.1
Veroordeeld	985	118	10.7	187123	34742	15.0
% vrijspraak				9.3	12.2	

Cours d'assises en trib. corr. tezamen:

1910	m.	v.	% vr. v. h. tot.
Totaal aangeklaagden	166802	27543	14.1
Totaal veroordeelden	188108	34860	15.5

AANGEKLAAGDEN WEGENS DELICTEN, DOOR TRIBUNAUX CORRECTIONNELS BERECHT.

	per 100 aangekl. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
Outrages à des mag. ou à des agents de la force publique	11.4	9.5	5.7	4.4	14.0	13.3
Coups et bless. volontaires	20.9	20.8	25.2	21.6	12.6	14.8
Avortement	—	—	0.05	1.1	—	81.8
Homicides invol.	0.4	0.2	1.8	0.4	8.2	4.2
Blessures „	2.1	0.3	11.9	2.3	2.7	3.6
Outr. publ. à la pudeur	1.9	1.4	2.2	1.6	13.8	12.7
Excitation à la débauche	0.1	0.9	0.1	0.7	56.8	51.0
Adultère	1.5	7.2	1.3	6.2	50.2	49.8
Vols	29.9	38.8	26.2	42.5	21.1	24.5
Escroquerie	2.6	2.3	9.4	2.3	15.1	15.2
Abus de confiance	5.3	3.9	4.5	3.4	10.7	13.0
Destruction de clôtures et déplacement de bornes	2.9	1.5	1.2	0.7	9.8	10.6
Récel	—	—	0.9	1.4	—	25.0

(Tot. Code pénal = 100)

STRAFFEN Cours d'assises	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
Peines afflictives	47.8	28.9	48.3	27.1	6.2	6.5
„ correctionnelles	52.2	71.1	51.7	72.9	16.0	14.4
	100	100	100	100	9.9	10.7

RECIDIVE

per 100 veroord. van elk geslacht

	1910		1930	
	m.	v.	m.	v.
Cours d'ass.	58.8	28.7	41.7	7.6
Trib. corr.	47.0 ¹	28.6 ¹	23.2	14.7

ONTWIKKELING (1910)

Cours d'assises, aangeklaagden
per 100 aangekl. van elk geslacht

per 100 der tot. bev.
b. 10 j. v. elk gesl.

	Cours d'assises, aangeklaagden		per 100 der tot. bev.	
	m.	v.	m.	v.
Analphabeet	9.3	13.8	11.4	16.1
Kunnen lezen en schr.	90.7	86.2	88.6	83.9
	100	100	100	100

LEEFTIJD (aangeklaagden)

Trib. correct.

per 100 van elk geslacht

% vr. v. h. tot.

	per 100 van elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
—18 j.	6.1	5.7	4.8	5.6	13.3	18.2
18-21	11.4	10.0	9.2	10.4	12.6	17.7
ouder dan 21	82.5	84.3	86.0	84.0	14.4	15.8
	100	100	100	100	14.1	16.1

Cours d'assises	per 100 van elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
—21	17.9	9.9	7.3	12.7	5.6	19.3
21-25	16.4	16.8	12.6	17.0	9.9	13.9
25-30	20.9	12.0	21.3	18.6	5.8	9.5
30-40	23.5	36.1	24.8	27.1	14.2	11.6
40-50	12.4	13.1	19.7	14.4	8.1	10.2
50-60	6.2	10.5	9.6	6.8	7.8	15.3
60 en ouder	2.7	1.6	4.7	3.4	8.0	5.9
	100	100	100	100	9.2	10.7

BURGERLIJKE STAAT

Cours d'assises 1910 (aangeklaagden)

	per 100 van elk geslacht		% vr. v. h. totaal	per 10.000 der overeenk. bev. groep boven 18 j.	
	m.	v.		m.	v.
Ongehuwd	61	47	12.8	40.9	5.5
Gehuwd zonder kinderen	6	16	23.7	10.6	2.2
met kinderen	26	20	15.7		
Wed., gesch. zonder kinderen	1	4	37.5	17.3	3.5
met kinderen	6	13	31.0		
Totaal	100	100	16.2		

1930 (veroordeelden)			
Ongehuwd	50	32	7.2
Gehuwd zonder kinderen	11	15	14.4
met kinderen	31	25	8.6
Wed., gesch. zonder kinderen	2	8	32.2
met kinderen	6	20	29.1
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>10.7</u>

Trib. correct. 1910 (aangeklaagden)				per 10.000 der overeenk. bev. groep boven 18 j.	
Ongehuwd	50	35	13.5	210.4	23.2
Gehuwd zonder kinderen	10	13	12.7	75.6	16.1
met kinderen	27	36	17.8		
Wed. zonder kinderen	4	4	16.5	175.4	17.1
met kinderen	5	8	20.6		
Gesch. zonder kinderen	1	1	20.1		
met kinderen	1	2	20.7		
Onbekend	2	1			
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>			

BEROEP, trib. correct 1910 (aangeklaagden)

Volgens de beroepstelling
van 1906, per 100 in
beroep werkz. vr.

Landb. zelfst.	7.8	8.5	} 43.3
ondergesch.	25.1	23.8	
Industr., handel zelfst.	4.5	8.1	} 42.8
ondergesch.	57.3	47.9	
Persoonlijke diensten	2.0	10.4	10.1
Andere beroepen	3.3	1.3	3.8
Tot. in beroep	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

per 10.000 der overeenkomstige bevolkingsgr.
boven 18 j.

	m.	v.
Landbouw bedrijfshoofd	34.8	5.9
ondergeschikt	137.9	41.4
Handel en industrie bedr.hoofd	38.6	12.2
ondergeschikt	178.1	35.8
Persoonlijke diensten	156.4	22.2
Zonder beroep of beroep onbekend	43.1	9.1
% vrouwen in beroep werkzaam		72.1 %

Cours d'assises (vrouwen)

	1910 (aangekl.)	1930 (veroord.)
% vrouwen in beroep werkzaam	64.4	69.5
Zonder beroep	35.6	30.5

¹ Per 100 aangeklaagden.

ZWITSERLAND.

AANTAL VEROORDEELDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot.
1909/11 gem.	12170	1834	13.1
1929	13269	1757	11.7

Eenige delictsgroepen	1909/11	1929
Gegen Leib und Leben	17.4	16.7
Gegen das Vermögen	49.3	55.0
Gegen die Sittlichkeit	8.9	6.5

AARD VAN HET DELICT p. 100 veroord. v. elk geslacht					% vr. v. h. tot.	
	1909/11		1929		1909/11 '29	
	m.	v.	m.	v.		
Gegen Leib und Leben	19.9	9.2			6.5	
Gegen Freiheit und Familierechte	7.3	3.9			7.4	
Gegen die Sittlichkeit	7.5	20.9			39.5	
Gegen das Vermögen	47.7	45.2			12.5	
Gegen Treu und Glauben	2.5	2.4			12.7	
Gemeingefährliche Delikte	1.8	1.3			9.9	
Gegen die Rechtspflege	12.8	16.5			16.4	
Amtdelikte	0.5	0.6			14.7	
Totaal	100	100			13.1	

STRAFFEN

Zuchthaus	5.4	3.2	6.2	4.7	8.3	9.1
Gefängnis	58.5	57.6	50.8	55.5	12.9	12.7
Arb. und Korrekt. Anst.	10.0	9.8	10.6	10.1	12.9	11.1
Geldbusse	26.1	29.4	30.8	28.6	14.5	10.9

VOORWAARDELIJKE VEROORDEELING (1929)

Van het totaal aantal veroordeelden werden voorw. veroordeeld:

M.	23.5 %
V.	37.6 %

RECIDIVE (1929)

Van het totaal aantal veroordeelden was recidivist

M. 43.9 %
V. 27.3 %

% rec. in iedere leeftijdsgroep			% rec. in iederen burg. staat		
12-18 j.	13	8	Ongeh.	42	23
19-20	24	24	Geh.	47	30
21-30	43	25	Wed.	58	29
31-40	52	31	Gesch.	74	45
41-50	52	34			
51-60	52	30	Tot.	44	27
61 en ouder	48	41			
Tot.	44	27			

LEEFTIJD

12-18 j.	6.8	6.3	5.7	6.3	12.2	12.8
19-20	7.2	7.4	7.4	8.0	13.4	12.5
21-30	39.1	36.1	39.4	40.2	12.2	11.9
31-40	25.2	24.9	22.9	20.8	13.0	10.8
41-50	13.2	16.0	14.4	14.6	15.3	11.9
51-60	6.2	7.3	7.3	7.1	15.3	11.5
Boven 60 j.	2.3	2.0	2.7	2.8	11.6	12.0
Onbekend	—	—	0.2	0.2	—	8.3
	100	100	100	100	13.1	11.7

BURGERLIJKE STAAT 1909/11

	% in de tot. bev. 1910				
Ongehuwd	—	—	47.6	40.8	10.2
Gehuwd	—	—	28.3	40.5	16.0
Wed.	3.4	8.2	1.6	4.0	24.6
Gesch.	0.4	0.6	4.0	6.2	16.6
Onbekend	—	—	18.4	8.5	5.8
	100	100	100	100	11.7

OOSTENRIJK.

AANTAL VEROORDEELDEN

	1910		% vr. v. h. tot.	1930		% vr. v. h. tot.
	m.	v.		m.	v.	
wegens: Verbrechen	26913	3803	12.4	12914	2614	17
Vergehen	4770	663	12.2	1507	133	8
Totaal	31683	4466	12.4	14421	2747	16.0

AARD VAN HET DELICT

VERBRECHEN	p. 100 veroord. van elk geslacht		% vr. v. tot.	p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr. v. tot.
	1910			1930		
	m.	v.		m.	v.	
Gewalttätigk. tegen Obrigg. personen	12	13	13	7	4	9
Boshafte Beschädigung fremd. Eigent.	3	1	3	1	—	11
Erpressung, gefährl. Droh.	5	2	4	5	2	7
Sittlichk. Verbr.	5	1	3	9	2	4
Mord, Totschlag, Raub	2	1	7	1	1	12
Abtreibung	—	2	76	1	15	74
Schwere körperl. Beschäd.	20	6	4	6	2	5
Diebstahl	36 ²	52 ²	17 ²	49	48	17
Veruntreuung	3 ²	2 ²	9 ²	7	4	10
Teilnehmung an Diebst., Veruntr., Raub	—	—	—	2	4	37
Betrug	8	15	20	9	14	24
Verleumdung	—	1	25	—	1	50
Sonstige Verbrechen	5	4	10	3	3	16
Totaal	100	100	12	100	100	17

RECIDIVE (1910)

	m.	v.
Van het totaal aantal veroordeelden waren recidivist	58.0	40.3

Voorveroordeeld wegens:	per 100 rec. van elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	
Uebertretung	49.2	56.0	10.0
Vergehen	1.6	1.0	5.8
Verbrechen 1 ×	23.5	20.7	8.0
2 ×	9.9	8.6	7.8
meer dan 2 ×	15.8	13.7	7.9
	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 8.9

BURGERLIJKE STAAT (1910)	(van de wegens „Verbrechen” veroordeelden)		
Ongehuwd	67.5	49.2	9.4
Gehuwd	30.2	41.1	16.2
Wed.	1.9	8.8	38.9
Gesch.	0.4	0.9	22.5
	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 12.4

VERMOGENSTOESTAND (1910)

	14-20 jarigen				% vr. v. h. tot.		
	p. 100 veroord. v. elk geslacht		wegens diefstal veroord.				
	alle veroord.	m.	v.	m.	v.	alle veroord.	diefst.
Subsistenzlos		33.9	32.6	37.5	32.8	11.0	14.2
Aerml. Verhältnisse		61.1	64.8	59.0	65.0	12.1	17.2
Guten „		5.0	2.6	3.5	2.2	6.3	9.9
Totaal		<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 11.4	<hr/> 16.0

	volwassenen boven 20 jaar				% vr. v. h. tot.	
	Kein Vermögen	Einiges Vermögen	Wohlhabend	Totaal		
Kein Vermögen	86.8	85.3	92.4	94.6	12.4	17.3
Einiges Vermögen	12.8	14.3	7.4	5.3	13.9	12.7
Wohlhabend	0.4	0.4	0.2	0.1	12.5	—
Totaal	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 100	<hr/> 12.6	<hr/> 17.1

ouders (1910)

	14-20 jarigen p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr.	
	m.	v.		
Voor 14e jaar van den veroordeelde:	Ouders in leven	78.2	74.6	11.0
	Vader overleden	11.7	11.5	11.1
	Moeder overleden	7.3	10.3	15.4
	Wees	2.3	3.6	16.6
	Onbekend	0.5	—	—
	Totaal	100	100	11.4

BEROEP vrouwen (1910) veroordeelden tot.bevolking²

Landbouw	29.8	59.5
Handel, nijverh., industrie	20.8	19.9
Huisel. diensten	24.1	6.2
Andere beroepen	25.3	14.4
	<u>100</u>	<u>100</u>

% in beroep werkz. onder de veroord. vr. 81.7

% „ „ „ „ „ tot. vr. bev. 43.4

¹ Men houde hierbij in het oog, dat het territorium van den Oostenrijkschen staat door den vrede van Trianon ingrijpend gewijzigd werd. Vgl. pag. 58.

² Daaronder deelneming.

³ Ontleend aan GERTRAUD WOLF: Der Frauenerwerb in den Haupt-Kulturstaaten. München 1916.

HONGARIJE.

AANTAL VEROORDEELDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot.
1909/13 gem.	58240	10702	15.6
1930	44297	9417	21.2

AARD VAN HET DELICT (1909/13)

	p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	
Tegen den Staat	6.1	3.2	8.8
Tegen de gemeenschap	4.0	3.6	14.0
Tegen den persoon	45.5	37.6	13.2
Tegen den eigendom	44.2	55.6	18.8
Andere delicten	0.2	—	4.8
Totaal	100	100	15.6

RECIDIVE

	1910		1930		1910	1930
	m.	v.	m.	v.		
Eerstveroordeelden	83.6	87.4	77.7	83.9	16.0	29.2
Recidivisten	16.4	12.6	22.3	16.1	12.3	16.2
Totaal	100	100	100	100	16.2	21.2
1 voorveroordeeling	58.9	52.1			11.5	
2-3 „	28.1	28.1			12.3	
meer dan 3 „	13.0	19.8			17.6	
Totaal	100	100			12.3	

ONTWIKKELING (1930)

Kunnen lezen en schrijven	93.2	82.1	19.2
„ alleen lezen	0.1	0.3	50.0
Analfabeet	6.7	17.6	41.3
Totaal	100	100	21.2
Meer dan L.O.			3.9

per 100.000 der totale bevolking boven 6 j. v. elke groep

	m.	v.
Analfabeten	841	421
Kunnen lezen en schrijven	948	218

% analfabeten onder de totale bevolking (1930) m. 7.5 %, v. 10.1 %.

LEEFTIJD

	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1909/13		1930		1909/13	'30
	m.	v.	m.	v.		
12-17 ¹	15.4	11.0	9.8	8.6	11.6	19.0
18-21 ¹	17.4	9.7	12.9	19.6	9.3	16.3
22-29	27.9	23.6	31.3	23.0	13.9	16.6
30-49	30.1	41.5	37.2	46.3	20.2	25.1
50 en ouder	9.2	14.2	8.8	11.5	22.0	25.9
Totaal	100	100	100	100	15.6	21.2

BURGERLIJKE STAAT

Ongehuwd	52.0	31.5	43.5	31.3	10.3	16.2
Gehuwd	45.7	58.0	53.5	59.4	18.9	23.3
Wed., gesch.	2.3	10.5	3.0	9.3	40.8	46.0
Totaal	100	100	100	100	15.6	21.2
Daarvan met kinderen	38.2	60.1	44.5	55.4	22.5	25.1
Waarv. ongeh. moeders				6.0		100

DRANKMISBRUIK

Hab. in sterke mate	8.0	4.2	2.8	1.5	8.9	9.3
Hab. in mindere mate	75.2	49.7	92.3	96.5	10.8	16.0
Niet hab.	16.8	46.1	4.9	2.0		
Totaal	100	100	100	100	15.6	21.2

Misdrijf in verband met

alcoholgebruik	19.4	3.6			3.3	7.0
----------------	------	-----	--	--	-----	-----

VERMOGENSTOESTAND (1930)

Zonder vermogen			84.5	86.7		21.7
Eenig vermogen			9.7	8.7		19.6
Vermogend			5.8	4.6		17.2
Totaal			100	100		21.2

OUDERS (van minderj. van 12-17 j.)

Beide ouders in leven			69.1	61.8		19.6
Vader overleden			21.8	21.5		21.2
Moeder overleden			5.2	10.3		34.8
Wees			3.9	6.4		30.9
Totaal			100	100		21.5

¹ Voor de periode 1909/13: 12-18 j. en 19-21 j.

ITALIE.

AANTAL VEROORDEELDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot. aant. veroord.
1908	111707	24987	18.3
1923	111782	22974	17.0

ENKELE SPECIALE DELICTEN

	per 100.000 der tot. bev. van elk geslacht				% vr. v. h. tot. aant. veroord.	
	1908		1923		1908	1923
	m.	v.	m.	v.		
violenza privata e minacce	56.5	6.6	43.5	5.1	10.4	10.9
violenza, resistenza e oltraggio contra la publ. amministr.	102.1	10.0	64.2	9.1	9.1	12.9
lesioni personali gravi o gravissime consumate	52.7	5.0	34.8	4.7	8.7	12.4
lesioni personali lievi o lievissime consumate	160.7	40.6	106.8	25.5	20.5	20.1
lesioni personali tentate o mancate	19.0	3.3	10.9	1.5	15.2	13.0
injuria	36.4	29.4	14.5	13.1	45.2	48.5
furto semplice e spigola- mento	137.9	48.7	113.1	25.8	26.6	19.2
furto qualificato	74.9	8.1	82.9	10.8	10.0	12.0
furto aggravato			21.1	2.1		9.3
ricettazione			23.8	7.7		25.2
totaal	890.7	197.7	717.3	141.4	18.3	17.0

VOORW. VEROORD.

per 100 veroord. v. elk geslacht

	m.	v.
1908	43.4	65.7
1923	15.9	24.5

RECIDIVE

	per 100 veroord. van elk geslacht waren recidivist				% vr. v. h. tot.	
	1908		1923		1908	1923
	m.	v.	m.	v.		
	35.9	19.2	42.8	25.5		
1 voorveroord.	41.1	53.7	39.8	51.9	13.5	13.9
2 "	19.1	20.0	18.9	21.3	11.1	12.1
3-5 "	23.3	18.6	23.3	18.7	8.7	8.9
6 en meer	16.5	7.7	18.0	8.1	5.3	5.2
Totaal	100	100	100	100	10.7	10.9

LEGITIMITEIT

Onwett. geboren en per 100 van elke groep

	1908		1923	
	m.	v.	m.	v.
Eerstveroord.	3.0	3.6	2.8	3.5
Recid.	3.8	3.9	3.4	4.6
Totaal	3.3	3.7	3.1	3.5

ONTWIKKELING

per 100.000 der bev. v. elke groep
boven 8 jaar

	per 100.000 der bev. v. elke groep boven 8 jaar				% vr. v. h. tot. aant. veroord. van elke groep	
	1908		1923		1908	1923
	m.	v.	m.	v.		
Analph.	1090.2	266.8	940.3	211.6	24.4	22.5
Elementair onderw.	733.4	103.8	619.5	100.8	10.4	13.6
Meer d. elem. onderw					2.9	4.9

LEEFTIJD

	per 100.000 van elk geslacht en iedere leeftijdsgroep				% vr. v. h. tot aant.veroord.in elke leeft.groep	
	1908		1923		1908	1923
	m.	v.	m.	v.		
9-14 jaar	161.4	19.3	79.9	11.8	10.4	12.4
14-18	1067.5	147.5	707.2	99.7	12.2	12.2
18-21	1856.0	232.1	1143.4	161.6	11.4	12.2
21-25	1550.6	263.6	1296.6	185.1	14.8	13.2
25-30	1418.4	270.4	1322.2	210.4	16.8	15.4
30-40	1037.8	276.2	989.4	215.7	21.8	19.7
40-50	813.1	274.5	688.7	200.8	25.8	23.2
50-60	624.3	196.0	533.5	147.8	24.5	22.0
60-70	448.0	129.8	366.5	78.6	23.1	18.1
70 en ouder	254.1	51.5	190.9	35.1	17.0	15.9

BURGERLIJKE STAAT

per 100.000 der bevolking boven
14 j. v. elk geslacht en iederen
burg. staat

% vr. v. h. tot
veroord.
in elke gr.

	1908		1923		1908	1923
	m.	v.	m.	v.		
Ongeh.	1428.6	237.5	1085.8	179.2	12.4	13.3
Geh.	729.6	228.4	630.5	150.4	24.4	19.5
Wed.	418.1	134.3	328.7	103.8	42.1	47.7

p. 100 veroord. v. elk geslacht

Ongeh.	56.4	35.7	56.6	42.7
Geh.	37.5	56.5	41.1	49.0
Wed.	6.1	7.8	2.3	8.3

100 100 100 100

BEROEP (vrouwen)	1908		1923	
	per 100.000 der bev. van elke groep boven 8 j.		per 100.000 der bev. van elke groep boven 10 j.	
	zelfstandig	ondergeschikt	zelfstandig	ondergeschikt
Landbouw en Veeveelt	28.5	901.8	29.9	510.4
Industrie (textiel)	197.8	70.8	13.8	46.2
Mode	51.5	123.3	27.0	102.8
Andere industrie	152.8	360.4	221.5	332.7
Openbare dienst			503.4	80.9
Handel en verkeer	429.6	509.6	616.6	1843.8

	per 100 in beroep werkzame veroordeelden						p. 100 in ber. werkzamen d. tot. bev.	
	1912/ '14	1915/ '17	1918/ '20	1921	1922	1923	1906 ¹	1931 ²
Landbouw	41.7	42.2	41.7	36.1	33.6	30.8	60.6	39.3
Industrie (textiel)	1.4	1.2	1.0	1.3	0.9	0.8	26.0	32.1
Mode	1.6	1.4	1.4	1.5	1.4	1.6		
Andere industrie	2.4	3.8	3.5	4.2	4.1	4.6		
Openbare dienst	0.7	1.2	0.8	0.7	0.5	1.1		
Handel	1.7	1.8	2.5	2.6	3.2	3.0	3.2 ³	7.9 ³
Vroedvrouwen	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3	0.4		
Huispersoneel	43.7	42.0	41.6	44.2	46.9	49.5	7.6	12.1
Kapit. en gepension.	0.3	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2		

¹ Ontleend aan GERTRAUD WOLF: Der Frauenerwerb in den Hauptkulturstaaten (München 1916).

² Volkstelling 1931, Revue Internationale du Travail 1935.

³ Handel en verkeer.

SPANJE.

AANTAL VEROORDEELDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot.
1910 ²	14863	859	5.4
1933 Juzgado	46329	2880	5.9
Audiencia	20429	1309	6.0

1910 vrijgesproken van het aantal aangeklaagden:

m.	v.
29.4 %	56.5 %

AARD VAN HET MISDRIJF (1933)

	p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	
Tegen de openbare orde	14.0	5.8	2.3
Valschheid	3.2	7.0	11.0
Tegen den persoon	57.8	11.9	1.2
Tegen de eerbaarheid	1.9	17.8	34.8
Tegen den eigendom	10.0	34.2	16.5

% vrouwen van het aantal gedetineerden:

1910	preventief	7.8 %
	voor vrijh.str.	3.0 %
	totaal	7.0 %
1933	„	4.2 %

(alleen voor juzgado berechten)

	p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr. v. h. tot.
Tegen openbare orde	18.3	13.9	4.6
Valschheid	1.6	2.1	7.7
Tegen het leven en mishandeling	16.6	22.0	7.7
Tegen de eer	1.0	4.7	22.6
Tegen de eerbaarheid	2.1	5.5	13.8
Tegen den eigendom	37.7	40.1	6.5

RECIDIVE (1933)	p. 100 veroord. v. elk geslacht		% vr. v. h. tot.
	m.	v.	
Aantal voorveroordeelingen:	32.5	19.3	
1	67.6	82.0	4.5
2	18.4	14.1	2.9
3 en meer	14.0	3.9	1.1
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>3.7</u>

STRAFRECHTELIJK MINDERJARIGEN (1933)

—14 j.	23.5	19.9	8.4
14-16	<u>76.5</u>	<u>80.1</u>	<u>10.2</u>
Totaal	100	100	9.8

LEEFTIJD (alleen door „audiencias" berechten) (1933)

	alle veroordeelden per 100 v. elk gesl.		% vr. v. tot.	recidivisten per 100 v. elk gesl.		% vr. v. tot.
	m.	v.		m.	v.	
16-17 j.	4.0	3.2	4.9	2.6	1.2	1.7
18-23	28.2	29.7	6.3	24.2	34.8	5.2
24-30	31.0	22.3	4.5	33.1	24.6	2.8
31-40	21.5	22.1	6.2	21.6	19.9	3.4
41-50	9.9	13.3	8.3	12.3	14.9	4.4
50 en ouder	4.4	6.4	8.6	5.1	1.9	1.5
Onbekend	1.0	3.0	11.4	1.1	2.7	8.4
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>6.0</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>3.7</u>

BURGERLIJKE STAAT (alleen door „audiencias" berechten)

Ongeh.	54.0	43.1	4.9	54.2	46.1	3.2
Geh.	39.8	35.9	5.5	37.4	40.6	4.0
Wed., gesch.	4.6	9.7	11.9	5.1	5.9	4.3
Onbekend	1.6	11.3	39.6	3.3	7.4	7.9
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>6.0</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>3.7</u>

Volgens de volkstelling van 1920 in de totale bevolking:

	m.	v.
Ongehuwd	58.6 %	55.0 %
Gehuwd	36.7 %	35.6 %
Wed.	4.3 %	9.1 %

ONTWIKKELING

Analph.	33.3	46.1	8.1	31.0	35.9	4.3
Alleen lezen	0.2	1.3	9.6	1.0	1.2	4.5
Lez. en schr.	62.5	40.6	4.0	65.6	55.1	3.1
Onbekend	3.4	12.0	18.5	2.4	7.8	11.1
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>6.0</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>3.7</u>

Volgens de volkstelling van 1920 in de totale bevolking:

	m.	v.
Analphabeten	46.3 %	58.1 %

GEVANGENISSTATISTIEK 1915

Aantal gevangenen op 1 Jan. 1915

	m.	v.
	20155	1260

% vr. v. h. totaal aantal veroordeelden 5.9

AARD VAN HET DELICT p. 100 veroord. v. elk geslacht

	m.	v.	% vr. v. h. tot. aant. veroord.
Valschheid	2.1	6.4	16.4
Tegen den persoon	41.9	28.7	4.1
Tegen de eerbaarheid	2.9	6.6	12.3
Tegen de eer	0.1	0.6	23.5
Tegen den eigendom	39.8	47.4	6.9
Overigen	13.2	10.3	
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>5.9</u>

LEGITIMITEIT

Wettig	94.2	88.6	5.5
Natuurlijk	3.4	6.5	10.6
Vondeling	2.4	4.9	11.5
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	100	100	5.9

¹ De hieronder gemaakte onderscheiding naar „Juzgado” en „Audiencia” houdt verband met den ernst der gepleegde delicten. Eerstgenoemde rechtbanken berechten de lichtere vergrijpen, laatstgenoemde de zwaardere.

² Uit de statistische publicatie valt niet op te maken of de cijfers van 1910 gegeven worden voor Juzgado en Audiencia tezamen, dan wel voor een van beide afzonderlijk.

PORTUGAL.

AANTAL VEROORDEELDEN	m.	v.	% vr. v. h. tot.
1910	12261	3190	20.6
1931	8066	2097	20.6

AARD VAN HET DELICT	per 100 van elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931		1910	1931
	m.	v.	m.	v.		
Tegen de openbare orde	15.0	17.1	8.1	9.9	22.8	23.9
Tegen den persoon	63.7	56.7	67.5	68.0	18.8	20.8
Tegen den eigendom	21.3	26.2	24.4	22.1	24.1	19.1
Totaal	100	100	100	100	20.6	20.6

STRAFFEN

Van het aantal ingeslotenen in de gevangnissen te Lissabon en Oporto waren vrouwen

1910	10.7 %
1931	16.0 %

1931 % vrouwen van de opgelegde:

penas maiores	8.5
„ correcc.	21.3

RECIDIVE	per 100 van elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931		1910	1931
	m.	v.	m.	v.		
Geen voorveroordeeling	72.5	80.8	80.0	85.8	22.5	21.7
1 voorveroord.	15.4	12.2	12.3	10.3	17.1	17.9
2 „	6.3	4.4	4.5	2.6	15.2	13.1
3 „	2.9	1.5	1.7	0.9	11.5	12.2
4 „	1.4	0.5	0.7	0.1	8.9	3.6
5 en meer	1.5	0.6	0.8	0.3	10.2	10.3
Totaal	100	100	100	100	20.6	20.6

ONTWIKKELING	per 100 van elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931		1910	1931
	m.	v.	m.	v.		
Kunnen lezen en schrijven	33.9	21.9	44.3	26.7	14.4	13.4
Analfabeten	66.1	78.1	55.7	73.3	23.5	25.5
Totaal	100	100	100	100	20.6	20.6

1931 % analphabeten van de veroordeelden wegens:

	m.	v.
Misdrijven tegen staat en openbare orde	49.6	72.3
„ „ den persoon	56.3	72.2
„ „ den eigendom	55.4	77.0
% analphabeten onder de tot. bev. 1931	64.3	76.7

LEEFTIJD

—18 j.	6.3	4.2	2.7	2.3	14.7	17.6
18-20	11.4	10.7	11.4	7.7	19.6	14.9
20-25	22.3	18.4	21.6	17.6	17.6	17.3
25-30	18.4	18.2	20.0	19.8	20.5	20.6
30-40	23.8	25.9	23.8	28.0	22.2	23.4
40-50	11.3	14.4	12.2	15.3	24.8	24.5
50-60	4.9	6.4	5.4	6.9	25.1	25.0
60 j en ouder	1.5	1.7	1.9	2.1	22.8	21.9
Onbekend	0.1	0.1	1.0	0.3	20.0	8.0
Totaal	100	100	100	100	20.6	20.6

Mishandeling %vr.v.h.tot. Diefstal en verduistering
%vr.v.h.tot.

	1910	1931	1910	1931
—30 j.	15.1	15.3	23.2	17.6
30-40	21.1	20.5	23.5	26.0
40-50	24.7	19.6	29.3	27.2
50-60	21.5	23.5	32.3	26.0
60 j. en ouder	19.7	17.4	23.8	12.0
Totaal	18.2	17.6	24.5	21.1

BURGERLIJKE STAAT	p. 100 veroord. v. elk geslacht				% vr. v. h. tot.	
	1910		1931		1910	1931
	m.	v.	m.	v.		
Ongehuwd	56.2	54.2	51.6	45.2	20.1	18.5
Gehuwd	38.6	38.2	42.9	44.8	20.5	21.0
Wed., gesch.	5.0	7.3	5.1	9.8	27.4	33.3
Onbekend	0.2	0.3	0.4	0.2	—	—
Totaal	100	100	100	100	20.6	20.6

In 1911 en 1920 onder de totale bevolking:	1911		1920	
Ongehuwd	62.5	59.2	62.2	58.7
Gehuwd	34.0	32.3	34.3	32.4
Wed.	3.4	8.4	3.4	8.7
Gesch.	0.1	0.1	0.1	0.2

	mishandeling				diefstal en verduistering			
	1910		1931		1910		1931	
	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.
Ongeh.	52.7	48.5	50.2	43.2	64.2	61.4	61.9	53.8
Geh.	42.6	43.5	44.7	47.1	29.6	30.6	33.3	34.5

LITERATUURLIJST

- ALLERS, R., Das Werden der sittlichen Person. Freiburg i. Breisgau 1930.
- ANCEL, M., La condition de la femme dans la société contemporaine. Paris 1938.
- ASCHAFFENBURG, G., Das Verbrechen und seine Bekämpfung. Heidelberg 1923.
- BEBEL, A., Die Frau und der Sozialismus. Stuttgart 1913.
- BECK-BERNARD, LINA, Causes préventives chez les femmes. Lausanne 1872.
- BERTILLON, J., Statistique humaine.
- BINGHAM, ANNE T., Determinants of sex delinquency in adolescent girls based on an intensive study of 500 cases. Journal of criminal law and criminology. Jg. XIII, 1923.
- BISHOP, C., Women and crime. London 1931.
- BLOCH, J. u. LOEWENSTEIN, G., Die Prostitution. Berlin 1912.
- BOAS, K., Ueber Warenhausdiebinnen, mit besonderer Berücksichtigung sexueller Motive. Archiv f. Krim. Anthr. u. Kriminalistik Bnd. 65.
- BONGER, W. A., Criminalité et conditions économiques. Amsterdam 1905.
- , Inleiding tot de criminologie. Haarlem 1932.
- BRANDSTÄTTEN, H., Ehe und Kriminalität, in: Handwörterbuch für Kriminologie.
- BURCKHARDT, H. H., Kriminalität in Stadt u. Land. Berlin 1936.
- CHESTERTON, ADA E., Women of the underworld. London 1930.
- , I lived in a slum. London 1937.
- COLAJANNI, N., La Sociologia Criminale. Catania 1887.
- Criminaliteit in Amsterdam en van Amsterdammers. Uitg. Gem. Bureau v. Statistiek. 1932.
- DARWIN, CH., Descent of Man. London 1871.
- DEUTSCH, L., Zur Frage der Kleptomanie. Zeitschr. f. d. ges. Neur. u. Psych. Bd. 152.
- De Criminaliteit der Vrouw. 16

- DRUKKER, L., De sexueele criminaliteit in Nederland 1911-1930. 's-Gravenhage 1937.
- EXNER, FR., Krieg und Kriminalität. Leipzig 1926.
- FEBER, G. H. A., Beschouwingen over crimineele psychologie. Zwolle 1934.
- FEHLINGER, H., Erwerbsarbeit und Kriminalität von Kindern und Frauen in den Vereinigten Staaten. Archiv f. Krim. Anthr. u. Kriminalistik 1912.
- FÉRÉ, CH., Dégénérescence et criminalité. Paris 1888.
- FERRERO, G., La criminalité féminine. Revue scientifique 1892.
- FERNALD, M. R., HAYES, M. H. S., DAWLY, A., A study of women delinquents in New York State. New York 1920.
- FLEXNER, A., Prostitution in Europe. London 1911.
- FÖLDES, B., Einige Ergebnisse der neueren Kriminalstatistik. Zeitschr. f. d. ges. Strafr. wissensch. 1891.
- GALET, O., Introduction à l'étude de la femme criminelle en Belgique. Revue de Dr. pen. et de Crim. 1923.
- GENTZ, W., Zur Rückfallskriminalität der Frauen in England. Mon. f. Krim. biol. 1937.
- GRANIER, C., La femme criminelle. Paris 1906.
- GREGOR, A. u. VOIGTLÄNDER, ELSE, Die Verwahrlosung. Berlin 1918.
- GUERRY, A. M., Essai sur la statistique morale de la France. Paris 1833.
- HACKER, E., Die Kriminalität Ungarns in den Jahren 1921-1928. Mon. f. Krim. Psych. u. Strafrechtsref. 1930.
- , Internationale Kriminalstatistik. Mon. f. Krim. Psych. u. Strafrechtsref. 1930.
- HAGEMANN, M., Weibliche Kriminalität, in: Handwörterbuch für Kriminologie.
- HARRIS, MAY B., I knew them in prison. New York 1936.
- HAVELOCK ELLIS, H., Man and Woman, London 1894.
- HEALY, W. and BRONNER, AUGUSTA F., New Light on Delinquency. New Haven 1936.
- HEERTJE, H., Het ateliermeisje van Amsterdam. Mensch en Maatsch. 1934.
- HEFFTER, A., Berühmte Giftmischerinnen. Berlin 1923.
- HEIMANN, H., Studien zur Erziehungsarbeit an verwahrlosten Mädchen. Hamburgische Schriften zur ges. Strafrechtsw. 1924.
- HEINDL, R., Der Berufsverbrecher. Berlin 1926.
- HENTIG, H. VON, Strafrecht und Auslese. Berlin 1914.

- HERRMANN, G., Formen des Gemeinschaftslebens der jugendlichen Mädchen. Beiheft Zeitschr. f. angew. Psychol. 1929.
- HERWERDEN, M. A. VAN, Erfelijkheid bij den mensch en Eugenetik. Wereldbibliotheek 1926.
- HERX, LISELOTTE, Der Giftmord, insbesondere der Giftmord durch Frauen. Emsdetten 1937.
- HERZ, H., Die Kriminalität des Weibes nach den Ergebnissen der neueren österreichischen Statistik. Archiv. f. Krim. Anthr. u. Kriminalistik 1905.
- HETZER, HILDEGARD, Mütterlichkeit u. Kindermishandlung. Die Frau, 1935.
- , Psychologische Begutachtung miszhandelter Kinder. Zeitschr. f. d. angew. Psychologie Jg. 50 Hefte 3, 4, 1936.
- HEYMANS, G., Psychologie der vrouwen. Amsterdam, Wereldbibliotheek.
- , Inleiding tot de speciale psychologie. Haarlem 1929.
- HIRSCHFELD, M. und SPINNER, J., Geschlecht u. Verbrechen. Leipzig 1931.
- HOEGEL, A., Die Straffälligkeit des Weibes. Archiv f. Krim. Anthr. u. Kriminalistik, 1900.
- HOOP, J. H. VAN DER, Psychische verschillen tusschen man en vrouw. Arnhem 1938.
- HURWICZ, E., Prostitution der weiblichen Dienstboten. Archiv f. Krim. Anthr. u. Kriminalistik. Bnd. 65.
- JANSSENS, G. J. B. A., Erfelijke minderwaardigheid bij den mensch. Nijmegen 1936.
- JOHANNSEN, W., Elemente der exakten Erblchkeitslehre. Jena 1909.
- JOLY, H., Le crime. Paris 1888.
- , La France criminelle. Paris 1889.
- KEMP, T., Prostitution, Copenhagen, 1936.
- KEMPE, G. TH., Criminaliteit en kerkgenootschap. Utrecht 1938.
- KEMPERMANN, E., Ein seltener Fall von Stehltrieb. Mon. f. Krim. Biol. u. Strafrechtsref. 1936.
- KINBERG, O., Basic Problems of Criminology. Copenhagen 1935.
- KLEIWEG DE ZWAAN, J. P. en BORK-FELTRAMP, A. J. VAN, Enkele metingen en volumebepalingen aan Nederlandsche en Papoesche schedels. Mededeeling XLVI Kol. Inst. Amsterdam 1938.
- KOPPENFELS, S. VON, Die Kriminalität der Frau im Kriege. Krim. Abh. Heft II. Leipzig 1926.
- KRANZ, H., Lebensschicksale krimineller Zwillinge. Berlin 1936.
- KRILLE, H., Weibliche Kriminalität und Ehe. Krim. Abh. Heft XV. Leipzig 1931.

- KRUG, J., 50 Jahre Frauenkriminalität, 1882-1932. München 1937.
- KUNERT, SOPHIE, Straffälligkeit bei Frauen. Leipzig 1933.
- LAAN, B. v. D., Das Zuhältertum in Mannheim. Mon. f. Krim. Psych. u. Strafrechtsref., 1933.
- LACASSAGNE, A., Les Vols à l'étalage et dans les grands magasins. Compte rendu du IVme Congrès d'Anthr. Criminelle. Genève 1896.
- LACAZE, De la criminalité féminine en France. Arch. d'Anthr. Cr. Tome XXVI 1911.
- LANGE, H., Intellektuelle Grenzlinien zwischen Mann und Frau. Berlin.
- LEKKERKERKER, E. C., Reformatories for women in the United States. Groningen 1931.
- LENZ, A., Grundriss der Kriminalbiologie. Wien 1927.
- LEIJDEN, W. K. VAN, Goeie Mie of de Leidsche giftmengster. Leiden 1936.
- LIEPMANN, M., Krieg und Kriminalität in Deutschland. Stuttgart 1930.
- LIEPMANN, W., Psychologie der Frau. Berlin-Wien 1922.
- LOMBROSO, C., l'Uomo delinquente. Turijn 1884.
- LOMBROSO, C. en FERRERO, G., Das Weib als Verbrecherin und Prostituierte. Hamburg 1894.
- LOMBROSO, GINA, De ziel van de vrouw. Zutphen 1937.
- LOOSJES, C., Bijdrage tot de studie van de criminaliteit der vrouw. Haarlem 1894.
- LUND, D., Ueber die Ursachen der Jugendasozialität. Uppsala 1918.
- LUXEMBURGER, H., Der heutigen Stand der empirischen Erbprognose in der Psychiatrie. Zentralblatt f. Neur. u. Psych. Band 84. 1937.
- MAYR, G. VON, Statistik und Gesellschaftslehre, IIIe Band: Moralstatistik. Tübingen 1917.
- MAXWELL, A., La criminalité en Angleterre à la lumière de la statistique criminelle. Revue de Droit pénal et de Criminologie. 1937.
- MENDOUSSE, P., L'Âme de l'Adolescente. Paris 1928.
- MEIJER-WICHMANN, CLARA, Vrouw en Maatschappij. 1936.
- MITTERMAIER, W., Die Ursachen der Prostitution. Intern. Kongr. für Soziale Moral. Budapest 1934.
- MÖNKEMÖLLER, O., Korrektionsanstalt und Landarmenhaus; ein soziologischer Beitrag zur Kriminalität und Psychopathologie des Weibes. Leipzig 1908.

- NÄCKE, P., Verbrechen und Wahnsinn beim Weibe. Wien-Leipzig, 1894.
- NES, C. VAN, Staat en Prostitutie. Leiden 1928.
- NICOLINI, W., Ueber den Zusammenhang zwischen Heimweh und Kriminalität. Köln 1935.
- OETTINGEN, A. VON, Die Moral-Statistik in ihrer Bedeutung für eine Sozialethik, Erlangen 1882.
- PAPPRIITZ, ANNA, Einführung in das Studium der Prostitutionsfrage. Leipzig 1919.
- PARENT-DUCHÂTELET, A. J. B., De la Prostitution dans la ville de Paris. Bruxelles-Londres 1838.
- PARMELEE, M., Criminology. New York 1918.
- POSTMA, H., Experimenteel-psychologisch onderzoek naar de beteekenis van het geboortenummer. Groningen 1929.
- PRINZING, FR., Die Erhöhung der weiblichen Kriminalität durch die Ehe. Zeitschr. f. Sozialwissensch. Band II, 1899.
- , Die soziale Lage der Witwe in Deutschland. Zeitschr. f. Sozialwissensch. 1900.
- PULVER, M., Trieb und Verbrechen in der Handschrift. Zürich-Leipzig 1934.
- QUETELET, A., Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale. Paris 1835.
- RACINE, AIMÉE, Bilan du tribunal pour enfants. Revue de Dr. pen. et de Crim. 1936.
- RADA, MARGARETE, Das Reifende Proletariermädchen. Wien-Leipzig 1931.
- RAIMANN, E., Ueber Warenhausdiebinnen. Mon. f. Krim. Psych. u. Strafrechtsref. 1922.
- RIEDL, (Der Prozess -) und Konsorten in Wien. 1906. Archiv f. Krim. Anthr. u. Kriminalistik. Bd. 27.
- ROESNER, E., Geschlecht und Straffälligkeit, in: Handwörterbuch für Kriminologie.
- , Zur Frage der weiblichen Kriminalität. Monatsblätter f. Gerichtshilfe, 1937.
- DE ROOS, J. R. B. en SUERMONDT, G. L., Die Kriminalität in den Niederlanden während und nach dem Kriege. Mon. f. Krim. Psych. u. Strafrechtsref. Jg. 14, 1923.
- ROSANOFF, A. J., Sex linked inheritance in mental deficiency. Amer. Journ. of Psychiatry. 1931.
- DE RIJCKÈRE, R., La criminalité féminine, La Belgique judiciaire 1891.
- , La criminalité ancillaire. Arch. d'Anthr. Cr. 1906.
- SAUER, A., Frauenkriminalität im Amtsbezirk Mannheim. Strafr. Abh. Heft 146, Breslau 1912.
- SCHEMMEL, L., Herkunft u. Persönlichkeit von 400 Insassinnen des Arbeitshauses Aichach. Mon. f. Krim. Psych. u. Strafrechtsref. 1936.
- SCHENK, W., Wangedrag van Kinderen. Utrecht 1936.

- SCHNEIDER, K., Studien über Persönlichkeit und Schicksal eingeschriebener Prostituierten. Berlin 1926.
- SCHOPENHAUER, A., Parerga und Paralipomena. Kleine phil. Schriften. Berlin 1862.
- SCHREINER, ALETTA, Anthropologische Lokaluntersuchungen in Norge. Oslo 1932.
- SCHREUDER, A. J., De verhouding in aantal tusschen jongens en meisjes bij zwakzinnige kinderen. Tijdschrift voor Buitengewoon onderwijs 1929.
- SCHUPPE, FR., Die Frau in der Kriminalität. Die Polizei, Bd. 21 1924/25.
- SCHWARZ, M., Die Kindstötung. Berlin 1935.
- VAN SLOBBE, J. T., Bijdrage tot de geschiedenis en de bestrijding der prostitutie te Amsterdam, 1937.
- SONDEREGGER, H. K., Die strafrechtliche Behandlung der Frau. Bern 1923.
- STUMPFL, FR., Erbanlage und Verbrechen. Berlin 1935.
- , Die Ursprünge des Verbrechens, dargestellt am Lebenslauf von Zwillingen. Leipzig 1936.
- , Verbrechen und Vererbung. Mon. f. Krim. biol. U. Strafrechtsref. 1938.
- TARDE, G., La criminalité comparée. Paris 1890.
- TEICHMANN, H. G., Meineidige u. Meineidsituationen. Krim. Abh. Heft XXI, Leipzig 1935.
- TERMAN, L. M. and COX MILES, CATHERINE, Sex and personality. New York-London 1936.
- THIBERT, MARGUÉRITE, The economic depression and the employment of women. Revue intern. du Travail 1933.
- VAERTING, M. en MATHILDE, Die weibliche Eigenart im Männerstaat und die männliche Eigenart im Frauenstaat. Karlsruhe 1921.
- , Wahrheit und Irrtum in der Geschlechterpsychologie. Karlsruhe 1923.
- VERVAECK, L., l'Application de la loi de défense sociale à l'égard des anormaux. Revue de Dr. pen. et de Crim. Jg. 16, 1936.
- VIGNES, F., Considérations médicales et bio-anthropologiques sur un groupe de prostituées mineures. Paris 1936.
- WADLER, A., Die Kriminalität der Balkanländer. München 1907.
- WAGNER, G., Kriminalität und Prostitution ehemaliger weiblichen Fürsorgezöglinge. Mon. f. Krim. Psych. u. Strafrechtsref. 1936.
- WEINBERG, S., Ueber den Einfluss der Geschlechtsfunktionen auf die weibliche Kriminalität. Halle 1907.
- WEININGER, O., Geschlecht und Charakter. Wien-Leipzig 1922.
- WOLF, GERTRAUD, Der Frauenerwerb in den Haupt-Kulturstaaten. München 1916.
- WULFFEN, E., Das Weib als Sexualverbrecherin. Berlin 1923.

STELLINGEN

I

Gegevens omtrent den burgerlijken staat hebben in de crimineele statistiek slechts beteekenis, wanneer daarbij tevens de leeftijd der delinquenten vermeld wordt.

II

Voor de toepassing van art. 307 van het Wetboek van Strafrecht is niet noodig, dat men de oorzaak stelt van den dood; het stellen van de voorwaarde is voldoende.

III

Voor een doelmatige bestrijding van ongeoorloofd schoolverzuim is de strafrechtelijke vervolging van de aansprakelijke personen, op de wijze, voorgeschreven bij art. 19 van de Leerplichtwet onvoldoende. Het inschakelen van een op het gebied van sociale jeugdzorg bevoegde instantie, waartoe de ingevolge de Leerplichtwet ingestelde commissies tot wering van schoolverzuim niet gerekend kunnen worden, is gewenscht.

IV

In de arresten van den Hoogen Raad van 22-5-1936 en 10-11-1937 (Ned. Jur. 1936 No. 514 en 1937 No. 1180), ligt de regel besloten, dat een gemeente zich niet aan een privaatrechtelijke verplichting kan onttrekken met een beroep op een publiek recht.

V

De benoembaarheid van een vrouw tot lid van de rechterlijke macht is in de Wet op de Zamenstelling der Regterlijke Magt en het Beleid der Justitie niet uitgesloten.

VI

Nu Duitschland bij de wet van 30-1-1937 (über das Verfahren in Binnenschiffahrtssachen) de speciale Rijnvaartgerechten, aangewezen ingevolge art. 33 van de Herziene Rijnvaartacte van 1868, heeft opgeheven, gelden, ook al is door Nederland de Rijnvaartacte niet opgezegd, voor Nederlanders de bevoegdheidsvoorschriften van de Nederlandsche wet in zaken, die volgens art. 34 en art. 35 van deze acte tot de competentie van een Duitsch Rijnvaartgerecht zouden behooren.

VII

Ten onrechte besliste de Hooge Raad in het arrest van 22-6-1888 (W. v. h. R. 5578), dat de man zonder medewerking der vrouw haar roerende goederen mag vervreemden en bezwaren.

VIII

De Haagsche schikking van 1925 betreffende internationaal depôt van teekeningen en modellen van nijverheid, goedgekeurd bij de wet van 15-3-1928 (St.bl. 64), is in Nederland niet rechtstreeks toepasselijk, doch scheidt een maatschappelijke norm, welke door art. 1401 van het Burgerlijk Wetboek aan makers van teekeningen en modellen een bescherming van hun geestelijk eigendom verzekert.

IX

Wanneer de veranderingen in de beslissing over de uitkeering, bedoeld in art. 479^d van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, zijn ingetreden vóór het leggen van het beslag, is dit artikel niet toepasselijk, doch geldt de regeling voor in verzet komen van art. 477.

Lombard No 120

